T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DEĞİŞEN GÜVENLİK ANLAYIŞI BAĞLAMINDA NATO

Güngör ŞAHİN

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. BURAK GÜMÜŞ

EDİRNE 2015

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
DOKTORA TEZİ

Güngör ŞAHİN tarafından hazırlanan **"SOĞUK SAVAŞ SONRASI DEĞİŞEN GÜVENLİK ANLAYIŞI BAĞLAMINDA NATO"** konulu **DOKTORA** Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Öğretim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 27. ve 28. Maddeleri uyarınca **18 Eylül 2015 / Cuma** günü saat **10:00**'da yapılmış olup, doktora tezinin (*) .....Kabul Edilmesine..... OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Sibel TURAN	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Barış ÖZDAL	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Burak GÜMÜŞ (Danışman)	Kabul edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Alptekin MOLLA	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Sibel KAVUNCU	Kabul Edilmesine	

(*) Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında " **Kabul Edilmesine / Red Edilmesine / Düzeltilmesine"** seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekmektedir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10089252
Yazar Adı / Soyadı	GÜNGÖR ŞAHİN
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 29125160758
Telefon	5364161717
E-Posta	gungor_sahin@yahoo.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Anlayışı Bağlamında NATO
Tezin Tercümesi	NATO within the framework of the changing security concept after the Cold War
Konu	Uluslararası İlişkiler = International Relations
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Doktora
Yılı	2015
Sayfa	310
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. BURAK GÜMÜŞ 19271880310
Dizin Terimleri	Soğuk savaş=Cold war ; Tehdit=Threat ; Güvenlik=Security ; NATO=North Atlantic Treaty Organisation
Önerilen Dizin Terimleri	Güvenlik Kuramları=Security Theories
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin,Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 06.10.2018 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.
NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

06.10.2015

İmza:.....

Tezin Adı: Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Anlayışı Bağlamında NATO

Hazırlayan: Güngör ŞAHİN

ÖZET

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, realist yaklaşıma uygun bir şekilde, gerektiğinde güç kullanmak suretiyle, Batı Blokunun güvenliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde Doğu Bloku tehdidinin ortadan kalkmasına ve nükleer silahların sınırlandırılması konusundaki girişimlerin olumlu sonuçlanmasına rağmen NATO'nun mevcudiyetini yitirmediği gözlemlenmiş ve örgüt, neo-liberal yaklaşım doğrultusunda, üye devletlerin güvenlik işbirliğini kolaylaştırdığı ve insani müdahalede bulunma kapasitesine sahip olduğu gerekçesiyle varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu durum birçok görüş çerçevesinde de eleştirilere maruz kalmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik konularının ve buna bağlı olarak ortaya atılan tehditlerin çoğalması sonucunda NATO, 1990 sonrası dönemde sorumluluk sahasını da genişleterek, neo-liberalizme uygun şekilde, güvenlik işbirliğini kolaylaştırdığı ve insani sorumluluk ilkesiyle hareket ettiği gerekçesiyle, "alan dışı" görev ve yetkilerle hegemonyasını arttırmaya çalışmıştır. Bu çaba, NATO zirvelerinden de gözlemlenmiştir. Ayrıca 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra, neo-liberal düşünce yanında, sosyal inşacı yaklaşımın "şiddetin durduğu ama düşman ve tehdit algılamalarının devam ettiği bir ortamın barış olarak kabul edilemeyeceği" tezini savunarak, son on dört yıldaki NATO zirvelerinde kabul görmesi söz konusu olmuştur.

Çalışma, küresel güvenlik sistemi içindeki değişimin unsurlarını tespit etmek, eski ve yeni dönem arasındaki bağlantıyı kurabilmek ve değişen/dönüşen güvenlik anlayışında, realist, neo-liberal ve sosyal inşacı kuramlar ışığında, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki zirveleri ve müdahaleleri çerçevesinde NATO'nun dönüşümünü değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Tehdit, Güvenlik, NATO, Güvenlik Kuramları.

Name of Thesis: NATO within the framework of the changing security concept after the Cold War

Author: Güngör ŞAHİN

ABSTRACT

In accordance with the international relations theory of realism, The North Atlantic Treaty Organization (NATO) was established in order to provide security for the Western Bloc by using force if necessary. However, despite the success in the attempts to limit nuclear weapons and the cessation of the Eastern Bloc threat, it was seen that NATO did not cease to exist and in fact, due to the neo-liberal policies, continued its existence with the justification that it was capable of making humanitarian interventions and facilitating the security cooperation of the member states. This event received criticism within the framework of various opinions.

As a result of the increase in security issues and threats during the Post-Cold War Era, NATO, which expanded its area of responsibility starting from 1990's, tried to augment its hegemony by out-of-area operations and authorizations with the justification that it facilitated security cooperation and moved with the principle of humanitarian responsibility in accordance with neo-liberalism. This effort was also observed in NATO summits. After 9/11 terrorist attacks, neo-liberalism by defending the social constructionist approach which states that "an environment, where violence has stopped but the enemy and threat perceptions still continue, cannot be acknowledged as peaceful", got itself accepted in NATO's summits in the last fourteen years.

This study tries to determine the elements of change in the global security system make connections between the old and new eras and evaluate the NATO's transformation within the framework of its post-cold war summits and interventions, while considering the changing understanding of security, realist, neo-liberalist and social constructionist theories.

Key words: Cold War, Threat, Security, NATO, Security Theories.

ÖNSÖZ

Uluslararası ilişkilerin önemli bir konusu olan güvenlik en yalın haliyle elde edilen değerlerin korunması olarak tanımlanabilmekte ve buna erişebilmek adına devletler, uluslararası örgütler ve diğer aktörler hem çatışmacı hem de işbirlikçi bir süreci yaşamakta ve yaşatmaktadırlar. Bu çerçevede kurulan NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde halen varlığını koruması ve alanını genişleterek evrensel değerleri savunması; onun dünya barışının da bir güvencesi olduğu yolunda kanaatleri artırmıştır. Ben de bu çalışmada, söz konusu örgütün değişen güvenlik anlayışına uyabilmek adına nasıl dönüştüğünü ortaya koyan değerlendirme ve tespitleri sizlerle paylaşıyorum. Ancak bu çalışmanın benim dışında birçok bilim insanının ve aile üyelerimin katkılarıyla gerçekleştiğini söylemeliyim. Bu çerçevede ilkin çalışmamı her yönüyle irdeleyen, sadece bir tez danışmanı değil, aynı zamanda önemli bir eleştirmen olarak da yanımda olan, Doç. Dr. Burak Gümüş'e şükranlarımı sunuyorum. Diğer önemli teşekkürüm ise Doç. Dr. Fahri Türk'e olacaktır. Sayın Türk, tez savunma sürecime kadar gönderdiğim bütün taslakları detaylı bir şekilde okumuştur. Onun bu katkısı tezin de en az hata ile ortaya çıkmasına aracılık etmiştir. Tez sürecime değerlendirmeleri ve sorularıyla destek veren tez izleme komite üyelerim Prof. Dr. Sibel Turan ve Yrd. Doç. Dr. Sibel Kavuncu'ya teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Tez savunma jürimde yer alarak desteğini ve yardımını esirgemeyen Uludağ Üniversitesi'nden Doç. Dr. Barış Özdal'a ve Balıkesir Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Alptekin Molla'ya gönülden teşekkür ederim. Son olarak çalışma esnasında bizzat kendi çalışma ofislerinde beni ağırlayıp güvenlik ve NATO üzerine akademik mülakatlar gerçekleştirdiğimiz Prof. Dr. Haydar Çakmak, Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın, Prof. Dr. Serhat Güvenç, Prof. Dr. Burak Samih Gülboy, Doç. Dr. Uğur Özgöker, Doç. Dr. Sinem Akgül Açıkmeşe ve Yrd. Doç. Dr. Gizem Bilgin Aytaç'a en içten duygularımla teşekkürü borç bilirim.

Doktora eğitimine başladığım günden itibaren, tüm desteği ve sevgisiyle yanımda olan sevgili eşim Diğdem'e, ilerde beni anlaması umuduyla en güzel yaşlarında kendisine ayırmam gereken zamanı doktora çalışmasına ayırdığım için biricik oğlum Savaş'a gönül borcumu ve kucak dolusu sevgilerimi sunmak isterim. Bu süreçte yanımda oldukları için minnettarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET…… i
ABSTRACT…… ii
ÖNSÖZ…… iii
İÇİNDEKİLER…… iv
TABLOLAR LİSTESİ…… viii
ŞEKİLLER LİSTESİ…… viii
KISALTMALAR LİSTESİ …… ix
GİRİŞ……1
1.KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE…… 18
1.1.Kavramlar…… 18
1.1.1.Güvenlik…….. 21
1.1.2.Kolektif Güvenlik…… 30
1.1.3.İnsan Güvenliği…… 33
1.1.4.Güvenlik İkilemi…….. 35
1.1.5.Güvenlikleştirme…….. 36
1.2.Teorik Çerçeve ……42
1.2.1.Realist Yaklaşımlarda Güvenlik……...44
1.2.2.Liberal Yaklaşımlarda Güvenlik…….. 53
1.2.3.Modern Yaklaşımlarda Güvenlik……. 58
1.2.4.Genel Değerlendirme…….. 67
2. TARİHSEL ARKA PLANDA GÜVENLİK KONULARI VE AKTÖRLERİ…… 70
2.1. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Konuları ve Aktörleri……. 70
2.1.1. Güvenlik Konuları……. 71
2.1.1.1.Doğu-Batı Bloku Rekabeti…… 71
2.1.1.2.Rekabette Kriz Anları…….. 74
2.1.1.3.Rekabette Yumuşama…….. 78
2.1.1.4.Rekabetin Sonu…… 81
2.1.1.5. Nükleer Silahlanma ve Dehşet Dengesi…….. 84
2.1.2.Güvenlik Aktörleri……. 88
2.1.2.1.Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü……..……88

2.1.2.2.Varşova Paktı……90
2.1.2.3. Birleşmiş Milletler Örgütü…….. 93
2.1.2.4.Avrupalı Diğer Uluslararası Örgütler…….. 97
2.1.3. Soğuk Savaş Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi…… 98
2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Güvenlik Konuları ve Aktörleri……. 99
2.2.1. Güvenlik Konuları……. 111
2.2.1.1.Bölgesel Anlaşmazlıklar…….. 112
2.2.1.2. Uluslararası Terörizm……. 114
2.2.1.3.Kitlesel İmha Silahları……. 118
2.2.1.4.Deniz Haydutluğu…… 119
2.2.1.5.Siber Güvenlik……. 121
2.2.1.6.Enerji Güvenliği…….. 124
2.2.1.7. Bulaşıcı Hastalıklar ……..126
2.2.1.8.Çevre Sorunları……. 127
2.2.1.9.Uluslararası Göç…….. 129
2.2.2. Güvenlik Aktörleri…… …131
2.2.2.1. Şanghay İşbirliği Örgütü……. 132
2.2.2.2. Birleşmiş Milletler Örgütü…….. 133
2.2.2.3. Avrupa Birliği…….. 134
2.2.2.4.Diğer Aktörler…….. 136
2.2.3. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi…… 137
3. KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI ÖRGÜTÜ (NATO)……. 140
3.1.Örgütün Kuruluşu ve Genişlemesi……. 141
3.2.NATO İşbirlikleri…… 145
3.2.1.Barış İçin Ortaklık Girişimi…… 145
3.2.2.Akdeniz Diyalogu…….. 147
3.2.3.İstanbul İşbirliği Girişimi…… 148
3.3.Örgütün Kurumsal Yapısı ve İşleyişi…… 149
3.4.Soğuk Savaş Döneminde NATO …….. 151
3.5.Soğuk Savaş Sonrası NATO ve NATO'nun Dönüşümü…… 157
3.5.1.Zirveler: NATO'nun Genişlemesi ve Derinleşmesi…….. 160
3.5.1.1.Brüksel Zirvesi (1989)……. 162
3.5.1.2.Londra Zirvesi (1990)……. 165

3.5.1.3.Roma Zirvesi (1991)…….. 168
3.5.1.4.Brüksel Zirvesi (1994)……. 170
3.5.1.5.Paris Zirvesi (1997)……. 173
3.5.1.6.Madrid Zirvesi (1997)……. 174
3.5.1.7.Washington Zirvesi (1999)……. 175
3.5.1.8.Roma Zirvesi (2002)…….. 177
3.5.1.9.Prag Zirvesi (2002)…….. 178
3.5.1.10.İstanbul (2004)……180
3.5.1.11.Riga Zirvesi (2006)……..181
3.5.1.12.Bükreş Zirvesi (2008)……..185
3.5.1.13.Lizbon Zirvesi (2010)……. 187
3.5.1.14.Chicago Zirvesi (2012)…….. 189
3.5.1.15.Galler Zirvesi (2014)…….. 191
3.5.2. Askeri Müdahaleleri, Kriz Yönetimi ve Barışı Destekleme Misyonları… 193
3.5.2.1.Bosna Hersek ve IFOR/SFOR……...194
3.5.2.2.Kosova ve KFOR…….. 196
3.5.2.3.Makedonya ve KFOR…….. 198
3.5.2.4.Afganistan ve ISAF…….. 199
3.5.2.5.Aden Körfezi…… 201
3.5.2.6.Libya……. 202
3.6. NATO'nun Yeni Ekseninin Değerlendirilmesi ve Dönüşümün Unsurları.... 204
3.6.1. Fikirsel Dönüşüm…… 206
3.6.2. Askeri Dönüşüm…… 208
3.7. Genel Değerlendirme…… 209
SONUÇ……. 213
KAYNAKÇA……219
EK-I Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER ile Mülakat…….. 249
EK-II Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY ve
Yrd. Doç. Dr. Gizem BİLGİN AYTAÇ ile Mülakat……..... 256
EK-III Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN ile Mülakat…… 273
EK-IV Doç. Dr. Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE ile Mülakat…… 280
EK-V Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK ile Mülakat…… 289
EK-VI Prof. Dr. Serhat GÜVENÇ ile Mülakat…….. 302

ÖZGEÇMİŞ…… … 310

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo I : NATO-KGAÖ Karşılaştırması……. 33

Tablo II : UNDP İnsani Gelişim Raporuna Göre İnsan Güvenliğinin Yedi Temel Unsuru…… ……... 34

Tablo III : Soğuk Savaş'ın Kırılma Noktaları …… 74

Tablo IV : Soğuk Savaş Döneminde Silahsızlanma ve Savaşı Önleme Girişimleri…… 80

Tablo V : Nükleer Güçler ve Ellerindeki Savaş Başlıkları…… 86

Tablo VI : WP'nin Üyeleri…… … 91

Tablo VII : WP Birleşik Silahlı Kuvvetler'in Askeri Yöneticileri……. 92

Tablo VIII : Soğuk Savaş Döneminde BM Çözüm ve Müdahaleleri…… 95

Tablo IX : Afrika Kıtasındaki Bölgesel Uyuşmazlıklar……. 114

Tablo X : Kuruluşundan Bugüne NATO Üyeleri…… … 142

Tablo XI : NATO İşbirlikleri ve Ortaklıkları……. … 147

Tablo XII : Dünden Bugüne NATO Genel Sekreterleri…….. 150

Tablo XIII : Yumuşama Dönemi NATO Zirveleri…… 155

Tablo XIV : Yumuşama Dönemi Sonrasından Soğuk Savaş Bitimine Kadar NATO Zirveleri…… 156

Tablo XV : Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO Zirveleri……. 162

Tablo XVI : Galler Zirvesi Kapanış Bildirgesi…….. 191

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil I : Güvenlikleştirme Süreci…… 41

Şekil II : Nükleer Silahlara Sahip Olan Ülkeler…….. 85

Şekil III : WP Ülkeleri Haritası……..90

Şekil IV : NATO'nun Güvenlik Konuları……. 123

Şekil V : Dünya Enerji Tüketimi……. 125

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	**:**	adı geçen eser
a.g.m.	**:**	adı geçen makale
a.g.t.	**:**	adı geçen tez
AB	**:**	Avrupa Birliği
ABD	**:**	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	**:**	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	**:**	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKUM	**:**	Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Müzakereleri
AKP	**:**	Adalet ve Kalkınma Partisi
ALTDGMD	**:**	Faal Katmanlı Harekat Alanı Füze Savunması
ASAM	**:**	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
BDT	**:**	Bağımsız Devletler Topluluğu
BGK	**:**	Bölgesel Güvenlik Kompleksi
BİO	**:**	Barış için Ortaklık
BM	**:**	Birleşmiş Milletler
BOP	**:**	Büyük Ortadoğu Projesi
CARDF	**:**	Orta Asya Acil Müdahale Gücü
CSCE	**:**	Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
CSWS	**:**	Siber Güvenlik İzleme Anketi (Cyber Security Watch Survey)
EMP	**:**	Elektromanyetik Titreşim Bombası
GEFAD	**:**	Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi
HERF	**:**	Yüksek Enerji Radyo Frekansı Bombası
ICI	**:**	İstanbul İşbirliği Girişimci Ülkeler
IFOR	**:**	Uygulama Gücü
IRBM	**:**	Orta Menzilli Taktik Balistik Füzeler
ISAF	**:**	Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü
JCFT	**:**	Birleşik Ortak Görev Kuvveti
KFOR	**:**	Kosova Gücü
KGAÖ	**:**	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
KİS	**:**	Kitlesel İmha Silahları
MAP	**:**	NATO Üyelik Planı
MC	**:**	Milletler Cemiyeti

MKÖ	**:**	Müslüman Kardeşler Örgütü
NATO	**:**	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NHEP	**:**	NATO Hazırlık Eylem Planı
NRF	**:**	Acil Müdahale Gücü
NST	**:**	Nükleer ve Uzay Silahları Görüşmeleri
OECD	**:**	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PTBT	**:**	Sınırlı Deneme Yasağı Antlaşması
SACEUR	**:**	Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanı
SFOR	**:**	İstikrar Gücü
SHAPE	**:**	Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlık Karargahı
SIPRI	**:**	Stockholm Barış Araştırmaları Enstitüsü
SNF	**:**	Kısa Menzilli Nükleer Silahlar
SSCB	**:**	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STANDEX	**:**	Uzaktan Patlayıcı Tespit Programı
START	**:**	Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri
ŞİÖ	**:**	Şanghay İşbirliği Örgütü
TBMM	**:**	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	**:**	Türk Silahlı Kuvvetleri
UÇK	**:**	Kosova Özgürlük Ordusu
UNEF	**:**	BM Acil Müdahale Gücü
UNFIL	**:**	BM Geçici Lübnan Gücü
UNDP	**:**	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNMIK	**:**	Kosova Geçici İdari Misyonu
UNTAC	**:**	BM Kamboçya Geçici Yönetimi
WP	**:**	Varşova Paktı
WHO	**:**	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde yirminci yüzyıl, var olan tüm dengeleri değiştirmiştir. Bu süreçte iki büyük dünya savaşı meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan Soğuk Savaş, güvenlik olgusunu, devletlerin bekası için daha önemli hale getirmiştir. Doğu-Batı rekabeti, nükleer mücadele ve buna bağlı gelişen dehşet dengesi[1], anılan dönemde devletleri ve halkları, her an üçüncü bir dünya savaşının çıkması endişesiyle baş başa bırakmıştır. Söz konusu yıllarda, güvenliğin her zamankinden daha maliyetli ve elde edilmesinin daha güç olduğu görülmüştür. Öyle ki her iki kutupta da devletler, önderlerini izleyerek kolektif savunma örgütlerine dâhil olmuşlardır. Bir tarafta Batı Bloku üyelerinin güvenliğinin teminatı Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), diğer tarafta rakibi Varşova Paktı (WP); güvenlik siyasetinin yeni aktörleri olarak uluslararası sistemde kendilerine yer bulmuşlardır. İki örgütün de zaman içinde çeşitli zirveler ve konseptlerle kurumsallaşmaya başladığı ve bu örgütlerin varlığının, dost ve müttefikleri tarafından güvenliğin olmazsa olmaz unsurları arasında kabul edilerek içselleştirildiği gözlemlenmiştir. Özellikle NATO'nun krizlere ve çatışmalara müdahale edebilme yeteneği ve neo-liberal bir strateji dahilinde, barış için başta Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütlerle işbirliği yapması, Soğuk Savaş'tan sonra bile kalıcı olmasına olanak tanımıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte çözülmeye başlayan Doğu Bloku ve kendisine bağlı siyasal, ekonomik ve askeri erkin uluslararası sistemde etkisizleşmesi, NATO'nun da geleceği konusundaki belirsizlikleri beraberinde getirmiştir. Çünkü Soğuk Savaş döneminde NATO, Batılı ve demokrat ülkeler tarafından, kendi değerlerinin ve kazanımlarının muhafazasını sağlayan örgüt, bir

[1] Bu kavram iki ülke arasındaki bir ilişki türünü açıklamaktadır. Bir devletin diğer bir devleti, o devlet tarafından yapılacak bir saldırıdan ya da ilk vuruştan sonra dahi yok edebilme durumu olarak tanımlanabilmektedir. Bir başka anlatımla, mevzubahis iki devlet de yok edilemez bir ikinci vuruş yeteneğine sahip bulunmaktadır. Dehşet dengesi terimi, caydırma kavramı ile yakından ilişkilendirilmektedir. Caydırma, düşmanı vuku bulabilecek kabul edilemez kayıplar sebebiyle saldırmaktan vazgeçirebilmektir. Fakat caydırma iki koşul sağlanmadan başarılı olamamaktadır. İlki misilleme tehdidi inandırıcı olmalıdır. İkincisi ise devlet saldırıya uğradıktan sonra misilleme yapabilme yeteneğine sahip bulunmalıdır. Soğuk Savaş sırasında güvenlik seçkinlerinin temel sorunu bu iki koşulu nasıl sağlayabilecekleri üzerine şekillenmiştir. Martin Griffiths, Terry O'Callaghan ve Steven C. Roach, *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar,* Çev. CESRAN, 2.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, 2013, s.174.

başka deyişle Batı'nın Doğu'ya karşı olan üstünlüğünü koruma vasıtası olarak görülmekte ve bu yüzden de ihtilafsız desteklenmekteydi. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve WP'nin kendisini feshetmesiyle birlikte ortada bir rekabet kalmadığında artık NATO'ya gerek bulunmadığını iddia edenler ortaya çıkmıştır.[2] Böyle bir durumda, başta İngiltere olmak üzere, NATO'nun devamının Batı'nın geleceği için hayati önem taşıdığını öne süren ülkeler ve neo-liberal görüşler, söz konusu örgütün mevcudiyetini yitirmemesi adına çabalar göstermişlerdir. Nihayetinde bu çabalar olumlu sonuçlanmış ve NATO, neo-liberalizmin gerektirdiği ölçüde devletlerin ve uluslararası örgütlerin, güvenlik ve diğer konu başlıklarında işbirliğini kolaylaştırdığı ve insani sorumluluk prensibiyle hareket ettiği gerekçesiyle meşruiyetini devam ettirmiş ve böylece kendisini alan dışına da taşıyıp adeta dünyanın "polisliğini" yapan bir konuma erişmiştir

Gerçekten de Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte güvenlik konuları da çeşitlenmiş ve NATO hem varlığını meşrulaştırabilmek hem de yeni tehditlere karşı gelebilmek adına söz konusu dönüşüme ayak uydurmak durumunda kalmıştır.

Aslında, güvenlik konularının ve aktörlerinin değişimi ve dönüşümü Soğuk Savaş sonrasına özel bir durum arz etmemektedir. Kabul edilmelidir ki insan yaşamının ilk anından itibaren süregelen güvenlik ihtiyacı, dönem dönem değişim ve dönüşüm yaşamakta ve hâlihazırda da bu durum gözlemlenebilmektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel güvenlik olgusundaki anlayışın dönüşümünün ve aktörlerinin çeşitlenmesinin, uluslararası güvenliği her zamankinden daha fazla ilgilendirdiği iddia edilebilir. Soğuk Savaş dönemindeki ve sonrasındaki güvenlik konularının daha da derinleştiği ve hassasiyet kazandığı; güvenlik aktörlerinin ise konulara yaklaşım biçimlerinin farklılaştığı, bu iddianın temel dayanakları olmaktadır. Çalışmanın konusu "devlet merkezli, askeri güç ile özdeşleşen güvenlik anlayışının değiştiği; güvenlik siyasetinin öznelerinin çeşitlendiği; tehdit ve risklerin arttığı, ulus-devletlerin yanında uluslararası örgütlerin de faal olduğu bu yeni dönemde NATO'nun da neo-liberal düzlemde kendisini dönüştürdüğü ve/veya söz konusu örgütün güvenlik işbirliğini sağladığı için dönüştürüldüğü" üzerinedir. Bu

[2] Örneğin Steven E.Meyer, *"NATO'nun zamanının gelip geçtiğini ve artık varlığı için hiçbir nedeninin olmadığının"* altını çizmektedir. Aktaran Jennifer Medcalf, *NATO: Beginners Guides,* Oneworld Publications, Oxford, 2005, s.3.

çerçevede tezde uluslararası ilişkiler kuramlarından realist, liberal/neo-liberal ve sosyal inşacı kuramlar eşliğinde cevabı aranacak sorular şunlar olmaktadır: "Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik anlayışı değişti mi?", "Soğuk Savaş'ta hâkim uluslararası ilişkiler kuramı hangisidir?", "NATO, realist kuram çerçevesinde mi kurulmuş ve hareket etmiştir", "NATO, Soğuk Savaş sonrası dönemde neo-liberal düşünceler doğrultusunda mı mevcudiyetini meşrulaştırdı?", "NATO değişen/dönüşen güvenlik anlayışı çerçevesinde neo-liberalizm ve sosyal inşacılık kuramı çerçevesinde kendisini yeniledi mi?" ve "NATO'nun dönüşümü Soğuk Savaş sonrası düzenlenen zirvelerden anlaşılabilir mi?".

Çalışma, "Soğuk Savaş döneminde realist paradigma çerçevesinde Batı'nın gücünü azami düzeye çıkarmak için kurulan NATO'nun, Soğuk Savaş sonrası dönemde, neo-liberal düşünce ışığında, yeni tanımlanan tehditler ve riskler karşısında, kazanılmış gücün korunması, Batılı ülkelerin güvenlik konusunda işbirliğini kolaylaştırması ve neo-liberal kurama ek olarak, sosyal inşacılık çerçevesinde "Biz" kimliği yarattığı için mevcudiyetini korumaktadır" tezini savunmaktadır. Tez ortaya konarken büyük ölçüde NATO zirvelerinden ve müdahalelerinden yararlanılmaktadır.

Çalışma, kavramsal ve kuramsal açıdan güvenlik olgusunu irdelemekte, Soğuk Savaş ve sonrasındaki güvenlik konularıyla beraber aktörleri de tespit edip güvenlik anlayışındaki değişimleri göstermektir. Ayrıca bahsi geçen konular ışığında NATO'nun yerini, mevcudiyetini korumasının nedenlerini ve zirveler sonrasında ortaya konan ilkeler ışığındaki dönüşümünü, küresel güvenlik siyaseti çerçevesinde değerlendirmektir. Çalışma, küresel güvenlik siyaseti içindeki değişimin unsurlarını tespit etmek, eski ve yeni dönem arasındaki bağlantıyı kurabilmek ve değişen/dönüşen güvenlik anlayışında NATO'nun meşruiyetini sorgulayabilmek adına önem arz etmektedir. Soğuk Savaş döneminde öncelikle Avrupa'nın olmak üzere Batı blokunun güvenliğini korumak üzere kurulan NATO'nun, Soğuk Savaş sonrası dönemde söz konusu Doğu Bloku tehdidinin ortadan kalkmasına rağmen ağırlık neo-liberal, kısmen de olsa sosyal inşacılık kuram dâhilindeki düşünceler ışığında mevcudiyetini yitirmediği ve üyeleri tarafından desteklendiği gözlemlenmiştir. İşte bu tezin ortaya konması ve çalışmanın temel amaçlarının elde

edilip, sorulara cevap bulabilmek maksadıyla şu sıra takip edilmiştir: Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır.

Bölümlere geçmeden önce giriş kısmından bahsetmek yararlı olacaktır. Bu kısımda ilkin, çalışmanın konusunun, tezinin, tezde aranılacak cevapların, çalışmanın öneminin ve tüm bunların elde edilmesinde izlenecek yolun işlendiği analitik yapı yer almaktadır. Ardından yazın kısmı gelmektedir. Mevzubahis kısım, çalışmanın hazırlanması sürecinde yapılan okumaları ve konuyla ilgili belli başlı eserleri sunmaktadır. Bu bağlamda öncelikle uluslararası ilişkiler kuramlarından realist, liberal ve sosyal inşacı paradigmanın önemli düşünürlerinin meydana getirdikleri eserler konu edilmiştir. Akabinde güvenlik kavramını, tehdit ve riski, güvenlik aktörlerini ve uluslararası sistemdeki dinamiklerden güvenlik olgusunu tüketmeye çalışan yaklaşımlar incelenmiştir. Bu bağlamda realist güvenlik yaklaşımına ek olarak Kopenhag Okulu ve Galler Okuluna yer verilmiştir. Nihayetinde NATO'nun kuruluşu, tarihsel arka planı, dönüşümü ve müdahaleleri çerçevesinde yapılan okumalar neticesinde geniş bir yazın örneği sunulmuştur. Giriş kısmının üçüncü ve son başlığını "yöntem" oluşturmuştur. Çalışmada aranılacak cevaplar ve ortaya konacak tez için izlenecek yola nasıl başvurulduğunu arz eden yöntem kısmı, ayrıca çalışmanın başka hangi şekilde işlenebileceği konusunda da daha sonra yapılacak tezlere ışık tutma gayretinde olmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal ve teorik çerçeve ortaya konmuştur. Buna göre ilk alt başlıkta, çalışma boyunca sıkça kullanılan güvenlik, kolektif güvenlik, güvenlik ikilemi, güvenlikleştirme, insan güvenliği gibi kavramlar üzerinde detaylı bir inceleme yapılmıştır. Ayrıca mevzubahis alt başlıkta ulusal güvenlik, bölgesel güvenlik**,** uluslararası güvenlik kavramlarından derlenen bilgiler verilmiş, NATO bağlamında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Birinci bölümün ikinci alt başlığında Soğuk Savaş'ın hakim ideolojisi olarak gösterilen realist paradigma incelenmiştir. Realizmin idealizme karşı olarak doğduğu, güç ve çıkar ilişkilerini temele aldığı, devlet merkezli askeri güvenliğe önem verdiği; bu bağlamda NATO'nun kurulmasında önemli bir fikirsel arka plan oluşturduğunun detaylandırıldığı bu alt başlıkta, realizme karşı yapılan eleştiriler de söz konusu edilmiştir. Bölümün diğer bir alt başlığında liberal paradigma analiz edilmiştir.

Realizmin açıklamakta yetersiz kaldığı boşlukları doldurarak, devletlerin sadece güç ve zenginlik peşinde koşmadıklarını söyleyen liberal paradigmanın; devletlerin farklı tercihlerinin de olabileceğini ileri sürdüğünün altı çizilmiş; karşılıklı bağımlılık teziyle de barışçıl bir yapının tesis edilebileceği ifade edilmiş; özellikle dönemin İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'ın başını çektiği neo-liberal yaklaşımın da etkisiyle NATO'nun böyle bir yapıda uluslararası işbirliğini sağladığı gerekçesiyle varlığının kabul edilebilir olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca neo-liberal kuram dahilinde insani müdahalelerin de güvenliğe olumlu katkılarının olduğu anlatılmıştır. Birinci bölümün son alt başlığında modern paradigmalar ışığında eleştirel paradigma ve sosyal inşacılık kuramına değinilmiş; sosyal inşacılığın 11 Eylül 2001 sonrası dönemde neden hakim paradigma olabileceğinin temel göstergeleri izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle Soğuk Savaş dönemi güvenlik konuları ve aktörleri ele alınmıştır. Bu bağlamda Doğu-Batı rekabeti, kriz anları, dehşet dengesi ile birlikte sıkı iki kutuplu sistem[3], yumuşama[4] ile birlikte gevşek iki kutuplu sistemden[5] bahsedilmiş, 1979 sonrası dönemde Afganistan'a Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) müdahalesi ve Yıldız Savaşları[6] projesiyle yeniden Soğuk Savaş'a dönülmesi konu edilmiştir. Soğuk Savaş dönemi güvenlik aktörleri olarak ulus-devletler ve bloklar dışında NATO, WP, Birleşmiş Milletler ve diğer Avrupalı uluslararası örgütler gösterilmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra Soğuk Savaş'ın da sona ermesiyle birlikte ortadan kalkan komünizm tehdidi yerine

[3] Bu modele göre iki büyük devlet, öteki devletleri yönetmektedir. Ayrıca bu sistemde uluslararası örgütlerin hiçbir gücü olmadığı gibi, tarafsız hiçbir devlet de yoktur. Hasan Köni, *Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri,* Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, Ankara, 2001, s.26.

[4] İkinci bölümde detaylandırılmakta olan Yumuşama; başlangıçta rakip olan devletler arasındaki gerilimin gevşemesi anlamına gelmektedir. Soğuk Savaş'ın bir aşamasını ifade etmek için kullanılmaktadır. (Andrew Heywood, *Küresel Siyaset,* Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2013, s.71).

[5] Bu sistemin en temel özelliği, devletlerin iki blok ve/veya iki kutup etrafında yoğunlaşmış olmalarıdır. Ancak bloklara katılmayan ve tarafsız politikalar izleyebilen devletler de bulunmaktadır. Ayrıca, bu tür sistemlerin bir başka özelliği de, hemen hemen bütün devletlerin üye olduğu evrensel organizasyonların sistemde yer almalarıdır. Gevşek iki kutuplu sistemde, güç dengesi sisteminden farklı olarak, dengeleyici devlet yerine arabulucu devlet vardır. Bu sistemde, arabuluculuk işlevini ya bağlantısız devletler gibi blok dışı aktörler ya da uluslararası örgütler yerine getirmektedir. (Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri,* Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s. 521).

[6] Stratejik Savunma Girişimi, yaygın adıyla Yıldız Savaşları, ilk defa 23 Mart 1983'te, dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından dile getirilen bir askeri tasarı olarak gündeme gelmiştir. (http://www.coldwar.org/articles/80s/SDI-StarWars.asp, Erişim Tarihi: 09.02.2015).

küreselleşmenin de beraberinde getirmiş olduğu birçok yeni tehdit ortaya konulmaya ve yeni risk tanımlamaları yapılmaya başlanmıştır. Bu yeni güvenlik konuları ve tehdit/riskler ikinci bölümün bir diğer alt başlığını oluşturmuştur. Bu bağlamda bölgesel anlaşmazlıklar, uluslararası terörizm, çevre sorunları, küresel iklim değişikliği, siber güvenlik, bulaşıcı hastalıklar, uluslararası göç ve deniz haydutluğu gibi yeni güvenlik konuları ortaya konulmuştur. Yeni dönemde NATO ve BM'nin yine temel güvenlik aktörü olduğu, bunlara Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ), Avrupa Birliği'nin (AB) ve silah ve savunma sanayinin, düşünce merkezleri ile sivil toplum örgütlerini içine alan diğer aktörlerin de katıldığı konu edilmiştir. İkinci bölüm Soğuk Savaş sonrası dönemin güvenlik anlayışının değerlendirilmesiyle son bulmaktadır.

Tezin üçüncü ve son bölümünü NATO oluşturmaktadır. Kuruluşu, genişlemesi, işbirlikleri, konseptleri ile birlikte Soğuk Savaş sonrası dönüşümünü anlayabilmek adına NATO zirveleri ve müdahaleleri, bu bölümün temel alt başlıklarını teşkil etmiştir. Bölümde ilkin NATO'nun kuruluşunun nedenleri ve nasıl gerçekleştiği incelenmiştir. Bu inceleme önem arz etmektedir çünkü tezin amacı NATO'nun dönüşümünü kanıtlamaktır ve bu yüzden de örgütün başlangıcını ve kuruluş amacını ortaya koymak problemi çözmek için aydınlatıcı bir ışık olmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde örgütün varlığını sürdürebilmesi için çeşitli işbirlikleri kurmak şeklinde genişlediği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Barış için Ortaklık (BİO), Akdeniz Diyalogu Ortakları ve İstanbul İşbirliği Girişimi (ICI) detaylandırılmış ve NATO için önemleri ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümün bir diğer alt başlığında NATO'nun kurumsal yapısı ve işleyişi analiz edilmiştir. Sivil ve buna bağlı askeri olmak üzere iki kanattan oluşan örgütün, özellikle idari yapılanması incelenmiştir. İzleyen alt başlıkta NATO'nun Soğuk Savaş dönemindeki misyonuna yer verilmiş; bu bağlamda yayınlanmış dört temel konsept açıklanmıştır. Soğuk Savaş döneminde NATO'nun kuruluşu ve gelişimi anlatıldıktan sonra NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde geçirdiği iddia edilen dönüşümüne dayanak oluşturması adına 1989 ve sonrasında icra edilen 15 zirve, 6 barışı destekleme görevi ve askeri müdahale; realist, neo-liberal ve sosyal inşacılık kuramları eşliğinde incelenmiştir. Böylece NATO'nun dönüşümünün temel

dayanakları zirvelerde aranmış ve bu dönüşümün hangi kuramın etkinliğinde icra edildiği mevzubahis zirveler ve müdahaleler ışığında değerlendirilmiştir. Zirve ve müdahaleleri takiben NATO'nun dönüşümündeki temel askeri ve fikirsel unsurlara değinilmiştir. Bu şekilde NATO'nun yeni ekseni ortaya konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu bölüm genel değerlendirme alt başlığıyla son bulmuştur.

Çalışmanın sonuç ve kaynakça bölümlerine müteakip, ekler kısmında, tez dâhilinde yapılan görüşmelerin tam metinlerine yer verilmiştir. Tez için farklı yer ve zamanda yedi bilim insanı ile görüşme yapılmıştır. Bu mülakatlar Gazi Üniversitesi'nde Prof. Dr. Haydar Çakmak, Özyeğin Üniversitesi'nde Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın, Kadir Has Üniversitesi'nde Prof. Dr. Serhat Güvenç, İstanbul Üniversitesi'nde Prof. Dr. Burak Samih Gülboy, Arel Üniversitesi'nde Doç. Dr. Uğur Özgöker, Kadir Has Üniversitesi'nde Doç. Dr. Sinem Akgül Açıkmeşe ve İstanbul Üniversitesi'nde Yrd. Doç. Dr. Gizem Bilgin Aytaç ile gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar sonucu elde edilen ilgili kısımlar referans gösterildikten sonra metin içinde kullanılmıştır.

Çalışmanın konusu yukarıda da belirtildiği üzere, Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik konularının da değişimine paralel olarak, üye devletlerin desteği ve neo-liberal düşüncelerin eşliğinde, NATO'nun dönüşüm geçirdiği ve varlığını sürdürmeye devam ettiği üzerine temellenmektedir. Bu örgütün kurulma amacı, kurumsallaşması, konseptleri, zirveleri ve müdahaleleri çalışma içinde yer almıştır. Çalışmada NATO'nun değişim ve dönüşüm geçirdiği ileri sürülmektedir.

Tezde öncelikle NATO'nun kurulmasının temel dayanakları, örgütün tarihsel arka planı ve kurumsal yapısı ve işleyişi ile ilgili ulusal ve uluslararası yazın taranmış ve elde edilen kaynakların ilk elden toplanmasına özen gösterilmiştir. Kabul edilmelidir ki NATO'nun resmi internet sitesi, bu aşamada ilk incelenmesi gereken kaynak olmalıdır. Bu bağlamda belli başlı eserler ilkin NATO'nun resmi yayın organı olan www.nato.int sitesinden elde edilmiştir. Sitedeki "e-library" yani elektronik kütüphane, ihtiyaç duyulan birçok dokümana ulaşmada kolaylık sağlamaktadır.[7] Özellikle zirvelerin resmi sonuç bildirgeleri; tarihsel arka plana ulaşma esnasında; yazılan makaleler, kronolojik bilgiler, haritalar, afişler ve arşiv

[7] Detaylar için bkz. http://www.nato.int/cps/en/natohq/68238.htm, Erişim Tarihi: 04.02.2015.

dokümanları kullanıcılara net ve doyurucu metinler sağlamaktadır. Yine aynı siteden elde edilen beş temel kitap, bu çalışmada kullanılarak, teze önemli katkılarda bulunmuştur. Bu eserler şunlardır: NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement-Anaysis and Recommendations of the Group of Experts on a new Strategic Consept for NATO[8], A Short History of NATO[9], NATO and Afghanistan: Questions and Answers[10], NATO in Focus: An Introduction to the transatlantic Allience[11], NATO's Role in Energy Security[12].

NATO'nun tarihsel arka planının kaleme alınması sırasında yukarıdaki temel eserlere ilaveten birçok yabancı ve yerli kaynak da incelenmiştir. Peter Duignan'ın 2000 yılında kaleme aldığı *NATO Its Past, Present and Future* adlı kitabı bu bağlamda dikkate alınmalıdır.[13] Ayrıca Jennifer Medcalf'ın, Oxford yayınlarından çıkmış olan *NATO: Beginners Guides* isimli kitabı geçmişte NATO'nun kuruluş kökenlerine kadar inmekte ve Soğuk Savaş sonrası dönemdeki operasyonlarına kadar gelmektedir. Medcalf, NATO'nun kuruluşuna atıfta bulunmak suretiyle temel stratejiden bahsetmektedir: *"Batı Avrupa ülkelerinin ekonomik ve politik olarak yeniden dirilişi esnasında askeri anlamda SSCB'ye karşı koruyucu kalkan vazifesi gören bir kolektif güvenlik örgütü olmak"*.[14] Medcalf, çalışmasının ekler kısmına NATO ile ilgili bir sözlük koymuştur. Bu sözlük oldukça doyurucu ve yön göstericidir. Bundan sonraki dönemlerde NATO çalışacakların da böyle bir sözlüğü Türkiye'deki yazına kazandırmalarının önemli bir katkı olacağı düşünülebilir.

Lawrence S. Kaplan, *NATO 1948: The Birth of the Transatlantic Allience,* adlı çalışmasında, ABD'nin yalnızcılık politikasından[15] başlayarak; ilk bölümünde 1800'den 1947'ye kadar gelmekte; ardından NATO'nun kurulma aşamalarını an ve

---

[8] *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement-Anaysis and Recommendations of the Group of Experts on a new Strategic Consept for NATO,* NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2010.
[9] *A Short History of NATO,* NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2012.
[10] *NATO and Afghanistan: Questions and Answers,* NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2012.
[11] *NATO in Focus: An Introduction to the transatlantic Allience,* NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2013.
[12] *NATO's Role in Energy Security,* NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2011.
[13] Peter Duignan, *NATO Its Past, Present and Future,* Hoover Institution Press, 2000.
[14] Medcalf, *a.g.e.,* s.1.
[15] Yalnızcılık, uluslararası sisteme en düşük seviyede diplomatik katılım esasına dayanan bir strateji olmaktadır. Yalnızcılığın temelinde, devletlerin diğer devletlerle olan temaslarını sınırlandırdıkları takdirde, daha güvende olacakları ve daha az dışsal müdahaleye maruz kalacakları düşüncesi yatmaktadır. (Griffiths, O'Callaghan ve Roach, *a.g.e.,* s.346).

an anlatmaktadır.[16] Kitap aynı zamanda yakın çağ siyasi tarihi için de önem arz etmektedir. NATO çalışanlarına kaynak önermelerinin de bulunduğu kitap, bu konuda bilimsel eser üretenler için edinilmesi gereken bir başucu kaynağı niteliğindedir.

Mahdi Darius Nazemroaya'nın kaleme aldığı *The Globalization of NATO,* NATO'nun küresel bir güç haline gelişini anlatmaktadır.[17] Nazemroaya bu süreci anlatırken, ABD'nin uzun dönemli dış politikasında NATO'nun rolünü de aktarmayı ihmal etmemektedir. Eser, NATO'nun Doğu Afrika, Afganistan, Pakistan ve Libya'daki misyonlarına da değinerek, müdahaleler hakkında geniş ve aktüel bir kaynak olmaktadır.

Maximilian Forte'un kaleme aldığı *Slouching Towards Sirte NATO's War on Libya and Africa,* Afrika'daki "yeni mücadele"nin liberal emperyalizmden başka bir şey olmadığını ve geçmiş dönemde Avrupalıların yaptığını bu dönemde ABD'nin icra ettiğini söylemektedir. NATO'nun da bu süreçte bir araç olarak kullanıldığının altını çizmektedir.[18] Buna karşılık Mesut Hakkı Caşın, örgütün *"Amerika'nın bir hegemonya aracı olduğunu"* düşünmediğini çünkü kurum içi kararların uzlaşma ile alındığını belirtmekte ve *"ABD'nin uluslararası barış için bir öncülük yaptığını"*[19] öne sürerek Forte'un görüşlerine bir anlamda karşı çıkmaktadır. Caşın'ın bu görüşlerine Haydar Çakmak da katılmaktadır.[20]

Horace Campbell da bu çalışma kaleme alınırken başvurulan yazarlardan birisi olmuştur. Campbell, eserinde öncelikle Arap Baharı çerçevesinde Afrika'da yaşanan "uyanış"[21] hakkında bilgiler vermekte ve ardından Libya'daki olaylar

---

[16] Lawrence S. Kaplan, *NATO 1948: The Birth of the Transatlantic Allience,* Rowman&Littlefield Publishers Inc., New York, 2007.
[17] Mahdi Darius Nazemroaya, *The Globalization of NATO,* Clarity Press, INC, Atalanta, 2012.
[18] Maximilian Forte, *Slouching Towards Sirte NATO's War on Libya and Africa,* Baraka Books, Montreal, 2012, s.17.
[19] Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın ile 02 Aralık 2014 tarihinde Özyeğin Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakattan alınmıştır.
[20] Prof. Dr. Haydar Çakmak ile 14 Ocak 2015 tarihinde Ankara Gazi Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakattan alınmıştır.
[21] Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yönetimlere karşı başlayan ve domino etkisi ile gittikçe yaygınlaşan muhalif hareketler sonrasında yaşanan veya yaşanılacağı düşünülen özgürlük ortamı, buna özgürlük hareketi olarak bakanlar tarafından Arap Baharı ismi ile adlandırılmıştır. *"Uyanış kavramı 'bahar' kavramına nazaran daha sürekli ve istikrarlı bir değişimi simgelemektedir. 'Uyanış' başladıktan sonra tekrar uyumak ne kadar zor olacaksa, bu uyanışın uzun vadeye yönelik bir süreç olduğu da o*

çerçevesinde NATO müdahalesini detaylandırmaktadır. Çalışma, tarihsel arka plana da sıkça başvurması ve olaylar arasında bağlantı kurması nedeniyle tatmin edici bilgiler sunmaktadır. Campbell da Forte gibi ABD'nin Libya üzerindeki çıkarları doğrultusunda liberal emperyalist bir çizgide düşünüp NATO aracılığıyla hâkimiyet sağlayarak, sonradan da reformlar vasıtasıyla petrolü kontrol altında tutacağını ileri sürmektedir.[22]

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde değişim ve dönüşüm yaşadığını ileri süren yazına bakıldığında, konuyla ilgili çeşitli kitap, makale ve raporların varlığına dikkat çekmek gerekmektedir. Örneğin Anton Bebler'in editörlüğünde yayına hazırlanan *"NATO at 60: The Post-Cold War Enlargement and the Alliance's Future"* isimli çalışma NATO'nun 60 yıl boyunca varoluş nedeninin mantığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Kitap içindeki bölümler, çeşitli yazarların görüşleri dâhilinde, Soğuk Savaş sonrası genişlemelerin gerekçelerini ortaya koymakta ve NATO'nun çağın gereklerine göre dönüşümünün uluslararası barışa katkıda bulunduğunu savunmaktadır.[23] Bir başka örnekte Ali L. Karaosmanoğlu, *NATO'nun Dönüşümü* adlı kitabında Soğuk Savaş sonrası gelinen noktada NATO'nun varlık sebebini sorgulayarak çalışmasına başlamaktadır.[24] Bu çerçevede Soğuk Savaş sonrası dönemde realist yazarların, NATO'nun geçerliliğini yitireceğini, liberallerin ise NATO'nun barışı korumak ve güvenlik işbirliğini sağlamak için yararlı olduğunu söylediğinin altını çizen Karaosmanoğlu, küreselleşme ile birlikte devletler ve devlet olmayan örgütlerle işbirliğinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Bu görüşleriyle liberal çizgide NATO'nun varlığını olumlu bulan bir perspektifte eserini yayımlamıştır.

Karaosmanoğlu gibi Türkiye'de NATO hakkında çalışmalar yapan bilim insanlarının artışı gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu çerçevede Türkçe eserler de çalışma da sıklıkla kullanılmıştır. Ancak buradaki dikkatleri çeken ilk unsur NATO

---

kadar doğrudur". (Tarık Oğuzlu, "Arap Baharı ve Yansımaları", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Cilt:3, Sayı:36, 2011, s.11).

[22] Horace Campbell, *Global NATO and The Catastrophic Failure in Libya: Lessons for Africa in the Forging of African Unity*, Monthly Review Press, New York, 2013, s.22-23.

[23] Anton Bebler (Ed.), *NATO at 60: The Post-Cold War Enlargement and the Alliance's Future,* IOS Press, Amsterdam, 2010, s.11.

[24] Ali L. Karaosmanoğlu, *NATO'nun Dönüşümü,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s.IX.

konusunda üretilen Türkçe eserlerin çok büyük bir bölümünün Türkiye-NATO ilişkilerine yönelik kaleme alınmış olmasıdır. Dolayısıyla söz konusu tespit, bu tez çalışmasının NATO konusundaki bir boşluğu doldurmak üzere yapılan çabalardan birisi olma gayretinin ne kadar doğru olduğunu da kanıtlar niteliktedir. Türkçe yazında son yıllarda Uluslararası İlişkiler Konseyi ve NATO Diplomasi Birimi tarafından desteklenen bir proje çerçevesinde dikkat çekici eserler üretildiği gözlemlenmektedir. Sıtkı Egeli'nin kaleme aldığı *Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından bir Değerlendirme*, füze kalkanı projesinin temelinde İran'ın nükleerleşme azimleri ile balistik füze donanımından kaynaklanan kaygıları ortaya koymaktadır.[25] Aynı seride Mitat Çelikpala, *Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı* adlı eserinde Soğuk Savaş sonrası dönemde düzenlenen zirvelerde yayınlanan zirve bildirgeleri ve stratejik konseptler ile çeşitli NATO zeminlerinde yapılan tartışmalar ışığında, enerji güvenliğinin NATO için taşıdığı anlam ve önem üzerinde durmaktadır.[26] Tarık Oğuzlu ise *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış için Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi,* başlıklı çalışmasında mevzubahis işbirliklerini tarihsel gelişim süreçleri içinde analiz etmektedir.[27] Tez çerçevesinde kendisiyle doyurucu bir görüşme de yapılan Serhat Güvenç de Türkiye'deki NATO yazınına önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu bağlamda aynı seride *NATO'da 60 Yıl: Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları* adlı eseri, daha çok Türkiye-NATO ilişkilerine yer verse de NATO'nun dönüşümü açısından ipuçlarını da eş zamanda vermektedir.[28]

Steven W.Hook ve John Spanier, *Amerikan Dış Politikası* adlı çalışmalarında NATO'nun varlığını, "realist bir pencereden", ABD'nin bekası için "elzem" bulmaktadırlar. "Büyük güçler, güvenlikleriyle ilgili kararları genelde rakiplerine bırakmazlar" diyen Hook ve Spanier şöyle devam etmektedir:

---

[25] Sıtkı Egeli, *Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından bir Değerlendirme,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.
[26] Mitat Çelikpala, *Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.
[27] Tarık Oğuzlu, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış için Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.
[28] Serhat Güvenç, *NATO'da 60 Yıl: Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları, İstanbul İşbirliği Girişimi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

> "Devlet sisteminde büyük devletlerin stratejisi, kendi güvenliklerine ciddi tehdit oluşturan her devlete karşı koymaktır –veya karşı koymak olmalıdır-. ABD'nin, güvenlik stratejisini diğerlerinin belirlemesine iki defa izin vermesi, kendine has ulusal tarzından kaynaklanmaktadır".[29]

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere Hook ve Spanier gibi bakış açısına sahip olan yazarların oluşu, ABD'nin başat güç olabilmesi ve kendi güvenliğini koruyabilmesi adına NATO'nun varlığından kesinlikle ödün verilmeyeceğini göstermektedir.

NATO hakkında son dönem kitaplarına bakıldığında David S.Yost'un kaleme aldığı *NATO's Balancing Act,* dikkatleri çekmektedir. Yost, bu eserinde kolektif savunma, kriz yönetimi ve güvenlik işbirliği temelinde NATO'nun öneminden bahsederken; küreselleşen dünyada iç savaşlar, terörizm, çevre, iklim, gibi konularda Balkanlardan, Afganistan, Libya'dan ve Afrika'dan örnekler vermektedir.[30] Yost, neo-liberal bir bilim insanı olarak NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde varlığının önemli olduğunun altını çizmektedir.

Soğuk Savaş'ta NATO'nun, WP'nin ve BM'nin yanı sıra Avrupa Konseyi ve AGİT'in, ayrıca Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO, BM ve ŞİÖ'ye ek olarak AB'nin de etkili bir güvenlik aktörü olduğu sıkça konu edilmektedir. Batı Avrupa Birliği (BAB) gibi kurumların daha iyi anlaşılması ve AB'nin kendi savunma örgütünü neden kurmak istediğini anlamak adına, Barış Özdal'ın *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan Mı? Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi* isimli eseri ulusal yazında önemli bir yere sahip bulunmaktadır.[31] Yine Özdal'ın 2005 yılında kaleme aldığı "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Rolü" adlı makalesi de ulusal yazında dikkatleri çekmektedir.[32] Uluslararası yazında Panos Koutrakos'un yazdığı The EU Common Security and Defence Policy adlı kitabında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın kökenlerine inmekte, kurumsallaşmasını açıklamakta, NATO ile

---

[29] Steven W.Hook, John Spainer, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze,* Çev. Özge Zihnioğlu Tanırlı, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2014.s.9.

[30] David S.Yost, *NATO's Balancing Act,* United States Institute of Peace Press, Washington, 2014.

[31] Barış Özdal, *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan Mı? Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi*, Dora Yayınları, Bursa, 2013.

[32] Barış Özdal, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Rolü", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2005, s.305-324.

ilişkisine değinmekte ve Makedonya, Kongo, Bosna-Hersek, Darfur, Somali ve Libya'daki misyonlardaki desteklerini değerlendirmektedir.[33] Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO ile ilgili kuramsal çalışmalara bakıldığında, üç akımın görüşleri önem kazanmaktadır. Realist bakış açısından bakıldığında NATO Soğuk Savaş'ın bitimiyle gerekliliğini yitirmiş bir örgüttür.[34] Liberal perspektiften bakıldığında ise NATO, ortak tehdidin ortadan kalkmasından sonra üye devletlerin güvenlik işbirliğini kolaylaştırmaktadır ve devam ettirilmektedir.[35] Sosyal inşacı bakış açısından bakıldığında, bir güvenlik ittifakı olarak kurulmuş olmasına rağmen NATO, zaman içinde üye devletler arasında biz-hissi ve ortak anlayış ise ortak tehdit ortadan kalktıktan sonra bile, üye devletler arasında güvenlik işbirliğinin devamını sağlamıştır.[36]

Çalışmanın temel konusu olan NATO'nun dönüşümünü ortaya koyarken, daha önce de değinildiği üzere realist, neo-liberal ve sosyal inşacı paradigmalardan faydalanılmıştır. Bu bağlamda bunlarla ilgili de yazına ayrıntılarına girmeden yer vermek gerekmektedir. Realist kuramın temel kaynakları bağlamında Edward Hallet Carr'ın *The Twenty Year Crisis* adlı eseri, Hans J.Morgenthau'nun *Politics Among Nations* ve *Scientific Man vs Power Politics* isimli çalışmaları ve Kenneth N.Waltz'ın *Man, the State and War, a Theoretical Analysis, Theory of International Politics* ve *Structural Realism After the Cold War* başlıklı kitapları elde edilmeli ve değerlendirilmelidir. Liberal kuram konusunda da geniş bir yazın söz konusudur. Bunlar içinde önemli olanların başında "Karşılıklı Bağımlılık" teziyle Robert O.Keohane ve Joseph S.Nye gelmektedir. Ayrıca Andrew Moravcsik'in, *Journal of Common Market Studies* dergisindeki "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach" *International Organization*

---

[33] Panos Koutrakos, *The EU Common Security and Defence Policy,* Oxford University Press, UK, 2013.

[34] Realistlere göre, Sovyet tehdidin ortadan kalkması NATO ittifakını işlevsiz ve dolayısıyla geçersiz kılmaktaydı. Bu görüşler için bkz: John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War", *International Security,* Cilt:15, No:1, 1990, s.5-55; Michael Mandelbaum, *The Dawn of Peace in Europe,* The Twentieth Century Fund Press, New York, 1996.

[35] Liberaller ise hem değişim dönemlerinde hem sonrasında uluslararası teşkilatlanmaların ve normların, NATO dahil, barışı korumak ve güvenlik işbirliğini sağlamak için yararlı olduğunu savunmaktaydılar. Bu görüşler için bkz: David S.Yost, *NATO Transformed: The Allince's New Roles in International Security,* United States Institue of Peace, Washington, 1998.

[36] Bahar Rumelili, "İnşacılık/Konstrüktivizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* (Ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.169.

dergisindeki "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics" ve *Liberal International Relations Theory: A Social Scientific Assessment* isimli çalışmaları liberal paradigmanın incelenmesinde başat eserler olarak değer bulmaktadır. Sosyal inşacı paradigma için de yazın örnekleri verilebilir. İnşacılık kavramı uluslararası ilişkiler yazınında ilk olarak Nicholas Onuf'un *World of Our Making* adlı çalışmasında yer almıştır. Ancak kuramın asıl öne çıkan düşünürü Alexander Wendt olmuştur. Wendt'in *Social Theory of International Politics* adlı kitabı, *International Security* dergisinde yayınlanan "Constructing International Politics" ve *American Political Science Review* dergisinde çıkan "Collective Identity Formation and the International State" adlı makaleleri yazında önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca Peter J. Katzenstein'ın *Culture of National Security* ve John G. Ruggie'nin *Constructing the World Polity* isimli eserleri yazında sıkça referans olarak gösterilen çalışmalardır.

Çalışma, uluslararası ilişkiler disiplinindeki üç ana damardan beslenmektedir. İlkin Soğuk Savaş dönemine damgasını vuran realist kuram, buna karşılık Soğuk Savaş'ın ortalarında güç kazanan liberal kuram ve Soğuk Savaş sonrası her iki akımın dışında da yeni şeyler söyleyebilen sosyal inşacılık; çalışmanın kuramsal çerçevesinde kullanılan altyapıyı oluşturmaktadır.

Soğuk Savaş'ın iki kutuplu bir jeostratejik güç mücadelesi olacağını öngören realistler, SSCB'nin ancak güçle durdurulabileceğini ileri sürmüşlerdir. Mehmet Ali Tuğtan'a göre realizm bu esnada, Kore ve Vietnam gibi savaşları, Guatemala ve İran gibi müdahaleleri meşrulaştırmak ve Amerikan askeri-endüstriyel ittifakının çıkarlarını savunmak için kullanılan bir ideolojiye dönüştürülmüştür.[37] Bu bağlamda NATO da meşruiyet kazanmış ve varlığını bu mücadele ile pekiştirmiştir. Mücadelenin sadece askeri güçle değil, diğer başka yollarla da örneğin ticaretle de var olabileceğini ileri süren liberal kuram, hatta bu yolla kalıcı barış bile yapılabileceğini Almanya-Fransa, Amerika-Japonya deneyimleri çerçevesinde vurgulamaktaydı. Özellikle ticari yollarla başlayan yakınlığın zamanla askeri kapasite kullanılmasının önüne bile geçebileceğini ileri süren liberal kuram,

[37] Mehmet Ali Tuğtan, "Güç, Anarşi ve Realizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* (Ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.121.

güvenliğin dönüşümünde etkili olan bir kuram olarak çalışmada işlenmektedir. Nihayetinde modern yaklaşımlar olarak eleştirel yaklaşım ve sosyal inşacılık gibi son dönemde insanın güvenliğini de merkeze alınmasını öngören kuramsal yapılar da çalışma da yer almıştır. Bu bağlamda NATO'nun son dönemde devlet merkezliliğini bırakmadan insana da yöneldiği gözlemlenmekte ve bu durumu NATO'nun dönüşümünün de fikirsel altyapısını göstermektedir.

Araştırma'nın yöntemi, öncelikle güçlü bir yabancı ve yerli yazının elde edilip değerlendirilmesinden sonra neden-sonuç ilişkisi kurularak, ortaya konan tez dâhilinde kaleme alınmasına dayanmaktadır. Kavramlar ortaya konarken ve kuramsal çerçeve yazılırken çoğunlukla yabancı kaynaklar irdelenmiştir. Söz konusu kaynakların alanında önemli bir yere sahip olmasına hassasiyetle dikkat edilmiştir. Bu çerçevede Barry Buzan, Ole Waever, Kenneth N. Waltz, Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, Ken Booth, Alexander Wendt'in eserlerine yoğun atıflar yapılmış ve daha birçok yabancı ve yerli çalışmalar, ilgili bölümde referans gösterilmiştir. Araştırmaya tarihsel açıdan yaklaşılırken yine yerli ve yabancı siyasi tarih çalışmalarından, makalelerden, gazete ve arşiv taramalarından faydalanılmıştır. Türkçe arşiv çalışmaları esnasında NATO'nun faaliyetlerinin 2000 yılından sonraki dönemi adına tarihsel arka planını incelemek amacıyla ilkin Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün derlediği Dünya Basını incelenmiştir.[38] 2000 yılından önceki dönem ise Milliyet Gazetesi arşivinden elde edilmiştir. Çalışmanın tarihsel arka planı yazılırken siyasi tarihin önemli metinlerinden yararlanılmaya gayret edilmiştir. Bunlar içinde Türkçeye çeviri metinlerin daha çok tercih edilmesine özen gösterilmiş, elde Türkçe kaynak olduğu takdirde, orijinalinden bire bir tercümeden kaçınılmıştır. Bu bölümde kullanılan kaynakların yine kendi dallarında uzman ve disipline katkı koyan kişilerin eserlerinden oluşmasına itina edilmiştir. Eric Hobsbawm, Robert J. McMahon, Paul Kennedy, William H. McNeill gibi yabancı yazarların yanı sıra Oral Sander ve Fahir Armaoğlu'nun kitapları da ilgili bölümde kullanılmıştır.

NATO ile ilgili kısım yazılırken öncelikle söz konusu örgütün resmi web sayfası, basılmış yayınları ve bu konu ile ilgilenen çeşitli bilim adamlarının eserleri

[38] http://www.byegm.gov.tr/turkce/dunya-basini, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

incelenmiştir. Bunun yanı sıra uluslararası ve ulusal düşünce kuruluşlarının yayınları da göz önünde bulundurulmuştur. Uluslararası düşünce kuruluşları bağlamında International Crisis Group[39], Rand Corporation[40] ve Chatham House'un[41] resmi sitelerinden faydalanılmıştır. Ulusal düşünce merkezleri çerçevesinde Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi[42], Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu[43], Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı'ndan[44] ve Merkez Strateji Enstitüsü'nden[45] yararlanılmıştır. Çalışmanın yazın kısmı elde edilip değerlendirildikten sonra yazım süreci başlamış ve örnek olay incelemeleri ile mevcut tezin daha iyi anlaşılması sağlanmıştır.

Tezin son döneminde yapılan görüşmelerle tez güçlendirilmiştir. Bu görüşmeler Ankara'da Gazi Üniversitesi'nde Prof. Dr. Haydar Çakmak'la İstanbul'da Özyeğin Üniversitesi'nde, Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın ile Kadir Has Üniversitesi'nde, Prof. Dr. Serhat Güvenç'le, İstanbul Üniversitesi'nde, Prof. Dr. Burak Samih Gülboy ile Arel Üniversitesi'nde, Doç. Dr. Uğur Özgöker ile Kadir Has Üniversitesi'nde, Doç. Dr. Sinem Akgül Açıkmeşe'yle ve İstanbul Üniversitesi'nde, Yrd. Doç. Dr. Gizem Bilgin Aytaç ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler öncesinde sorulacak soruları içeren bir bilgi metni kendilerine gönderilmiş; görüşme günü ses kayıt cihazıyla kendi odalarında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmede NATO'nun dönüşümü, güvenliğin dönüşümü, güvenliğin yeni aktörleri ve dönemin başat kuramları çerçevesinde sorular sorulmuştur. Tezde aranılan cevaplar neticesinde sorular genişletilmiştir. Görüşme sonrasında deşifre işlemi gerçekleşmiş ve metin, ekler kısmında bire bir verilmiştir. Çalışma kuramsal, tarihsel ve yer yer de karşılaştırmacı bir metot dâhilinde okuyuculara sunulmuştur. Bu bağlamda üç bölüm ve bu bölümlere bağlı birçok alt konu başlığı düzenlenmiştir. Giriş kısmında analitik yapı, yazın ve yöntem öne çıkarılmıştır. Birinci bölümde kavramsal ve kuramsal çerçeve, ikinci ve üçüncü bölümlerde de hem tarihsel hem de karşılaştırmacı yöntemler izlenmiştir. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümleri analiz edilirken

[39] http://www.crisisgroup.org/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.
[40] http://www.rand.org/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.
[41] http://www.chathamhouse.org/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.
[42] http://www.bilgesam.org/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.
[43] http://www.usak.org.tr/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.
[44] http://setav.org/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.
[45] http://merkezstrateji.com/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

kuramsal bakış çerçevesinde de değerlendirmelere gidilmiştir. Geçmiş dönemlere kıyasla, uluslararası ilişkiler alanına önemli katkılar koyan yazarların makalelerine, yılı çok eski bile olsa, özellikle elektronik tabanlı kaynaklardan ulaşılabilmesi, çalışmanın zenginleşmesine aracılık etmiştir. Bu elektronik veri tabanları arasından en çok JSTOR'dan yararlanılmıştır.[46] Ayrıca Science Direct veri tabanından da oldukça faydalanılmıştır.[47] Çalışmada, daha önce dile getirildiği üzere öncelikle kendi alanında önemli bir yere sahip bulunan ve ilgili disipline katkılar sunan bilim insanlarının eserlerinin kullanılmasına itina edilmiştir. Bu bağlamda kavramsal ve kuramsal açıdan güvenlik incelenirken; Arnold Wolfers'ın, içinde ilk defa "güvenlik" kavramından şimdiki anlamıyla bahsedildiği ve Political Science Quarterly dergisinde yayımlanan *"National Security as an Ambiguous Symbol"* adlı makalesi çalışmada yer almıştır. Ayrıca Wolfers'ın makalesi, gerekli ve doğru bir çalışmayla Halit Burç Aka tarafından "Muğlâk bir Simge olarak Ulusal Güvenlik" olarak Türkçe'ye de çevrilmiş ve çevirinin yer aldığı kitabın editörlüğünü üstlenen Esra Diri, bu makale ile birlikte uluslararası ilişkiler disiplinin gelişmesine katkı sağlamış 29 seçme metni de Türkiye'ye kazandırmıştır.[48] Nihayetinde çalışma yorumlarla şekillenerek son halini almıştır.

[46] http://www.jstor.org/, Erişim Tarihi: 04.01.2015.
[47] http://www.sciencedirect.com/, Erişim Tarihi: 04.01.2015.
[48] Bu seçme metinlerden bazıları şöyledir: "Dış Politika ve Coğrafya"-Nicholas J.Spykman, "Güçler Dengesi Talimat, Propaganda ya da Kavga mı?"-Ernest B.Haas, "Uluslararası İlişkiler Teoriye Giden Uzun Yol"-Stanley H.Hoffmann, "Yerel ve Yapı ve Dış Politika"-Henry A.Kissinger, "Bir Amerikan Sosyal Bilimi:Uluslararası İlişkiler"-Stanley H.Hoffmann, "Barış, Güç ve Güvenlik: Uluslararası İlişkilerde Çatışan Kavramlar"-Barry Buzan. Esra Diri (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 2013.

1. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1.Kavramlar

Uluslararası ilişkiler disiplininde hatırı sayılır bir yere sahip olan Wolfers'ın deyişiyle güvenlik, elde edilen değerlerin korunması olduğuna göre; mevzubahis kavrama ilk insandan bu yana yaşamsal önem atfedilmektedir. Söz konusu olgu, bugün uluslararası sistemi de yakından ilgilendirmektedir. Öyle ki küreselleşen dünyada güvenlik kavramı, uluslararası ilişkiler alanında sistemin yapısını belirleyip anlayabilmede önemli bir rol oynamaktadır. Farklı uluslararası ilişkiler okullarının arasındaki pek çok karşıtlığı da ortaya koyan güvenlik kavramı, ulus-devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen temel belirleyici olma özelliğini sürdürmektedir.[49] Bu yüzden de güvenlik konusundaki çalışmaların gün geçtikçe artıp derinleştiği gözlemlenmektedir.

Güvenlik konusu hâlihazırda çok boyutlu bir araştırma alanına dönüşmüş ve bu kavramın ortaya konmasına, askeri unsurların yanında iktisadi, politik, toplumsal, psikolojik boyutlar dâhil olmuştur. Brauch'un deyişiyle güvenlik, sosyal bilimler çerçevesinde yapılan çalışmalarda, belli başlı tanımlamalara karşılık gelen, kişilere, olgulara, kurumlara, toplumsal ritüeller ile duruma göre farklılaşan koşullara ve olaylara göre açıklanabilen önemli bir konu olmaktadır.[50] Ancak sosyal bilimlerin temel sorunsalı olan *"ortak bir tanımda buluşamamak"*, güvenlik kavramı için de geçerlilik arz etmektedir.[51] Sinem Akgül Açıkmeşe'ye göre "güvenlik tanımlaması

---

[49] Rana İzci, "Uluslararası Güvenlik ve Çevre", *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar-Bakışlar,* (Der). Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s.403-404.

[50] Hans Günter Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe,* (Der). Mustafa Aydın, vd., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.168.

[51] Sosyal bilimlerde, fen bilimlerinde olduğu gibi mutlak doğrular olmadığından, kavramların öznel olarak kişiden kişiye ve/veya okuldan okula değiştiği gözlemlenmektedir. Örneğin milliyetçilik, millet, demokrasi, siyaset gibi kavramların da üzerinde uzlaşılan kesin tanımlamaları yapılamamaktadır. Sosyal bilimlerdeki bu kaotik durum hakkında Eric Hobsbawm, "millet" kavramı üzerinden örnek vererek, kavramın açıklanmasındaki zorluğu şu cümleler ile anlatmaktadır: *"Gelgelelim problem, gözlemcimize bir kuşu nasıl tanıyacağını ya da bir fareyi bir kertenkeleden nasıl ayıracağını anlatabilmemiz gibi, bir milleti diğer birimlerden nasıl ayıracağını anlatmanın bir yolunun var olmamasıdır. Millet izleme kuş izlemeye benzeseydi işimiz kolay olurdu"* (Eric Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik,* Çev. Osman Akınhay, Üçüncü Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, s.19).

zor bir kavramdır".[52] Bu bağlamda, açıklanması gereken ilk kavram güvenliğin ne olduğu üzerine şekillenmektedir. Kavramsal çerçeve, güvenlik konusunda yapılan tanımsal çabaları ve tartışmaları gözler önüne sermektedir. Ardından da uluslararası ilişkileri değerlendirebilmek amacıyla ortaya konan realist, liberal ve modern yaklaşımlar içinde güvenlik olgusuna atfedilen önem ve yöneltilen bakış açısı analiz edilmektedir. Kavram ortaya konarken yer yer tarihsel arka plana başvurulmuş; siyasi tarihin önemli olaylarından örneklere yer verilmiş ve yorumlarla da tartışmalara yön vermeye gayret edilmiştir.

Kavramsal çerçeve boyutunda güvenlik ile ilgili üzerinde kabul görmüş bazı tanımlarla birlikte ulusal, bölgesel, uluslararası ve kolektif güvenlik ile insan güvenliği üzerinde durulmuştur. Bununla beraber güvenlik ikilemi ve güvenlikleştirme kavramları da ana hatlarıyla sunulmuştur.

Güvenlik kavramsal açıdan, insanın doğumundan itibaren geçirdiği her bireysel ve toplumsal evrede kullanılan bir terim olmaktadır. Bu haliyle büyük ölçüde bir yaşamsal zorunluluk gibi değerlendirilebilmektedir. Çocuğun güvenliği, ailenin güvenliği, binanın güvenliği, şirketin güvenliği, devletin güvenliği türünden ele alındığında, bireysel ve toplumsal yaşamın her alanında ciddi bir güvenlik arayışı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir birey için güvenlik, çeşitli kademelerdeki endişe bütününü ifade etmektedir. Yakınlarının ve kendisinin canının güvende olması, mallarının güvende olması, bu güvenli durumun sürdürülmesi temel kaygı durumundadır. Bireyler, söz konusu endişeler çerçevesinde bir dizi önlem geliştirmekte ve yaşamlarını da büyük ölçüde bu önlemler paketine göre şekillendirmektedirler.[53] Bireylerin bu çabalarının anlaşılması ve desteklenmesi, mensubu oldukları devletlerin hükümetleri için de programlarının önemli bir parçasını teşkil etmektedir.[54] İkinci Dünya Savaşı sonrasında *"Süper Güç"*[55] olarak

---

[52] Sinem Akgül Açıkmeşe ile 11 Aralık 2014'te Kadir Has Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakattan alınmıştır.

[53] Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji,* Derin Yayınevi, İstanbul, 2003, s.9.

[54] Örneğin 13 Temmuz 2011'de dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından okunan 61.hükümet programında ulusal ve uluslararası güvenlik için de ana ve alt başlıklar konulduğu gözlemlenmektedir. Bu çerçevede, okunan hükümet programında *"[...]Ortaya koyduğumuz güvenlik politikalarıyla yerleşik güvenlik anlayışında köklü bir paradigma değişikliği gerçekleştirdik, 'özgürlük için güvenlik' yaklaşımını temel politika olarak benimseyerek uygulamaya koyduk[...]"* şeklinde mevzubahis kabinenin ulusal ve uluslararası güvenlik anlayışı da sunulmaya çalışılmıştır.

uluslararası sistemde yerini alan ABD'nin tüm Başkanları için bu gücü sürdürmek ve elde edilen değerleri korumak öncelikli hedeflerin en başında gelmektedir. Öyle ki sadece ulusal sınırlarında değil dünyanın stratejik noktalarında ABD'nin yaşamsal kaynaklarının ve dost unsurlarının korunması Washington'un dış politikasının kaynağını teşkil etmiştir. Bu çerçevede Robert J. McMahon'un görüşlerine katılmamak elde değildir:

> "[…]ABD'li siyasa yapıcıların İkinci Dünya Savaşı deneyiminden çıkardıkları bir diğer ders, ülkenin güvenlik gereksinimlerine dair geniş çaplı vizyonu daha da pekiştirdi: Düşman bir devletin ya da devletler birliğinin Avrupa ve Doğu Asya halkları, toprakları ve kaynakları üzerinde baskın bir kontrole sahip olmasına bir daha asla izin verilemezdi…Avrasya bölgesi, dünyanın en büyük stratejik-ekonomik ganimetiydi…Zengin doğal kaynakları, ileri sanayi altyapısı, vasıflı işgücü ve gelişmiş askeri tesisleri bileşimiyle dünya gücünün kaldıraç noktasıydı. Mihver güçleri 1940'ların başlarında Avrasya'nın büyük bölümünün kontrolünü ele geçirdiklerinde uzun süreli bir savaş verme, dünya ekonomisini altüst etme, insanlığa karşı iğrenç suçlar işleme, Batı Yarıküre'yi tehdit etme ve sonunda buraya saldırma olanağını elde etmiş oldular. ABD'nin savunma yetkilileri böyle bir şeyin yeniden yaşanması durumunda uluslararası sistemin bir kez daha istikrarsızlığa sürükleneceğinden, dünya güç dengesinin tehlikeli bir biçimde bozulacağından ve ABD'nin fiziksel güvenliğinin ciddi derecede riske gireceğinden kaygılanıyorlardı[…]".[56]

ABD'li savunma seçkinlerinin duydukları bu kaygıya benzer endişeler, söz konusu ülkeden başlayarak Avrupa ülkelerine tesir eden ve bugün hemen her yere yayılmış olan güvenlik konusundaki bilimsel arayışların çoğalmasının temelini oluşturmuştur. Bu arayışlar disiplindeki çalışmaların hacmini arttırmış, söz konusu bilimsel çabalar, daha fazla tehdit tespit ettiğinden güvenliğin boyutlarını da genişletmiştir.

Güvende olmak zarara karşı korunaklı durumda yaşamaktır. Kazayı, sabotajı veya zarar verecek bir tehdidi olmadan yok etme çabasıdır. Tabi ki de hiç kimse veya devlet mutlak güvenliğe sahip değildir ya da olamaz. Günlük yaşamda kazalar meydana gelebilmekte, kaynaklar kıtlaşabilmekte, bireyler işlerini kaybedebilmekte ve savaşlar çıkabilmektedir. Ancak tartışılmayacak olan güvende hissetmenin temel

---

Erdoğan tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan 61.hükümet programı, Okunma Tarihi: 13 Temmuz 2011, *Resmi Gazete*, Sayı: 27997, 17 Temmuz 2011, Karar No:998, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110717-1.htm, Erişim Tarihi: 11.11.2013.

[55] Yazında ilk defa William Fox tarafından kullanılan Süper Güç terimi, geleneksel 'büyük güç'ten daha fazla güce sahip olmayı karşılamaktadır. Soğuk Savaş yıllarında ABD ve Sovyetler Birliği'ni tanımlamak için kullanılma eğilimindeki terim, kavramsaldan çok tarihsel öneme haiz bulunmaktadır. ABD ve Sovyetler Birliği'nin süper güç olarak gösterilmesi, mevzubahis ülkelerin şu niteliklere sahip olduğunu ima etmektedir: (1) Küresel Erişim, (2) Kendi ideolojik blokları veya etki alanlarında başat ekonomik ve stratejik rol, (3)Nükleer silahlar alanında üstün kapasite. (Heywood, *a.g.e*, s.68).

[56] Robert J.McMahon, *Soğuk Savaş,* Çev. Sinem Gül, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013, s.17-18.

bir insani değer ve makul bir yaşam sürmek için ön koşul olduğudur. Bir diğer tartışmasız gerçek de Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) coğrafyasında yaşayan bireylerin, çatışmaların ve kaynak kıtlığının daha yaygın olduğu Üçüncü Dünya'da yaşayan insanlara nazaran daha güvende olduklarıdır.[57] Bu yüzden de yapılan akademik araştırmalar bu bölgede yoğunlaşmaktadır. Hatta yakın tarihe bakılırsa NATO'nun OECD coğrafyasındaki konumu ve silahlanma oranının yine aynı bölgede üst düzeyde kaydedilmesi, güvenlik ihtiyacının bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır.[58] Dolayısıyla güvenlik dün olduğu kadar Batı dünyasının bekası adına bugün ve gelecekte de stratejik ve maliyetli bir planlamayı gerektirmektedir. Bu çerçevede güvenlik işbirliğini her anlamda kolaylaştırdığı gerekçesiyle, Batı'nın NATO'dan kolayca vazgeçemeyeceği ileri sürülebilir.

Daha önce de Brauch'un sözleriyle dile getirildiği üzere güvenlik, kişilere, olgulara, kurumlara, toplumsal ritüeller ile duruma göre farklılaşan koşullara ve olaylara göre açıklanabilen önemli bir konu olmaktadır.[59] Çakmak'a göre güvenliğin iki türlü tarifi bulunmaktadır: İlkin, tehlike ve tehdit durumunun en az olduğu hali, ikincisiyse, tehlike ve tehdit durumunun hiç olmamasını açıklamaktadır.[60] Bu bağlamda, çok geniş olan kavramı daha iyi anlayabilmek adına, incelemeyi Soğuk Savaş ve sonrası dönemde küresel siyaset çerçevesinde kısıtlamak gerekmektedir. Bir başka deyişle, Brauch'un görüşleri ve çalışmanın bütünlüğü doğrultusunda, güvenliğin, konu gereği, uluslararası ilişkiler alanındaki bakışlarla irdelenmesi daha doğru olacaktır.

1.1.1Güvenlik

Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplini içinde en çok kullanılan kavramlardan bir tanesi olmaktadır. Ne var ki, çoğu zaman sorun güvenlik değil güvensizlik

[57] Griffiths, O'Callaghan ve Roach, *a.g.e,* s.133.

[58] Stockholm Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) hazırladığı rapora göre, 2004-2008 döneminde küresel silahlanmanın ve silah ihracatının yüzde 30'unu gerçekleştiren ABD'nin payı 2009-2013 döneminde yüzde 29 olmuştur. Rusya Federasyonu'nun payı da yüzde 24'ten 27'ye yükselmiştir. ABD ve Rusya Federasyonu'nu takip eden Almanya'nın silahlanma ve silah ihracatı oranı yüzde 7, Çin'in yüzde 6 ve Fransa'nın yüzde 5 olarak gerçekleşmiştir. ("En Çok Silah Süper Güçlerde", http://www.aljazeera.com.tr/haber/en-cok-silah-super-guclerde, Erişim Tarihi: 12.01.2014).

[59] Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramlaştırılması…", *a.g.m.,* s.168.

[60] Prof. Dr. Haydar Çakmak ile 14 Ocak 2015'te Ankara Gazi Üniversitesi'nde yapılan mülakattan alınmıştır.

algılamaları üzerine ortaya çıkmaktadır. *"Neye"* veya *"kime karşı güvenlik"* ve *"ne kadar güvenlik"* sorularının yanıtlarını vermek ise hiçbir zaman kolay olmamıştır ve bu sorulara verilecek tek bir yanıt da bulunmamaktadır.[61] Bu sebeple, günden güne güvenlik çalışmalarının hacminin daha da artıp çeşitlenmesi öngörülebilmektedir.

Güvenlik kelimesinin uluslararası alanda yaygın kabul görmüş karşılığı olarak *"security"* kullanılmaktadır. Latince *"securus"* kelimesinden türeyen kelime "kaygıdan üzüntüden emin olma, emniyet hali" gibi anlamlara denk düşmektedir. *"Se"* ve *"cura"* eklerinin bileşiminden oluşan kelimede *"se"* eki Latincede *"free from"* yani bir şeyden emin olma ya da özgür olma manasını karşılamaktadır. *"Cura"* ise *"care"* yani kaygı üzüntü anlamına gelmektedir. Güvenlikle ilgili uluslararası alanda yapılan çalışmalardaki temel yaklaşımların da *"security"* kelimesinin bu etimolojik kökeni ile uyum halinde olduğu gözlemlenmektedir. Çünkü hâlihazırda güvenlikle ilgili çözümlemeler özellikle emniyet yani tehlikeden uzak olma hali (freedom from war) ve gereksinimleri karşılayabilme güvencesi (freedom from wants) üzerinden yapılagelmektedir.[62] Tehditler artsa bile devletlerin ve uluslararası örgütlerin, güvenliği tesis edebilme adına mücadelelerine devam etmeleri öngörülebilmektedir.

Mustafa Aydın ve Fulya Ereker'e göre, Türkiye'de güvenlik, resmi çevrelerde geleneksel olarak *"tehlikeden korunma veya tehlikeye maruz kalmama durumu"* olarak içselleştirilmiş ve büyük oranda üç boyutlu bir görünüme *"öz koruma"* kavramı ile ilişkilendirilmiştir:

> "[…]Bu üç boyut resmi kaynaklarda 'toplumun yaşamını devam ettirmesi, toprak bütünlüğünün korunması ve ulusun temel kimliğinin muhafaza edilmesi' şeklinde ifade edilmektedir. Ulusal kimlik kavramının tanım içine yedirilmiş olması bir yana, askeri güvenliği önceleyen ve şiddet içeren tehditlerin caydırılması ile bu tehditlere karşı savunmanın sağlanmasında devletin askeri kabiliyetlerine odaklanan bu güvenlik kavramsallaştırması, 21.yüzyılın öne çıkan etnik ve dinsel aidiyetleri, farklılaşan siyasi meşruiyet koşulları ile ekonomik olanaklar ve çevresel sorunların değişen yapısına bağlı olarak, daha geniş ve karmaşık bir güvenlik kavramsallaştırmasının ortaya çıkma ihtiyacı karşısında zorlanmakta ve geleneksel yapıları uyuma zorlamaktadır[…]".[63]

---

[61] Özlen Çelebi, "Güvenlik", *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler,* (Ed). Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara, 2007, s.70.

[62] Fikret Birdişli, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram-Teori-Uygulama,* Seçkin Yayınevi, Ankara, 2014, s.15-16.

[63] Mustafa Aydın ve Fulya Ereker, *Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s.2-3.

Aydın ve Ereker'in tespitlerinden de anlaşılacağı üzere, güvenlik tanımı artık eskisinden çok daha karmaşıktır. Soğuk Savaş döneminde realist kuramın klasik güç kullanımı, askeri üstünlük ve ulusal çıkarlar gibi söylem ve sembolleri ile ölçülüp sağlanabilecek olan güvenlik bugün yerini çok daha farklı beklentilere bırakmıştır. Daha önce dost/düşman ayrımında; düşman başka bir devlet olarak topuyla tüfeğiyle askeriyle çok daha net seçilebilirken, bugün tehditlerin artışı nedeniyle bu mümkün olmamaktadır. Ayrıca küreselleşen dünya ile birlikte gelişen insan hakları, azınlık hakları, alt kimlik-üst kimlik tartışmaları, mikro-milliyetçilik çabaları ve diğer yeni kavramlar, kimin dost kimin düşman olarak görülmesi bağlamında ulus-devletlerin ve karar vericilerin işlerini zorlaştırmaktadır. Sadece karar verme seçkinlerinin değil, belli başlı doğrularla yetişen ulus-devlet vatandaşlarının da zihinlerini bulandırmaktadır. Dolayısıyla tüm bunlar, çalışmanın başında sorulan *"Neye"* veya *"kime karşı güvenlik"* ve *"ne kadar güvenlik"* sorularını daha da karmaşık hale getirmektedir. Sonuçta söz konusu tartışmalar, güvenliğin, güvenlik beklentilerinin değişerek dönüşmeye başladığının da kanıtı olmaktadır.

Güvenlik konusundaki tartışmaları şimdilik bir kenara bırakıp, kavramı biraz daha açmakta ve uluslararası ilişkiler açısından değerlendirmekte fayda bulunmaktadır. Uluslararası ilişkiler alanında güvenlik kavramını işleyen ilk çalışma daha önce de söylendiği şekilde 1952 yılında Wolfers tarafından kaleme alınmıştır. Wolfers'ın bilinen tanımlamasıyla, *"güvenlik, nesnel manada, elde edilen kazanımlara yönelen tehditleri; öznel manada ise, söz konusu kazanımların olası bir bunalıma neden olmasına yönelik duyulan korku eksikliğini göstermektedir"*.[64] Bu tanım dâhilinde güvenlik kavramı, edinilmiş değerleri tehlikeye atan veya atma ihtimali bulunan herhangi bir tehdidin olmamasını ifade etmektedir.

Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı, Ceyhun Çiçekçi'nin anlatımıyla *"uluslararası ilişkiler anlatısının dayandığı sacayaklarından bir tanesi"* olmaktadır.[65] Tek tek ulus-devletlerin dış politikalarının temel dayanaklarından birisi

[64] Arnold Wolfers, "National Security As An Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, Vol: 67, No: 4, 1952, s. 484–485.
[65] Ceyhun Çiçekçi, *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı,* Kriter Yayınları, İstanbul, 2012, s.6.

olarak güvenlik, mevzubahis devletlerin olmazsa olmaz *"ulusal çıkarları"* olarak gösterilmektedir.

Çalışmada güvenlik olgusunun uluslararası sistem içinde değişim ve dönüşüm geçirdiği iddia edilmektedir. Bu bağlamda güvenlik konusundaki yazın da incelenmeye muhtaçtır. Güvenlik, bir olgu olarak ilk insandan bu yana var olmasına karşılık, bilimsel açıdan geçmişi çok gerilere dayanmayan bir kavramdır. 1940'lara kadar strateji kavramıyla eş değerde kullanılan güvenlik, daha sonraki on yıllarda, çeşitli okulların ve buna bağlı fikirler üreten bilim insanlarının katkılarıyla bağımsızlaşarak güçlenmeye başlamıştır.

Güvenlik çalışmaları, "güvenlik okulları" olarak çeşitli yaklaşımlar çerçevesinde zenginleşip güçlenirken; birbirinden bağımsız veya birbiri içinden çıkan birçok görüş neticesinde yeni bakış açıları kazanmıştır. Bu bakış açıları incelendiğinde üç ana yaklaşımla beraber kendini geliştirmekte olan veya bir şekilde güvenliği açıklama kapasitesine haiz birçok okulun da varlığını ortaya koymak mümkün olmaktadır.

Güvenlik yaklaşımlarında öne çıkan üç ana yaklaşım olarak realist güvenlik yaklaşımı, Kopenhag okulu ve eleştirel güvenlik yaklaşımını göstermek doğru olacaktır. Ayrıca feminist güvenlik çalışmaları, insan güvenliği, barış araştırmaları, post-yapısal güvenlik çalışmaları gibi birçok farklı okulun da varlığı mevcut bulunmaktadır. Hatta Barry Buzan ve L.Hansen tarafından yapılan bir çalışmada 11 farklı güvenlik yaklaşımına değinilmektedir.[66]

Kopenhag Okulu bünyesinde Barry Buzan ve Ole Waever'ın çalışmaları ön plana çıkmaktadır. Güvenlikleştirme, Kopenhag Okulu olarak anılan güvenlik kuramının temel yaklaşımlarından birisidir. Kopenhag Okulu çalışmalarında Buzan'ın *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations* ve Buzan'ın Waever ve Jaap De Wilde ile birlikte kaleme aldığı *Security: A New Framework for Analysis* adlı kitapları yazında önemli bir yer tutmaktadır.

[66] Barry Buzan ve L.Hansen, *The Evolution of International Security Studies,* Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s.35.

Eleştirel güvenlik yaklaşımları içinde Galler Okulu ya da Aberyswyth Okulu özgün bir konuma sahip bulunmaktadır. Galler Okulu, İngiltere Aberyswyth Üniversitesi'nde Ken Booth, Richard Wyn Jones, Andrew Linklater, Keith Krause ve Michael Williams gibi akademisyenler tarafından gerçekleştirilen eleştirel güvenlik çalışmalarıyla tanınmaya başlanmıştır.[67] Bu okulun merkezinde, insan odaklılık bulunmaktadır. İnsana yönelik her türlü tehdidin güvenlik sorunu oluşturabileceğini söyleyen yaklaşıma göre güvenlik sorunun bertaraf edilmesinin tek çözümü "özgürleştirme", yani insanı zincirleyen, o zincirlerinden kurtulmasını sağlayacak her türlü yaklaşımın güvenlik bunalımını çözebileceğini iddia etmektedir.[68] Bu okulun önemli çalışmaları arasında Booth'un eserlerini göstermek gerekmektedir. Booth'un *Dünya Güvenliği Kuramı,* Türkçe'ye çevrilmiş kitabı, *Review of International Studies* dergisinde yayınlanan "Security and Emancipation" isimli makalesi ve Krause ve Williams'ın editörlüğünü üstlendiği *Critical Security Studies Concepts and Cases* adlı kitapta "Security and Self: Reflections of a Fallen Realist" adlı bölümü, Galler Okulunun önemli eserleri arasında gösterilmektedir.

Barry Buzan, güvenliği belirsiz bir kavram olarak nitelendirmekte ve 1980 öncesi döneme atıfta bulunmak suretiyle kavrama ilişkin bilimsel çalışma eksikliğine dikkatleri çekmektedir.[69] Bilimsel ürün eksikliği, dönemin politik yapısının da bir dışavurumu olarak anlaşılabilmektedir. Soğuk Savaş'ın sonunda disiplinde ilerlemeler gözlemlenmeye başlamıştır. Güvenlik çalışmaları ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkiler disiplininin bir alt alanı olarak gelişmiştir. Bu dönemden önce güvenlik çalışmaları 1940'lı yıllarda doğan stratejik çalışmalar alanında, Soğuk Savaş'ın *"dar realist bakış açısının"* sınırları içinde kalmıştır. Söz konusu yıllarda güvenlik kavramı da henüz NATO çerçevesi dışına çıkmamış olduğundan, güvenlik çalışmaları ayrı bir alan olarak gelişme gösterememiştir. Söz konusu çabalar büyük ölçüde kuramsal değil, alan çalışmaları olarak kalmıştır.[70] Bir bakıma mevzubahis dönemde tehdidin temelinde *"nükleer savaş"* ve buna bağlı

[67] Birdişli, *a.g.e,* s.72.
[68] Sinem Akgül Açıkmeşe ile 11 Aralık 2014'te Kadir Has Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakattan alınmıştır.
[69] Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era,* Boulder, CO: Lynne Rienner, 1991, ss.3-4.
[70] Aydın ve Ereker, *a.g.e.,* s.31-32.

gelişen *"dehşet dengesi"* sarmalı yattığından çalışmaların evreni de dar bir çerçeve arz etmiştir. 1980 öncesi dönem için güvenlik ile ilgili olarak 1966 yılında bir çalışma yapan Peter G. Bock ve Morton Berkowitz güvenlik çalışmalarının düzensiz bir şekilde ilerlediğini dile getirmişlerdir. Onlara göre, bu döneme kadar gerek güvenlik kavramını tanımlamak ve operasyonel olarak anlamlı kılmak için gerekse de bir çalışma alanı olarak güvenliğin sınırlarını çizmek için çok az sayıda girişim olmuştur.[71] Aslında bu durumu sadece güvenlik çalışmalarına mal etmek doğru olmaz. Söz konusu yetersizliğin, o dönemde uluslararası ilişkilerin hemen her noktasında gözlemlendiği iddia edilebilir. Daha önce de değinildiği üzere sosyal bilimler, fen bilimlerinde olduğu gibi geniş bir laboratuar desteğine sahip bulunmamaktadır. Bu yüzden çalışmaların kapsamı daha dar olduğu ve yapılan araştırmaların birbirine benzediği görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde ve öncesinde, güvenlik gibi uluslararası ilişkilerin hemen her alanında, söz konusu bilimsel boşluğun varlığı, uluslararası ilişkiler disiplini üzerine çalışanlar tarafından kabul edilmektedir. 1980 sonrası dönemde, uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik çalışmalarının giderek arttığı gözlemlenmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, ulus-devletlerin dış politikalarının çerçevesinin Soğuk Savaş'ın kısıtlamalarından sıyrılıp genişlemesiyle birlikte disiplin bünyesinde, *"Yeni Güvenlik"* çalışmaları şeklinde ayrı bir araştırma alanına dönüşebilmiştir:

> […]"Zaten Soğuk Savaş sonrasında güvenliğin gündeminin genişlemesiyle, yani askeri tehditler dışında insan, devlet, hatta gezegen güvenliğini ilgilendiren diğer tüm unsurları da içermeye başlamasıyla birlikte alanın 'Yeni Güvenlik Çalışmaları' olarak adlandırıldığı görülür[…]".[72]

"Tehdit"[73] çeşitlendikçe; güvenliğin boyutları genişlemiş ve buna bağlı olarak sunulan çalışmalar da artış eğilimi göstermişlerdir. Gelecek on yıllarda çalışmaların hacminin daha da artacağını söylemek, şimdiden doğru bir önerme olacaktır.

---

[71] Peter G. Bock ve Morton Berkowitz, "The Emerging Field of National Security", *World Politics,* Volume 19, No:1, October, 1966, s.124.

[72] Aydın ve Ereker, *a.g.e.,* s.32.

[73] Arapça kökenli bir kelime olan Tehdit, Türk Dil Kurumu sözlüğünde *"Gözdağı"* olarak karşılık bulmaktadır. (*Güncel Türkçe Sözlük,* www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 10.10.2014). Buradan hareketle tehdidin, farklı tanımlarını yapıp yurtiçi literatüre kazandırmak; böylece ulusal anlamda bilimsel alana katkıda bulunmak gerekmektedir. Bu çabalardan biri şu şekilde olabilir: *"Tehdit; bireylerin, ailelerin, daha büyük toplumsal grupların, devletlerin ve nihayetinde tüm evrenin yaşam kalitesini bozmaya yönelik, hukuki olmayan her türlü eylemdir".*

Güvenlik kavramını açıklamaya çalışırken ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenlik ile ilgili tanımlara da yer vermek gerekmektedir. Söz konusu kavramlar tehdide karşı alınacak önlemlerin veya verilecek tepkilerin çerçevesini de arz etmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplini bünyesinde, açıklanması en güç kavramlardan bir tanesi de ulusal güvenlik olmaktadır. Kavram, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dönemin ABD Başkanı Harry S. Truman tarafından 18 Ekim 1947'de Kongre'nin onayına sunulan ve Kongre üyelerince kabul edilen Ulusal Güvenlik Yasası ile *"üne kavuşmuştur"*. Ulusal güvenliğin bu nedenle bir kavramdan çok bir politikaya işaret ettiği ve söz konusu tarihten itibaren ulusal güvenlik politikalarının belirlendiği anlaşılmaktadır.[74]

Soğuk Savaş yılları ve İki Kutuplu Sistem, ulusal güvenliğin uluslararası yapı tarafından belirlenmesini beraberinde getirmiştir. Bu dönemde ulus-devletlerin dünyaya bakış yöntemleriyle ulusal çıkarlar ortaya konabilmekteydi. Ancak iç politika ile dış politika arasındaki çizgilerin silinmeye yüz tutması, küreselleşme, hatların belirsizleşmesi, ulusal güvenlik denildiği vakit, kimin veya kimlerin güvenliği sorusu ile yüzleşme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Ulusal güvenlik kavramı, dış politika kararlarında veya eylemlerinde uygulayıcılar tarafından alınan her kararda dile getirilse de içsel olarak çok kullanılan bir kavramdır. Hiçbir dış politika kararı ya da eylemi, uygulayıcıları tarafından ulusal güvenliğe aykırı olarak sunulamamaktadır. Hatta dış politikanın belirlemesinde ulusal güvenliğin korunacağı veya geliştirileceği beklentisi ifade edilmektedir.[75] Öyleyse güvenliğin ulusal boyutu; bir ülkenin anayasasından kaynaklanan nizamının, meşruluğunun, egemenliğinin, tüm haklarının ve güvencelerin, hukukunun bütün dış ve iç sınırlardaki risk ve tehlikelere karşı korunması olmaktadır.

Ulusal güvenlik; ulusal gücün geliştirilmesini ve ulusal çıkarları gerçekleştirecek şekilde tatbik edilmesini, devletlerarası hukuk ve koşullara uyarak daha önceden kuralları belirlenmiş sistemli yönelişin ortaya konmasını ve inşa

---

[74] Birdişli, *a.g.e.*, s.17.

[75] Sibel Akgün, "Ulusal Güvenlik Bağlamında AK Parti'nin Kıbrıs Sorununa İlk ve Son Dönemde Bakışının Karşılaştırmalı Analizi", *Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları,* (Der). Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2012, s.139.

edilmesi öngörmektedir. Söz konusu kavramın bünyesinde; ulusal beklentiler, ulusal amaçlar, ulusal siyasetler, ulusal düşünceler ve ulusal güçler bulunmaktadır.[76] Mevzubahis unsurlarda meydana gelecek tahribatın ulusal güvenliğe de hızla sirayet edeceği aşikâr olduğundan hükümetler bu konularda bütünlüğü gözetmeye çalışmaktadırlar.

Ulusal güvenlik ana hatlarıyla iç ve dış güvenlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Başlıca yazında suçun oluşmadan engellenmesi ve suçu işleyenlerin alıkonulmasıyla alakalı teşkilat ve hukuki yapı iç güvenlik olarak tanımlanmaktadır. *"İç güvenlik"*, adı geçen teşkilatların suç oluşmasını engelleme ve suçluları tespit ve alıkoyma faaliyetlerini ve tüm bunlara olanak veren hukuksal boyutunu da bünyesinde barındırmaktadır. İç güvenlik faaliyetleri, açılımı dolayısıyla adeta bir hizmet biçimi olup, diğer kamu hizmet faaliyetlerine benzer şekilde, sivil toplumun katılımına ve denetlemesine açık, saydam ve hesap verebilirlik özellikleri herkesin görebileceği şekilde olan, bireyleri yakından ilgilendiren ve idarenin asıl vazifeleri içinde gösterilen bir amme hizmeti icrası olmaktadır.[77] Söz konusu biçimiyle mevzubahis icraatlar devamlılık ve bütünlük göstermektedir. Yalnızca kolluk kuvvetlerinden veya hukuki hadiselerden müteşekkil olmayan bu durum, bir bütün olmakta ve tüm birey, kurum ve kuruluşları yakından ilgilendirmektedir.[78] Söz konusu sahada uygulanacak olan yeniliklere kesinlikle kavrayıcı ve tüm kesimleri kuşatıcı bir anlayışla yaklaşmak gerekmektedir.

"Savunma" şeklinde de karşı karşıya olunan *"dış güvenlik"* askeri bir faaliyet sahası olarak ifade edilirken, *"polislik"* olarak da kavramlaştırılabilen *"iç güvenlik"* kamusal alan dışı bir icraat sahası olarak tasnif edilmiştir.[79] Daha önce de kısaca değinildiği üzere dış güvenlik, öncelikle ülkenin dış güçlere karşı kendisini koruma eylemi olarak tanımlanabilmektedir. Bu eylem, devletlerin kendi silahlı kuvvetleri

---

[76] Armağan Kuloğlu, "Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri", *Stratejik Araştırmalar Dergisi,* Cilt:1, Sayı:3, 2009, s.52-53.

[77] İbrahim Cerrah, "İç Güvenlik Sektörünün Zihinsel Modernizasyonu: İç Güvenlik Tehdit Algılamasının 'Meşruiyeti' ve Sektörün 'Demokratik Gözetimi", *Güvenlik Sektöründe Demokratik Gözetim: Türkiye ve Dünya,* Cenevre Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetimi ve TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmaları Dizisi, No:1, TESEV Yayınları, İstanbul, 2005, s.1.

[78] Pal Dunay, "Güvenlik Sektörü Yönetişimi ve Avrupa Entegrasyonu", *Güvenlik Sektöründe Demokratik Gözetim: Türkiye ve Dünya,* Cenevre Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetimi ve TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmaları Dizisi, No:1, TESEV Yayınları, İstanbul, 2005, s.109.

[79] Cerrah, *a.g.m.,* s.1.

tarafından gerçekleştirilmektedir. Realist bir bakışla güçlü ordular, dış güvenliğin de teminatı olmaktadır. Ancak Soğuk Savaş öncesinde ve esnasında bu çerçevede politikalar üreten hükümetler, Soğuk Savaş sonrası dönemde ve küreselleşen dünyada eskiden olduğu gibi sınırlarına çekilip; ordularını güçlendirip, dış dünyadan kendilerini izole ederek dış güvenliklerini koruma altına alamayacaklarını bilmektedirler. Bu yüzden büyük ölçüde devletler bu izolasyonist ve realist anlayıştan vazgeçip, hem başka ülkelerle hem de uluslararası örgütlerle diplomatik ilişki kurmakta ve küresel işbirlikleri gerçekleştirmektedirler.

Bölgesel güvenlik kavramının açıklanması çok tartışılan konuları bünyesinde barındırmıştır. Bu çerçevede bölgesel güvenliğin değerlendirilmesi adına Barry Buzan tarafından geliştirilmiş olan Bölgesel Güvenlik Kompleksi (BGK) yeni gelişmeleri incelemek adına daha uygun olarak ileri sürülmüştür. Buna göre süper güçlerin mücadelesinin sona ermesinden sonra uluslararası güvenlik analizinin BGK ile yapılması daha doğru olmaktadır. Söz konusu görüş daha sonra Ole Weaver ile birlikte daha da geliştirilmiştir.[80] BGK'yı açmadan önce bölgeyi tanımlamakta fayda bulunmaktadır. Bölge, yeryüzünün doğal, beşeri ya da ekonomik özelliklerine göre belirmiş bir bölümü olarak tanımlanmaktadır.[81] Ulus-devlet içinde olabileceği gibi komşu devletlerle olan birlikteliği de ifade etmekte kullanılmaktadır. Örneğin Orta Doğu[82], üzerinde en çok anlaşmaya varılan tanıma göre, Arap devletlerine Türkiye, İran ve İsrail'in eklenmesiyle elde edilen bölge olarak kabul görmektedir.[83] Güvenlik

[80] Z. Nilüfer Karacasulu, *Bölgesel Güvenlik Analizi: Afganistan,* Beta Basım Yayım, İstanbul, 2011, s.25.
[81] "Bölge", http://www.cografya.gen.tr/sozluk/bolge.htm, Erişim Tarihi: 11.10.2014.
[82] Bölgenin tanımı zaman içinde Batı'nın bölgedeki çıkarları ve müdahalelerine göre değişikliklere uğramıştır. Üzerinde en çok anlaşmaya varılan tanım, Arap devletlerine Türkiye, İran ve İsrail'in eklenmesiyle elde edilen bölgedir. Bölge kavramını açıklamanın başka bir güçlüğü de söz konusu coğrafyanın hem "Ortadoğu" hem de "Yakındoğu" şeklinde tarif edilmesinden gelmektedir. Yakındoğu teriminin kökeni ilk Avrupa keşiflerine kadar geri gitmektedir. Avrupa'ya mesafesi olan topraklara, "Uzakdoğu", Avrupa ve Uzakdoğu'nun arasına ise "Yakındoğu" denmiştir. Daha sonra Yakındoğu terimi Osmanlı Devleti'nin yönetimi altındaki topraklar için kullanılmıştır. Ortadoğu terimi ise İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz Ortadoğu Kuvvetleri ve Birleşik Ordu Lojistik Karargâhı gibi kuruluşların kurulmasıyla yoğun bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır. General Sir Archibald Wavell komutası altındaki bölge, istihbarat ve siyasi faaliyetler için önemli bir merkez haline getirilmiştir. Bu uygulamadan sonra Yakındoğu tanımlamasının yerini Ortadoğu kavramı almıştır. Görüldüğü üzere her iki kavram da Avrupa çıkışlıdır (Malike Bileydi Koç, *İsrail Devleti'nin Kuruluşu,* Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.20-21).
[83] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 13.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2005, s.72.

kompleksinde komşu devletler bir bölge içinde gruplanırken karşılıklı bağımlı güvenlik ilişkileri dikkate alınmaktadır:

> "[…]Buzan ve Waever'a göre, bölgesel güvenlik kompleksi, 'aktörler arasında başlıca güvenlikleştirme ve/veya güvenlikleştirmenin kaldırılması süreçlerinin birbirleriyle çok ilişkili olduğu, birbirlerinden ayrı analiz yapılamayacağı' bölgedir. Bir başka deyişle, bölgede yer alan devletlerin başlıca güvenlik kaygıları birbirlerine son derece bağımlı olduğundan ulusal stratejilerini ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Bölgedeki devletler ortak sorunları ve ortak bir geleceği paylaştıklarını düşündükleri için bölge sosyal olarak inşa edilmektedir; güvenlikleştirilen konuya bağlı olarak tanımlanan bölge değişebilir. Bu devletler birbirleri ile olan güvenlik ilişkilerinin diğer bir bölgede yer alan devlet ile olan ilişkilerinden daha önemli ve bağımlı olduğunu düşünürler. Ama aktörlerin görüşü ile güvenlik kompleksleri oluştuğu için değişebilir ve kimi zaman da kesişebilir[…]".[84]

Uluslararası güvenlik deyince çerçeve de genişlemekte; tehditler ve aktörler çeşitlenmektedir. Yirmi birinci yüzyılın ilk 15 yılında, terör, uluslararası ve yasadışı göç, insan ve uyuşturucu ticareti ve organize suçlar gibi birden fazla boyut içeren ve karmaşık suç biçimleri, hem ulusal hem de uluslararası güvenlik bakımından öncelikli problem sahalarını oluşturmuşlardır. Uluslararası güvenliğin ulusal güvenliği etkilediği küreselleşen dünyada karar vericiler, yukarıda bahsedilen tehditlere karşı önlem almayı programlarına dâhil etmeye başlamışlar, bu konuda oluşturulan önleyici inisiyatiflere ortaklık etmeye özen göstermişlerdir. Bu ortaklıkların barışı tesis edeceğini ve güçlendireceğini söyleyen, Soğuk Savaş sonrası dönemin başat kuramı neo-liberalizm olmuştur.

1.1.2.Kolektif Güvenlik

Dünyadaki barış ve güvenliğin ülkelerin birlikte katkıları ile sağlanmasına yönelik önlemlerine genel olarak kolektif güvenlik denmektedir.[85] Mevzubahis kavramın arkasında yatan temel fikir *"birimiz hepimiz, hepimiz birimiz"* deyimi ile özetlenebilmektedir.[86] Bu tanım üzerinden kolektif güvenliğin tarihsel gelişimini ve mevzubahis süreçte, düşünce paralelinde üretilen pratikleri değerlendirmek önem arz etmektedir. Devletler arasında barışı korumanın bir aracı olarak, kolektif güvenliğin yasal ve diplomatik tesisi, bir dünya hükümeti ile herhangi bir düzenlemeye tabi olmayan güç dengesi uçları arasında bir orta yol olarak konumlandırılabilmektedir.

---

[84] Karacasulu, *a.g.e.,* s.27.
[85] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* 4.Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2005, s.413.
[86] Griffiths, O'Callaghan, Roach, *a.g.e.,* s.192.

Dünya devleti düşüncesi[87] kimi zaman savaş sorununa karşı bir çözüm olarak görülmesine rağmen, bilinçli bir şekilde meydana gelmesi pek olası gözükmemektedir. Kolektif güvenlik düşüncesi oldukça çekicidir, çünkü anarşik olan devletler sisteminin temel özelliklerini değiştirmeden dünya hükümetine atfedilen bazı faydaları beraberinde getirmektedir.[88] Kolektif güvenlik, çoğalan tehditler karşısında hem artan güvenlik maliyetleri hem de güç kazanabilme adına önem kazanmaya başlamıştır. ABD, Rusya Federasyonu, Çin ve diğer belli başlı büyük güçler dışında hemen hemen hiçbir ülke kendi güvenliğini küreselleşen dünyada koruyamayacak duruma geldiğinden söz konusu süreçte işbirliğinin ön plana alındığı gözlemlenmektedir. Yukarıdan da anlaşılacağı üzere kolektif güvenlik, uluslararası sistemin anarşik yapısının yol açtığı *"güvenlik ikileminin"*[89] devletlerin tek başlarına yapacakları girişimlerle değil, devletlerarası ortak kurumlar kurarak aşılabileceği düşüncesinden hareket etmektedir. Tarafların herhangi birine yapılacak saldırının, kendi çıkarlarına ters düşse dahi, bütün üye devletlere yapılmış sayılacağı yönündeki ortak savunma fikrini, Immanuel Kant ve Jeremy Bentham gibi bilim adamları çok önceden eserlerinde ele almışlardır. Bu düşünce hayata yirminci yüzyılda geçirilmiştir. Birinci Dünya Savaşının ardından kurulan Milletler Cemiyeti (MC), kolektif güvenlik fikrinin küresel siyasetteki ilk örneğini teşkil etmiştir.[90] MC'nin başarısızlığının ardından, realist kuramın güvenlik endişesinin giderilmesi için bu paradigmanın önermelerinden olan devletlerarası işbirliği ve ittifaklar sistemi İkinci Dünya Savaşı sonrasının politik ve askeri ortamına damgasını vurmuştur. NATO'nun kurulması bu bağlamda değerlendirilebilmektedir. NATO'nun ardından Batı Almanya'nın 1955 yılında NATO'ya üye yapılması, SSCB tarafından kendisine karşı bir tehdit olarak algılanmış devamında aynı yıl WP kurularak ABD ve Batı

---

[87] Kaynağını Immanuel Kant'tan alan dünya devleti düşüncesine göre *"Devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde savaşa açık yasaya aykırı durumdan kurtaracak akla uygun biricik yol, tek tek insanlar gibi, yabani ve başıboş özgürlüklerinden vazgeçerek genel yasaların yaptırımı altına girmek ve devamlı gelişerek sonunda bütün dünya uluslarını kucaklayacak bir uluslar devleti kurmaktır"*(Immanuel Kant, *Seçilmiş Yazılar,* Çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s.240).

[88] Griffiths, O'Callaghan, Roach, *a.g.e.,* s.192-193.

[89] Bu kavram, ileride detaylandırılacağı üzere; ulusal güvenliği güçlendirmek için gerçekleştirilen askeri kapasite artırımının başka devletleri tehdit edici ve düşmanca tutumlar takınmaya yönelterek ters sonuçlar doğurması olarak tanımlanabilmektedir. (Heywood, *a.g.e.,* s.498).

[90] Aslı Çalkıvik, "Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* (Ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.287.

Almanya başta olmak üzere Avrupa-Atlantik bloğu güvenliği tehdit edilmiştir. Böylece Soğuk Savaş'ın ivme ve şiddeti artmıştır.

Kolektif güvenliğe bir diğer örnek Asya kıtasından verilebilir. 1992'de Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) koordinasyonunda Taşkent'te oluşturulan *"Ortak Güvenlik Anlaşması"*, Ermenistan'ın Azerbaycan'ı işgali ve Gürcistan'daki ayrılıkçı gruplar karşısında başarısız kalınca, üye devletler Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan 1999 yılında anlaşmadan çekilmişlerdir. Özbekistan daha sonra tekrar örgüte geri dönmüştür. 11 Eylül 2001 terör olaylarından sonra ABD'nin bu coğrafyaya süper bir güç olarak girmesi ve Renkli Devrimler[91] sebebiyle, 2002 yılında Ortak Güvenlik Anlaşması, *Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü*'ne (KGAÖ) dönüştürülmüş ve 2003'te teşkilatın askeri yapısı oluşturulmuştur.[92] NATO'yla hemen hemen aynı kuruluş teşkilatına haiz bulunan KGAÖ bünyesinde uluslararası ve radikal gruplarla başa çıkabilecek, olaylara hızla müdahale edebilecek şekilde kullanılabilecek devamlı surette oluşacak birliklerden kurulu dokuz taburdan müteşekkil bir *"Orta Asya Acil Müdahale Gücü"* (CARDF) oluşturulmuştur. Dönemin KGAÖ genel sekreteri Nikolay Bordyuzha, kurumun temel hedeflerini ve faaliyetlerini *"barışı güçlendirmek, uluslararası ve bölgesel güvenliği ve istikrarı sağlamak ve üye ülkelerin bağımsızlıklarını, topraklarını ve egemenliklerini kolektif biçimde savunmak"* şeklinde açıklamaktadır.[93] KGAÖ'nün NATO ile karşılaştırılması aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Rusya Federasyonu ile diğer üyeler arasındaki güç farkı ve NATO/ABD ile işbirliğinin Rusya Federasyonu ile işbirliğinden daha cazip gelmesi KGAÖ'nün etkili kolektif güvenlik örgütü olmasını an itibarıyla engellemektedir.[94]

---

[91] Kadife devrimler olarak da adlandırılan renkli devrimler, şiddete başvurmayan; ama yönetimlere itaat etmeyerek isyan eden "sivil itaatsizlik" eylemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve sloganları, sembolleri ve bayraklarıyla oldukça popüler hale gelmişlerdir. Renkli devrimler, Gürcistan ve Ukrayna'daki kişiye odaklı rejimleri yerinden etmiştir". Detaylı ve doyurucu bir çalışma için bkz.: Kerem Akşar, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Büyük Güçlerin Kafkasya'da Nüfuz Kazanma Mücadeleleri-Kırgızistan Lale Devrimi,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fahri Türk, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009, s.20-23.

[92] "Basic Facts", http://www.odkb.gov.ru/start/index_aengl.htm, Erişim Tarihi:11.10.2014.

[93] Nikolai Bordyuzha, "The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview", (Ed.) Ursel Sclichting, *OSCE Yearbook 2010*, s.339-350'den Aktaran Hakan Süslü, "NATO-KGAÖ: 'İşbirliği mi Rekabet mi", *Sıcak Barış'ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO,* Mehmet Seyfettin Erol (Ed.), Barış Kitap, 2012, s.223.

[94] Cihangir Dumanlı, "Avrasya'da Askeri Kutuplaşma", *Cumhuriyet Strateji Dergisi,* 13 Mart 2006, s.7.

Tablo I: NATO-KGAÖ Karşılaştırması

NATO	**KGAÖ**
Kolektif Güvenlik	Kolektif Güvenlik
28 Üye	7 Üye*
33 Ülke ile ortaklık/işbirliği	Üyelerle sınırlı
Savunma Harcamaları: 670 milyar dolar	20.2 milyar dolar (Rusya Federasyonu: 19.4 milyar dolar)**
65 yıllık örgütlenme	12 yıllık örgütlenme
Alan dışı kullanılıyor.	Kendi alanında
Üyeleri arasında fark az***	Üyeleri arasında fark çok***

Kaynak: http://www.nato.int/ ve http://www.odkb-csto.org/ sayfalarından düzenlenmiştir. Erişim Tarihi:11.10.2014.

* Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan, Ermenistan, Özbekistan ve Belarus.

**2013 verilerine göre.

***Demokratikleşme, politik rejim, hukukun üstünlüğüne inanma, insan hakları ve problemleri diplomatik kanaldan çözmeye yönelik davranışları bakımından…

Tablo I'den görüleceği üzere NATO ile KGAÖ arasındaki büyük bir fark bulunmaktadır. Öyle ki bir tarafta kurumsallaşmış ve birbiriyle işbirliği yapmaya alışkın olan 28 üyeli bir örgüt, diğer tarafta ise Soğuk Savaş sonrası dönemde kendisini bulmaya çalışan Rusya Federasyonu önderliğinde kurulmuş, henüz kendisini ispatlamamış "sözde" bir savunma örgütü bulunmaktadır. Ancak ne olursa olsun Rusya Federasyonu tekrar eski gücünü kazanmaktadır. Bu yüzden NATO'nun KGAÖ'yü, dünya barışını tehdit etmesinin değil de dünya barışına katkıda bulunması adına yönlendirmesi gerekmektedir.

1.1.3.İnsan Güvenliği

Modern devletler sistemi geliştikçe, devletler güvenlik çıkarlarını birleştirmeye veya kolektif güvenliği kurumsallaştırmaya itina etmişlerdir. Böylesi bir kurumsallaşmada, örgütün herhangi bir üyesine yönelik saldırgan bir hareket, uluslararası örgütün tüm üyelerine yönelik bir hareket olarak kabul edilmektedir. Kolektif güvenlik anlayışı, devletlerin saldırgan tutumlarına karşı bir alternatif olarak ortaya çıkmış, ancak insani hukukun gelişmekte olduğu bir dönem (Soykırım Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi) olmasına rağmen insan güvenliğinin nasıl sağlanacağı sorusuna cevap üretememiştir.[95] SSCB'nin çöküşünün ardından, BM bu sorunu ortak bir temelde ele almaya başlamıştır. Örneğin, 1992 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Ghali, insan haklarını yaygınlaştırmayı öneren, savaş nedeniyle parçalanan

[95] Griffiths, O'Callaghan, Roach, *a.g.e.,* s.151-152.

bölgelerin sosyal ve kentsel olarak yeniden yapılandırılmasını ve acil bir intikal kuvvetini içeren *Barış Gündemi*'ni kabul etmiştir. Güçlü insan hakları girişimlerinin gelişmekte olan ülkelerdeki aşırı yoksulluk sorunu ve başarısız devletlerle bütünleşmiş ciddi insan hakları ihlallerine dikkat çekeceği beklenmiştir. İnsan güvenliği kavramı, BM Kalkınma Programı (UNDP) yıllık olarak yayınladığı 1994 İnsani Gelişim Raporu'nda kullanılmıştır. Bu açıdan söz konusu rapor, ilk defa insan güvenliği kavramının uluslararası kamuoyunda ortaya çıkması anlamına gelmiştir. Gizem Bilgin Aytaç'a göre, *"bu bütün uluslararası ilişkilerde bir dönüşümü de ifade etmektedir"*. Ona göre bu raporla birlikte insani müdahale ve insani yaşam prensiplerinin bir temeli atılmıştır. Aytaç'ın da üzerinde durduğu şekilde böyle bir müdahale tarzı, Soğuk Savaş sonrası dönemde neo-liberal kuramın egemenliğini de kanıtlamaktadır.[96] Raporda kavram, iki temel boyutu içerecek şekilde ve oldukça geniş tanımlanmıştır: Birincisi, açlık, hastalık ve baskı gibi kronikleşmiş tehditlere karşı güvende olmak anlamına gelmektedir. İkincisi ise evde, iş yerinde veya diğer topluluklarda, günlük yaşam içinde ortaya çıkabilecek ani ve zarar verici aksaklıklardan korunmasına olanak tanımaktadır. Raporda öngörülen, insan güvenliğinin yedi temel unsuru bulunmaktadır. Tablo II'de UNDP İnsani Gelişim Raporuna göre insan güvenliğinin yedi temel unsuru bulunmaktadır. Buna göre güvenlik konularının çeşitlendiği ve sadece askeri devlet merkezli güvenliğin olmadığı açıkça gözlemlenmektedir. Söz konusu tabloda güvenliğinin boyutlarının ne derecede genişlediğine dikkat etmekte fayda bulunmaktadır. Artık sağlık, çevre, kişisel ve toplumsal güvenlik ile yiyecek güvenliği de ulus-devletlerin; uluslararası örgütlerin ve diğer aktörlerin önem vermesi gereken unsurların başında gelmektedir.

Tablo II: UNDP İnsani Gelişim Raporuna Göre İnsan Güvenliğinin Yedi Temel Unsuru

No	Temel Unsur	Açıklama
1	Ekonomik Güvenlik	Yoksulluktan Korunmak
2	Yiyecek Güvenliği	Yiyeceğe Erişme
3	Sağlık Güvenliği	Sağlık Hizmeti Alabilme ve Hastalıklardan Korunma
4	Çevre Güvenliği	Çevre Kirliliğinden Korunma
5	Kişisel Güvenlik	İşkence, Savaş ve Uyuşturucu Madde Kullanımına Karşı Fiziksel Güvenlik
6	Toplumsal Güvenlik	Geleneksel Kültürlerin ve Etnik Grupların Varlığını Sürdürmesi
7	Siyasi Güvenlik	Siyasi Baskıya Karşı Korunmak

Kaynak: Griffiths, O'Callaghan, Roach, *a.g.e.*, s.152.

[96] Yrd. Doç. Dr. Gizem Bilgin Aytaç ile 27 Kasım 2014'te İstanbul Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakattan alınmıştır.

NATO da dönemin genel sekreteri Javier Solana ile birlikte insan güvenliğini ön plana alan derinleşme çalışmalarını başlatarak, örgütü yeni bir açılım sürecine ortak etmiştir.[97] Bu bağlamda NATO'nun AB ile ortak projeler içinde yer aldığı gözlemlenmiştir. AB'nin özellikle etnik sorunlar, göç, mikro-milliyetçilik, ırkçılık, işkence, azınlık hakları gibi konularda insanı temele alan güvenlik politikalarına 1999 Amsterdam Antlaşması ile daha kurumsal bir çaba ile yaklaştığı bilinmektedir. Bu çerçevede NATO'nun son Galler zirvesindeki kapanış bildirgesinde *"Kadınların ve Çocukların Durumlarının İyileştirilmesi"* konulu bir başlık yer alması, NATO'nun insan güvenliğine yönelik, önümüzdeki dönemlerde daha net cevaplar verme kapasitesini arttıracağını göstermektedir. Son zirvede böyle önemli bir başlığın kendisine yer bulması, ayrıca örgütün temel politika ve stratejilerine neo-liberal kuramın yön verdiğinin de açık bir kanıtı olarak anlaşılmaktadır.

1.1.4.Güvenlik İkilemi

Realistlerin sürekli güçlü olma yönündeki istekleri karşı tarafın güvensizliğini artırması nedeni ile eleştirilmiştir. "Güvenlik ikilemi" (security dilemma) olarak kavramlaştırılan bu görüşe göre, devlet(ler)in, başka bir başat aktörü tehdit etme şeklinde güvenliğini azamileştirme çabası, karşı tarafın kendi güvenliğini artırma karşı atağıyla karşılaşmakta, bu da tersine işleyerek ilk tehdit edenin güvenliğine meydan okuyup, güvenliğini azaltmaktadır.

Güvenlik ikilemi, bir başka anlatımla "güvenliğin devletlerin elde etmek için rekabet ettiği bir şey olduğu varsayımına" dayanmaktadır. Buna göre, düzeni garanti altına alacak bir otoriteden mahrum olan anarşik bir uluslararası sistemde, devletler koruma adına kendi olanaklarına güvenmek zorundadır. Bunun için çabalarken, diğer devletlerin güçlerinin etkisinden kaçmak için daha fazla güç elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu, sonuçta, diğer devletlerin daha güvensiz hissetmelerine ve en kötü senaryo için hazırlanmalarına neden olmaktadır. Devletlerin böylesine rekabet ettiği bir dünyada hiçbir devlet kendini tamamen güvende hissedemeyeceği için

[97] George Christou, "The European Union's Human Security Discourse: Where Are We Now?", *European Security*, Vol:23, No:3, 2014, s.364.

rekabet devam etmekte ve sonuç, devletler arasında giderek büyüyen güvensizlik sarmalını ortaya çıkarmaktadır.[98]

Güvenlik ikilemi, aynı devlet sınırları içerisindeki bunalımlı dönemlerde de yaşanılabilir. Bunu örnekle açıklamak gerekirse Suriye'deki iç savaşa dikkatler çekilebilir. Arap Baharı, yaşanılan diğer ülkelerde olduğu gibi Suriye'de de onlarca yıldır otoriter bir rejimin altında ve baskı içinde yaşamış insanlar için şikâyetlerini örgütlenerek dile getirme fırsatı yaratmıştır. Suriye muhalefeti içinde Alevi, Kürt, Türkmen ve Hıristiyan gruplar olduğu gibi, aynı kimliğe ait kişilerin Beşar Esad rejiminin yanında da yer aldığı görülmüştür. Ancak zaman içinde tablo değişmiş ve özellikle radikal İslami grupların militanlarının Suriye'ye girmesi Sünni ve Arap olmayan; Alevi, Kürt ve Hıristiyan kimliğine sahip insanları tedirgin etmiştir. Bu durum ise kolektif bir gelecek korkusuna dönüşmüş ve bölünmüşlüğü etnik boyuta taşınmıştır. Diğer bir deyişle, etnik gruplar arasında bir güvenlik ikilemi durumu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, belirli idealler etrafında herhangi bir etnik ya da mezhepsel kimlik etrafında örgütlenmeyen ve daha fazla demokrasi, adalet ve özgürlük isteyen muhalefet olgusu değişmiş ve Suriye içerisindeki etnik ve mezhepsel gruplar içinde, aidiyet hissettikleri kimliklerden dolayı hayatta kalma sorunu belirmiştir. Bu durum ise olası bir Suriye Devrimi'ni bir iç savaşa dönüştürmüştür.[99]

1.1.5.Güvenlikleştirme

Güvenlik konusundaki ulusal veya uluslararası alanda karar alıcılar (güvenlik seçkinleri), belli başlı konu ve/veya aktörleri olması gerekenden daha ön plana alma, düşman-tehdit-risk halkası oluşturma ve güvenliğin merkezini ve çevresini kurgulama güçlerini kullanmak istemektedir. Söz konusu süreç *güvenlikleştirme* olarak adlandırılmaktadır. Bir başka deyişle güvenlikleştirme, daha önce güvenlikle ilgili olmadığı düşünülen konuların bir güvenlik meselesi haline getirilmesidir. Güvenlik, siyaseti herkes tarafından kabul edilmiş kuralların ötesine taşımaktır.[100]

---

[98] Griffiths, O'Callaghan, Roach, *a.g.e.*, s.135.
[99] Nil S. Şatana, "İç Çatışma: Nedenleri Mekanizmalar, Aktörler", *a.g.m.*, s.313.
[100] Barry Buzan, Ole Waever and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, 1998, s.23.

Güvenlikleştirme, devletin güvenlik konularının ve ulusal çıkarlarının belirlenmesine, düşman, tehdit ve risk değerlendirmesi yapılmasına ve doğal olarak iç ve dış ilişkilerinde güvenlik seçkinlerinin karar almada başat güç olmasına olanak tanımaktadır. Wolfers, bu konuda şunları söylemektedir:

> "Gerçekçi addedilmek isteyen devlet adamları, köşe yazarları ve araştırmacılar savundukları dış politikayı, ulusal çıkarların, özellikle de ulusal güvenlik çıkarlarının dayattığını ileri sürerler. Bunun böyle olması şaşırtıcı değildir. Günümüzde güvenlik arayışına dönük bir referansın kulağa hoş gelmesi kuvvetle muhtemeldir".[101]

Hükümetler bir meselenin güvenlik konusu olduğunu açıklamakta ve bu açıklama toplumca kabul edildiği anda, konu güvenlikleştirilmiş olmaktadır. Örneğin Soğuk Savaş'ın son evresinde ABD'de Ronald Reagan'ın başkan olmasına müteakip iki süper güç arasındaki tırmanan gerilimde, Reagan'ın 1984 seçimlerinde icra ettiği seçim kampanyasının temelinde Sovyetler Birliği'nin güvenlikleştirilmesi yer almıştır:

> "1984 seçimlerinde Reagan'ın kampanyasının en unutulmaz televizyon reklamlarından birinde büyük ve tehditkâr bir bozayı yer alıyordu. Ayı ormanda etrafı yıkıp geçerek ilerlerken anlatıcı ciddi bir tonla şu açıklamayı yapıyordu: 'Ormanda bir ayı var. Kimileri ayıyı kolaylıkla görebiliyor. Kimileriyse hiç görmüyor. Kimileri ayının evcil olduğunu söylüyor. Kimileriyse kötü ve tehlikeli olduğunu. Kimin haklı olduğundan kimse tümüyle emin olmadığına göre, ayı kadar güçlü olmak akıllıca olmaz mı-bir ayı varsa şayet?' Bu kinayeli reklamın amacı belli ki, ne yapacağı öngörülemez Rus ayısının hala sinsice av peşinde koştuğu bir zamanda Reagan'ın gardını indirerek ülkenin güvenliğini riske atmayı istemediğini seçmenlere hatırlatmaktı".[102]

Her bir problemin güvenlik sorunu olarak güvenlik ajandasına sokulmasının güvenliğin tartışılmasını imkânsız hale getireceğini belirten Weaver, güvenlikleştirmenin bir söylem olduğunu, politikacıların bir söylemde bulunmasıyla bu konunun bir güvenlik meselesi olarak ön plana çıktığını şu ifadelerle açıklamaktadır:

> "Bir politikacı, güvenlik söylemiyle belirli bir alanda özel bir gelişmeye doğru hareket eder ve bu güvenlik sorununu engellemek için gerekli her türlü vasıtayı kullanma hakkı olduğunu iddia eder".[103]

Soğuk Savaş esnasında ABD'li politika yapıcılar, *"her türlü vasıtayı"* kullanmak adına Hollywood'u da güvenlikleştirmede bir aracı olarak görmüşler ve desteklemişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanmaya başlayan iki

---

[101] Wolfers, "Muğlâk Bir Simge Olarak…", *a.g.m.,* s.43.
[102] McMahon, *a.g.e.,* s.211.
[103] Ole Weaver, "Securitization and Desecuritization", *On Security*, (Ed). Ronnie D. Lipshutz, Columbia University Press, New York, 1995, s.55.

kutupluluk, yani Soğuk Savaş ise ulusal güvenlik seçkinlerinin, Hollywood'u SSCB ve Doğu Blokuna karşı ABD ve Batı Blokunu öne çıkaran filmler çekmeleri için yönlendirmeye başlamasına neden olmuştur. Jean Michel Valantin'in deyişle bu dönemde Dünya, ulusal güvenlik seçkinleri tarafından yoğun bir Sovyet tehdidi altında yaşanılan bir alan olarak algılanmıştır. *"ABD katında kristalleşmiş olan bu görüş"*, Amerikan medyası ile eğitim ve siyasi sistemi sayesinde ülkenin bütün milli düşünce ve temsillerinde, halkın düşüncesinde egemen olmaya başlamış ve hatta *"federal devletin Amerikan halkının gelişiminde zaten var olan zayıf etkisi kanaatini ortadan kaldırmıştır"*.[104] Bir başka anlatımla, Amerikan halkı olası Sovyet tehlikesine karşı yekvücut olmuştur. Soğuk Savaş döneminin tabi ki en büyük olgusunun Dehşet Dengesi'nin varlığı olduğundan; ülkelerin ikinci vuruş kapasiteleri ve bu çerçevede gergin bir bekleyişin hâkim olması, filmlerde sıkça işlenmiş ve Hollywood tarafından ABD'nin "dik duruşu", olası Sovyet tehlikesinin önlenmesi ve tüm dünyanın bekası için bir teminat olarak sunulmuştur.

Hollywood'un güvenlikleştirme konusundaki aracı rolüne Serhat Güvenç de katılmaktadır:

> "Rising Sun diye bir film var. Sean Connery'nin başrolünü oynadığı bir yapıt. O dönemde Japonya'nın yükseleceği kaygısı bulunmaktaydı. Hollywood buna yoğunlaşmıştı. Hollywood bunu talimatla mı yapıyor yoksa zamanının ruhunu mu yansıtıyor bilmiyorum ama üretilen filmlere baktığınızda Amerika'da böyle bir eğilim bulunmaktadır".[105]

Güvenliğin söylemsel olarak inşa edilen bir kavram olduğu, ilk olarak Kopenhag Okulu tarafından gündeme getirilmiş ve güvenliğin ulus-devletin savunma anlayışının ötesinde çok boyutlu hale gelmesi, *"güvenlikleştirme"* savı çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır. Buna göre güvenliğin sadece ulusal güvenliğe indirgenemeyeceği ve yeni güvenlik alanlarına genişlemesinin daha uygun olacağını ileri süren Kopenhag Okulu, bu çerçevede beş güvenlik alanı sıralamaktadır:

---

[104] Jean Michel Valantin, *Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hollywood Pentagon ve Washington,* Çev. Ömer Faruk Turan, Babıâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2006, s.14-18.

[105] Serhat Güvenç ile 23 Ocak 2015'te Kadir Has Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakattan alınmıştır. Ancak Güvenç'e göre Hollywood, bazen sisteme muhalif filmler de üretebilmektedir. Örneğin 2005-2006 yıllarında, Irak Savaşı yüzünden ABD'deki muhalefetin yavaş yavaş beyaz perdeye yansıdığını da dile getirmektedir. Bu bağlamda Good night and Good luck filmini ileri sürmektedir: *"Bu film, Mc Carthy dönemi üzerinden cari Amerikan politikalarına yönelik bir eleştiridir. Dolayısıyla sırf bunu bir belli amaca dönük çalışan bir mekanizma gibi konumlandırmak doğru olmayabilir; çünkü o mekanizmanın pek çok zaman pek çok dönemde bu tür şeylere karşı mesajlar üreten çalışmalara da zemin hazırladığını ve ev sahipliği yaptığını da biliyoruz"*.

askeri, siyasal, ekonomik, çevresel ve toplumsal güvenlik.[106] Benzer şekilde Kopenhag Okulunun bir diğer düşünürü Ole Waever da toplumsal güvenlik kavramını kullanarak devlet güvenliğinin dışında bir güvenlik tanımlamasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.[107] Buna göre, toplumsal güvenlik, var olan ya da muhtemel tehditler karşısında bir toplumun askeri-siyasal boyutun ötesinde, kendi kimliğini korumasını ifade etmektedir.[108] Bu bağlamda "biz" kimliğini tehlikeye atan her olgu toplumsal güvenliğe tehdit olarak algılanmaktadır. Waever ayrıca, güvenliği; "şifahi eylem" olarak da tanımlamaktadır.[109] Buna göre, telaffuz etmekle birlikte güvenlik eyleminin kendisini meydana gelmektedir.[110]

Bir başka değişle, bir devlet yetkilisi, güvenlik kelimesini başka bir problem ile telaffuz ettiği anda bu durum eğer dinleyici kesimde karşılık buluyorsa söz konusu problem güvenlik alanına kayar ve karar alma mekanizmaları, dinleyicinin anlayışından aldığı güçle söylemsel olarak inşa ettiği bu problemi engellemek için her yöntemi kullanma hakkını talep etmektedir.[111] Bu açıdan bakıldığında risk olarak addedilen kimi durumlar, yetkililer tarafından güvenlik sorunu olarak telaffuz edilmesiyle normal birer sorun ya da senaryo olmaktan çıkarak tehdit seviyesine yükselmekte ve ciddi bir güvenlik problemi olarak düşünülmektedir.[112] Bu bağlamda çağdaş uluslararası ilişkiler perspektifinde tanımlanan güvenlik çalışmaları kapsamında güvenlikleştirme, Buzan ve Waever'in dahil olduğu Kopenhag Okulu yaklaşımının çerçevesini çizdiği bir analiz düzeyidir.

Güvenlikleştirme kuramına, devletlerin dış politika davranışları ve ulus-ötesi suçların inşasından, AIDS virüsünün güvenlik tehdidi olarak algılanması, teröre karşı savaşın farklı boyutları ve azınlık haklarına kadar pek çok konunun analizinde

---

[106] Hans Günter Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* Cilt:5, Sayı:18, s.7.
[107] Ole Weaver, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* Cilt:5, Sayı:18, 2008, s.153.
[108] Philippe Marchesin, "Yeni Tehditler Karşısında Avrupa", *Dünden Bugüne Avrupa Birliği,* (Ed). Beril Dedeoğlu, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003, s.412-422.
[109] Morten Kelstrup, "Globalisation and Societal Insecurity: The Securitisation of Terrorism and Competing Strategies for Global Governance", *Contemporary Security Analysis and Copenhagen Peace Research,* (Ed). Stefano Guzzini and Dietrich Jung, Routledge, London, 2004, s.111.
[110] Georgios Karyotis, "Securitization of Greek Terrorism and Arrest of the Revolutionary Organization November 17", *Cooperation and Conflict,* Vol:42, 2007, s.274.
[111] Kelstrup, *a.g.m.*, s.111-112.
[112] Pınar Bilgin, "Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü", *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye,* (Ed). Cem Karadeli, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2003, s.200.

başvurulmaktadır. Bu çerçevede güvenlikleştirme, bir sorunun "tehdit" olarak tanımlanması ve acil önlemler gerektirmesinin kabulü anlamına gelmektedir.

Güvenlikleştirme süreci bağlamında, bir durum güvenlik sorunu olarak betimlenmektedir. Çünkü güvenlik, diğer konulara kıyasla daha öncelikli bir konuma sahiptir. Siyasi düşüncelerin ya da sorunların güvenlikleştirilerek tehdit seviyesine yükseltilmesi doğrudan, sorunların söylemsel olarak güvenlik sorunuymuş gibi ifade edilmesiyle değil; bu söylemlerin dinleyici grup olan toplum tarafından kabul görmesiyle gerçekleşmektedir.[113]

Dolayısıyla sorunları güvenlikle ilişkilendiren ve sahip oldukları pozisyon gereği toplumda söz sahibi olan seçkinler, bu süreçte önemli rol oynamaktadırlar. Hükümetler, politikacılar, güvenlik alanında uzmanlıkları ile tanınan kişiler bu seçkin sınıfa örnek olarak verilebilir. Kamuoyu sürekli olarak güvenlik konuları ile bezenen bir ülkede, politikanın meşru sahası daralmaktadır. Artık o ülkede korku imparatorluğu hüküm sürmektedir denilebilir.

Güvenlikleştirilen bir aktör/konu veya risk, zaman geçtikçe öteki aktörler ya da söz konusu güvenlik seçkinlerince, düşman-tehdit-risk halkası dışında gösterilebilmektedir. Bir başka deyişle güvenliksizleştirilebilir. Buna örnek olarak Türkiye-Suriye ilişkileri verilebilir. 1998'in Ekim ayında sıcak savaşın eşiğine gelen iki ülkenin Adana Mutabakatı sonrasında ve bir dizi diplomatik girişim neticesinde ilişkilerini normalleştirdiği gözlemlenmiştir. Türkiye'de 3 Kasım 2002'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümeti, Suriye'yi dış politikada güvenliksizleştirerek özellikle ticari alanda yakın işbirliğine gitmiştir. Ancak Arap Baharı sonrasında, Suriye'de yaşanan olaylar sebebiyle, 2011'in ikinci yarısından itibaren Beşar Esad yönetimi tekrar aynı hükümet tarafından güvenlikleştirilmiştir.[114] Dolayısıyla bu bir süreçtir.

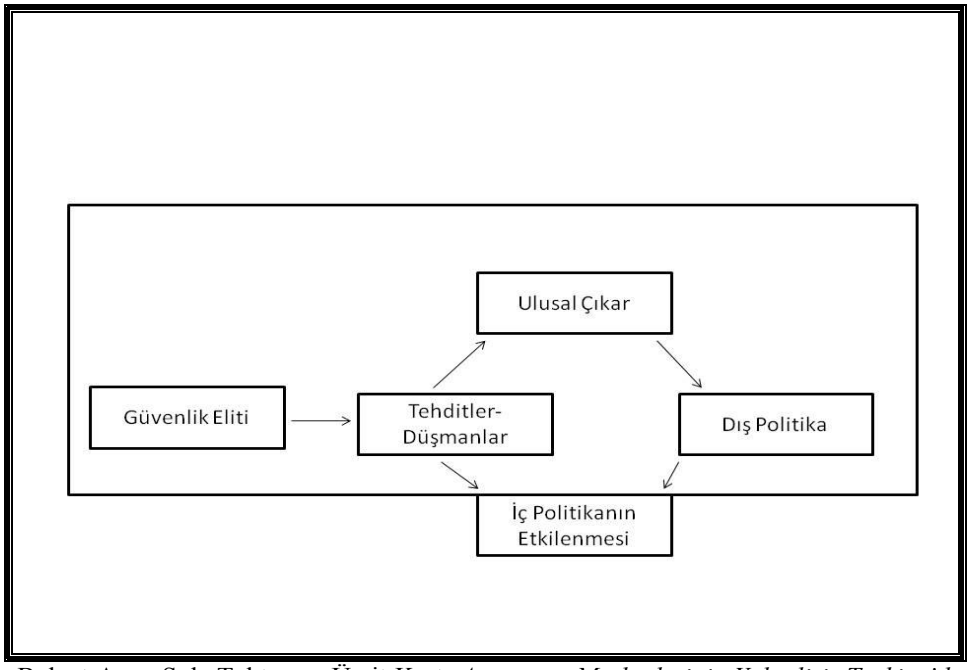
Güvenlikleştirme ve güvenliksizleştirme, yukarıda da değinildiği üzere ucu açık süreçlerdir. Aşağıdaki şekilde görülebileceği üzere güvenlikleştirme sürecinin aşamaları bulunmaktadır (Bkz. Şekil I):

---

[113] Karyotis, *a.g.m.*, s.274.

[114] Türkiye-Suriye ilişkileri ile ilgili detaylı bir çalışma için bkz.: Kaan Gaytancıoğlu, "Türkiye-Suriye İlişkileri (1946-2012)", *Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Orta Doğu,* (Ed).Fahri Türk, Paradigma Akademi Yayınları, 2013, Edirne.

Şekil I: Güvenlikleştirme Süreci

Kaynak: Bülent Aras, Şule Toktaş ve Ümit Kurt, *Araştırma Merkezlerinin Yükselişi: Türkiye'de Dış Politika ve Ulusal Güvenlik Kültürü,* SETA Vakfı Yayınları No:XI, Ankara, 2010, s.20.

Şekil I'den de görüleceği üzere; güvenlik seçkinleri, dış politika zemininde tehditler ve düşmanlar yaratmakta ve bunları bir iç politika malzemesine dönüştürerek ulusal çıkarları güçlendirmektedir. Güvenlik seçkinlerinin ortaya çıkardığı ulusal güvenlik meselelerinin belirlenmesi ve söz konusu başlıkların duyurulma biçimi, duyulacak tepkinin şiddeti ve devamlılığa sahip olup olmayacağının şekillendiği çevreyse ulusal güvenlik stratejisini oluşturan çerçeve şeklinde düşünülmelidir. Ulusal güvenlik yapısının oluşumunu daha iyi analiz edebilmek amacıyla, güvenlik seçkinlerinin oluşturduğu düşman-tehdit-risk halkasına dikkat edilmesi, her zamankinden daha mübalağalı şekilde ortaya konan güvenliğin meselelerine ve aktörlerine dikkatlice yaklaşılması gerekmektedir.

Güvenlikleştirme, olası bir meselenin güvenlik öznesi şekline bürünmesinde kilit bir göreve sahip bulunmaktadır. Güvenlikleştirme, direkt olarak güvenlik seçkinlerinin konuşma-eylemleriyle başlayabileceği gibi; bu konuşma-eylemin veya söyleyişin, kendini aktarma şansı bulunduğu *"bir amalgam bağlam veya kültivasyon ortamı içerisinde de oluşabilmektedir"*. Güvenlik, *"ontolojik olarak verili bir*

duruma işaret etmez; daha ziyade zaman ve mekân bağımlıdır".[115] Üstelik sosyolojik ve politik boyutta yaratılmaktadır. Risk ve tehditlerin nelerden oluştuğu, hangi güçlerin ve/veya aktörlerin risk içerdiği, tehdit veya yıkım şeklinde nelerin düşünüldüğü, güvenliğin yaratılmasındaki temel konu ve başlıklar olmaktadır. Ulus-devletler için egemenlik, kimlik ve vatana yönelik yazılan oluşturulan söylem birliği, eş zamanlı olarak güvenlik yaratma çerçevesinde de tesis edilen bir dile tekabül etmektedir. Güvenlik seçkinleri bu söylem malzemelerini, güvenliği yaratırken kullanmaktadırlar. Söz konusu kişiler, bu malzemeleri defalarca tüketip yine yeniden söylem üretmek şeklinde kurguya devam etmektedirler.[116] Çakmak, güvenlik seçkinlerinin, planlama yaparken efsane ve mitlerden ziyade, ülkenin tarihsel mirasından, imparatorluk ardılı olmasından kaynaklanan toprak sorunlarından, coğrafyasının sebep olduğu temel meselelerinden yola çıktığını aktarmaktadır.[117]

1.2.Teorik Çerçeve

Güvenlik ile ilgili bilim insanları ve düşünürlerin ortaya atmış olduğu çeşitli savlar ve görüşler, zamanla kuramsal yaklaşımların gelişmesine aracılık etmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplinin gelişmesine koşut bir biçimde realist yaklaşımlardan liberal yaklaşımlara, Soğuk Savaş sonrası dönemde geliştirilen modern yaklaşımlara (eleştirel kuram, sosyal inşacılık ve diğerleri) kadar birçok sistemleştirilmiş bakış açısı, güvenlikle ilgili temel yönelimlerini ortaya koyma gayretinde bulunmuşlardır.

Uluslararası ilişkiler kuramları, genel itibariyle uluslararası ilişkilerin tanımı, yapısı, öznesi, meseleleri ve araştırma gündemi konusunda farklı fikirleri ortaya koymaktadır. Her kuram, öncelikle, kendine özgü bir uluslararası ilişkiler "gerçekliği" tanımlamaktadır.[118] Bu çalışmada da uluslararası ilişkiler kuramlarından yararlanılarak Soğuk Savaş ve sonrası dönemde küresel siyaset, güvenlik ve NATO'nun dönüşümüne ilişkin çözümleme ve yorumlamalar yapılmıştır. Tez

---

[115] Alex J. Bellamy ve M. McDonald, "Securing International Society: Towards an English School Discourse of Security", *Australian Journal of Political Science,* Vol:39, No:2, 2004, s.309.
[116] Bellamy ve McDonald, *a.g.m.,* s.310.
[117] Prof. Dr. Haydar Çakmak ile 14 Ocak 2015'te Ankara Gazi Üniversitesi'nde yapılan mülakattan alınmıştır.
[118] Muhammed A. Ağcan, "Sosyal Bilimler Felsefesi ve Uluslararası İlişkiler Teorisi", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* (Ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.79.

çerçevesinde ele alınan üç yaklaşım realizm, neo-liberalizm ve sosyal inşacılık olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde, Doğu-Batı rekabetinin ve nükleer mücadelenin de etkisiyle NATO realist kuramın gerektirdiği şekilde konseptini güç üzerine şekillendirmiş; her an savaş çıkabilecekmiş biçimde kendini hazır tutmuş ve şahinci politikaların yönlendirmesine açık olmuştur. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Doğu-Batı rekabeti fiilen geçerliliğini yitirmiştir.[119] Ancak ortada köklü ve genel olarak başarılı olduğu kabul edilen uluslararası bir örgüt olan NATO kalmıştır. Kurumsal hafızası yüksek olan bu yapının devamını isteyenler, aynı zamanda üye devletlerin de işbirliğini kolaylaştırdığını ileri süren neo-liberal kuramcıların fikirlerini öne sürmüşlerdir. Neo-liberal paradigmanın etkisiyle NATO'nun konseptinde üyeler arası işbirliğini öngören, temele barışı alan politikalar üretilmeye başlanmış ve zirvelerde bu barış ortamının ne kadar önemli olduğunun altı çizilmiştir. Uluslararası ilişkilerde barış ortamına yıkıcı etkisi olan 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ise Batı medeniyetlerinin değerlerinin (demokrasi, eşitlik ve anayasa gibi) özellikle teröre aracılık eden ülkelere aktarılmasının gerekli olduğunu ileri süren düşüncelerin de ağırlık kazandığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda teröre destek veren ülkelere karşılık "biz" hissi uyandırdığı gerekçesiyle kimlik politikalarının da öne çıkması söz konusu olmuştur. Bu durumun NATO'nun var olma sebebine ve 11 Eylül 2001 sonrası müdahalelerine sosyal inşacılık kuramı bağlamında, temel dayanaklardan birini oluşturduğu ileri sürülebilir. İşte bu çalışma, söz konusu üç kuramın ışığında NATO'nun kuruluşunu, Soğuk Savaş dönemindeki ve sonrasındaki faaliyetlerini; Soğuk Savaş sonrası dönemde iddia edilen dönüşümünü açıklama gayretinde olmaktadır.

Konunun bütünlüğü açısından Soğuk Savaş'ın başat kuramı realizm ile başlayıp sonraki süreçte, liberal/neo-liberal ve modern yaklaşımlara yönelmek ve bu surette kronolojik hiyerarşiyi takip etmek, çalışmanın bütünlüğü açısından "doğru bir

[119] Bu konu hakkında önemli bir tartışma bulunmaktadır. Soğuk Savaş'ın hiç bitmediğini veya yeniden başladığını söyleyen bilim insanlarının sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Örneğin tez için yapılan mülakatlarda Prof. Dr. Burak Samih Gülboy, Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın ve Prof. Dr. Haydar Çakmak bu konudaki tartışmalarda Soğuk Savaş'ın sadece parametrelerinin değiştiğini ve halen Soğuk Savaş'ın içinde bulunulduğu yönünde ipuçları vermişlerdir.

adım olur" diye düşünülmektedir. Bu çerçevede ilkin, realist yaklaşımı değerlendirmek gerekmektedir.

1.2.1.Realist Yaklaşımlarda Güvenlik

Realist paradigma, 1940'lardan 1980'lere kadar uluslararası ilişkiler disiplinin başat kuramı olarak görülmüştür. Zaman içerisinde pek çok açıdan eleştiriye uğramış ve sorgulanmışsa da, yapılan eklemeler ve kuramın geçirdiği gelişme aşamaları ile bugüne dek varlığını sürdürmüş, uluslararası ilişkileri incelemek ve açıklamak için kullanılmaya devam etmiştir.[120] Realist kuramın temel kaynakları bağlamında Edward Hallet Carr'ın *The Twenty Year Crisis* adlı eseri, Hans J.Morgenthau'nun *Politics Among Nations* ve *Scientific Man vs Power Politics* isimli çalışmaları ve Kenneth N.Waltz'ın *Man, the State and War, a Theoretical Analysis, Theory of International Politics* ve *Structural Realism After the Cold War* başlıklı kitapları elde edilmeli ve değerlendirilmelidir.

Birinci Dünya Savaşı'nı önlemede "güç dengesi"nin[121] başarısız olmasının ardından bu sistemin barışın korunmasında önemini kaybettiği düşünülmüştür. Savaş sonrasında barışın ve güvenliğin tesisi için uluslararası hukuktan ve uluslararası örgütlerden yararlanma temel araç olarak görülmeye başlanmıştır.[122] Dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson, 28 Aralık 1917'de Londra'da Guildhall'da yaptığı bir konuşmada, güç dengesini, *"istikrarsız ve kıskanç bir gözlemciliğe ve çıkarların çatışmasına"* dayalı bir sistem olarak kınamıştır.[123] Bu konuşmaya müteakiben Wilson'un 8 Ocak 1918'de savaş sonrasında barış ortamının yaratılması için temel

---

[120] Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler,* Cilt:1, Sayı:1, 2004, s.34.

[121] Güç dengesi, uluslararası politikanın en eski ve en temel kavramlarından birisidir. Devletlerin temel amacı güç arttırmak olduğunu ileri süren bu sistemin yaklaşımına göre, üç ya da daha fazla sayıda devletin yer aldığı her uluslararası sistemde bir güç dengesi ilişkisine rastlamak mümkündür. (Sönmezoğlu, *a.g.e.,* s.300). Buna göre Avrupa barışının yasal güce sadakatle itaat edilerek korunabileceği kararına varılmış; var olan devletlerin sınırları kutsal kabul edildiği gibi, bunlar, dokunulmaz ilan edilmiş ve her devletin bu kutsal sınırlar içerisinde istediği gibi hareket etmekte özgür olduğu ilkesi benimsenmiştir. (Alan John Percivale Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1919,* Oxford University Press, London, 1961, s.184'den Aktaran, Yelda Demirağ, "Viyana Kongresi ve Güç Dengesi Sistemi", *Uluslararası İlişkiler,* (Der). Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara, 2007, s.256). Bu güç dengesinde başat aktörlerin revizyonist faaliyetleri de böylece kendiliğinden pasifize edilmiş olacaktır.

[122] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş,* 3.Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2009, s.12.

[123] Henry Kissinger, *Diplomasi,* Çev. İbrahim Kurt, 4.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s.220.

noktalar şeklinde açıkladığı On Dört İlke[124], idealizm düşüncesinin egemenliğini gösteren bir belge olmuştur.[125] Bu düşünce adeta, ulusal ve uluslararası güvenliğin bir anahtarı addedilmiştir. Margaret MacMillan'a göre, Wilson'un vizyonunun merkezinde bir MC kurulması, iyi yönetilen bir sivil toplumda bunun ortak güvenlik sağlaması bulunmaktaydı:

> "Wilson'un vizyonu, liberal ve Hıristiyan bir vizyondu. Barışı korumakla ilgili eski görüşe, yani en iyi yolun ulusları birbiriyle dengelemek, gerekirse bunu ittifaklar kanalıyla yapmak, saldırıyı ortak güvenlikle değil, güç yoluyla engellemek olduğu yolundaki görüşe meydan okuyordu".[126]

Savaş sonrası başlayan ve uluslararası sistemi bir daha savaşlara yol açmayacak şekilde düzenlemek amacını güden reform girişimleri, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Kantiyen ve Grotiyen liberalizminin etkisinde kalmıştır. Bu girişimler uluslararası hukuktan ve uluslararası örgütlerden yararlanmanın yanı sıra ulus-devletlerde otoriter-mutlakiyetçi yönetimlerin yerine demokratik yönetimlerin kurulmasını, uluslararası sistemde ise gizli diplomasi yerine açık diplomasinin yerleştirilmesini öngörmüştür.[127]

İdealizm düşüncesi çerçevesinde Quincy Wright, David Mitrany gibi bilim adamları ile Sir Alfred Zimmerman, S.H.Bailey, Philip Noel Barker ve David Mitrany, James Shotwellk, Pitman Potter ve Parker Moon önemlidir. Adı geçen bilim adamları, çalışmalarını savaş/barış, dünya düzeni ve bu düzeni sağlama amacına yönelik örgütlenmeler türünden konular üzerinde yoğunlaştırmışlardır. *İşleyen Bir Barış Sistemi (A Working Peace System)* adlı eserinde Mitrany, ülkeler arasındaki işbirliğini öne çıkartan bir uluslararası politika anlayışını ortaya koymuştur. Ona göre, bu işbirliği öğesi geliştirilebildiği takdirde, uluslararası fonksiyonalizmin bütün uluslararası sisteme yayılması sonucunda devletlerin ulusal egemenlikleri aşınacak,

---

[124] On dört ilkede ortaya koyduğu fikirler arasında ulusal self-determinasyon, açık anlaşmalar, gizli diplomasiye başvurulmaması, ticaret ve denizcilik serbestisi ile 'ulusların örgütlenmesiyle' ortaya çıkarılacak silahsızlanma ve ortak güvenlik bulunmaktadır. Wilson'un on dört ilkesine dayanan idealizmi genellikle ABD'nin model alınmasıyla oluşturulacak demokratik ulus-devletler sisteminin savaşı önlemenin en etkin yol olduğu düşüncesiyle ilişkilendirilmiştir. (Heywood, *a.g.e.*, s.516).

[125] Deniz Ülke Arıboğan, *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi,* Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.178.

[126] Margaret MacMillan, *Paris 1919,* Çev. Belkıs Dişbudak, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004, s.21.

[127] Atila Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", *Devlet, Sistem ve Kimlik,* (Ed). Atila Eralp, 11.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.62.

bu yolla kalıcı bir barış sağlanabilecektir.[128] Böyle bir yapıda ortak savunma örgütlerine gerek kalmadığı; çünkü kalıcı barışın beraberinde güvenliği de getireceği iddiası ön planda olmuş ama bu durum umuttan öteye geçememiştir.

Uluslararası politika açısından idealizm görüşünün en fazla eleştirildiği nokta, olması gerek ideal durum ile çok fazla ilgilendiğinden mevcut, olan yapı ve ilişkileri anlamakta yetersiz kalmasıdır.[129] Carr, 1940 yılında *The Twenty Year Crisis (Yirmi Yıllık Bunalım)* adlı kitabında *"bir ütopyada yaşayan"* meslektaşlarını bu konuda eleştirmiştir.[130] İdealizm düşüncesinde ulusların işbirliği yapmaları anlayışı; daha sonraki dönemlerde liberal görüşlerin NATO'nun varlığını içselleştirmelerinin öncüsü olmuştur. Öyle ki barışın korunması, Batı'nın bekası ve Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni tehditlere karşı ortak bir savunma örgütünün faydalı olacağı düşünülmüştür.

İki savaş arası dönemde, Almanya'da nasyonal sosyalizm[131] hareketinin iktidara gelmesi ve bazı ülkelerde de sertlik yanlısı otoriter akımların güçlenmesi, uluslararası politikaya ilişkin olarak, idealizmin yerini realizm akımının almaya başlamasını beraberinde getirmiştir.[132] Realizme göre, uluslararası politikanın bir dünya hükümetinin yokluğunda tayin edilmesi, uluslararası sistemin anarşik olduğunun ifadesine denk gelmektedir. Realistlere göre uluslararası ilişkiler, en iyi, ülkeler arasındaki güç dağılımına odaklanılarak anlaşılabilmektedir.[133] Bu akımın en önemli temsilcisi Morgenthau olarak gösterilmektedir.[134] Realizm akımının

---

[128] Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkilere Giriş…, *a.g.e.,* s.13.
[129] Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkilere Giriş…, *a.g.e.,* s.13.
[130] Itır Aladağ Görentaş, "İdealizm Üzerine Bir Deneme: Kavramlar ve Eksikler", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış,* (Ed). Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2009, s.70.
[131] Nasyonal-Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin (National-Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei) veya kısa adı ile Nazi Partisi'nin başlangıcını, 1918'de Münih'te kurulan Alman İşçi partisi teşkil etmektedir. Bu parti 1920'de Nasyonal-Sosyalist Alman İşçi partisi adını almış ve 1920-1924 arasının karışıklıklarında sağcı akım içinde sivrilmeye başlamıştır. Fakat Partinin kuvvetlenmesinde, 1919 Eylül'ünde Alman İşçi Partisi'ne üye olan Adolf Hitler'in, partinin liderliğini ele alması ve mücadeleci faaliyeti başlıca rolü oynamıştır. (Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989, ss.237-238).
[132] Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkilere Giriş…, *a.g.e.,* s.14.
[133] Martin Griffiths, Steven C. Roach ve M. Scott Salamon, *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler,* Çev. CESRAN, 2.Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2011, s.1.
[134] Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika (İlkeler-Kavramlar-Kurumlar),* 5.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000, s.5.

uluslararası politika yazınındaki yerini iyice belirginleştiren Carr olmuştur.[135] Realist kuramın temel varsayımlarını güç, çıkar ve insan doğası üzerine dayandırmaktadır.[136]

Realist akımın diğer temsilcileri olarak Wolfers, Raymond Aron, George F. Kennan, Henry Kissinger sayılabilmektedir. Faruk Sönmezoğlu'na göre bu yazarların ortak olan noktası, uluslararası sistemin temelinde bir düzen öğesinin bulunmaması ve uluslararası politika alanı ile ilgilenenlerin olması gereken ideal uyumdan çok, mevcut olan güç çatışması konusunun analizine yönelmeleri gereği olmaktadır.[137]

Wolfers'ın tanımından hareketle,[138] esas olan devletin güvenliğidir ve devlet bekasına karşı bir tehdidin olmamasıdır. Ayrıca askeri gücün devletlerin dış ve güvenlik politikalarında en önemli unsur olduğunu savunan realistler, tehditlerin ortadan kaldırılması için askeri kapasitenin artırılması gereği üzerinde durmaktadırlar. Güvenliği devlet merkezli düşünen realist kuramın güvenlik anlayışı güç ve savaş kavramları üzerinde kurgulanmıştır. Buna göre, savaşlar kaçınılmazdır ve devletler her an savaş durumuna hazırlıklı olmalıdırlar. Aslında realist görüşte sürekli olarak *"güvende olmama"* durumu ve *"güvensizlik"* vurgusu bulunmaktadır. Bu yüzden de realist pencereden de Batı için NATO'ya her daim gerek duyulmaktadır.

Realist kuram bireyden ziyade vatandaşlık vurgusu yapmaktadır ve güvenliği de bir ülkenin vatandaşı olmakla ilişkilendirmektedir. Örneğin; eleştirel görüşe göre bu mantık, realizmi, güvenlik çalışmaları konusunda kısıtlamaktadır.[139] Realizme getirilen diğer eleştirilerin başında, uluslararası alandaki değişim ve gelişimleri açıklamakta pek başarılı olamadığı gelmektedir. Uluslararası sistemdeki değişime yönelik açıklamaların da esas olarak güç dengesine ve savaş olgusuna ilişkin olması, bu anlamda askeri olana gereğinden fazla önem verilmesi bir diğer eleştiri

[135] Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkilere Giriş…, *a.g.e.,* s.14-15.
[136] Yücel Bozdağlıoğlu, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler,* (Ed). Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara, 2007, s.139.
[137] Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkilere Giriş…, *a.g.e.,* s.15-16.
[138] Wolfers, "National Security as…", *a.g.m.,* s.484.
[139] Keith Krause, Michael C. Williams, "From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies", *Critical Security Studies Concepts and Cases,* (Ed). Keith Krause ve Michael C. Williams University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997, s.43'ten Aktaran Özgün Erler Bayır, "Soğuk Savaş Sonrasında Güvenliğe Yönelik Teorik Tartışmalar", *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar,* (Ed). Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2013, s.177.

konusudur.[140] 1970'lerde çoğulcu güvenlik anlayışını savunanlar, realist yaklaşımın askeri konular ağırlıklı değerlendirmelerini şu şekilde eleştirmekteydiler:

> "Çoğulculara göre realistlerin en temel yanılgıları arasında sınırlı kaynakların paylaşıldığı bir dünyada güvenlik dâhil herhangi bir amacın tamamen gerçekleştirilmesinin söz konusu olamayacağını göz ardı etmeleri gelmektedir. Ayrıca yeni tehditlere karşı geliştirilen askeri tedbirlerin tek başına etkili olamadığının da altı çizilmektedir".[141]

Liberal düşünce ve neo-marksist yaklaşımlar, 1970 yılından itibaren başlayan yumuşama sürecinde realist güvenlik anlayışını tartışmaya açmış ve bu düzlemde güvenlik çalışmalarında bir geçiş dönemini simgelemişse de, Soğuk Savaş, iki kutuplu sistemin egemen güvenlik kuramı *"realist ve neo-realist paradigmanın temel hipotezleriyle belirlenmiştir"*.[142]

Realist kuramın üzerinde durduğu temek noktalardan biri olan *"her devletin kendi güvenliğini sağlamaya çalışması"* aynı zamanda her devletin silahlanmasını beraberinde getirmektedir. Bir devlet silahlanınca, diğeri/diğerleri de ondan tehdit algılayıp silahlanabilecek ve bu da *"güvenlik ikilemi"* yaratmaktadır. Ayrıca algılanan tehdit de yok edilmemiş olmaktadır. Eleştirel düşüncedekiler klasik bakış açısını tam da bu noktadan eleştirmektedirler. Klasik güvenlik algılamasının sürekli silahlanma yoluyla silahlı çatışma durumlarını sürekli yeniden üretilmesine yol açtığını dile getirmektedirler. Bu şekilde sürekli bir savaş ihtimali, tehdit algılamaları ve silahlanmayla karşı karşıya kalınmaktadır. Ayrıca bu türden bir ortamda insani güvensizlikler de kendini yeniden üretmektedir. Eleştirenlerin bu görüşlerinde haklılık payı son derece yüksek olmakla birlikte, onların savundukları durumun da normatif yaklaşımın üzerinde durduğu gibi daha çok *"olması gereken"*e yakın olduğu düşünülebilmektedir. Zira tehdit algılamalarını ve silahlanmayı birden ve her devlette aynı anda ortadan kaldırmak bugünün şartlarında pek mümkün gözükmemektedir. Bu durum, savaş ihtimalinin göz ardı edilememesini beraberinde getirmektedir.

---

[140] Krause ve Williams, *a.g.m.,* s.43'ten Aktaran Bayır, *a.g.m.,* s.177.
[141] Oktay F. Tanrısever, "Güvenlik", *Devlet ve Ötesi,* (Ed). Atilla Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.111.
[142] Atilla Sandıklı ve Bilgehan Emeklier, "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm", *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri,* (Ed). Atilla Sandıklı, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012, s.5.

1970'lerin başlarında güvenlik anlayışında da farklılıklar ortaya çıkmış, bu çerçevede neo-realist yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. 1970'lerin ikinci yarısında realizme karşı azalan ilgiyi yeniden canlandırmak ve realizmin tekrar baskın kuram olması için Amerikalı akademisyen Waltz, 1979 yılında yayınlanan *Theory of International Politics* adlı eseriyle disiplinin yazınına yeni ve farklı bir yaklaşım kazandırmıştır.[143] Söz konusu kitap, 1980 sonrası döneme egemen olacak bir tartışmayı başlatmıştır. Kendisi de realist olmakla beraber, kitabında yer verdiği düşüncelerle neo-realist düşüncenin[144] kuramcılarından biri olan Waltz, *"farklı kavramlar"* üstünde fikirler belirtmekte ve o ana dek bir sonuç olarak addedilen ve anarşik sistem olarak ifade edilen uluslararası yapının, ulusların davranışlarını sınırladığını söylemekte; ayrıca güç kavramına yeni anlamlar yüklemekteydi.[145] Waltz'ın bu kitaptaki temel amacı yapısal olarak sistemin önceliği olan bir uluslararası ilişkiler kuramı geliştirmektir.[146] Bu çerçevede ilk olarak Waltz'ın varsayımlarından olan uluslararası sistemin yapısını analiz edilip daha sonra diğer varsayımlar ele alınmıştır.

Waltz'ın bakışıyla ülkeler, uluslararası ilişkilerin yapısı dâhilinde iş birliğini tesis edebildikleri takdirde, ellerindeki olanakları azamileştirerek, topyekûn bir gelişme ve bütün medeniyetler adına bir ilerleme sağlayabileceklerini bilmelerine rağmen, uluslararası ilişkilerin anarşik çerçevesi çoğu kez güvenlik konularını ve korkularını ileri sürmekte ve ülkeleri ortaklıktan ve uluslararası paylaşımdan uzaklaştırmaktadır. Güvenlik olgusunun sadece devlete indirgenemeyeceğini, bunun tüm insanlık için bir gereksinim olduğunu, ayrıca güvenliğin sadece askeri güç ile muhafaza edilmesini de bir eksiklik olarak gördüğünü, askeri öğenin yanı sıra,

---

[143] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics,* MA: Addison-Wesley Pub. Co., Reading, 1979.

[144] Neo-realist kurama göre devletlerin uluslararası sistemdeki konumlarının davranışlarını büyük ölçüde sistemin görünmez yapısının belirlediği düşüncesi vardır. Devletlerin davranışlarını iç ve dış politik etkiden, dolayısıyla da, devletlerarası etkileşimden soyutlamak anlamına gelmektedir. Waltz'a göre, yapı kendini oluşturan birimlerin yapı içerisinde aynı düzlemde güçleri oranında konumlanmasına göre tanımlanmasını ifade etmektedir. (Kenneth N. Waltz, *Man, The State and War,* Columbia University Press, New York, 1959, s.87-90).

[145] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s.192. Ayrıca bkz. (Andrew Linklater, "Neo-realism in Theory and Practice", *International Relations Theory Today,* (Ed). Ken Booth ve Steve Smith, Polity Press, Cambridge, 1995, s.242; Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar", *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar,* 11.Baskı, (Der). Atila Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.150-152).

[146] Yalvaç, *a.g.m.*, s.150.

ekonomik, sosyal, politik ve çevresel faktörlerin de güvenlik olgusunu etkilediğini ileri sürmüştür. Waltz, uluslararası sistemde devlet merkezliliğini öncelikli kabul eden devleti bütüncül bir aktör olarak gören dolayısıyla da devlet dışı aktörlerin gücünün ikincilliğini savunan görüşleri ortaya koymuştur.[147] Bu düşünceler de "*neo-realizm"* olarak nitelendirilmiştir.[148]

Waltz'a göre güç dağılımı, anarşik yapı içerisindeki devletler sisteminin bir özelliği durumunda bulunmaktadır. Yani gücün sistemde, her zaman eşit olmayan bir şekilde dağılmasından dolayı, devletler kendi ulusal çıkarlarını en üste çıkarmak için sistemde etkileşim içinde bulunmakta ve bu durumun da uluslararası ilişkilerin yapısını etkilediği varsayımıyla, sistemin yapısı içerisindeki güçlü devletlerin kendi politik hâkimiyetini kurması veya sürdürmesi yolunda arzusunu ortaya koymaktadır. Buradaki hâkimiyet hegemonya anlamındadır. Waltz'a göre ise bu olumlu bir durumdur çünkü *"hegemonya dengeye yol açmaktadır"*.[149]

1980'lerde ABD ve SSCB arasındaki gerginlik artıp Soğuk Savaş yeniden hız kazanınca güvenliğin askeri boyutu tekrar yükselişe geçmiştir. Bu süreçten neo-realist kuram gelişip güçlenmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle eskisinden daha istikrarsız ve karamsar bir *"yeni dünya düzeni"*[150] perspektifi çizen Waltz, bu yeni

---

[147] Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 1, Bahar 2004, s.48. Neo-realizme göre *"Devlet devlettir, anarşik ortam içinde canını kurtarmaya çalışan bencil bir aktördür. Diğer bütün unsurlar bu mecburiyetin arka planında itibarını yitirir"*. (John M. Hobson, *The State and International Relations,* Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s.17); ayrıca bkz. (Chris Brown, Kirsten Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak,* Çev. Arzu Oyacıoğlu, 3. Baskı, Yayınodası, İstanbul, 2008, s.68).

[148] Sertif Demir, "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü" *Sıcak Barış'ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO,* (Der). Mehmet Seyfettin Erol, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2012, s.61-62. Neo-realist modelin uluslararası ilişkiler disiplinine getirdiği en önemli yenilik, *"sistemin yapısı"* kavramı ve bu yapının sistem içerisindeki aktörler üzerinde yarattığı değişikliklere ilişkindir. Bu sebeple *"yapısal realizm"* olarak da adlandırılabilen bu kuramın diğer önemli savı ise devlet dışındaki şirketler, örgütler ve bunun gibi aktörlerin varlığının kabul edilmesine karşın etkilerinin hala çok sınırlı olduğudur. (Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, *a.g.e.,* s.555).

[149] Kenneth N. Waltz, "Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 5, Sayı: 17, Bahar 2008, s.37.

[150] Soğuk Savaş sonrası dönemin 'yeni bir dünya düzeni' tarafından tanımlanacağı fikri ilk kez Mihail Gorbaçov tarafından Aralık 1988'de BM Genel Kurulu'ndaki konuşmada gündeme getirilmiştir. BM'nin güçlendirilmesi ve barışı koruma görevlerinin yeniden canlandırılması çağrısına ek olarak Gorbaçov, daha fazla işbirliği yapabilmek için devletler arasındaki ilişkilerin ideolojik olmaktan çıkarılması çağrısında bulunmuş ve kuvvet kullanımı veya tehdidinin uluslar arası ilişkilerde artık meşru görülmemesini önermiştir. 1989 Malta Konferansı'nda dönemin ABD başkanı Bush ve Gorbaçov, çevreleme politikası ve süper güç düşmanlığı döneminden yeni güvenlik düzenlemelerine dayalı süper güç işbirliği dönemine geçiş için çaba göstermiştir. Bush, Eylül 1990'da Kongre'de yaptığı 'yeni bir dünya düzenine doğru' başlıklı konuşmasında Soğuk Savaş sonrası dünya

dönemde klasik yaklaşımlara getirilen eleştirilere cevaben 2000 yılında *"Structural Realism after Cold War"* adlı çalışmasını yayımlamıştır. Ona göre, ulaşım araçlarında, teknolojide, iletişimde ve savaş alanındaki gelişmeler ancak birimler düzeyinde gerçekleşmektedir ve devletlerin birbirleriyle olan etkileşimini etkilemektedir. Soğuk Savaş sonrasında sistemin bütününde köklü değişim yaşanmamıştır. Tarihsel süreçte nükleer silahların geliştirilmesi belki de en büyük gelişme olmuştur. Nükleer silahlar, devletlerin güvenliklerini nasıl sağlayacakları konusunda değişikliğe sebep olmuşsa da, uluslararası sistemin anarşik yapısını değiştirmemiştir. Uluslararası politikada halen devletlerin kendilerini koruma ilkesi önde gitmektedir. Sistemdeki güç dengesi de halen devletler tarafından belirlenmektedir.[151] Aslında Waltz, ekonomik güvenlik konusu üzerinde de durmuş; bir yenilik ve klasik realistlerden bir farklılık olarak, güvenlikte askeri-stratejik boyutun yanına ekonomik boyutu da eklemiştir.

Neo-realizmin günümüzdeki en önemli isimlerinden biri olan John Mearsheimer ise yeni dönemde devletlerin kendi güçlerini artırmak ve diğer devletlerin güçlerini azaltmak yönünde bir güvenlik politikası izlemelerine vurgu yapmaktadır. Mearsheimer; Waltz'ın, *"devletin sürekli güvenlik ikilemi içerisinde bir savunma halinde olduğu ve bu nedenle gücünü artırmaya çalıştığı"* şeklindeki görüşünü "savunmacı" olmakla eleştirmektedir. *The Tradegy of Great Power Politics* adlı eserinde *"savunmacı realizm"* karşısında, *"saldırgan realizm"in* temel argümanlarını ortaya koymuştur. Ona göre, uluslararası sistemdeki anarşik yapının yarattığı güvenlik ikilemi içerisindeki büyük devletler güç artırımıyla geleceğe ilişkin güvenlik endişelerini karşılayamamakta, anarşi ortamında güvenliklerini tam anlamıyla sağlamak için "bölgesel hegemon" olmaya çalışmaktadır. Hayatta kalmak için güç artırımı yapan devletler, kendileri dışında bir "hegemon tehdidi" altında olacaklarından, güvenliklerini tam anlamıyla sağlayamazlar.[152]

---

vizyonunun ana hatlarını daha ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. Bu vizyonun özellikleri arasında, Amerikan liderliğinin uluslar arası hukukun üstünlüğünü güvence altına alması ve ABD ve SSCB arasında Sovyetleri dünya ekonomik kuruluşlarına dahil etme de dahil olmak üzere bir ortaklık ve ortak güvenliği geliştirerek kuvvet kullanımı denetlemesi bulunmaktaydı. (Heywood, *a.g.e.*, s.267).

[151] Kenneth N. Waltz, "Structural Realism After Cold War", *International Security*, Vol: 25, No: 1, Summer 2000, s.5.

[152] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* Der Yayınları, İstanbul, 2012, s.167-169.

> "Waltz gibi savunmacı realizmciler, ülkelerin asıl hedefinin güç elde etmek değil, kendilerini korumak olduğunu ileri sürmektedir. Savunmacı realizmciler uluslararası ilişkilerin, egemenlik taslayan devletleri değil, tam tersine statükoyu muhafaza eden ülkeleri koruduğunu vurgulamaktadırlar. Yani her devlet, statükocu bir yaklaşımla sistemdeki yerini koruyabilir ve nihayetinde uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan güç dengesiyle güvenliğini tesis edebilir. Mearsheimer'ın başını çektiği saldırgan realizmciler ise ülkelerin uluslararası ilişkilerdeki güvenliklerini, sahip olabilecekleri kadar güçle tesis edebileceklerini ve bu yüzden müdahaleci devletlerin daha güvende yaşadıklarını varsaymaktadırlar".[153]

Hem realistlere hem de neo-realistlere göre halen klasik anlamda güvenlik esastır. Her ne kadar iki kutupluluk ve iki blok arasında nükleer savaş tehlikesi ortadan kalkmış olsa da, nükleer silahlar ortadan kalkmamıştır. İran'ın ve Kuzey Kore'nin nükleer silah üretme çabaları, 11 Eylül'de ciddi anlamda karşı karşıya kalınan uluslararası terörizm olgusu, ABD'nin füze kalkanı projesi[154] ve İsrail'in Ortadoğu'daki politika ve uygulamaları gibi konular göz önünde bulundurulduğunda, günümüzde de klasik güvenlik konularının ve anlayışının önemi ortadadır. Bu nedenle klasik güvenliğin rolünün ciddiyeti günümüzde halen azımsanmayacak derecededir. Nitekim ABD'de 11 Eylül sonrasında dönemin başkanı Bush, dış ve güvenlik politikasını bu mantıkla ortaya koymuştur. İkinci olarak vurgulanması gereken nokta; klasik yaklaşımdakilerin yeni gelişmelere cevap arıyor olmalarıdır. Waltz ve Mearsheimer'in çalışmaları incelendiğinde görülebilir ki, bu çalışmalarda Soğuk Savaş'ın sona ermesinin neo-realist paradigmanın ve güvenliğe yönelik klasik tehditlerin de sona erdiği anlamına gelmediği vurgulanmaktadır.

Soğuk Savaş'ın ardından oluşan yumuşak güvenlik ortamında güvenlik politikalarının daha bütünleştirici ve karşılıklı işbirliğine dayalı olması yönünde çabalar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda R.O. Keohane ve J.S. Nye ikilisinin karşılıklı bağımlılık yaklaşımı, devlet merkezli görüşlere karşı çıkış olarak belirmeye başlamıştır. Post-modernist tezler ise güvenliğin tesisinde çoğunlukla uluslararası

---

[153] Sandıklı ve Emeklier, *a.g.m.,* s.10.

[154] Balistik füzelerin ortaya koyduğu tehdidin ve bu tehdide karşı alınabilecek savunma önlemlerinin NATO'nun gündemine girmesi, 1991 Körfez Savaşına rastlamaktadır. Söz konusu dönemde Saddam Hüseyin rejiminin Basra Körfezi'nde konuşlu ABD kuvvetleri ile İsrail'e balistik füze saldırıları gerçekleştirmesi ve Irak'a komşu ittifak üyesi Türkiye'nin Irak füzelerinin tehdidi altında kalması sayesinde olmuştur. Irak'a yönelik askeri harekâtın başlaması öncesindeki aylarda Almanya'nın başını çektiği bazı NATO ülkeleri, Irak kaynaklı tehdidin ittifak açısından 'alan dışı' nitelik taşıdığı ve bu itibarla NATO'nun ortak savunma mekanizmalarının devreye sokulmasına ihtiyaç olmayabileceği tezini savunmuşlardır. Sadece ortak füze savunması değil, ittifakın sağladığı daha genel manadaki güvenceler açısından da belirsizlik ve soru işaretlerine sebep olan bu tartışmalar, ABD'nin 2003'te Irak'a yönelik harekâtı öncesinde ve yine Almanya merkezli olarak Fransa ve Belçika'nın da iştirakleriyle tekrarlanmıştır. (Egeli, *a.g.e,* s.29).

kurumlar ile sivil toplum örgütlerinin öneminin arttığını, artan küresel sorunların çözümünde söz konusu olguların etkilerinin ulus devlet aleyhine genişlediğini savunmaktadırlar. Yapısalcı görüşler ise güvenlik olgusuna tarihi materyalizm anlayışından bakmaktadırlar.[155]

1.2.2.Liberal Yaklaşımlarda Güvenlik

Uluslararası ilişkilerde liberal yaklaşım, kökleri Onsekizinci ve Ondokuzuncu yüzyıllara kadar giden köklü bir geleneğin ürünüdür. Liberal kuram, bir dünya görüşü olarak öncelikle İngiltere ve ABD'de siyasal ve ekonomik düşünce tarihinde etkili olmuştur.[156] Liberalizm, hâlihazırda, uluslararası ilişkiler disiplininde pek çok kuramın çıkış noktasını oluşturmuştur. Örneğin, idealizm, karşılıklı bağımlılık, ulusaşırıcılık, liberal uluslararasıcılık, liberal barış kuramı, neo-liberal kurumsalcılık ve dünya toplumu yaklaşımları liberalizmin birer türevidir. Liberal yaklaşımlar, realistlerden ayrı biçimde *"çatışma yerine barış ve işbirliği"* temaları üstünde yoğunlaşmaktadır.[157] Liberaller, realistlerin aksine uluslararası ilişkileri ilerleme ve amaca yönelik bir değişim için uygun bir ortam olarak algılamaktadırlar. Bireysel özgürlüğün her şeyin üzerinde olduğunu düşünen liberaller, devletin bu özgürlüğe zarar verebilme ihtimalinin sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadırlar.[158]

Realizmin aksine devletler arasındaki ilişkilerin uyumlu ve barışçıl olabileceği varsayımı ile hareket eden liberal paradigma konusunda da geniş bir yazın söz konusudur. Bunlar içinde önemli olanların başında "karşılıklı bağımlılık" teziyle Robert O.Keohane ve Joseph S.Nye gelmektedir. Bu bilim insanlarının "devletlerin birbirleriyle ekonomik olarak yaklaşmasının siyasal olarak da ilişkilerinin normalleşmesine katkı koyacağı" iddialarını kaleme aldıkları birçok eser Türkçe'ye de çevrilmiştir. Bunlar içinde, *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme* adlı kitapta makale olarak yayınlanan "karmaşık

---

[155] Demir, *a.g.m.,* s.62-63.
[156] Bozdağlıoğlu, *a.g.m.,* s.154.
[157] Arı, *a.g.e.,* s.368-369.
[158] Liberal anayasal bir devletin gücü, vatandaşlarına karşı demokratik sorumluluğu, piyasaların taleplerine uyma gereği ve hukukun üstünlüğü ile sınırlanmaktadır. Her ne kadar bu sınırlamaların uluslararası ortamda uygulanabilirlikleri zor olsa da, Liberaller egemen devletlerin gerek birbirleri arasındaki, gerekse kendi içlerindeki istikrarı sağlayabilmek için bunların yerleştirilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. (Griffiths, Roach ve Salamon, *a.g.e.,* s.65).

karşılıklı bağımlılık", Nye ve David A. Welch'in *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* isimli kitapları, Keohane ve Nye'in *Foreign Policy'*de yayınlanan "Globalization: What's New? What's Not? (And So What?)" başlıklı makaleleri önemli yer tutmaktadır. Ayrıca Andrew Moravcsik'in, *Journal of Common Market Studies* dergisindeki "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach" *International Organization* dergisindeki "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics" ve *Liberal International Relations Theory: A Social Scientific Assessment* isimli çalışmaları liberal paradigmanın incelenmesinde başat eserler olarak değer bulmaktadır.

Liberal uluslararası ilişkiler kuramında analiz tek düzeyde olmayıp; analiz düzeyinde çoğulcu bir yaklaşım içselleştirilerek, uluslararası ilişkiler ve ülkelerin dış politikası, vatandaş, sivil toplum kuruluşları, ulus-devlet, uluslararası örgütler ve uluslaraşırı gruplar seviyesinde icra edilmektedir. Moravcsik, bireyleri ve ulusal baskı gruplarını da uluslararası arenada önemli aktörler olarak görmekte, yüksek politika alanlarında işbirliğini olanaklı kabul etmektedir.[159]

Devletler arasındaki siyasal sınırların öneminin giderek azaldığı, iç ve dış politika arasındaki ayrımın oldukça zayıfladığını uluslararası politikanın giderek daha fazla ekonomik ilişkilerden etkilendiğini öne süren liberal kuramcılara göre, küreselleşen dünyada uluslararası ilişkilerin işleyişi salt devletler arası bir etkileşim alanı olmaktan çıkmıştır. Buna göre ulus devletlerin aleyhine sermaye, teknoloji, finans, vs. ile küresel politikanın yapısında başlayan dönüşüm, bir süre sonra ulusal sınırların varlığının ortadan kaldırılması veya anlamını yitirmesi ve global bir toplumun ortaya çıkması ile sonuçlanabilir. Neo-liberal politikaların yönlendirdiği ekonomik küreselleşme olgusunun bu süreci derinleştiren en önemli öğelerin başında geldiği belirtilmektedir. Bu süreçte ulus devletlerin küresel ekonominin liberalleşme baskısıyla, ulusal ekonomi üzerindeki denetimini ardı sıra küresel sosyo-ekonomik aktörlere bırakmak zorunda kalacağı varsayılmaktadır. Ulusal ekonomilerin sahip

[159] Andrew Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach," *Journal of Common Market Studies*, Vol:31, No:4, 1993, s.475-477; Ayrıca bkz.: Andrew Moravcsik, "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics, *International Organization*, Vol:51, No:4, Autumn 1997, s.513-553; Andrew Moravcsik, *Liberal International Relations Theory: A Social Scientific Assessment*, Weatherhand Center for International Affairs, Harvard University, 2001, s.1-51.

olduğu otonominin küreselleşme süreci ile birlikte küresel ekonomik güçlerin baskıları karşısında ortadan kaldırıldığı bir dönemden geçildiği ileri sürülmektedir.[160] Uluslararası ilişkilerde devletin rolü, uluslararası işbirliğinin doğası ve belki de en önemlisi, global ajandada ekonomik ve sosyal önceliklerin diplomatik ve askeri önceliklere göre göreli konumları yeniden incelenmeye başlanmıştır.[161]

Liberaller arasında, iş birliğine mi, yoksa güvenlik ve ekonomi alanlarında uluslararası yasal düzenlemelere mi öncelik verilmesi konusunda bazı fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Örneğin Karl Deutsch, dünyanın belirli bölgelerinde devletler arasındaki ilişkilerin çerçevesini tanımlamada kullanılan 'güvenlik topluluğu' kavramını getirmiştir.[162] Buna karşılık Keohane, devletlerin rasyonel faydaları veya çıkarlarını niçin azami düzeye çıkarma arayışı içinde oldukları ve devletlerin meydana getirdikleri iş birliği ortamının işlevleri üzerine odaklanmaktadır. Temel amacı, iş birliğini kolaylaştıran koşulları ortaya koymaktadır.[163]

Liberal yaklaşımlar içinde son çeyrek yüzyılda popülerleşen karşılıklı bağımlılığının öncülleri olan Keohane ve Nye'a göre, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ülkeler arasında artan ticari, kültürel ve politik ilişkiler askeri gücün kullanılmasının sınırlanmasına yol açmıştır. Keohane ve Nye, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkilerdeki realist yaklaşımların merkezi varsayımlarına meydan okumaktadırlar. Devletlerin süregelen önemini kabul ettikleri halde uluslararası gündemin gittikçe artan bir şekilde uluslararası ve uluslarötesi aktörler tarafından oluşturulduğunu iddia etmektedirler. Keohane ve Nye, realizme karşı *"karmaşık*

---

[160] Veysel Ayhan, *İmparatorluk Yolu,* Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.36-37.

[161] Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜSBF) Dergisi,* Cilt:51, Sayı:1, Ankara, 1996, s.95.

[162] Bölgesel bağlamda, 'güvenlik topluluğu' kavramının iki anlamı bulunmaktadır. İlk olarak, devletler topluluğu, diplomatik yöntem veya mekanizmalar sayesinde kendi üyeleri arasındaki çatışmaların zor kullanılarak çözülmesini engelleyebilmektedir. İkincisi, toplumun dış bir aktör veya aktörlere karşı toplu olarak askeri bir cephe oluşturabilme yeteneğine sahip olmasıdır. Güvenlik topluluğunun ortaya çıkması ile ilgili daha birçok varsayım veya kriter vardır. Örneğin, var olan her bölgesel örgüt, türü ne olursa olsun, problem ve krizlerle başa çıkabilmek için gerekli diplomatik teknikleri geliştirme noktasında yeterli kurumsal olgunluğa erişmiş olmalıdır. Dahası böyle bir olgunluk, örgütsel düzeyde farklılıkların giderilebilmesi için üye devletler arasındaki karşılıklı farklılıkların giderilebilmesi için üye devletler arasındaki karşılıklı isteklilik ile beraber ortaya çıkmalıdır. Son olarak, güvenlik topluluğu içerisindeki devletler, dış aktörlere karşı ortak bir tehdit algılamasına sahip olmalıdırlar. Detaylar için bkz.; Lynn Miller, "The Prospect of Order Through Regional Security", *Regional Politics and World Order,* (Der). Richard A.Falk ve Saul H.Mendlovitz, W.H.Freeman, San Francisco, 1973.

[163] Griffiths, Roach ve Salamon, *a.g.e.,* s.65.

karşılıklı bağımlılık" (Complex Mutual Interdependence) modelini ortaya atmaktadırlar.[164]

Keohane ve Nye'a göre, hükümetlerin ülke içi faaliyetlerinin çerçevesi genişledikçe ve firmalar, bankalar ve sendikalar ulusal sınırları aşan kararlar aldıkça farklı ülkelerin iç politikaları birbirleriyle gittikçe daha çok örtüşmektedir.[165] Uluslarötesi iletişim bu sonuçları daha da güçlendirmektedir. Böylece dış ekonomik siyaset, iç ve dış politika arasındaki sınırı belirsizleştirerek ve dış politika ile ilgili konuların sayısını arttırarak iç ekonomik siyaseti geçmişe oranla daha fazla etkilemektedir. Bu eğilim çevre ve teknoloji üzerindeki kontrol konularındaki eş güdümlü gelişmelerle güçlenmiştir.[166]

Karşılıklı bağımlılık temelinde yürüyen ilişkilerde aktörler arasında gizli ve açık çok sayıda pazarlık söz konusu olmaktadır. Çatışma ve işbirliği ilişkileri çerçevesinde her bir aktör faydasını maksimize etmenin yollarını aramaktadır.

---

[164] Karmaşık karşılıklı bağımlılığın üç temel özelliği bulunmaktadır. İlki çoğulcu yapıyı tarif etmektedir. Buna göre çok sayıda kanal toplumları birbirine bağlamaktadır. Bunlar arasında resmi dışişleri bağlantılarının yanı sıra üst düzey hükümet yetkilileri arasındaki resmi olmayan iletişimi; hükümet dışı yetkililer arasındaki resmi olmayan bağlar da sayılabilmektedir. İkinci özellik, askeri gücün dışında da gündeme farklı aktörlerin yön verebileceğini ileri sürmektedir. Öyle ki devletler arası ilişkilerin gündemi açık veya tutarlı bir hiyerarşi içinde düzenlenemeyecek çok sayıda konudan oluşmaktadır. Bu konular arasında hiyerarşi olmaması her şeyden önce askeri güvenliğin gündeme hep aynı şekilde egemen olmadığı anlamına gelmektedir. Son olarak hükümetler askeri kuvveti aynı bölgedeki başlıca hükümetlere karşı ya da karmaşık karşılıklı bağımlılığın egemen olduğu konularda kullanmayı tercih etmemektedirler. (Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, "Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık", *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme,* Çev. Zana Çitak, (Der). Howard Williams, Moorhead Wright ve Tony Evans, Phoenix Yayınları, Ankara, 2007, s.349-352).

[165] Uluslararası sistemde karşılıklı bağımlılık, aktörlerin karşılıklı olarak ilişkili veya bağlantılı olduğu anlamına gelmektedir. Böylece en az bir aktöre, en az bir olayda, en az bir yerde olan bir şey diğer bütün aktörleri de etkileyecektir. Bu nedenle, var olan bir ilişkiler sisteminde aktörler, yerler ve olaylar arttıkça karşılıklı bağımlılık da artacaktır. (Graham Evans ve Jeffrey Newham, *The Penguin Dictionary of International Relations,* Penguin Books, London, 1998, s.256). Karmaşık Bağımlılık kuramı çerçevesinde yazılmış aktüel bir örnek için bkz.; Fahri Türk ve Kaan Gaytancıoğlu, "Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Türk-Irak İlişkileri (2002-2012)", Türk Dış Politikasında Orta Doğu ve Orta Asya: 1990'lardan Günümüze, (Ed). Fahri Türk, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne, 2013, s.141-168. Türk ve Gaytancıoğlu, on yıllardır çatışma üzerine kurulmuş olan Türkiye-Irak ilişkilerinin, Ankara'nın 21 Şubat 2008 tarihinde Bağdat ile ilişkileri geliştirme kararı almasından sonra normalleşmeye başladığını ileri sürmektedirler. Yazarlar, Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren Türk firmalarının desteklenmesi ile başlayan süreçte iki ülke Cumhurbaşkanlarının karşılıklı ziyaretleri ve ardından diplomatik ilişkilerin yoğunlaşmasının, iki ülke arasında ekonomik, kültürel ve bilimsel işbirliğini ivme kazanmasına neden olduğunu öne sürmektedirler. Yani bir bakıma, ilk önceleri hükümet dışı aktörler Türkiye Irak ilişkilerinde meydana gelen yakınlaşmada önemli bir rol oynamışlardır. Türk ve Gaytancıoğlu böylece, Keohane ve Nye'in *"karmaşık karşılıklı bağımlılık yaklaşımı"*nın iki ülke ilişkilerinde açıklayıcı bir güce sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

[166] Keohane ve Nye, *a.g.m.,* s.353.

Uluslararası karşılıklı bağımlılık bu yapı içerisinde uluslar arası çatışmaları azaltan bir etkiye sahiptir.[167] Keohane ve Nye'a göre günümüzde hükümet dışı aktörler faaliyetlerini hızlandırmış ve çok uluslu şirketler ise kurumsallaşarak daha rekabetçi olmaya başlamıştır.[168] Bu bağlamda devletler, karşılıklı bağımlılık dolayısıyla dış etkilere açık duruma gelmişlerdir. Bu etki ticari, ekonomik yardım, yatırım ilişkisi, kültürel etkileşim gibi farklı nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Devletler arasında artan ekonomik ilişkilerin çatışmayı engelleyeceğini varsayan karşılıklı bağımlılık yanlılarına göre, uluslararası ilişkilerde meydana gelen ekonomik temelli birçok gelişme askeri gücün kullanılmasını zorlaştırmaktadır.[169] Bugün, tüm aktörlerin iç içe geçmiş olduğu uluslararası ilişkiler sisteminde karşılıklı bağımlılık anlayışı giderek önem kazanmaktadır.[170]

Mearsheimer'e göre Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan barış, liberal yaklaşımların savunduğu gibi AB çatısı altında oluşturulan ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel işbirliğinin sonucu olmamıştır. Mearsheimer, Avrupa'daki barışı Avrupa'nın kendi kurduğu liberal sosyo-ekonomik ve siyasi kurumlarla değil, süper güç olan ABD'nin kurduğu hegemonik askeri yapı olan NATO ile açıklamaktadır:

> "Avrupa'da yarım yüzyıldan fazla bir zamandır hüküm süren çatışmasızlık, hegemonik bir güç olarak ABD'nin buradaki askeri varlığının bir sonucudur. ABD öncülüğünde NATO, tüm kıtanın güvenlik sorununu tepeden çözmüştür. Nitekim Sovyet tehdidi kalkmış olmasına rağmen Avrupa ülkeleri NATO'da ayrılma yolunda herhangi bir tercih bildirmemiştir".[171]

1.2.3.Modern Yaklaşımlarda Güvenlik

Modern yaklaşımlar denilince akıllara öncelikli olarak eleştirel ve sosyal inşacılık gibi kuramsal çalışmalar gelmektedir. Söz konusu yaklaşımların savunucuları, 1990 sonrası dönemde uluslararası sistemde köklü değişimler

---

[167] Arı, *a.g.e.,* s.407-408.
[168] Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye "Globalization: What's New? What's Not? (And So What?)", *Foreign Policy,* No:118, Spring 2000, s.114.
[169] Ayhan, *a.g.e.,* s.37-38.
[170] Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü,* 2.Baskı, Anka Yayınları, İstanbul, 2005, s.261.
[171] John Mearsheimer, "Why is Europe Peaceful Today?", *European Political Science,* ECPR Keynote Lecture, No:9, 2010, s.387-397'den Aktaran Evren Çelik Wiltse, "Liberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* (Ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.147.

yaşandığını ve güvenlik alanına da yansıyan söz konusu değişimler ile realist bakışın artık geçerliliğini yitirdiğini düşünmektedirler.

Bir başka anlatımla modern yaklaşımları savunan bilim insanları, 1990 sonrası dönemde dünyada ampirik ve normatif açılardan yaşanan değişiklikler nedeniyle güvenlik kavramının yeniden tanımlanmasının bir zorunluluk olduğunu ileri sürmektedirler. Buna karşılık, bilimin doğası gereği, realist kuram, uluslararası politikanın anarşik yapısının Soğuk Savaş'ın bitmesiyle köklü bir değişime uğramadığını ve dolayısıyla güvenlik kavramının yeniden tanımlanmasına veya genişletilmesine gerek olmadığının altını çizmektedir.[172] Realist yaklaşımın kanaat önderleri, yeni düzenin, eskisinden sistemin bütünü anlamında ciddi farklılıklar içermediğini ve güvenlik kavramının askeri boyutu ile savaş olgusunun ve devletin uluslararası politikadaki rolünün halen birincil önemde kalmaya devam ettiğini savunmaktadırlar.

Realist bakışın karşısında bugün modern güvenlik yaklaşımları önem kazanmaktadır. Klasik güç unsurlarını ve devleti ön planda tutan realist anlayışın yerine; merkeze bireyi koyan ve birey güvenliğine öncelik tanıyan anlayışın kendisine yer bulduğu gözlemlenmektedir. Tarihsel arka plana bakıldığında uluslararası sistemin bu durumda etkili olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki söz konusu bilimsel önermelerin Soğuk Savaş'ın sonuna denk gelmesi şaşırtıcı olmamaktadır.[173] Söz konusu çalışmalar arasında ilkin, güvenlik kavramını Soğuk Savaş normlarının dışına çıkaran eleştirel yaklaşım gelmektedir. Bu yaklaşımının da katkısıyla gelişen yeni güvenlik çalışmalarına öncülük etmiş olan Barry Buzan, People, States and Fear adlı çalışmasında güvenliği üç düzeyde incelemektedir: *"Bireyler, devletler ve uluslararası sistem"*. Ayrıca askeri güvenliğin yanına siyasal güvenlik, toplumsal

---

[172] Benjamin Miller, "The Concept of Security: Should it be Redefined?", *Journal of Strategic Studies,* Vol:24, No:2, 2001, s.36-37'den Aktaran Bayır, *a.g.m.,* s.172.

[173] 1980'lerde bazı yazarlar güvenliğin anlamının yeniden sorgulanması gerektiğinden bahsetmekteydiler. Ancak esasen Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası ilişkiler biliminde güvenliğin klasik yorumuna giderek artan bir şekilde itirazlar gelmeye başlamıştır. Bu tartışmaların merkezinde ise güvenlik kavramının devlet düzeyinden birey ve toplum düzenine doğru "derinleştirilmesi" ve sadece askeri konulardan ziyade askeri olmayan konuları da içerecek şekilde "genişletilmesi" çabaları yer almıştır. (Ken Booth, "Security and Self: Reflections of a Fallen Realist", *Critical Security Studies Concepts and Cases,* (Ed). Keith Krause, Michael C. Williams, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1997, s.111).

güvenlik, ekonomik güvenlik ve çevresel güvenliği de koymaktadır. Güvenliğin tüm bu unsurlarının birbirleriyle bağlantılı olduğunu savunmaktadır.

Eleştirel güvenlik yaklaşımının en önemli isimlerinden biri olan Ken Booth, *Security and Emancipation* isimli çalışmasında; *"Birincil olan devlet midir bireyler midir? Ve kimin güvenliğinin önceliklidir?"* sorularına yanıt aramaktadır.[174] Eleştirel bakış açısına göre devlet, bireylerin güvenliğini sağlamada bir araç olarak görülmelidir. Asıl olan amaç bireylerin güvenliğinin, refah ve mutluluğunun sağlanmasıdır. İşte, realist ve eleştirel bakış arasındaki en temel ayrım noktalarından birisi *"kimin güvenliğinin esas alındığı"* sorusuna verilen yanıtla ilgili olmaktadır: *"Devletin mi, bireylerin mi?"* şeklindeki bu temel farklılık önem arz etmektedir.

Yeni güvenlik çalışmalarına bakıldığında; Barry Buzan ve Ole Waever'in liderliğindeki *"Kopenhag Okulu"* ile Ken Booth'un öncülüğündeki *"Galler Okulu"*nun son dönemlerdeki çalışmalarıyla yeni bir güvenlik paradigması oluşturma çabaları gözlemlenmektedir.[175] Her iki okul de yaptıkları çalışmalarla güvenlik alanına çok önemli katkılar yapmışlardır. Kopenhag okulunun güvenlik yazınına kazandırdığı *"güvenlikleştirme"* kavramı oldukça önemlidir. Buna göre, söylemler aracılığıyla tehditler yaratılmakta ve aslında güvenlik alanına girmeyen birçok konu

---

[174] Ken Booth, "Security and Emancipation", *Review of International Studies,* Vol:17, No:4, October 1991, s.319. Merkeze "devletin güvenliği" mi yoksa "bireylerin güvenliği" mi konuluyor olmasının ötesinde, hangi konuların güvenlik alanında birincil öneme sahip olduğuyla ilgili de bakış açısı farklılığı ve tartışması söz konusudur. Merkeze bireyi koyan eleştirel yaklaşım, doğaldır ki birey güvenliğini ilgilendiren tüm konu ve tehditleri de önemli görmektedir. "Kitle imha silahlarının yarattıkları sert tehditler ile karşılaştırıldıklarında yer kürenin belli başlı kurak coğrafyalarında vatandaşların yiyecek ve içecek su temin edememeleri ve bu sebepten yerini terk etmeye veya yasa dışı yöntemlere başvurmaları yumuşak tehditler şeklinde tanımlanabilir. Fakat söz konusu kişilerin yaşadıkları ortamda duydukları güvensizlik, belki de bu tehditlerin sert bir şekilde hissedilmesini beraberinde getirecektir. *"Sert güvenlik"* ve *"yumuşak güvenlik"* kavramlarını ortaya koyma biçimiyle tehditler arasında hiyerarşik bir düzen oluşturulması, sert güvenliğe konu olan tehditlerin tahmin edildiğinden daha ciddi oldukları ve derhal dikkate alınmalarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Söz konusu durum bir yandan kamuoyu genişletiliyormuş gibi gösterilirken öte yandan realist yaklaşımın yine başat konuma getirilmesine aracılık etmektedir". (Pınar Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *Stratejik Araştırmalar Dergisi,* Cilt:8, No:14, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, 2010, s.39-40).

[175] *"Kopenhag okulu, meselelerin ve münasebetlerin güvenlik dışına çıkarılması politikasının gelenekselleşmesi ve yalnızca devletin geleceğini ön plana alan önemli konuları güvenlik öznesi olarak kabul edilmesini önermektedir… Bununla birlikte Aberystwyth okulu ile en belirgin ayrıldıkları nokta, meselelerin hallinin, güvenlikleştirmekte mi yoksa güvenlik dışına çıkarmakta mı olmasından kaynaklanmaktadır. Kopenhag okulu, meseleleri güvenlik gündeminden çıkararak 'normal' siyasal söylemler vasıtasıyla ortaya koymak ve halletmek için deliller sunarken; güvenliğin derinleştirilmesi ve genişletilmesine vurgu yapan Aberystwyth okulu, güvenliği 'türetilmiş' şekliyle yeniden kuramlaştırarak 'güvenliğin politikliğinin farkındalığı' ilan yapmaktadır".* (Bilgin, *a.g.m.,* s.42-43).

güvenlikleştirilebilmektedir. Eleştirel anlayışa sahip olanlar, *"devlet bekası"*nın korunmasını güvenlik ile eşit görülmesinin aslında bir anlamda şiddeti meşrulaştırdığını düşünmektedirler. Bu çerçevede konuların güvenlik gündemine alınmaları ve tehdit olarak görülmeleri yani güvenlikleştirilmeleri de söz konusu durumun sürekli olarak yeniden üretilmesine sebep olmaktadır. Weaver güvenlikleştirme kavramına karşın *"güvenlik dışılaştırma"* kavramını geliştirmiştir. Güvenlik dışılaştırma kavramı ile önceden tehdit algılamasında olan bir konunun artık tehdit olarak görülmemesinin sağlanması vurgulanmaktadır.

Eleştirel kuramın güvenlik olgusuna dair tespit ve yorumlar şu şekilde sıralanabilmektedir. İlkin güvenlik, öznel bir kavram olup; realist bakışa benzer şekilde tek bir güvenlik anlayışından bahsetmemektedir. İkinci tespit, realist yaklaşımın güdümündeki geleneksel güvenlik bakışının, ülkenin toprak bütünlüğüyle sınırlandırıldığını; bu sebeple de toplum ve vatandaş güvenliğinin yok sayıldığını ortaya koymaktadır. Üçüncü olarak güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplinin başat yaklaşımlarına benzer şekilde güç ve bilgi ilişkisi bağlamında şekillendirilmektedir. Dördüncü olarak uluslararası güvenlik meselelerine ilişkin stratejilerde başat aktör(ler) kilit davranışlara sahip olmaktadır. Sonuncu tespit uluslararası güvenliğin kurulabilmesi adına ahlaki evrenselliğin ve kozmopolit dünya görüşünün egemen olması gerektiğiyle ilintilendirilmektedir.[176]

Bu arada 11 Eylül saldırılarının ardından realist yaklaşımın daha fazla gündeme gelmesiyle eleştirel bakışın geçerliliğini yitirdiğinin düşünüldüğü görülmektedir. Pınar Bilgin bu eleştirilere karşılık şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

> "11 Eylül, klasik güvenlik yaklaşımlarının dünyadaki güvensizliklere çözüm bulamadıklarını göstermiştir… 2003 Irak Savaşı sonrasındaki durum klasik yaklaşımların şekillendirdiği yol haritalarının bugünün dünyasına ödetebildiği bedeli göstermesi bakımından öğreticidir. Güvenlik bir bütündür ve askeri kazanımlar bütüncül bir siyasetin devamı olmadıklarında başarıya dönüştürülemeyebilirler ve yeni güvensizliklere yol açabilirler".[177]

Buzan ise 11 Eylül saldırıları sonrasındaki teröre karşı girişilen savaş ile ilgili, sürekli bir makro güvenlikleştirme olarak genel anlamda başarılı olunmuşsa da ABD politikalarının bu bağlamdaki belirli güvenlikleştirmelerinin tartışma yarattığı

[176] Sandıklı ve Emeklier, *a.g.m.*, s.32.
[177] Bilgin, *a.g.m.*, s.35.

yorumunu yapmaktadır. Ona göre teröre karşı savaş, daha geleneksel/klasik devlet merkezci güvenlikleştirmeleri arka plana itmiş, ancak tam anlamıyla kaldırmamıştır.[178] Soğuk Savaş sonrası dönemde bireye ve topluma odaklanan güvenlik yaklaşımlarının, devlet merkezli yaklaşımlara göre daha hızla geliştirildiği görülmektedir. Birey güvenliğinin kazandığı önem, devlet güvenliğini esas alan klasik yaklaşım tarafından çok fazla dikkate alınmasa da mevcut gelişmelere göstermektedir ki, önümüzdeki süreçte birey güvenliğinin günümüze oranla, daha da ön sıralara gelmesi muhtemeldir.

Uluslararası ilişkiler kuramında başat yaklaşımlar olan realist ve liberal görüşler arasındaki tartışmalara son dönemlerde getirdiği eleştirilerle sosyal inşacılık da katılmış bulunmaktadır. Söz konusu başat kuramlar, Nilüfer Karacusulu'na göre, 1990'lı yılların başından bu yana gerçek olanın sosyal olarak biçimlendirildiğini ortaya koyan görüşlerce sorgulanmaktadırlar.[179] Sosyal inşacılık da uluslararası ilişkiler ve tabi ki de güvenlik konusunda söyleyebilecekleri yeni fikirlerle hemen burada kendisine yer bulmaktadır. Sosyal inşacılık 1980'li ve 1990'lı yıllarda öncelikle neo-realizme alternatif olarak ortaya çıkmış ve son yıllarda uluslararası ilişkiler analizlerinde en çok kullanılan yaklaşımlardan birisi olmuştur.[180]

Bir başka anlatımla, Soğuk Savaş'ın bitiminin anaakım uluslararası ilişkiler kuramları üzerine sarsıcı etkileri olmuştur.[181] Realist ve liberal kuramlara karşı yeni yaklaşımlar filizlenerek güçlenmeye başlamıştır. Bunlardan biri de Sosyal İnşacılıktır. İnşacılık kavramı uluslar arası ilişkiler yazınında ilk olarak Nicholas Onuf'un *World of Our Making* adlı çalışmasında yer almıştır. Ancak kuramın asıl öne çıkan düşünürü Alexander Wendt olmuştur. Wendt'in *Social Theory of International Politics* adlı kitabı, *International Security* dergisinde yayınlanan "Constructing International Politics" ve *American Political Science Review* dergisinde çıkan "Collective Identity Formation and the International State" adlı

---

[178] Barry Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* Cilt:5, Sayı:18, Yaz 2008, s.120-121.

[179] Z. Nilüfer Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", *Uluslararası Hukuk ve Politika,* Cilt:3, No:9, 2007, s.83.

[180] Yücel Bozdağlıoğlu, "Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstrüktivizm)", *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler,* (Ed). Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara, 2007, s.149.

[181] Bahar Rumelili, "İnşacılık/Konstrüktivizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* (Ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.151.

makaleleri yazında önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca Peter J. Katzenstein'ın *Culture of National Security* ve John G. Ruggie'nin *Constructing the World Policy* isimli eserleri yazında sıkça referans olarak gösterilen çalışmalardır.

Sosyal inşacılık, bir uluslararası ilişkiler yaklaşımı olmamakla birlikte, daha önce de belirtildiği üzere uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde 1980 sonrasında geliştirilmiştir. Uluslararası ilişkiler yazınında tek bir sosyal inşacılık yaklaşımından bahsetmenin pek de mümkün olmadığını vurgulamakta yarar bulunmaktadır. Sosyal inşacılık disiplinler arası bir yaklaşım olup, psikoloji, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi bilim dallarından büyük ölçüde etkilenmiştir.[182] Bir başka deyişle, uluslararası ilişkiler disiplin yazını incelendiğinde dünya meselelerini farklı değerlendiren birçok farklı sosyal inşacılık yaklaşımının olduğu görülebilir.[183]

Sosyal inşacılık, bilgi ve öğrenme ile ilgili bir kuramdır. Hem bilmenin ne olduğunu hem de bilmeye ulaşmanın nasıl olduğunu açıklamaktadır. Bu kuram sosyal iletişim sürecini açıklamaya çalışan tutarlı söylemler olarak tanımlanabilir. Sosyal inşacılık yaklaşımına göre öğrenme gelişimin sonucu değil sürecin tamamıdır. Sosyal İnşacılık kuramı bireysellik ve toplumsallık, iletişim ve kültür, bilgi ve deneyim, radikal ve eleştirel düşünme gibi kavramlar ile yaşamda yer alan kavramları inceleyerek sorulara birden çok cevaplar bulmaya çalışmaktadır. Sosyal inşacılık kuramı içerisinde var olan kavramlar, yaşamdaki ilişkileri yönlendiren kavramlardır.[184]

Sosyal inşacılık yaklaşımına başlıca katkıları olan yazarlar Friedrich Kratochwil, Nicholas Onuf, Alexander Wendt, John Ruggie ve Peter J. Katzenstein'dır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Sosyal inşacılığın ortaya çıkışı ile ilgili olarak Wendt'in yanı sıra Kratochwil ve Onuf'un çalışmaları bir adım daha öne çıkmaktadır. Üç önemli düşünürün çalışmaları kuramın temelini oluşturmaktadır.[185] Ancak elinizdeki çalışmada uluslararası ilişkiler disiplininde yaptığı katkıları yani kuramın sistemli bir bütün halinde okunmasını sağlaması sebebiyle ayrıca daha

---

[182] Bozdağlıoğlu, "Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstrüktivizm)", *a.g.m.,* s.149.
[183] Sezgin Kaya, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 63, Sayı: 3, 2008, s.106.
[184] Bilge Ercan, "Oluşturmacılık Üzerine Bir Deneme", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış,* (Ed). Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2009, s.219.
[185] Ercan, *a.g.m.,* s.219.

bilinen bir isim olan Alexander Wendt'in sosyal inşacılığı üzerinden bakılma gayreti gösterilmektedir.

Uluslararası ilişkilerin sosyal yanına yaptığı vurgu ile bilinen bu yaklaşım, neo-realist kuramda eksiklik olarak gördüğü tarihsel ve toplumsal perspektifi temel almaktadır. Sosyal dünyanın oluşmasında düşünsel unsurların ve toplumsal bir nitelik kazanmış düşüncelerin dünya politikasına etkisinin olduğunu öne sürmektedir. Aslına bakılırsa sosyal inşacılığın uluslararası disiplininde kendine yer edinmesi realizme yaptığı güçlü eleştirilerle meydana gelmiştir. Sosyal inşacılığın farklı türleri olmasına rağmen dört ortak ana eleştirisi olduğunu belirtmekte yarar bulunmaktadır. Bunlar epistemolojik, ontolojik, metodolojik ve normatif'tir.[186] Epistemojik bilginin sosyal inşasıdır.[187] Yani bilgiye ilişkin pozitivist görüşler sorgulanmakta; herhangi bir durumu ifade eden bilginin salt doğru olmadığı dolayısıyla sosyal dünyaya ilişkin öznel ve ampirik olarak kesin ve doğrulanabilir ifadelerin reddedilmesi anlamına denk düşmektedir.[188] Ontolojik olarak "sosyal gerçekliğin inşasıdır".[189] Yani aktörler yapı ilişkisine dair oluşan durumun karşılıklı olarak sosyal bir biçimde inşa edildiği dolayısıyla da devletlerin çıkarları veya dış politika tercihleri sadece yapı sayesinde değil aynı zamanda sahip olduğu kimlikle de alakalı olduğu görüşü hâkimdir. Metodolojik olarak ise tek bir bilimsel yöntemin disipline yönelik hâkimiyetinin olamayacağı ve sosyal dünyaya ilişkin bilginin çoğulluğu ifade edilmektedir. Son olarak normatif ise değerlerden arındırılmış bir bilginin varlığını sorgulamakta ve böyle bir bilginin reddedilmesi anlamını ortaya koymaktadır.[190] Bir başka deyişle, sosyal dünyaya ilişkin üretilen her bilgi, kişiden bağımsız ve sosyal çevreden etkilenmeden saf olamadığı, dolayısıyla belirli bir değer yüklü olacağı; bu bilginin ise belli bir çıkara hizmet edebileceği; bu da var olan düzenin devamına katkıda bulunacağının iddiasını taşımaktadır.

---

[186] Kaya, *a.g.m.*, s.91.
[187] Stefano Guzzini, "A Reconstruction of Constructivism in International Relations", *European Journal of International Relations*, Vol:6, No:2, 2000, s.147-182'den Aktaran Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkiler Kuramında 'Konstrüktivist Dönüşü' Anlamak", *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review*, Cilt:9, No:2, 2009, s.774.
[188] Chris Reus-Smit, *The Constructivist Turn: Critical Theory After The Cold War*, Canberra: Australian National University, Dept. of International Relations Working Paper, No:1996/4'ten Aktaran Kaya, *a.g.m.*, s.91.
[189] Guzzini, *a.g.m.*'den Aktaran Küçük, *a.g.m.*, s.774.
[190] Reus-Smit, *a.g.m.*'den Aktaran Kaya, *a.g.m.*, s.91.

Sosyal inşacılığın rasyonalist kuramlara yönelttiği bu eleştirilerin yanında, uluslararası ilişkilere en büyük katkısı; aktör-yapı ilişkisi bağlamında, birbirlerini karşılıklı inşa ettiği savını ortaya koyması olarak görülmektedir. Yani sosyal dünyaya ilişkin durumun aktör-yapı ilişkisi içerisinde karşılıklı oluştuğu görüşü hâkimdir. Bu bağlamda *"sosyal yapılar, bir bakıma ortak anlayışlar, beklentiler veya bilgiyle tanımlanmaktadır"*.[191] Wendt'e göre "sosyal yapılar aktörlerin kafasında ya da maddi kapasitelerde değil, uygulamalarda var olmaktadır. Sosyal uygulamalar, öznel anlamları üreterek hem aktörleri hem de sosyal yapıları yaratmaktadırlar".[192] Bir başka anlatımla, Sosyal inşacılar, Neo-realistlerden farklı olarak, uluslararası sistemin yapısını, sistemde hayatta kalmaya çalışan rasyonel aktörlerin istemeyerek yarattıkları bir kavram olarak görmezler. Onlara göre, yapı ve aktörler birbirleri ile ilişkili ve birbirlerine bağımlı olgulardır. Başka bir deyişle, yapı ve aktörler birbirlerini karşılıklı olarak yaratmaktadırlar ve birini açıklamadan ötekini açıklamak imkânsızdır.[193] Aslında buradaki yapı bir bakıma kültürel yapı olarak tasvir edilmektedir. Dolayısıyla bu yapı içerisinde uluslararası arenadaki aktörler karşılıklı olarak birbiriyle etkileşim halinde bulunup birbirlerini algılama ve birbirlerinin davranışlarını, niyetlerini anlama çabası sonucu sahip oldukları bilgiyle yapılandırdığı bir sosyal alan içerisinde bulunmaktadırlar. Sahip olunan veya karşılıklı paylaşılan bilgi; uluslararası arenadaki devletlerin birbirlerini dost veya düşman algılamasına sebep olan karışık bir duruma yol açmakta ve bununla birlikte güvenlik algılaması da sosyal yapı içerisinde *"devletlerin... birbirlerinin niyetleri hakkında en kötü ihtimal varsayımlarında bulunduğu ve sonuçta çıkarlarını kendini koruma bağlamında tanımladıkları"* şekliyle oluşmaktadır. [194]

---

[191] Alexander Wendt, "Constructing International Politics", *International Security*, Vol:20, No:1, 1995, s.72.

[192] Wendt, "Constructing International Politics", a.g.m., s.74. Wendt'e göre, insanların objelere veya diğer aktörlere karşı olan davranışları, o objelerin veya aktörlerin ifade ettiği anlam temelinde şekillenmektedir. Devletler de diğer aktörlerin kendileri için ifade ettiği anlama bağlı olarak davranışlarını belirlemektedir. Yani, devletler düşman olarak algıladıkları devletlere karşı farklı, dost olarak gördüklerine göre farklı davranış biçimi geliştireceklerdir. Bu durum aynı zamanda devletlerin sahip oldukları kapasiteleri değerlendirmeleri açısından da önemlidir. Örneğin, bir devlet için, düşman olarak algıladığı diğer bir devletin sahip olduğu nükleer kapasite *"tehdit"* olarak algılanırken, dost olarak algılananın elindeki aynı nükleer kapasite bir tehdit unsuru olarak görülmeyecektir. (Yücel Bozdağlıoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach,* Routledge, New York, 2003, s.17).

[193] Bozdağlıoğlu, *a.g.e.,* s.15.

[194] Wendt, "Constructing International Politics", *a.g.m.,* s.73.

Sosyal inşacılığın en büyük farklılığı da burada öne çıkmaktadır. Realist kurama göre uluslararası sistemin yapısının anarşik olduğu görüşü sosyal inşacılık yaklaşımında bu yapının nasıl oluştuğuyla birlikte düşünülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Wendt bunu şöyle yorumlamaktadır:

> "Kendini kurtarma [özelliği] ve güç politikası, anarşinin temel özellikleri değil, kurumlarıdır. Anarşi, devletlerin meydana getirdiği bir şeydir".[195]

Sosyal inşacı kuram, neo-realizm gibi yapısalcı ve sistematik bir yaklaşımdır ve devletlerin uluslararası sistemin temel aktörleri olduğunu kabul etmektedirler. Ancak inşacılara göre uluslararası sistemdeki önemli yapılar maddi değil inter-sübjektiftir; devlet kimliği ve çıkarları bu sosyal yapılar tarafından oluşturulmaktadır.[196] Yani devletlerin çıkarları, yapının devletlere dışarıdan empoze ettiği bir durum değil, devletlerin etkileşim sonucu tanımladıkları veya yapılandırdıkları yeni kimliklerin sonucu olarak ortaya çıkan bir olgudur. Ayrıca inşacılar, neo-realizmin aksine uluslararası sistemin yapısını, devletlerin davranışlarını yönlendiren bir güç olarak değil, devletlerle etkileşim içinde ve değişmesi mümkün olan bir olgu olarak görmektedir. Dolayısıyla, Sosyal İnşacılar, anarşinin bir sabit olmadığını fakat zaman içinde devletlerin davranışlarının bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Örneğin, sosyal inşacılığın, uluslararası ilişkiler disiplinindeki en önemli temsilcilerinden olan Wendt 1992 yılında yayınlamış olduğu ünlü makalesinde, anarşinin aslında devletlerin yarattıkları bir olgu olduğunu belirtmiştir.[197] Wendt'e göre, yardım ve güç politikası hem mantıken hem de sebebi itibariyle anarşinin bir sonucu değildir eğer bugün devletler anarşik bir sistemde yaşıyorlarsa bu yapının değil, sürecin bir sonucudur. Anarşi devletlerin kimlik ve çıkarlarından oluşan yapıları meydana getiren uygulamalardan farklı bir olgu değildir. Yapı süreçten farklı bir oluşum olarak düşünülemez.[198] Kendine yardım ve güç politikaları, anarşinin özellikleri değil sadece kurumlarıdır. Wendt'e göre, Kenneth Waltz'ın, düzenleyici prensipler, farklılaşma prensipleri ve

---

[195] Alexander Wendt, "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics", *International Organization,* Vol:46, No:2, Spring 1992, s.394-395.
[196] Alexander Wendt, "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review,* Cilt:88, No:2, 1994, s.385.
[197] Detaylı bilgi için bkz. Wendt, "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics", *a.g.m.,* s.394-395.
[198] Wendt, "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics", *a.g.m.,* s.395.

kapasitelerin dağılımı açısında tanımladığı uluslararası yapı kavramı devletlerin davranışları hakkında yeterli ipuçları içermemektedir. Örneğin, bu tanım devletlerin dost mu düşman mı olacaklarını, birbirlerinin egemenliğine saygı gösterip göstermeyeceklerini ve revizyonist ya da statükocu olacaklarını belirtmemektedir.[199] Kısacası anarşi, devletlerin tarihsel süreç içerisinde meydana getirdikleri algılamalar sonucu ve paylaştıkları bilgilerle birlikte devam eden bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkan bir durumdur. Ayrıca anarşi her durumda aynı şekilde olmak zorunda değil veya devletleri aynı şekilde etkilemediği de kesindir. Dolayısıyla uluslararası sistemde devletlerin birbirlerine karşı dost düşman algılamasının da önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani "dostlardan oluşan anarşi düşmanların oluşturduğu anarşiden elbette farklı olacaktır".[200]

Alternatif olarak, Wendt, devletlerin kimlik ve çıkarlarından oluşan sosyal yapı kavramını geliştirmiştir. Wendt'e göre yapı sadece maddi kapasitelerden değil aynı zamanda sosyal ilişkilerden oluşmaktadır. Bu sosyal yapı üç önemli öğeyi kapsamaktadır: paylaşılan bilgi, maddi kaynaklar ve uygulamalar. Birinci olarak, sosyal yapı herkesin paylaştığı anlayış, bilgi ve beklentilerden oluşmaktadır. Bu öğeler aktörlerin ilişkilerinin çatışmacı mı yoksa işbirlikçi mi olacağını da belirlemektedir. Örneğin, anarşik bir toplum devletlerin birbirlerine güvenmemeleri konusunda öznel anlayışlara sahip oldukları sosyal bir yapıdır.[201] Yani devletlerin birbirleri hakkındaki fikirleri yapının doğasını belirleyen önemli bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Devletlerin dış politika tercihlerinin meydana gelmesinde neo-realizm yaklaşımına göre sistemin bir anarşik yapısının olduğu ve bu anarşik yapının devletlerin davranışlarını düzenlediği veya etkilediği kabul edilmekteydi. Fakat Wendt'e göre bu ilişkiyi belirleyen *"küresel ilişkilerin içinde bulunulan konumun yanında süjelerin içlerindeki iletişim sayesinde oluşturulan biz ve öteki durumlarıyla birlikte bunlar üstüne tesis edilen hal ve beklentilerdir"*. Bu birikimler ulus-

[199] Bozdağlıoğlu, "Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstrüktivizm)", *a.g.m.*, s.149-150.
[200] Wendt, "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics", *a.g.m.*, s.391-425.
[201] Bozdağlıoğlu, *a.g.e.*, s.17.

devletlerin dış politikalarını tayin etmede aracı belirleyici olmaktadırlar.[202] Bunun yanı sıra ülkelerin *"politik yapılarının dış siyaset üstündeki gücünü anlayabilmek adına ülkelerin tarihi tecrübelerine olanak tanıyan izahata ihtiyaç duyulmaktadır"*.[203] İşte bu noktada sosyal inşacılığın en can alıcı varsayımı olan kimlik kavramı ortaya çıkmaktadır çünkü devletlerin tarihi deneyimleri ve algılamaları devletlere bir kimlik olgusu yüklemektedir.

Sosyal inşacılar devletlerin davranışlarına yön veren etkenlerin yalnızca anarşi ve güçten ibaret olmadığını, başka değişkenlerin de ülke davranışlarını yönlendirmede etkili olacağını savunmuşlardır. İnşacı analizde kimlik kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Bu yaklaşım özellikle kimlik ve çıkar arasındaki ilişkiyi incelemekte ve bazı fikirlerin çıkarları nasıl etkilediği sorusuna cevap aramaktadır.[204]

Sosyal inşacılık gün geçtikçe daha çok uluslararası ilişkiler düşünürü tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Uluslararası ilişkiler içerisinde sosyal inşacılığın önemi, inşacılar ve rasyonalistler arasındaki bu konunun alanın en önemli konusu olduğu ya da olmak üzere olduğu ile ilgilidir. Bu yüzden uluslararası ilişkiler alanının sosyal inşacı bir dönüşüm geçirmekte olduğu ya da geçirdiği savunulabilir.[205]

1.3.Genel Değerlendirme

Soğuk Savaş döneminde temel olan devletin güvenliğidir. Devletin güvenliği, savunma ile eş değerde tutulmuş; bu bağlamda güç kullanımı meşru sayılmıştır. Devletler askeri güce ulaşmak adına silahlanmışlar ve iki blok etrafındaki kolektif savunma örgütlerine üye olmuşlardır. Bu durumu en iyi açıklayan uluslararası ilişkiler kuramı realist paradigma olagelmiştir. Soğuk Savaş'ın yerini yumuşama dönemine bıraktığı yıllarda ise liberal kuramlar etkinlik kazanmış ve karşılıklı işbirliğiyle sorunların çözülebileceği inancını empoze etmeye çalışmıştır. Ancak 1979'da Afganistan'a SSCB müdahalesi; 1980'de başlayan İran-Irak Savaşı ve ABD'de Reagan hükümetinin Yıldız Savaşları projesini öne sürmesiyle birlikte

[202] Wendt, "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics", *a.g.m.*, s.397.
[203] Mehmet Seyfettin Erol ve Emre Ozan, "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak, Siyasal Rejim" *Akademik Bakış,* Cilt: 4 Sayı: 8, Yaz 2011, s.17.
[204] Bozdağlıoğlu, "Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstrüktivizm), *a.g.m.*, s.149.
[205] Ercan, *a.g.m.*, s.220.

Soğuk Savaş'a geri dönülmüştür. Böylece realist paradigmanın temel kuralları tekrar işlerlik kazanmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Komünizm tehlikesinin ortadan kalkmasıyla, realist paradigmaya göre, NATO da geçerliliğini yitirmiştir. SSCB'ye karşı, Batı'nın güvenliği için kurulan örgütün kendisini feshetmesinin zamanı gelmiştir. Bu durum ABD'nin de işine gelecektir. Böylece NATO'ya bağlı oluşacak harcama kalemleri de ortadan kalkacak, Avrupa güvenliğinden kaynaklanan güvenlik maliyetleri de azalacaktır.

Ancak başta İngiltere olmak üzere üyeler ve Avrupa'daki neo-liberal görüşler, NATO'nun güvenlik işbirliğini kolaylaştırdığını ve oluşacak yeni tehditlere karşı NATO'nun mevcudiyetini koruması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Nitekim bu görüşler kısa zamanda etkinlik kazanmış ve NATO'nun 1989 yılındaki zirvelerinden sonra neo-liberal paradigmanın etkisinde dönüşüm geçirerek yeni güvenlik konularına göre kendisini revize ettiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda yeni tehditler zirvelerde ortaya konmuş, NATO da bu yeni tehditler ışığında alan dışına çıkarak, yeni güvenlik konuları çerçevesinde konseptler geliştirmiştir.

11 Eylül 2001 sonrası dönemde ise neo-liberal paradigmanın yanında sosyal inşacılık da güç kazanmış ve *"biz hissi"* yaratarak, Batılı kimliğin üstünlüğünün ve Batı değerlerinin yayılmasında aracı bir görev üstlenerek uluslararası ilişkilerin anlaşılmasında başat paradigma olma yolunda ve hedefinde güç kazanmıştır. NATO, bu bağlamda Batılı kimliğini ön plana çıkarmaya başlamıştır.

Özetle, bu çalışmada, Soğuk Savaş boyunca realist paradigmanın etkin olduğunu ve NATO'nun bu bağlamda meşru sayılarak politikalar ürettiğini; Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik konularının çeşitlendiğini ve güvenlik anlayışının değiştiğini, yeni tehditler karşısında, üyelerin talebi ve neo-liberal görüşler çerçevesinde NATO'nun kendisini dönüştürerek mevcudiyetini koruduğunu ve 11 Eylül 2001 sonrası dönemde sosyal inşacılık paradigmasının öngördüğü şekilde Batılı kimliğini ön plana çıkararak, "biz" ve "ötekiler" şeklinde kökleşmeye çalıştığını ortaya koymak, eş zamanlı olarak neo-liberal kuramın öngördüğü

işbirliğini gerçekleştirip insani müdahale kavramı çerçevesinde egemenliğini alan-dışına yaydığını ileri sürmek, çalışmanın hipotezi şeklinde sunulmaktadır.

2. TARİHSEL ARKA PLANDA GÜVENLİK KONULARI VE AKTÖRLERİ

2.1. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Konuları ve Aktörleri

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sadece Almanya değil Avrupa'nın diğer güçlü devletleri de zayıflamıştır.[206] Bu savaştan, ekonomik ve askeri anlamda en az etkilenen ABD ile beraber Almanya'ya karşı savaşın kaderini belirleyen SSCB; iki "süper güç" olarak ortaya çıkmıştır.[207] Bu iki karşıt ideolojiye sahip devletin, uluslararası siyaset sistemindeki askeri ve ekonomik güce dayanan, ayrıca müttefik elde etmek için verdikleri siyasi ve ideolojik mücadele, Soğuk Savaş (Cold War) olarak adlandırılmaktadır. Soğuk Savaş, yarım yüzyıla yakın bir zaman boyunca uluslararası ilişkilere egemen olmuş ve bu ilişkileri büyük oranda belirlemiş bir çatışma olarak tanımlanmaktadır.[208] Bu çatışma kendisini açık askeri eylemlerle değil, ekonomik baskı, propaganda ve silahlanma yarışıyla göstermiştir.[209] Süper güçler arasındaki mücadele, artık muharebe meydanlarında değil, nükleer çağın felaket senaryolarıyla bütünleşmiş savaş biçimleriyle yürütülmüştür. Her iki tarafın da Adolf Hitler'e[210] karşı verilen mücadelede geliştirdikleri örtülü, psikolojik ve yer

---

[206] Eric Hobsbawm'ın deyişiyle yirminci yüzyıl, tarihin en kanlı asrı olmuştur. Adı geçen yüzyılda savaşlar sebebiyle ya da savaşlarla bağlantılı olarak vuku bulan ölümlerin toplamı 187 milyon olarak hesaplanmıştır. Başlangıç olarak 1914 yılı alınırsa, geçilen asır neredeyse kesintisiz bir savaş yüzyılı olmuştur. Mevzubahis döneme dünya savaşları damgasını vurmuştur. (Eric Hobsbawm, "20.Yüzyılda Savaş ve Barış", *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm,* Agora Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.1-2). Hitler Almanya'sının yıkımı için harcanan çabalar, aslında Avrupa'yı yeni ve daha büyük bir tehdit halinde ortaya çıkan SSCB karşısında ABD'ye karşı "muhtaç hale" getirmekteydi. Liddell Hart'ın deyimiyle *"Zafer her zaman barış demek olmuyordu"*. (Liddell Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi,* Cilt:1, 7.Baskı, Çev. Kerim Bağrıaçık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.13). Kan ve acı yerini Soğuk Savaş'a bırakmaktaydı.

[207] İkinci Dünya Savaşı öncesindeki Avrupa merkezli başat aktörler İngiltere, Fransa ve Almanya savaş sonrasında *"ikincil roller"* üstlenirken, ABD ve SSCB uluslararası sistemin yeni hegemon güçleri olmuştur. Armaoğlu, *a.g.e.*, s.419.

[208] McMahon, *a.g.e.*, s.5.

[209] Funda Keskin "Soğuk Savaş Kavramı ve Kronolojisi", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Cilt II, 7.Baskı, (Ed). Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.536.

[210] Führer'in politikaları, Almanya'nın siyasal propaganda ve görsel iletişimin unsurlarını da yerinde kullanması ile birlikte, kendi ülkesinde ve Avrupa'da dikkatleri çekmiş ve çok kısa bir sürede kendisine taraftar toplamayı bilmiştir. Bu rejim, insan aklına değer vermeyen dogmatik karakteriyle Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'na sürüklenmesini beraberinde getirmiştir. Metin İşçi, *Siyasi Düşünceler Tarihi,* Der Yayınları, İstanbul, 2004, s.335. Hitler ile ilgili önemli okumalar için bkz.: Alan Bullock, *Hitler: a Study in Tyranny,* Harper Perennial Edition, 1991; John Toland, *Adolf Hitler,* Wordsworth Editions: United Kingdom, 1997.

altı savaş yöntemleri, Soğuk Savaş boyunca birbirlerine karşı yöneltilmiştir. Casus, adeta, Soğuk Savaş'ın karakteristik savaşçısı olmuştur. Mark Mazower'in deyişiyle, "*Ulusal Güvenlik İncili, gözetleme ve casusluk amaçlı geniş devlet kurumlarının yaygınlaşmasına aracılık etmiştir.*[211] ABD'yle SSCB'nin birbirinden farklı emelleri, vizyonları, tarihleri, egemen kurumları ve ideolojileri çerçevesinde; bu dönemde yaşanan güvenlik konularının en başında Doğu-Batı rekabeti gelmiştir.

2.1.1. Güvenlik Konuları

Bu dönemde güvenlik konuları olarak SSCB ve ABD'nin başını çektiği Doğu-Batı Bloku rekabeti ile nükleer silahlanmaya bağlı gelişen dehşet dengesi küresel anlamda uluslararası ilişkileri derinden etkilemiştir. Öyle ki bu iki konu; dünyayı üçüncü kez savaşın eşiğine kadar getirmiştir. Doğu-Batı Bloku rekabeti anılan dönemde SSCB ve ABD'nin başını çektiği kutupların mücadelesine dönüşmüştür. İki taraf, sadece askeri anlamda rakip olmamış: kültürel, siyasal ve ekonomik açıdan kendi değerlerini blok üyelerine aşılamaya gayret etmiştir. Rekabetin, savaşa dönüşmemesinde veya savaş eşiğini geçmemesinde nükleer silahlanmanın önemi inkâr edilememektedir. Nükleer silahlanmaya her iki blok lideri de sahip olunca; dehşet dengesinin etkisiyle; bu güçlerini kullanmaktan çekinmişlerdir.

2.1.1.1.Doğu-Batı Bloku Rekabeti

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde bir yanda kapitalist dünya düzeni[212], diğer bir yanda komünist dünya düzeni[213] şekillenmiştir. Sermaye ile emek arasında yaşanan tartışma 1990'a kadar uluslararası sistemi etkisine almıştır.[214] Alptekin Molla'nın tarifiyle *"Özgürlüğe kavuşturulmuş, refah düzeyi yükseltilmiş aynı*

---

[211] Mark Mazower, *Karanlık Kıta: Avrupa'nın 20. Yüzyılı,* 2.Baskı, Çev. Mehmet Moralı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s.287.

[212] Özel mülkiyete dayalı ve ekonomik yaşamın piyasa ilkelerine göre örgütlendiği genellenmiş bir mal üretim sistemidir.

[213] Üretim araçlarının ortak mülkiyeti üzerine kurulu; sınıfsız, parasız ve devletsiz bir toplumsal düzene dayalı ve bu düzenin kurulmasını amaçlayan toplumsal, siyasi ve ekonomik bir ideoloji ve hareketin var olduğu düzen olmaktadır.

[214] Rekabetin ekonomik yanı ve ABD'nin işlenmemiş madenleri nasıl bir ekonomik politika aracı olarak kullandığı hakkında ilginç bir makale için bkz.: Mats Ingulstad, "The Interdependent Hegemon: the United States and the Quest for Strategic Raw Materials during the Early Cold War", *The International History Review,* Taylor&Francis, 2014, s.1-21.

zamanda güvenliği sağlanmış bir Avrupa'nın nasıl oluşturulacağı konusunda ABD ve SSCB arasındaki farklı dünya görüşü ve bu sırada yaşanan gelişmeleri algılama biçimi bu rekabetin temel nedenini oluşturmuştur".[215] Bu dönemde ABD ile müttefiklerinin oluşturduğu Batı ile SSCB ve müttefiklerinden mütevellit Doğu, vuku bulan birden çok politik bunalım esnasında karşı karşıya gelmiş ve defalarca sıcak savaşın eşiğinden dönülmüştür. Soğuk Savaş döneminde iki blok dışında örgütlenen ve ilk buluşmalarını 1955'te gerçekleştiren Bağlantısızlar hareketi de bir aktör olarak uluslararası ilişkilerde kendisine yer bulmuştur. Bağlantısızlık, gelişmekte olan üçüncü dünya ülkelerinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlattıkları siyasal bir akım olmuş ve özünde rekabet halinde olan karşı siyasal ve ideolojik bloklara girmemeyi öngörmüştür. Bağlantısız olmak, devletlerin katı bir şekilde tarafsız olmasının gerekmediği ama büyük güçlerin çatışmasına girmekten kaçınma anlamına gelmiştir. Bağlantısızlar hareketi iç çatışmaları dolayısıyla örgütlü bir ittifak oluşturmaması anlamında başarısız olarak nitelense de dünyadaki konumu adına bugün de önemini korumaktadır. Bağlantısızlık hareketinin en önemli başarısı Batı ile azgelişmişlik ve kalkınma problemlerinin tartışılması olmuştur.

Batı demokrasileri, BM'nin kurulması adına siyasi altyapıyı hazırlamışlardır. BM'nin başat idealleri, vuku bulabilecek meselelerin, barışçıl şekilde çözülmesine aracılık etmek olarak ortaya konulmuştur. BM bildirisini imzalamış ve 1945'in 1 Mart'ına dek Japonya'yla birlikte Almanya'ya savaş çağrısında bulunmuş ülkelerin hazır bulunduğu San Fransisko Buluşması, 25 Nisan 1945'in 25 Nisan'ında nihayete ermiş ve 24 Ekim 1945 tarihi itibariyle BM yasası geçerlilik kazanmıştır.[216] Böylece yeni uluslararası sistemde BM, dengeleyici gücü oluşturmaya çalışmış; üçüncü bir dünya savaşı çıkmaması için inisiyatif alacağını göstermiştir. 1946'da SSCB, Balkanlar ve Orta Doğu'da nüfuzunu arttırmıştır. Söz konusu coğrafyada SSCB'nin varlığından endişe duyan ABD önderliğindeki Batı cephesi telaşa kapılmıştır. SSCB, Stalin'in, işgal ettiği ülkelerde, demokratik yarışlara ve seçimlere itiraz ederek karşı çıkmış, 1945 ila 1948 arasında üç yıl boyunca Doğu Avrupa'da *"halk*

[215] Alptekin Molla, *NATO Savunma Politikaları Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkilerinin Analizi,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Danışman: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, 2008, s.5-6.

[216] "History of the United Nations", https://www.un.org/en/aboutun/history/, Erişim Tarihi: 01.12.2013.

demokrasileri" adıyla gösterme, kâğıt üzerinde sözde demokratik hükümetleri başa getirmiştir. Bu çerçevede ilk mutlak komünist egemenliğini Yugoslavya ve Arnavutluk'ta kazanmış, Romanya ve Bulgaristan'ın ise önce içişleri ve adalet bakanlıklarını ele geçirmiş, ardından bunları Moskova'ya tabi kılmış ve nihayetinde Şubat 1948'de Prag darbesiyle[217] Demir Perde'ye son şeklini vermiştir.[218] Winston Churchill[219], 1946 Mart ayında gerçekleştirdiği çok bilinen konuşmasında, ilk defa Avrupa'yı iki parçaya ayıran "Demir Perde"nin varlığından bahsetmiştir.[220] Batı'nın her köşesi, olası Sovyet ilerleyişi nedeniyle tedirgin olmaya başlamıştır. Batı ile Doğu arasındaki mücadele uluslararası ilişkileri derinden etkilemiş ve on yıllar boyunca Soğuk Savaş'ın her an sıcak savaşa dönme ihtimali korku içinde beklenmiştir. 1945-1990 arası dönemde kriz anları belirmiş ve bu kırılma noktalarından sonra Soğuk Savaş'ın ya seyri değişerek Yumuşama yaşanmış ya da Soğuk Savaş'a sert bir şekilde geri dönülmüştür. Tablo III incelendiğinde 1946'da Churchill'in sembolik vurgusuyla başlayan Soğuk Savaş'ın, 1949'da NATO'nun, 1955'te WP'nin kurulmasıyla beraber kamplaşması da belirgin olarak tamamlanmıştır. 1962'de Küba krizi ile doruk noktasına ulaşan gerginlik; 1987 yılında Moskova ve Washington arasında ilk nükleer silahsızlanma antlaşmasının imzalanmasıyla son bulmuştur. 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla beraber Soğuk Savaş başat aktörünü yitirmiş ve ABD'nin gücü perçinlenmiştir.

---

[217] "Prag darbesi" yaygın adıyla bilinen ve 1948 Şubat'ta Çekoslovakya Komünist Partisi'nin SSCB'nin varlığını da arkasına alıp militer bir darbeyle ulus yönetimini üstlenmesinin, Avrupa coğrafyasında demokrasiyi benimsemiş hükümetlerin koordine olmasında ve NATO gücünün tesis edilmesinde itici bir güç olmuştur. (Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Cilt:60, No:3, 2005, s.72.

[218] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi: 20.Yüzyıl,* 2.Baskı, Çev.: Zehra Savan ve Hatice Uğur, Küre Yayınları, İstanbul, 2009, s.304.

[219] İngiltere'de, 1940 yılında Neville Chamberlain'ın yerine başbakanlığa getirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği savaş politikası ve dönemin ABD başkanı Franklin D. Roosevelt ile kurduğu iyi ilişkiler onu Britanya tarihinin en önemli devlet adamları arasına sokmuştur. Savaş sonrası Avrupa ülkelerinin birleşmesini sağlayan NATO, Avrupa Konseyi gibi kurumların oluşması için büyük çaba göstermiştir. 1951 seçimlerinde tekrar iktidara gelmiştir. 1955'te görevlerini aynı zamanda yeğeni Clarissa Churchill'in eşi olan Anthony Eden'e bırakarak siyasetten çekilmiştir. Detaylar için bkz.: http://www.winstonchurchill.org/the-life-of-churchill/life, Erişim Tarihi: 01.03.2015.

[220] Winston S. Churchill, "Iron Curtain Speech", 5 Mart 1946**:** *"[…]Baltık kıyılarındaki Stettin'den Adriyatik kıyılarındaki Trieste'ye, kıtanın üzerine boydan boya demir bir perde inmekte. Bu hattın gerisinde, tüm Doğu Avrupa ülkelerinin başkentleri bulunmakta. Bunlar, Varşova, Prag, Berlin, Viyana, Budapeşte, Belgrad, Bükreş ve Sofya. Bu milletler, Sovyet çemberi içinde yer almakta ve hepsine, öyle ya da böyle, yalnızca Sovyet etkisi değil, Moskova'nın çok geniş ve giderek büyüyen denetimi dayatılmaktadır[…]".* Detaylar için bkz.: http://www.fordham.edu/halsall/mod/churchill-iron.asp, Erişim Tarihi: 01.12.2013.

Tablo III: Soğuk Savaş'ın Kırılma Noktaları

Yıl	Kırılma Noktası
1946	W. Churchill "Avrupa üzerine demir perde indiğini" söylemesi
1948	Batı Berlin'in Sovyetlerce ablukaya alınması
1949	ABD'nin komutası altında Avrupa'daki komünist tehlikeyi durdurmayı hedefleyen NATO'nun (Kuzey Atlantik Paktı Organizasyonu) kurulması
1950-1953	Kore Savaşı, ABD ve müttefiklerini, SSCB'nin müttefikleri Kuzey Kore ve Çin ile karşı karşıya getirmesi
1955	WP'nin imzalanması, SSCB ve Orta Avrupa'daki sosyalist ülkelerin ordularını bir araya getirmesi
1962	Küba Krizi'nin ortaya çıkması ve sıcak savaşın eşiğinden dönülmesi
1965-1975	Vietnam Savaşı'nın çıkması, Amerikan güçleri ile Çin'in yardım ettiği komünist Kuzey Vietnam'ın karşı karşıya gelmesi
1987	Moskova ve Washington arasında ilk nükleer silahsızlanma antlaşmasının imzalanması
1991	SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sonu

Kaynak: Yves Lacoste, *Büyük Oyunu Anlamak: Jeopolitik-Bugünün Uzun Tarihi,* 2.Baskı, Çev. İsmet Akça, NTV Yayınları, İstanbul, 2008, s.55.

Demir Perde'ye karşılık Batı, ilkin güvenlik, ardından iktisadi kalkınma çalışmalarına girişmiştir. Hemen akabinde; 1947'de Truman doktrini açıklanmıştır.[221] Askeri olarak keskin bir şekilde ayrılış 1949'da NATO'nun kurumasıyla tamamlanmış ve Soğuk Savaş resmen başlamıştır.[222] Doğu Blokunda ise Batı'nın hamlesine karşılık Jdanov doktrini kabul edilmiş;[223] Eylül 1947'de Kominform[224] kurulmuştur. Akabinde askeri bir güç olarak 1955'te Varşova Paktı tesis edilmiştir.[225] Böylece rekabetin kodları yazılmaya başlanmıştır.

2.1.1.2.Rekabette Kriz Anları

Nükleer faktörün ağırlığı ve *"dehşet dengesi"* kavramı iki süper güç arasındaki rekabete küresel bir nitelik kazandırmıştır. Bunun dışında iki blokun liderlerinin değişik coğrafyalardaki savaşlara, ülkelerin içinde yaşanan kargaşa

[221] Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi,* İmaj Yayıncılık, Ankara, 2004, s.222.
[222] Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994,* 13.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.258.
[223] 1934 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi sekreteri olan Andrey Aleksandroviç Jdanov (1896-1948), 1935 yılından itibaren Komünist Partisi Merkez Komitesi Siyasî Büro üyesi olarak on yıl boyunca propaganda faaliyetlerini yürütmüştür. 1946 yılında, Stalin tarafından Kültür Bakanlığı'na tayin edilmiştir. Aynı yıl, Amerika'nın Truman Doktrini ve Marshall Plânına karşı olmak üzere Jdanov Doktrini (Doctrine Jdanov/La Doctrine des Blocs)'ni ileri sürerek Kominform'un kuruluşunda rol oynamıştır. Bu doktrin çerçevesinde, uydu ülkelerle Moskova arasındaki bağlar daha da güçlendirilecek ve uluslararası komünist faaliyetler bir merkezden idare edilecekti. Şuayip Karakaş, "Sosyalist Realizm (Toplumcu Gerçekçilik) ve Sovyet Edebiyatı Hakkında Resmi Bir Yazı", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi (GEFAD),* Cilt:29, No:4, 2009, s.599.
[224] Gerek belgelerde, gerek verilen demeçler ve yapılan konuşmalarda, ABD'ye, Truman doktrinine ve Marshall planına karşı çıkılması, Kominform'un kuruluş sebebini açıklayan bir husus olmaktadır.
[225] Emre Kongar, *Tarihimizle Yüzleşmek,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s.179.

durumlarına ve bağımsızlık hareketlerine karşı hassas davranmaları ve bu olaylar karşısında etkin rol oynama politikaları da Soğuk Savaş'ın her an nükleer savaşa dönüşebilme endişesine aracılık etmiştir. Bu rekabetteki kriz anları Soğuk Savaş'ın belirleyici durakları olmuşlardır. Bir başka deyişle, mevzubahis krizler, süper güçlerin ilişkilerini belirlemeye başlamıştır. Yeni bir dünya savaşından da öte potansiyel nükleer dehşet tüm Soğuk Savaş'ı etkisi altına almıştır.[226]

Batı ve Doğu Bloku arasındaki rekabetin ilk kıvılcımı "Alman Krizi"nde ortaya çıkmıştır. Bölünme, 1945 sonrası dünyasının merkezi bir gerçeği olmuş ve çatışmanın ortasında öncelikle Almanya yer almıştır. Bu alan için yapılan mücadele uluslararası politikayı derinden etkilemiştir.[227] Kriz, Berlin'in kuşatılması esnasında yaşanmıştır. Müttefik orduları[228] ile Kızıl ordunun[229] karşı karşıya gelmesi bu sırada gerçekleşmiştir. Almanya bu esnada dört işgal bölgesine ayrılmıştır.[230] Askeri açıdan bölge işgal edilmiştir. İki kutup arasındaki gerilimi tırmandıran olay Berlin'de yaşanan bunalımla"[231] vuku bulmuştur.[232] 1947'nin hemen başında ABD ve İngiltere kendilerine ayrılan kısımları birleştirmiştir. Akabinde Fransa da bu projeye katılmıştır. Federal Almanya Cumhuriyeti kurulmuş; Konrad Adenauer[233] şansölye

[226] Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, *a.g.e.,* s.411-412.
[227] Brendan Simms, *Europe: The Struggle for Supremacy 1453 to the Present,* Basic Books, New York, 2013, s.382.
[228] Savaşa Birleşik Krallık, SSCB, ABD ve Fransa; müttefik devletler olarak katılmışlardır.
[229] Başlarda Kızıl ordu, rütbe ve işaret sistemi olmayan bir gönüllü ordusuydu. Subaylar demokratik seçimlerle belirlenmekteydi. Fakat 29 Mayıs 1918 tarihli kararname ile 18-40 yaş arası erkekler için zorunlu askerlik sistemi getirilmiştir. ABD ordusu ile Kızıl ordu, SSCB'nin yıkılışına kadar uluslararası sistemde hem konvansiyonel hem de nükleer bakımdan en nitelikleri ordular olmuşlardır. Kızıl ordu, Soğuk Savaş yıllarında nükleer güç bakımından Doğu blokunun başat gücü özelliğine sahip bulunmuştur. 1970'li yılların ortalarında kendi sınırlarından bütün NATO üyelerini vurabilecek donanıma erişmiştir.
[230] Armaoğlu, *a.g.e.,* s.446.
[231] SSCB, Batı Berlin ile Batı Almanya arasındaki her türlü ulaşımı iptal ederek müttefik devletleri usandırmak ve Batı Berlin'i unutmalarını istemekteydi. Doğan, *a.g.m.,* s.72.
[232] Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri,* 4.Baskı, Çev. Birtane Karanakçı, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 1993, s.443.
[233] Konrad Adenauer, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ilk şansölyesidir. Kendisinin şansölyelik döneminin (1949-1963) temel kararları ve önlemleri, bugün hala Federal Almanya Cumhuriyeti'nin içyapısını ve dış politikasını belirlemektedir. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin batı demokrasileri içerisine girmesi, Avrupa birleşme projesi ve Alman-Fransız uzlaşması, Adenauer'in ismiyle sıkı sıkıya bağlantılandırılmaktadır. Batı Almanya'nın yeniden inşası, savaşın getirdiği külfetlerin üstesinden gelinmesi, sosyal piyasa ekonomisinde karar kılınması ve ufku geniş sosyal-politik kararlar alınması, yine Adenauer iktidarında gerçekleşmiştir.
http://www.kas.de/tuerkei/tr/about/konrad_adenauer/, Erişim Tarihi: 11.02.2015.

olarak belirlenmiştir. Doğu Almanya'ysa komünizm ile yönetilmeye başlanmıştır.[234] Almanya'nın bölünmüş yapısı Soğuk Savaş'ın önemli özelliklerinden birisi olmuştur. İki parçalı Almanya'da bloklar; kendi siyasal ve ekonomik ideolojilerinin üstünlüğünü gösterme gayretinde bulunmuşlardır.

Doğu-Batı blokunun rekabetinde, Çin-Hindi savaşı, Kore savaşı, Berlin krizi, Macaristan ulusal ayaklanması, Poznan ayaklanması ve Küba krizi bu dönemin önemli kırılma noktaları olmuşlardır. Söz konusu hadiseler neticesinde kutuplar arasındaki yarışmanın devamlılığı ve iki kutuplu dünyanın sınırlarının muğlaklığı tartışılmaya başlanmıştır. Bunlardan, konu sınırlılığı adına en önemlilerine yer vermek şeklinde, Kore savaşına ve Küba krizine değinmek gerekmektedir.

25 Haziran 1950'de Kuzey Kore, 38.paraleli yoğun bir silahlı güç ile geçmek şeklinde Güney Kore'ye girmiştir. *"Bu beklenmedik istila yalnızca Asya'da değil, tüm dünyada Soğuk Savaş'ın yeni ve çok daha tehlikeli bir evresini başlatmıştır"*.[235] ABD, Kuzey Kore'nin saldırısını, komünist yayılma planını gerçekleştirme yolunda atılmış bir adım olarak görmüştür. SSCB, o tarihlerde BM'nin oturumlarını boykot ettiğinden, ABD, BM Güvenlik Konseyi'nde saldırgan Kuzey Kore'ye karşı yaptırımlarda bulunulması yönünde oy verilmesini sağlayabilmiştir. Bunun üzerine, BM'nin öteki üyelerinden gelen küçük askeri birliklerle birlikte Amerikan kuvvetleri Kuzey Kore komünistlerine karşı savaşa katılmışlardır. Kuzey Kore yenilmek üzereyken Çin bu ülkeye yardım elini uzatmış, kısa sürede BM güçlerini savaştan önceki Kuzey ve Güney Kore'yi ayıran sınır çizgisine yakın bir noktaya kadar geri püskürtmüştür. Savaş alanında doğan, hiçbir gücün ötekini geriletemediği bir denge durumu, sonunda 1953'te ateşkese yol açmıştır. Ateşkes anlaşması, bugün bile tarafları memnun eden bir belge olarak tarihe geçmiştir.[236]

Kore Savaşı'nda açıkça iki blok arasındaki rekabet gözler önüne serilmiştir. ABD'nin *"Seul rejiminin ebesi ve koruyucusu rolünü üstlendiği düşünüldüğünde, Kore çok önemli bir sembol olmuştu. Üstelik SSCB ile Çin'in onaylayıp arka çıktıkları Kuzey Kore saldırısı, Güney Kore yönetiminin varlığı kadar, Amerika'nın*

---

[234] Ahmet Kuyaş, *Tarih*, 2.Baskı, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2004, s.206.
[235] Mcmahon, *a.g.e.*, s.72.
[236] William H. McNeill, *Dünya Tarihi,* 13.Baskı, Çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, s.729.

bölgesel ve küresel bir güç olarak güvenilirliğini de tehdit etmekteydi".[237] Bu gergin ortam, Soğuk Savaş boyunca olası aşırılıkların, küresel güvenliğe ne kadar tehdit edici olduğunu kanıtlamıştır.

Soğuk Savaş'ın bir diğer önemli kırılma anı Kuzey Amerika kıtasında, hemen Batı blokunun hegemon gücünün sınırlarının yanı başında yaşanmıştır. Küba'da Fulgencio Batista[238] 1959 yılında devrilmiş; onun yerine Fidel Castro[239] yönetimi devralmıştır.[240] İktidarı devralan Castro ulusalcı ve sosyalist bir yönetim tesis ettiğini açıklamıştır. İlk başta Küba-ABD ilişkileri normal seviyedeyken ilerleyen süreçte Ernesto Che Guevera[241] ile taraftarları, yönetime gelince Latin Amerika'dan ayrılıp Bolivya'ya giderek gerilla savaşını yürütmeye devam etmiştir. Bu mücadelesi ABD'yi kızdırmıştır. Bu yüzden ABD, Küba'daki bu politik rejime müdahale etmek istemiştir. İlkin ekonomik yaptırımlar yoluna gitmiş; akabinde Batista'yı Domuzlar Körfezi üzerinde Küba'ya sokmayı planlamıştır. Fakat bu çıkarma başarısızlıkla son bulmuştur. Söz konusu çıkarma girişiminin ardından SSCB-Küba yakınlaşması başlamıştır. 1962 yılındaysa Küba'da füze üslerinin yer aldığı ve füzelerin SSCB tarafından temin edildiği gün yüzüne çıkınca gerginlik artmıştır. Dönem ABD başkanı John Fitzgerald Kennedy[242] Küba'nın abluka altında olduğunu uluslararası kamuoyuna açıklamıştır.[243] Kennedy, dönemin Sovyet lideri Nikita Kruşçev'e[244]

---

[237] Mcmahon, *a.g.e.,* s.76.

[238] Küba'nın 1933-1940 arası gayri resmi; 1940-1944 ve 1952-1959 yılları arasında resmi başkanıdır. http://www.britannica.com/EBchecked/topic/56027/Fulgencio-Batista, Erişim Tarihi: 23.01.2015.

[239] Devrim sonrasında, 1959-76 arasında Küba başbakanlığı, 1976-2008 arasında da Küba devlet başkanlığı yapmıştır. 1961 ile 2011 yılları arasında da Küba Komünist Partisi Birinci Sekreterliğini yürütmüştür. Uluslararası alanda ise 1979-1983 ve 2006-2008 yılları arasında Bağlantısızlar Hareketi'nin Genel Sekreterliğini yapmıştır. Detaylar için bkz.: http://www.history.com/topics/cold-war/fidel-castro, Erişim Tarihi: 24.02.2015.

[240] Sander, Siyasi Tarih: 1918-1994, *a.g.e.,* s.323.

[241] 1959 yılında Küba'da idareyi zorla devralan Castro'nun askeri nitelikli 26 Temmuz Hareketi'nin bir yöneticisi haline gelmiştir. Tesis edilen hükümette çeşitli ve önemli vazifeler yürüttükten sonra, gerilla savaşı kuramı ve tatbikatları üstüne derlemeler ve kitaplar kaleme aldıktan sonra diğer devletlerdeki devrimci gruplara katılmak için 1965'te Küba'yı terk etmiştir. Öldükten sonra Guevara uluslararası düzeyde sosyalist devrimci anlayışların adeta önemli bir figürü olmuştur. http://www.biography.com/people/che-guevara-9322774, Erişim Tarihi: 19.02.2015.

[242] Kennedy, Ocak 1961'den suikasta uğradığı Kasım 1963'e dek ABD'nin 35. başkanı olarak görev yapmıştır. Detaylar için bkz.: https://www.whitehouse.gov/1600/presidents/johnfkennedy, Erişim Tarihi: 11.01.2015.

[243] Sander, Siyasi Tarih: 1918-1994, *a.g.e.,* s.325.

[244] Nikita Kruşçev 1894 yılında Ukrayna'nın Rusya Federasyonu sınırındaki Kalinovka köyünde doğmuştur. Maden işçisi olmuş, 1917 ihtilaline katılmıştır. Kruşçev 1958 yılından itibaren resmen Komünist Parti genel sekreterliğini üstlenmiştir. İktidarının daha ikinci yılında yaptığı iş, Komünist Partisi'nin yirminci kongresinde Stalin'in tarihi portresini ve Stalinizmi eleştirmek olmuştur. İlber

mevzubahis füzelerin yerleştirilmesinden geri adım atmalarını ve herkesi tatmin edici bir barış stratejisi üretmek için birbirleriyle aracısız iletişim kurma önerisinde bulunmuştur. Yürütülen görüşmeler sonrasında, 28 Ekim 1962'de üçüncü bir dünya savaşının eşiğinden dönülmüştür. Üstünde füze yüklü gemiler Küba açıklarından ülkelerine dönerlerken, Küba'da var olan askeri tesisler silahsızlandırılmıştır. ABD ile SSCB arasında yürütülen görüşmelerde Türkiye'nin de adı geçmiştir. Moskova, Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin kaldırılmasını istemiştir. Bu yüzden nükleer başlıklı füzeler karşılıklı sökülmüştür. Bu olay ileriki dönemlerde Johnson mektubuyla[245] aydınlanmıştır.

Küba krizi gerek nükleer caydırıcılığın etkisini gerekse de birebir iletişimin dünya barışı için elzem olduğunu kanıtlamıştır. Küba krizinin akabinde ABD, SSCB ve İngiltere, nükleer silahların yaygınlaşmasını engellemek nedeniyle 1963'te "Nükleer Denemelerin Kısmi Yasaklanması Antlaşmasını" imzalamışlardır. Söz konusu süreçte iki blok önderi karşılıklı ihtilaflı durumlarda hata oranını düşürebilmek gayesiyle 'Kırmızı Telefon Antlaşmasını' yürürlüğe koymuşlardır.[246]

Bunalım, gitgide iki kutup arasında gerilim yerine tam ters biçimde küresel siyasette daha işbirlikçi ve daha barışçıl yeni bir aşama başlatmıştır. Bu evreye Yumuşama (Detant) adı verilmiştir. Yumuşama döneminde realist kuramın güce dayalı fikirleri yerini neo-liberal kuramın işbirliği ve karşılıklı bağımlılık düşüncelerine terk etmiştir. Dünya barışının iki blokun sert tedbirlerinde değil; barış ve ortak projeler yürütülmesine dayalı da gerçekleşebileceği fikri taraftar toplamaya başlamıştır.

2.1.1.3.Rekabette Yumuşama

Yumuşama veya yaygın kullanımıyla Detant[247], Soğuk Savaş sırasında, Doğu ile Batı arasındaki ilişkiler tarihinin bir evresine uygun görülen isim olmuştur. Genel

---

Ortaylı, "Sovyetler'in Kruşçev Dönemi", *Milliyet Gazetesi,* 12 Ekim 2014, http://www.milliyet.com.tr/sovyetler-in-kruscev-donemi/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/12.10.2014/1953184/default.htm, Erişim Tarihi: 31.10.2014.

[245] Mektup için bkz. Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, *a.g.e.,* s.374.

[246] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler,* Alfa Yayınevi, İstanbul, 1997, s.125.

[247] Fransızca bir terim olan Detant, Soğuk Savaş'ın başlıca kahramanlarının biçimlendirmekte olduğu daha istikrarlı ve işbirlikçi ilişki için kullanılan bir kavram olmuştur. Adı geçen kavram, 1960'ların

itibariyle Yumuşama, 1967-1979 olarak belirtilmiştir. Yumuşama eşzamanlı olarak Washington ve Moskova hükümetlerinin diplomatik ve stratejik siyasetlerini gözden geçirmelerine de olanak sağlayan bir dönemi beraberinde getirmiştir.

Yumuşama, Soğuk Savaş'ın kendine özgü bir aşamasıdır. Soğuk Savaş, daha önce de değinildiği üzere, 1945-1990 yıllarını kapsayan Doğu bloku ile Batı bloku arasında yaşanan anlaşmazlıklar olarak tanımlanmaktadır. Yumuşama ise bunun bir aşaması olarak, içsel dinamiklerine has uyuşmazlıklarda iki kutup arasındaki gerginliğin seviyesinin düştüğü veya düşürülmesi, tam tersine yarışın başka araçlarla sürdürülmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

Yumuşamanın ana gündemini silahlanmanın sınırlandırılması ve/veya kontrolü oluşturmuştur. Silahlanmanın kontrolü, kesinlikle silahsızlanma anlamına denk düşmemektedir. Bu aşamada, kabul edilebilir bir şekilde silahlanma devam etmiştir. Seviyede düşme söz konusu olmamakla birlikte, bir üst sınırın belirlenmesine çalışılmıştır. Bunun da taraflar arasında bir anlaşma ile sağlanması kararlaştırılmıştır. Taraflar, tabi ki de iki süper güç olarak, ABD ve SSCB olmuşlardır. Yumuşama ve silahların kontrolü birbirine içkin yaşanmıştır. Bir başka tarifle, silahlanmanın kontrolü ve silahlanma görüşmelerinin başlamasına Yumuşama neden olmuştur. 1962'deki Küba krizi, nükleer sarmalın önemini ve vahametini ortaya koymuştur. Bu yüzden nükleer coğrafyada silahların kontrolü ve görüşmelerin başlaması Soğuk Savaş döneminde küresel güvenliğin başat konusu olmuştur.[248]

Silahların kontrolü aşamasında, süper güçler arasında bir denge arayışına gidilmeye çalışılmıştır. Belli başlı silahların sınırlandırılması ve azaltılması veya yasaklanması konulu görüşmeler sıkça yapılmıştır. İlerleyen aşamalarda bazı silahlara sınırlama da getirilmiştir. Bu kontrolün ve sınırlamanın merkezinde "dehşet dengesi"'nin muhtemel yaratacağı yıkım, büyük rol oynamıştır.

Yumuşama ile birlikte daha önce de değinildiği üzere kısa süreliğine de olsa realist paradigmanın yerini liberal paradigmanın alabileceği, devletlerin birbirleriyle çok çeşitli alanlarda özellikle de ekonomik alanda işbirliği yapabileceği umutları

---

sonundan 1970'lerin sonuna eski rakiplerin arasındaki gerilimin yumuşamasını ifade eden ve on yılın uluslararası siyasetine egemen olacak bir olguyu karşılamıştır. McMahon, *a.g.e.,* s.163.

[248] Arı, Uluslararası İlişkiler, *a.g.e.,* s.124.

ortaya çıkmıştır. Ekonomik alanda gerçekleştirilen işbirliğinin kısa bir sürede siyasal zeminde de ilişkileri normalleştireceği yönünde beklentiler oluşmuştur. Ancak uluslararası ilişkilerdeki bu bahar havası çok uzun sürmemiştir. SSCB'nin revizyonist politikaları 1979'da tekrar Soğuk Savaş'a dönüşü gündeme getirmiştir.

Yumuşamanın sonuçları ise yeterli düzeye erişmemiştir. Çünkü sadece nükleer olana karşı uygulanmıştır. Bunun dışında silahlanma yarışı olağan gücüyle devam etmiştir. Hatta Caşın, Soğuk Savaş'ın halen devam etmekte olduğunu ileri sürmekte ve bu iddiasını, halen var olan silahlanma yarışına bağlamaktadır.[249] Yine de Yumuşama, silahlanma yarışını durdurmayı hedefliyorsa da bunda sınırlı bir biçimde ve kısmen başarılı olmuştur. Söz konusu dönem, bloklar arasındaki tehlikeli gidişatın yerine akılcı ve diplomatik uygulamaların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Birbirleriyle iletişim kurabilmeleri ve aynı masaya oturabilmeleri adına süreç, barışa doğru giden yola katkıda bulunmuştur. Yumuşama sürecinde bu yöndeki girişimler Tablo IV'de gösterilmektedir.[250]

Tablo IV: Soğuk Savaş Döneminde Silahsızlanma ve Savaşı Önleme Girişimleri

Yıl	**Girişim**
1963	Sınırlı Deneme Yasağı Antlaşması (PTBT), SSCB, ABD ve Birleşik Krallığın atmosferde, sualtında ve uzayda nükleer denemeleri yasaklaması
1963	Kırmızı telefon uygulaması
1967	ABD, SSCB ve diğer 60 ülkenin uzayın askeri amaçlarla kullanımına sınır getiren Dış Uzay Antlaşmasını imzalaması
1968	ABD, SSCB ve diğer 58 ülkenin Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasını imzalaması
1972	Mevcut kıtalararası balistik füzelerin ve denizaltılardan atılan balistik füzelerin sayısını beş yıl için donduran SALT I'in imzalanması
1972	Biyolojik silahların yasaklanması
1973	Karşılıklı güç indirimi görüşmelerinin başlaması ve buna ek olarak MBFR - Avrupa konvansiyonel silahları kapsayan görüşmeler - Ancak bu görüşmeden sonuç alınamamıştır.
1973-1975	Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (CSCE)
1979	SALT II-Ancak bu anlaşma ABD senatosunda onaylanmadı.
1982	SALT II'nin yerine 29 Haziran 1982'de iki büyük güç arasında Cenevre'de Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri (START) başlatılmıştır.
1985	START modeline dayalı Nükleer ve Uzay Silahları Görüşmeleri'nin (NST) Cenevre'de başlaması
1991	Bush ve Gorbaçov'un START'ı imzalaması, binlerce nükleer silahı imha etme sözü vermesi

Kaynak: Joseph S.Nye, Jr. ve David A.Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak,* 3.Baskı, Çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s.248-254.

[249] Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın ile 02 Aralık 2014'te İstanbul Özyeğin Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakattan alınmıştır.

[250] Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, *a.g.e.,* s.448-462., Sander, Siyasi Tarih: 1918-1994, *a.g.e.,* s.453-455. , Arı, Uluslararası İlişkiler, *a.g.e.,* s.124-127.

Tablo IV'den de görüldüğü üzere, Küba krizinin hemen ertesinde başlayan girişimler; 1979'da "Soğuk Savaş'a yeniden dönüş" nedeniyle kesintiye uğramış; 1981'de Reagan'ın tekrar ABD başkanı olmasıyla gerginlik doruk noktasına çıkmıştır. Bu tarihten itibaren SSCB Batı'dan yoğun baskı hissetmiştir. Bunun üzerine geri adım atılmış ve SALT II'nin yerine 29 Haziran 1982'de iki büyük güç arasında Cenevre'de Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri (START) başlatılmıştır. START, Sibel Kavuncu'nun anlatımıyla, *"1945 yılında ABD'nin Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombasını atmasının ardından geçen yaklaşık 37 yıllık süreçte silahların kontrolü yönündeki çabaların sonunda gelinen aşamada nükleer silahsız bir dünya yolunda önemli bir adım olmuştur".*[251] Böylece Soğuk Savaş'ta son durağa gelinmiştir.

Yumuşama dönemi birçok açıdan barış ortamının nasıl bir şey olduğunu göstermişse de, iki blok arasındaki rekabetin keskin sınırları, birbirleriyle mücadelede yine geriye dönüşün sinyallerini vermeye başlamış ve daha önce de dile getirildiği üzere 1979 yılında adeta Soğuk Savaş tekrar başlamıştır. Soğuk Savaş'a sert bir şekilde geri dönülmesi SSCB'nin ekonomik olarak yarışı sürdürememesine sebebiyet vermiş ve bu durum bir bakıma rekabetin sonunu getiren önemli bir etken olmuştur.

2.1.1.4.Rekabetin Sonu

Yumuşama, Doğu ile Batı arasında çıkan bunalımları ortadan kaldırmamış, aynı şekilde uyuşmazlıklar ve problemler devam etmiştir. 1960 sonrası dönemde Asya'da çarpışmalar Vietnam üzerinde yoğunlaşmış, Afrika'daysa gündemde sıkça yaşanan bunalımlar yer almıştır. Yumuşamanın ilk aşamasında, ABD daha baskın davranırken eşzamanlı olarak SSCB, Çin ile çatışma sebebiyle iç ve dış politikada zor anlar yaşamıştır. Yumuşamanın ikinci aşamasına gelindiğinde yani 1970 başından itibaren bu sefer de Vietnam'da hüsrana uğrayan Amerikan itibarı karşısında SSCB nispeten daha rahat politikalar yürütmüştür. Söz konusu evrede ABD, SSCB'nin belli başlı girişimlerine karşı çıkmıştır. Bunlar arasında Euro-

[251] Sibel Kavuncu, "Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci", *Bilge Strateji,* Cilt:5, Sayı:8, 2013, s.120.

missile krizi[252], SSCB'nin 1979'da Afganistan'ı işgali ve İran Krizi gösterilebilmektedir.

Yirminci yüzyılın son iki kuşağı, uluslararası ilişkilerde önemli ve bir o kadar da şiddetli değişimlere tanıklık etmiştir. 1980'li yıllar ABD ve SSCB'nin küresel çatışmasından endişe edilerek başlamıştır. Adeta, 1979'tan başlayarak ilk beş yıl içinde *"Soğuk Savaş'a geri dönüş"* yaşanmıştır. Kısa sayılacak bir zaman diliminde iki başat aktörün tahrip gücü karşı karşıya gelmiştir. Tıpkı Soğuk Savaş'ın başlarında olduğu şekilde propaganda, baskı ve korku ortama egemen olmuştur. Söz konusu yıkıcı hava mevzubahis yıllarda gündemi belirlemiştir. Helsinki'de imzalanan anlaşmanın yaratmış olduğu barış ve sükûnet ortamı hızlı bir şekilde dağılmıştır. 1979 yılı bunun en önemli göstergesi olmuştur. İlkin Ocak ayının başında Ayetullah Humeyni sözde İslam devrimi doğrultusunda İran'da iktidarı ele geçirmiştir. 1979'un sonundaysa SSCB Afganistan'ın toprak bütünlüğüne müdahale ederek bu toprakları işgal etmiştir. 1980 yılına gelindiğinde Irak ile İran arasındaki savaş başlamıştır.[253] Fakat mevcut silahlı kuvvetlerinin gücüne karşın SSCB'nin söz konusu yıllarda müdafaa durumunda bulunduğu ve militer açıdan azami kudrete kadar eriştiği görülmüştür. Ek olarak iç ve dış politikasında yaşadığı çıkmazların karmaşıklaştığı ve SSCB'nin büyük bir süratle önü alınamayan bir bunalımın içine düştüğü anlaşılmıştır. Hâlihazırda Japonya'nın da iktisadi bir aktör olarak uluslararası sistemdeki konumunu alması ve hemen yanı başında Çin tarafından hayata geçirilen yenilikler tüm dikkatleri Asya kıtasına doğrultmuştur. SSCB'nin, artık Asya'daki tek güç olmadığı gözler önüne serilmiştir. SSCB için sonun yaklaştığı gözlemlenmiştir.

1980'lerin ortalarında neo-liberal kuram ve buna bağlı gelişen unsurlar toplumları etkisi altına almaya başlamıştır. Bir başka deyişle, 1985 sonrasında uluslararası sistemde barışçıl bir hava egemen olmuştur. Küresel bakımdan ilkin iki süper güç çerçevesinde, kıtasal düzlemdeyse Batı ve Doğu Avrupa'nın ulusal seviyede diplomatik münasebetlerinde mevzubahis iyimserlik etkisini göstermiştir.

---

[252] Detaylar için bkz.: http://www.strategypage.com/on_point/20131105222327.aspx, Erişim Tarihi: 14.02.2015.

[253] Kuyaş, *a.g.e.*, s.246.

Berlin Duvarı'nın yıkılması[254], Soğuk Savaş'ın nihayete ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla uluslararası ilişkiler bambaşka bir sürece evirilmiştir.[255] Aslında SSCB'nin dağılması kendisini çözülmeden önceki son yıllarda belli etmiştir. Öyle ki bu dönemde Sovyet bürokrasisi hantallaşmış ve kendini yenileyemez ve taşıyamaz bir hale dönüşmüştü. Bundan mütevellit 1985 yılı küresel siyaset adına bir köşe noktası olmuştur. Mihail Gorbaçov[256], reformlarıyla bu çöküşü engellemeye, en azından geciktirmeye çalışmıştır.

Gorbaçov'un gerçekleştirmeye çalıştığı reform paketi, iki temel boyutla ortaya konmaktadır. Buna göre ilki, iktisadi boyutu, ekonominin yeniden tesisine, derlenip toparlanmasına yönelik girişimleri bünyesinde barındıran Perestroyka[257], toplumsal boyutuysa daha fazla demokratik idealleri savunan ve böyle bir sistem arzulayan Glasnost[258] kavramlarıyla açıklanmaktadır. Perestroyka ve Glasnost, çürümüş ve çağın gerisinde kalmış SSCB'yi diriltmek için yeterli olmamıştır. SSCB içindeki Sovyet kökenli olmayan milletlerin, kendi bağımsızlıklarını kurarak küresel yaşama uyum sağlama arzuları, süper bir gücün tarih sahnesinden çekilmesini

---

[254] Berlin duvarının yıkılması, komünizmin sınırlarını SSCB'nin sınırlarına kadar fiilen gerileten Doğu Avrupa devrimlerine tanıklık etmiş bir dönüm noktası olan 1989 yılının sembolleşmiş bir anı olmuş ve komünist dünyanın tamamını etkileyen bir reform sürecini ateşlemiştir. (Heywood, *a.g.e.,* s.73).

[255] Kuyaş, *a.g.e.,* s.252.

[256] 1985 yılında Gorbaçov'un SSCB'de iktidara gelmesiyle ülkenin yönetiminde önemli değişikler olmuştur. Kısmen kendisinin SSCB'nin toplumsal yapısından gerçekleştirmeye çalıştığı değişiklikler sonucunda kısmen de süreç içerisinde uluslararası sistemde meydana gelen gelişmelerin etkisiyle, önce Doğu Avrupa ülkeleri birer birer Sovyet etki alanı dışına çıkmışlar, ardından Baltık ülkelerinin kopmasıyla başlayan süreç 1991 yılı sonlarında Gorbaçov'un istifası ve SSCB'nin dağılmasıyla sonuçlanmıştır. (Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkiler Giriş…, *a.g.e.,* s.34-35).

[257] Yönetime gelindiği gibi ekonomide disiplini kurup dirliği sağlamak, kuruluş, koordinasyon ve görev bilincinin seviyesini artırmak şeklindeki tedbirlerin ihdası ve ekonomik gelişimdeki yavaşlamanın engellenmesine karşın, ekonomiye şok tedavisi yapılmadan sorunları hallinin gerçekleşmeyeceğine kanaat getirilmiştir. Yani kısmi ve günü kurtarmaya yönelik tedbirler yerine, devrim niteliği taşıyan değişikliklere ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu tedbirlerin tümüne birden Perestroyka denmiştir. Nalân Ölmezoğulları, *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm,* Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999, s.205.

[258] Glasnost kavramı, SSCB'deki demokratikleşme faaliyetlerinin tümünü karşılayan bir sözcük olmuştur. Bu politika vasıtasıyla yeni idare, insan faktörünü örgütlemeyi ve hadiselere en pratik yoldan istenen doğrultuda yön vermeyi hedeflemiştir. Gorbaçov idaresinin yenilik paketinin ana maksadı, iktisadi yaşamda karlılık ve çalışma dünyasında ahlaki seviyeyi yükseltmek, ilaveten sanayi ve siyasetin kamuoyundaki bilinen başarısızlıklarının örtbas edilmesi geleneğinin yıkılması olmuştur. Bu gayeyle bulunan çözümse, 'daha çok sosyalizm, daha çok demokrasi' olarak duyurulmuştur. Ölmezoğulları, *a.g.e.,* s.209-210.

hızlandırmıştır. Caydırıcılık kuramı[259] penceresinden bakıldığında, Gorbaçov'un değişim ve şeffaflık açılımları, bir bakıma SSCB'nin caydırma gücünü de zayıflatmıştır. Böylece SSCB'ye bağlı ve söz konusu ülke güdümündeki uluslar ve federe devletlerin tehdit algılamaları da ortadan kalkmaya başlamış ve bir bir kopuşlar yaşanmıştır. Totaliter bir politik yapının savaşmadan, askeri bir kayba uğramadan veya mağlubiyet almadan, bünyesinde önemli bir dönüşüm yaşamasının yanı sıra Soğuk Savaşın nihayetine sebebiyet vermesi tarihe ilginç bir örnek olarak kaydedilmiştir. Walter Laqueur, SSCB'nin iki nedenden ötürü yıkıldığının altını çizmektedir. Buna göre ilki idari kadronun duyduğu güven bunalımıyla birlikte ikinci olarak iktisadi çöküştür.[260] Bu iki vahim hadise SSCB'nin Soğuk Savaş'taki mağlubiyetini perçinlemiştir. Neticede 1991 yılında, bu süper gücün çöküşü ile beraber SSCB tarihe karışmıştır. Ancak 1990'lı yılların ortalarına doğru küresel güvenlikle ilgili endişeler yeniden artarak özellikle Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla tekrar ortaya çıkmıştır. Rusya Federasyonu'nun güçlenmesi ve özellikle son 10 yılda yeniden kendini hissettirmesi, bir bakıma NATO'nun da kuruluş amacına uygun halde hareket etmesinde kolaylık sağlamıştır. Öyle ki Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun durumu çokça tartışılmış ve örgüt kendisine yeni görevler bulmak şeklinde varlığını korumaya çalışmıştır.

3.1.1.5.Nükleer Silahlanma ve Dehşet Dengesi

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, savaşın karakteri bir kez daha dönüşüme uğramıştır.[261] Bu döneme, güvenlik siyaseti düzeyinde, temelde dünyayı ikiye bölen güç dengesi ve bu blok liderlerinin sahip olduğu ve etkilerinin Hiroşima ve Nagazaki'de denendiği nükleer silahlar damgasını vurmuştur.[262] Bir başka anlatımla, Soğuk Savaş döneminde, iki süper güç birbirleriyle nükleer silah yarışına

---

[259] Caydırıcılık kuramı hakkında ilk tartışmalar, SSCB'nin ilk nükleer girişiminden sonra yapılmaya başlanmıştır. Dehşet dengesi ortamında caydırıcılığın önemli bir dış politika tercihi olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Mustafa Kibaroğlu, "11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık", *Foreign Policy,* Kış 2002, İstanbul, s.30-38.

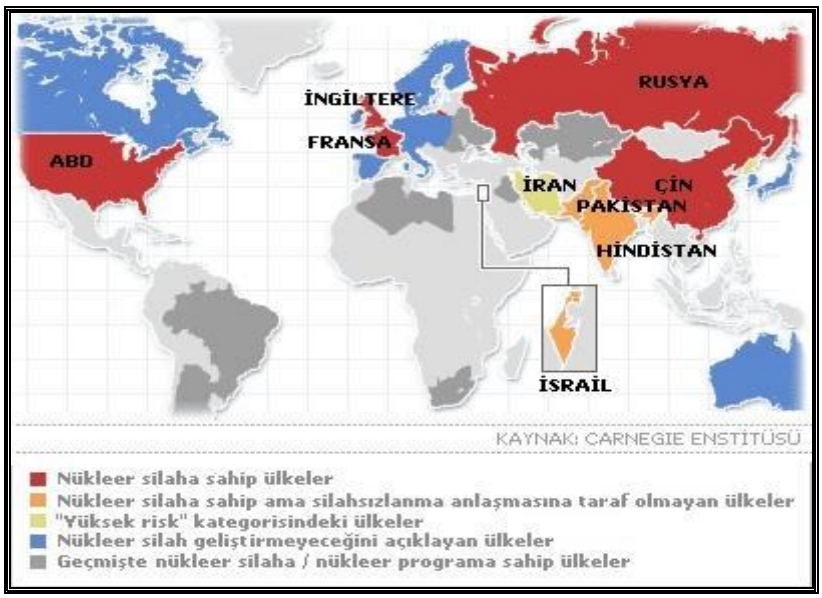
[260] Walter Laqueur, "Soğuk Savaş'ın Sonu", *Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası,* Çev. Müjdat Karayerli, Sinemis Yayıncılık, Ankara, 2005, s.55.

[261] Charles Tilly, *Coercion, Capital and European States 1990-1992,* Blackwell, Cambridge, 1992, s.203'ten Aktaran Evren Balta Paker, *Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.29.

[262] Paker, *a.g.e.,* s.29. Savaş alanında kullanılan ilk ve tek nükleer silahlar, 6 ve 9 Ağustos 1945'te sırasıyla Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarıdır.

girişmişlerdir. Nükleer silahların geliştirilmesi ve 1945 yılında kullanılması savaş tarihinde ve tabi ki de insanlık tarihinde önemli bir kırılma noktası olmuştur. Çok kısa bir sürede uygarlığı birçok kez ortadan kaldırabilecek düzeyde nükleer başlıklar üretilmiş ve stoklanmıştır. Soğuk Savaş gelişirken dünya "bombanın gölgesi altına girmiştir".[263] Söz konusu yıllarda güvenliğin temel meselesi Doğu-Batı rekabetinin her an nükleer bir felakete dönüşmesi olagelmiştir. Güvenliğin temel aktörleri de nükleer güçler ve bunu uluslararası barış adına durdurmaya çalışan BM ile birlikte kendi bloklarının korunmasını hedefleyen NATO ve WP olarak gözlemlenmiştir.

Şekil II: Nükleer Silahlara Sahip Olan Ülkeler

Kaynak: "Dünyadaki Nükleer Güçler", BBC Turkish.com, 02 Mayıs 2005, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/05/050502_nuclear_powers.shtml, Erişim Tarihi: 02.03.2015.

Şekil II incelendiğinde Soğuk Savaş'ın iki gücü ABD ve SSCB'nin halefi Rusya Federasyonu'nun dışında nükleer güç olarak Avrupa kıtasından İngiltere ve Fransa'nın; Asya kıtasından da Çin, Pakistan, Hindistan ve İsrail'in yer aldığı gözlemlenmektedir. Burada dikkati çeken ilk unsur; BM Güvenlik Konseyi üyesi beş ülkenin de nükleer güce sahip bulunmasıdır. Bu durum, dehşet dengesi için önemli bir terazi görevine aracılık etmektedir. Nükleer güç olarak bu şekilde yer almayan Kuzey Kore ve uranyum zenginleştirmeyi başaran İran'ın bugünkü uluslararası sistem adına "tehdit" oluşturduğu ileri sürülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, nükleer silahlanmanın gitgide başka ülkelere sirayet etmesi, devletlerin,

[263] Heywood, *a.g.e.*, s.317.

mevzubahis donanımlara sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde sınıflandırılmasına aracılık etmiştir. 1950 yılının hemen başında yalnızca iki ülke, nükleer güç olabilmiş ve diğer devletlerin birçoğu bu devletler etrafında kümelenmişlerdir.

Nükleer silahlanma, daha önce de arz edildiği üzere "dehşet dengesi" olarak anılan olağandışı bir güç dengesi biçimi üretmiştir.[264] *"Güç sınamaları fiziksel olmaktan çok psikolojik"* bir durumu yansıtmıştır. "On dokuzuncu yüzyıl güç dengesi sisteminin aksine, Soğuk Savaş, net bir şekilde biri diğerini anında yok edebilecek çok büyük iki devletin çevresinde örgütlenmiştir".[265] İlerleyen yıllarda nükleer silahlar hakkındaki gizliliğin yok edilmesi ve casusluk faaliyetleriyle başka ülkelerce de elde edilmesi üzerine (Bkz. Tablo V), iki kutuplu sistem dağılmaya yüz tutmuştur. Bu tehlikeli gelişme karşısında, *"nükleer kulüp"*ün büyümesini engellemeyi planlayan ABD ve SSCB, 1963'ten başlamak şeklinde nükleer donanımların sınırlandırılması çerçevesinde çok önemli çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu çalışmalara karşın söz konusu silahlara ulaşmanın denetimi ABD ve SSCB'nin kontrolünden çıkmıştır. Ayrıca SSCB, Soğuk Savaş'ın nihayetinde ABD'nin geliştirmiş olduğu silah teknolojisine cevap verememiştir. Söz konusu silahlanma rekabetinde SSCB'nin iktisadi yapısı büyük bir çözülmeye sahne olmuştur. Ekonomisi buhran geçiren SSCB'nin kısa zaman için siyasal ve toplumsal altyapısı da çözülmüş; ülke içinde ve bağlı bölgelerde şiddetli bunalımlar yaşanmaya başlamıştır.

Tablo V: Nükleer Güçler ve Ellerindeki Savaş Başlıkları

No	Nükleer Devlet	Nükleer Güç Olma Yılı	Savaş Başlığı
1	Rusya Federasyonu	1949	4.650
2	ABD	1945	2.468
3	Fransa	1960	300
4	Çin	1964	180
5	Birleşik Krallık	1952	160
6	Pakistan	1998	70-90
7	Hindistan	1974	60-80
8	İsrail	1979	60-80
9	Kuzey Kore	2006	8-10

Kaynak: "Dünyanın Nükleer Güçleri", http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/dunyanin-nukleer-gucleri, Aljazeera Turk, 20 Aralık 2011, Erişim Tarihi: 17.02.2015.

[264] Aynı yer.
[265] Nye ve Welch, *a.g.e.*, s.237.

Tablo V incelendiğinde ilk nükleer gücün ABD olduğu; bugünkü savaş başlıklarına bakıldığında da askeri bünyesinde en çok mühimmat bulunduran ülkenin Rusya Federasyonu olduğu anlaşılmaktadır. Birbiriyle husumet ilişkileri bulunan Pakistan ve Hindistan'ın eşit sayıda nükleer başlığa sahip bulunmalarının, bölgedeki barış ortamına dehşet dengesi bağlamında katkı yaptığı ileri sürülebilir. Orta Doğu'da aynı denge İran ve İsrail için; Uzakdoğu'da Çin ve Kuzey Kore adına; Avrupa'da da İngiltere ve Fransa'nın kıta üzerindeki diğer tehditler karşısında geçerlilik arz etmektedir. Gorbaçov'un Perestroyka ve Glasnost reform hareketleri daha önce de belirtildiği üzere Sovyet iktisadi ve toplumsal yaşamının çözülmesine mani olamamıştır. Mustafa Balbay'ın sözleriyle *"Komünizmin kalesi deniz bitti demiştir"*.[266] Çözülmede 1989 yılı, tarih adına önemli bir kırılmayı beraberinde getirmiştir. 'Demir Perde'yi, ilk önce Macaristan Mayıs ayında aralamış, marksist-leninist politikalardan vazgeçtiğini ve demokratik seçimlerin yapılacağını duyurmuştur. Bunu iki Almanya'nın mutabakatı izlemiş ve Kasım ayının 9'unda Berlin Duvarı'nın yıkılmasına karar verilmiş ve demokratik genel seçimler kamuoyuna ilan edilmiştir. Takip eden aylarında, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Romanya da SSCB'nin dayatmacı rejiminin terk ettiklerini duyurmuşlardır.

Romanya'da komünist diktatör Nikolay Çavuşesku kurşuna dizilmiştir. Başka bir açıdan bakışla, Sovyet sistemi Orta Avrupa'dan temizlenmeye başlamıştır. Bu arada SSCB'de kendi içsel dinamiklerinin etkisiyle 1991'de çözülmüştür. 1991'in sonlarına doğru, içlerinde Ukrayna ile Rusya Federasyonu'nun da yer aldığı 10 devlet, SSCB'nin artık meşru bir güç olmadığını duyurarak, eski SSCB'nin yerine BDT'yi kurduklarını açıklamışlardır. Gelişmeler üzerine Gorbaçov, 25 Aralık 1991'de görevinden ayrılmak mecburiyetinde kalmıştır. 3 Ekim 1990 tarihiyle beraber, iki Almanya aralarındaki duvarı yıkarak ve ardından bütünleşerek o gün itibariyle ve bugünlere de sirayet eden güçlü bir birliktelik tesis etmişlerdir.

ABD, gerek iktisadi ve kültürel, gerekse de politik ve militer sahada tek süper güç şeklinde gösterilmeye başlanmıştır. 1990'ın hemen başında yaşanan Körfez krizinde ABD'nin üstünlüğü bu yakıştırmaları net bir şekilde ortaya koymuştur. Öyle ki savaş esnasında herhangi bir aktörün ABD'nin müdahalesini önleyecek kapasitesi

[266] Mustafa Balbay, *Suriye Raporu,* Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006, s.28.

olmadığı gözlemlenmiştir. Söz konusu müdahale ile birlikte, ABD'nin başat güç olduğundan ve uluslararası ilişkilerin tek kutuplu yapısından bahsedenler ortaya çıkmıştır.[267] ABD'nin tek güç olması doğal olarak uluslararası ilişkilerdeki ağırlığını arttırmasını beraberinde getirmiştir.

2.1.2.Güvenlik Aktörleri

Soğuk Savaş döneminin güvenlik konuları çerçevesinde başat aktörler olarak; iki süper güç ve diğer devletlerin yanında NATO, WP ve BM sayılabilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru kurulan; uluslararası ilişkilerde barışın teminatı olarak gösterilen ve buna yönelik politikalar üreten BM; tarafsız olduğunu iddia etse de Güvenlik Konseyi'nde beş devletin özellikle savaşa başvurma yeteneğine sahip olması, yeni dönemde söz konusu ülkelerin başat güç olacağını göstermiştir. Bu çerçevede BM'nin MC'den biraz daha etkili olduğu ileri sürülebilirse de Soğuk Savaş döneminde güvenlik aktörleri arasında başat güç olamamıştır.

Güvenlik aktörleri arasında NATO, Batı blokunun; WP ise Doğu bloku taraftarlarının ortak savunma anlayışlarının bir aracı konumunda olmuştur. İşte bu üç başat aktör, Soğuk Savaş döneminde ön plana çıkmıştır. Aktörlerden ilki ABD'nin etkisindeki Batı blokunun ortak savunma örgütü NATO olmuştur.

2.1.2.1.Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

Öncülüğünü İngiliz ve Fransız devlet adamlarının yaptığı, *"Avrupa Medeniyetini ve Demokrasiyi Koruma"* çalışmaları, SSCB'nin revizyonist siyaseti yüzünden birden bire hızlanarak askeri bir pakt oluşturma şekline bürünmeye başlamıştır. İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg temsilcileri her sahada karşılıklı yardımlaşma antlaşmasını görüşmek üzere 4 Mart 1948'de

[267] Tek-kutupluluk, içinde önde gelen tek bir devlet veya kutup olan uluslar arası sistemi ifade etmektedir. Tek-kutuplu sistemde, kısıtlayıcı veya potansiyel rakiplerin olmaması anlamında sadece tek bir büyük güç bulunmaktadır. Fakat bunun bir tür dünya hükümetini ima etmesine rağmen, tek-kutupluluk mutlak değil, her zaman göreceli olmuştur. Tek-kutupluluk, başat aktörün 'dünya polisi' olarak uzlaşmazlıkları çözmesi, savaşları önlemesi (Pax Britannicus ve Pax Americana) ve ekonomik davranışları için temel kurallar oluşturup onların uygulanmasını sağlayarak ekonomik ve mali istikrarı güvence altına alması temelinde savunulmaktadır. Eleştirenler, tek-kutupluluğun, başat aktör açısından kibir ve diğer aktörlere yönelik gücenme ve düşmanlık duyguları geliştirdiğini savunmaktadır. (Heywood, *a.g.e.,* s.271).

Brüksel'de bir araya gelmişler ve görüşmeler 17 Mart 1948'de olumlu sonuçlar vermiştir. Buna göre söz konusu tarihte, adı geçen devletler müşterek savunma sistemi kurmayı ve iktisadi ve kültürel bağlarını kuvvetlendirmeyi taahhüt etmişlerdir. Savaşın açtığı yaraları daha saramamış olan Batı Avrupa devletlerinin, ABD'nin katılımı olmadan bir savunma örgütü kurmaları, örgütün caydırıcılığını azaltmıştır. Antlaşmanın imzalandığı aynı gün dönemin ABD başkanı Harry Truman, Amerikan Kongresi'nde *"Hür Avrupa ülkelerinin kendilerini müdafaa etme kararına aynı şekilde bizim onlara yardım etme kararımızdan hiç kimsenin şüphesi olmasın"* diyerek kısa zamanda kurulacak olan NATO'nun önünü açmıştır.[268] Bunun üzerine Brüksel Antlaşmasının tarafları ile ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda Washington'da bir araya gelerek, NATO'yu tesis eden Kuzey Atlantik Antlaşmasını (North Atlantic Treaty), 4 Nisan 1949'da imzalamışlardır. Antlaşma 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe girmiştir.[269] ABD'nin NATO ülkeleriyle ilişkilerinin jeopolitikten kaynaklandığını ve görevi Batı Avrupa'da Sovyet yayılmasını engellemek olan bu siyasi ve askeri örgütün 1949'da, Soğuk Savaş'ın başlangıcında, bir güçler ilişkisi sonucu olduğu söylenebilmektedir.[270] Ancak yine de ne olursa olsun, NATO, kurulduğu dönemde, Batı kamuoyunda olumlu karşılanmış, hatta NATO'ya üye olup kendi güvenliklerinin, bu örgüt tarafından güvence altına alınması isteyen ülkeler de NATO bileti alabilmek için uğraş vermişlerdir. Örneğin Türkiye'de kamuoyu, NATO daha kurulmadan önce bile ona benzer bir örgütün kurulup bu örgüte Türkiye'nin de alınmasını arzulamıştır.[271] Bugün de durum buna benzemektedir. Öyle ki Caşın'a göre Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 10'uncu

[268] Mehmet Saray, *Türkiye'nin NATO'ya Girişi: III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeleri,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s.120-121. Amerikan dış politikası bir asrı aşkın bir zamandır Monroe doktrininin yönlendirdiği biçimde Avrupa politikasıyla ilgilenmemekteydi. Ancak Soğuk Savaş koşulları bu geleneğin rafa kaldırılmasına aracılık etmiştir. ABD Kongresinden dönemin senatörü Arthur H. Vandenberg'in hazırladığı bir kanun teklifinde ABD'nin, milli güvenliğini tehdit edecek herhangi bir silahlı saldırı esnasında, BM Antlaşmasının 51'nci maddesinde yerini bulan bireysel veya topyekûn meşru savunma hakkını talep etmesi ve barışa destek olunması önerilmiştir. Bu tasarı, Amerikan Senatosu tarafından 11 Haziran 1948'de kabul edilmiştir. ABD'nin Kuzey Atlantik'i içine alacak bir savunma paktına girmesi böylece sağlanmıştır. Çağrı Erhan, "NATO'nun Kuruluşu ve Genişlemesi", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Cilt I, 7.Baskı, (Ed). Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.543.

[269] Erhan, *a.g.m.,* s.543.

[270] Lacoste, *a.g.e.,* s.68.

[271] Sibel Turan, *Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Danışman: Prof. Dr. Toktamış Ateş, İstanbul, 1992, s.186.

maddesi gereğince, herkese "açık kapı" politikası uygulayan NATO'ya bugün birçok ülke üye olmak istemektedir.[272]

2.1.2.2.Varşova Paktı

WP, 14 Mayıs 1955 tarihinde SSCB ile Doğu Avrupa'daki müttefiklerinin Varşova Antlaşması'nı imzalamasıyla kurulmuştur.[273] 5 Haziran 1955 tarihinde yürürlüğe giren bu antlaşmayla WP, NATO'ya bir tepki gibi anlaşılmış olmasına rağmen, aslında Almanya'nın Ekim 1954'te NATO üyeliğine alınmasına karşılık bir manevra niteliği taşımıştır. [274] Yine de, Paktı kuran *"Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması"* NATO'ya karşıt bir güvenlik ve işbirliğini öngörmüştür. Şekilden de görüleceği üzere WP, NATO'ya karşı adeta bir blok görevi üstlenmiş ve SSCB ile Doğu Avrupa'daki müttefiklerini bünyesine almıştır.

Şekil III: WP Ülkeleri Haritası

Kaynak: http://lip.ranepa.ru/english/Map_of_Warsaw_Pact_countries.png, Erişim Tarihi: 12.01.2015.

Paktın kuruluş senedi incelendiğinde aslında hükümler NATO'dakilerle benzerlik taşımaktadır. Antlaşmaya göre, taraflardan birisine ya da birkaçına Avrupa'da silahlı bir müdahale olduğunda, BM Antlaşması'nın 51'inci maddesi uyarınca tek ya da ortaklaşa karşılık verileceği öngörülmüştür.[275] Bu yardımın türlerinin farklı olması ve NATO'da olduğu gibi doğrudan askeri nitelikte bir yardım yasal olarak zorunlu olmasa da bu amaçlar arasında sayılmıştır. Pakta göre üyelerin

---

[272] Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın ile 02 Aralık 2014 tarihinde İstanbul Özyeğin Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakattan alınmıştır.
[273] https://history.state.gov/milestones/1953-1960/warsaw-treaty, Erişim Tarihi: 14.09.2014.
[274] Mehmet Hasgüler ve Mehmet Bülent Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler,* Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s.329.
[275] Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, *a.g.e.,* s.694.

güvenlik ve barışını korumak temel amaçlarından birisi olmuştur. Üye devletlerle başkomutanlık önderliğinde ortak askeri tatbikatlar düzenlemek de bu amaçlar arasında kendisine yer bulmuştur.[276] Başlangıçta, yirmi yıl süreli askeri, dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma anlaşması olarak öngörülmüştür.[277] Askeri önem oldukça hafif tutulmaktaydı, çünkü SSCB, bütün ilgili devletlerle yapılmış iki taraflı antlaşmalara zaten sahip bulunmaktaydı. Pakt, ortak savunma sisteminden ziyade blok dayanışmasının siyasi bir ifadesi olmuştur.[278] Bir nevi ABD öncülüğünde, Batı bloku içinde kurulan NATO'nun Doğu blokundaki alternatifi konumundaydı.[279]

Tablo VI: WP'nin Üyeleri

Ülke	**Üyelik Bilgileri**
Arnavutluk	1961'de üyeliğini durdurdu ve 1968'de üyelikten ayrıldı
Bulgaristan	1955-1991
Çekoslovakya	1955-1991
Demokratik Alman Cumhuriyeti	1956'da üye oldu, İki Almanya'nın birleşmesiyle 1990'da pakttan çekildi
Macaristan	1955-1991
Polonya	1955-1991
Romanya	1955-1991
SSCB	1955-1991, Paktın Başkomutanları ve Kurmay Başkanları hep SSCB'liydi
Moğolistan	Gözlemci Üye
Kuzey Kore	Gözlemci Üye

Kaynak: https://history.state.gov/milestones/1953-1960/warsaw-treaty, Erişim Tarihi: 18.09.2014.

Merkezi Moskova'da olan örgütün başlıca organları, Siyasal Danışma Komitesi, Dışişleri Bakanları Daimi Komitesi, Savunma Bakanları Komitesi, Silahlı Kuvvetler Ortak Komutanlığı ve Askeri Konsey olarak belirlenmiştir. Siyasal danışma komitesi, en yüksek sivil organ olarak tayin edilmiştir. Bu komite üye ülkelerin komünist partilerin birinci sekreterleri ve onların delegasyonlarından oluşmuştur. Yılda iki kez toplanan bu komitenin başkanı da dönüşümlü olarak belirlenmiştir. Savunma Bakanları Komitesi yıllık toplanmış ve askeri yapının başında ortak komuta örgütü olarak çalışmıştır. Dışişleri Bakanları Komitesi 1976'da kurulmuş ve yıllık toplanmakta olan Danışma Komitesi'ne bağlı olarak görev yapmıştır. Tipik olarak her uluslararası örgütte olduğu gibi paktın da bir sekretaryası bulunmuştur. Sekretaryanın başında bir genel sekreter yer almıştır. Askeri Konsey, üye devletlerin genelkurmay başkanlarından teşkil edilmiş ve bu konseyin başında da

[276] Hasgüler ve Uludağ, *a.g.e.,* s.329.
[277] Dağ, *a.g.e.,* s.472.
[278] Evans ve Newnham, *a.g.e.,* s.655.
[279] Dağ, *a.g.e.,* s.472.

bir başkomutan görev yapmıştır (Bkz. Tablo VII). Askeri Konsey de yılda iki kez toplanmıştır. Başkomutan Haziran 1955'ten beri sürekli Sovyet mareşallerinden oluşmuştur.

Tablo VII: WP Birleşik Silahlı Kuvvetler'in Askeri Yöneticileri

No	Başkomutan	Ülke	Yılı
1	Mareşal Ivan Konev	SSCB	1955-1960
2	Mareşal Andrey Greçko	SSCB	1960-1967
3	Mareşal Ivan Yakubovski	SSCB	1967-1976
4	Mareşal Viktor Kulikov	SSCB	1977-1989
5	Kurmay Başkanı Pyotr Luşev	SSCB	1989-1991

Kaynak: http://lip.ranepa.ru/english/WARSAW_PACT.htm, Erişim Tarihi: 12.01.2015.

Tablodan da gözlemleneceği üzere WP'de başat güç SSCB olmuştur. WP'de en uzun süre görev yapan Mareşal Viktor Kulikov olmuştur. Görev aldığı dönem düşünülürse Kulikov, hem Soğuk Savaş'a yeniden dönüş esnasına hem de SSCB'nin tasfiye sürecinde yer alan bir komutan olarak dikkatleri çekmiştir. Yeni grubun bağlılığına, 1956'da Macaristan hükümetinin ayrılma girişimi ile meydan okunmuştur. Daha sonra SSCB askeri kuvvetlerinin Macaristan'a gerçekleştirdiği müdahale, Pakt'a sadakatin hegemonyal devlet tarafından 'sosyalist dayanışmaya' bağlılığın mihenk taşı olarak görüldüğü ilkesini tesis etmiştir. Sovyet liderliği içerisindeki bu eğilimler, yine 1968 Brejnev Doktrini[280] ile yeniden teyit edilmiştir. SSCB, askeri ekipman sağlayıcısı olarak Pakt içerisinde tam anlamıyla bir tekel kurmuştur. Bu, Pakt'a ileri derecede bir karşılık, işleyebilirlik kazandırmıştı, ancak bir yandan da, üyelere rekabetçi tedarikin yollarının kapandığı anlamına gelmiştir. Sovyet askerlerinin Pakt ülkelerinin topraklarında konuşlandırılmasını meşru kılmış ve dolayısıyla Soğuk Savaş dönemi boyunca, Batılı savunma analistleri ve askeri kurumlarının Pakt'ın niyetlerine yönelik en kötü durum analizine katkıda bulunmuştur.[281] WP'nin tek ortak askeri eylemi, Çekoslovakya'nın 1968'de işgali olmuştur. Bu işgali, Romanya haricinde tüm üye devletler desteklemiştir. Bu

[280] Doktrin dönemin SSCB lideri Leonid Brejnev tarafından 13 Kasım 1968 günü Polonya Birleşik İşçi Partisi beşinci kongresinde kamuoyuna açıklanmıştır. Buna göre sosyalist sistemin egemen olduğu bir ülkede kapitalizmin yeniden egemen olmasına yönelik yaşanan saldırgan gelişmeler sadece bu ülkeyi değil tüm sosyalist ülkeleri ilgilendiren birer sorundur. Yaşamsal önem taşıyan bu tür sorunların halledilmesi sadece o ülkeye bırakılamaz ve silahlı müdahale dahil olmak üzere her türlü şekilde bertaraf edilmeye çalışılmalıdır. Doktrin, SSCB öncülüğündeki sosyalist ülkelerin bahsedilen şekilde gelişmelere Macaristan ve Çekoslovakya örneklerinde müdahalede bulunmuş olmasından sonra dile getirilmiş ve sosyalist ülkelerin içişlerine yapılan askeri müdahaleleri gerekçelendirmede kullanılmıştır.

[281] Evans ve Newnham, *a.g.e.,* s.655.

müdahale sonrasında başlayan pakta ilişkin tartışmalarda reform yapılması gündeme gelmiştir. Örgüt, dünya siyasal ve ekonomik konjonktüründeki değişmelerden etkilenerek çözülme sürecine girmiştir.[282] 1990 yılının 19 Kasım'ında tertiplenen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) ve Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Müzakereleri (AKKUM) liderler zirvesinde kararlaştırılan, 25 Şubat 1991 tarihinde yürürlüğe giren bir karar ile örgütün askeri kanadı feshedilmiştir. Örgütün siyasal kanadının da feshedilmesine ilişkin kararın yürürlüğe giriş tarihi 1 Nisan 1991 olarak kayıtlara geçmiştir.[283] Paktın akıbetinden sonra Avrupa'nın güvenlik mimarisi tamamen değişmiştir. NATO, artık, daha evvelce düşünüldüğü gibi inhisarı bir ittifak olarak değil, kapsayıcı bir güvenlik rejimi olarak algılanmıştır.[284] WP'nin çözülmesinden sonra NATO, dünyanın her yerine ağırlığını koyacak başat bir askeri aktör konumuna erişmiştir.[285] Küresel güvenliğin konuları da böylece değişmiş ve risk/tehdit tanımlamaları yeni dönemde buna göre yapılmaya başlamıştır.

2.1.2.3. Birleşmiş Milletler Örgütü

Birinci Dünya Savaşı sonunda kurulan MC'nin, iki savaş arası dönemde uluslararası istikrarı korumadaki başarısının sınırlı kaldığı görülmüştür.[286] Ancak ne olursa olsun, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcılığı, iyi organize edilmiş milletlerarası kuruluşların barış ve güvenliği sağlamada vazgeçilmez olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda BM, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden tesis edilen dünya barışını ve insanlığı korumak, uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel işbirliğini sağlamak amacıyla 50 devlet tarafından 26 Haziran 1945'de kurulmuştur. 24 Ekim

[282] https://history.state.gov/milestones/1953-1960/warsaw-treaty, Erişim Tarihi: 14.09.2014.
[283] Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, *a.g.e.,* s.694-695.
[284] Evans ve Newnham, *a.g.e.,* s.655.
[285] Mahdi Darius Nazemroaya, *The Globalization of NATO,* Clarity Press, INC, Atalanta, 2012, s.17.
[286] Milletler Cemiyeti'nin barışı koruma görevini himaye etme kırılganlığı üst üste yaşanan birtakım olaylarla açığa çıkmıştır. 1931'de Japonya Kuzeydoğu Asya'nın önemli bir ekonomik bölgesi olan Mançurya'yı ele geçirmiştir. İtalya, Ekim 1935'te Habeşistan'a saldırmış; aynı yıl içerisinde Hitler, askerlik çağrısını yapmış, ağır silahlanma programına başlamıştır. Milletler Cemiyeti'nin bu saldırgan tavırlar karşısındaki yetersizliği, Hitler'i cesaretlendirmiş ve Hitler, Mart 1936'da bir nevi risk alarak askeri birliklerine 1919'da silahsızlandırılmış olan Rhineland'ı işgal etme emrini vermiştir. Hitler, daha önce Versailles ve Locarno Antlaşmalarını reddetmiş olmasına rağmen Rhineland'ın işgalini 1935 yılında imzalanan ve bir tarafa saldırı halinde diğeri yardımda bulunacaktır ilkesine atfen Almanya'nın güvenliğini tehdit altında gördüğü gerekçesiyle Franko-Sovyet Antlaşması'na dayanarak gerçekleştirmiştir. Bu sebepsiz saldırılar ve reddetme girişimleri karşısında etkisiz kalan Milletler Cemiyeti güvenilirliğini geriye alınmaz bir şekilde yitirmiştir. David Welch, *Modern European History: 1871-2000,* Routledge, Londra, 1999, s.104.

1945'de Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesinin (ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve SSCB) ve BM Şartı'nı imzalayan diğer devletlerin tasdiki ile BM Antlaşması yürürlüğe girmiştir.[287] Türkiye de BM Şartı'nı 15 Ağustos 1945 Tarih ve 4801 Sayılı Kanunla kabul etmiştir.[288] BM teşkilatının bünyesinde; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi[289], Vesayet Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreterlik olmak üzere altı organı bulunmaktadır. Bunun yanında BM bünyesinde, çeşitli alanlarda uluslararası geniş yetkileri bulunan uzmanlık kuruluşları görev yapmaktadır.[290] BM, uluslararası barışı ve güvenliği muhafaza etmek gibi çok önemli bir görevi üstlenmiştir. Bu bağlamda "kuvvet kullanma" başta olmak üzere, üye ülkelerin tutumlarının belirli kurallara veya çerçeveye oturtulması için özel ilkeler BM Antlaşması tarafından öngörülmüştür. BM Antlaşması devletlerin aralarında çıkan milletlerarası uyuşmazlıkları barışçı çözüm yolları ile çözmek yükümlülüğü altında olduklarını belirtmiştir. Tablo VIII'den de anlaşılacağı üzere BM'nin, Soğuk Savaş döneminde uluslararası barışa birçok açıdan katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Devletler arasındaki uyuşmazlıklar, BM Antlaşmasının 33.madde gereğince ya kendi aralarında ya da bu örgüt tarafından barışçı yollarla çözümlenmeye çalışılmaktadır:

> "Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin muhafazasını tehlikeye düşürebilecek özellikte bir uyuşmazlığa taraf duranlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm olanakları ile bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi tercih edecekleri başka vasıtalarla buna hal çaresi

---

[287] "History of the United Nations", http://www.un.org/en/aboutun/history/index.shtml, Erişim Tarihi: 07.03.2014.

[288] "15 Ağustos 1945 Tarih ve 4801 Sayılı Kanun", *T.C. Resmi Gazete,* 24 Ağustos 1945, Sayı:6092, s.9237-9248.

[289] Güvenlik Konseyi, dünya barışı ve güvenliğiyle ilgili özel veya genel meselelerle ilgilenmektedir. Dünya güvenliğinin her an tehdit alabilme durumu neticesinde Güvenlik Konseyi sürekli toplantıya hazır bir halde olmaktadır. BM üyeleri uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasındaki başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne devrettikleri BM Şartı'nın 24.Maddesiyle kabul etmişlerdir. Güvenlik Konseyi'nin; ABD, Rusya Federasyonu, Fransa, İngiltere ve Çin'den oluşan beş daimi üyesi bulunmaktadır. Konsey, güvenlik açısından adeta en kritik organ konumundadır. Hasgüler ve Uludağ, *a.g.e.,* s.113-115.

[290] *Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye,* http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa, Erişim: 07.03.2014. Bu kurumlar şunlardır: Ticaret ve Kalkınma Konferansı, Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Mülteciler Yüksek Komiseri Ofisi (UNHCR), Dünya Gıda Konseyi, Dünya Gıda Programı, Eğitim ve Araştırma Enstitüsü, Kalkınma Programı (UNDP), Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü, Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO), Çevre Sorunları Programı, Birleşmiş Milletler Üniversitesi, Birleşmiş Milletler Özel Fonu, Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü, Kadının İlerlemesi İçin Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Arama Kurtarma Danışma Grubu.

aramalıdırlar. Güvenlik Konseyi, gerektiğinde tarafları aralarındaki uyuşmazlığı bu gibi yollarla çözmeye çağırmaktadır".[291]

Tablo VIII: Soğuk Savaş Döneminde BM Çözüm ve Müdahaleleri

Uyuşmazlık	Yıl	BM Çözümü/Müdahalesi
Arap-İsrail Çatışmaları	1948	BM'nin Ateşkes Çağrısı[292]
Kore Savaşı	1950-1953	Uluslararası bir gücün tesisi ve bunun ABD Birleşik Komutanlığı emrine verilmesi[293]
Süveyş Krizi	1956	İsrail, Fransa ve İngiltere'nin askeri kuvvetlerin Mısır topraklarından çekilmesi ve BM gücünün bölgeye gelmesi[294]
Kongo'da İç Bunalım; Belçika Müdahalesi, Kongo'nun BM Bşv.	1960	Güvenlik Konseyi Kongo'ya Asyalı ve Afrikalı 20 bin dolayında bu kuvveti ve ekonomik işler için teknik personel göndermiştir.[295]
Kıbrıs'ta Rum Tedhişi	1963-1964	BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964'de bir barış gücünü adaya yerleştirmiştir. Bu güç halen görevine devam etmektedir.[296]
Hindistan-Pakistan Savaşı	1965	Güvenlik Konseyi'nin aracılığı ile ateşkes sağlanmış, iki devlet de 1966'da kendi sınırlarına geri çekilmiştir.[297]
Mısır ve Suriye'nin İsrail'e açtığı savaş	1973	BM barış görüşmelerinin başlamasını istemiş ayrıca sınırlarda çatışmaları önlemek için 7 bin kişilik bir BM gücü yollamıştır.[298]
Lübnan'ın işgali	1978	Güvenlik Konseyi'nin bu bölgeye bir BM gücü yerleştirmesi[299]

[291] Charter of The United Nations, San Francisco, 1945, s.8. https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf, Erişim Tarihi: 12 Mart 2014.

[292] Şubat ve Temmuz 1949 tarihlerinde, BM denetiminde bir yanda İsrail öte yanda Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye arasında ateşkes anlaşmaları imzalanmıştır. Muhteviyat itibariyle benzeşen anlaşmalarla, Filistin'de barışın tesisi için ateşkesin sağlanmasının önemli bir köşe taşı olduğu düşüncesi ortaya konulmuştur. İlaveten ateşkesin gayesinin herhangi bir tarafın bölgesel çıkarlarını muhafaza ya da tanıma manası olmayacağı altı çizilerek belirtilmiştir. "Filistin Meselesi ve Birleşmiş Milletler", http://www.unicankara.org.tr/filistin/2.html, Erişim Tarihi: 23.01.2015.

[293] Detaylar için bkz. UN Resolution No:82, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/82(1950), Erişim Tarihi: 29.01.2015. Sibel Turan'a göre BM'nin yardım çağrısına "ilk uyan doğaldır ki ABD olmuştur". (Turan, *a.g.e.*, s.187).

[294] Bu kriz esnasında örgüt, ilk BM barış gücünü, BM Acil Müdahale Gücü'nü (UNEF) kurmuştur. http://www.unicankara.org.tr/v2/pages/kisaca-birlesmis-milletler.php#.VQW59dKsXQAi, Erişim Tarihi: 22.01.2015.

[295] BM polisi, ilk olarak 1960-1964 yılları arasında Kongo'da görevlendirilmiştir. Gana polisi, BM kontrolünde, kolluk görevlerinin yanı sıra, Kongolu polislerin eğitimleri ve gelişimleri konularında da görev almıştır. 1961 yılında BM, Nijerya ve Kongo arasında yapılan üçlü anlaşma üzerine, görevi 400 Nijeryalı polis devralmıştır. http://www.unicankara.org.tr/fb/polis.html, Erişim Tarihi: 19.02.2015.

[296] Detaylar için bkz.: Soyalp Tamçelik, "BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)", *Turkish Studies,* Cilt:8, No:12, 2013, s.1229-1268.

[297] http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/215(1965), Erişim Tarihi: 12.03.2015.

[298] 1973'teki Arap-İsrail savaşının ertesinde BMGK, 242 sayılı kararın maddelerini tasdik eden ve "adilane ve devamlı barış" kurulmasını hedefleyen müzakere duyurusu yapan 338 (1973) sayılı bildirgeyi onaylamıştır. Söz konusu ilkeler, Ortadoğu barışı için hayati nitelik taşımışlardır. BMGK, 1973 ateşkesini yakından takip etmek için iki adet barış gücü kurmuştur. İlki İsrail ile Suriye'nin imzaladığı anlaşmayı tetkik etmek amacıyla oluşturulan BM Gözlem Gücü (UNDOF) hâlihazırda Golan mevkiinde konuşlanmaktadır. İkinci kuruluşsa Sina'da bulunan Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü 2'dir (UNEF II). http://www.unicankara.org.tr/today/2.html#2h, Erişim Tarihi: 14.02.2015.

[299] İsrail ile Filistinliler arasında çatışmaların yaşandığı yıllarda, güney Lübnan'da, Filistinli örgütler ile İsrail taraftarlarından oluşan mahalli kuvvetler arasındaki çarpışmalar yaşanmıştır. İsrail kuvvetlerinin 1978'de İsrail'deki Filistinlilerin baskınının akabinde güney Lübnan'ı işgalini müteakiben BMGK, İsrail'e geri çekilme çağrısında bulunan ve BM Geçici Lübnan Gücü'nü (UNFIL) oluşturan 425 ve 426 sayılı maddeleri onaylamıştır. UNFIL, İsrail'in çekilişini onaylamak, küresel

Kamboçya-Vietnam silahlı çatışması	1978	Barış Çabaları[300]
SSCB'nin Afganistan'ı İşgali	1979	Barış Çabaları[301]
İran-Irak Savaşı	1980	Arabuluculuk ve Barış Çabaları[302]

Kaynak: Birleşmiş Milletler Resmi Sayfası'ndan derlenerek hazırlanmıştır, http://www.unicankara.org.tr/today/2.html#2c, Erişim Tarihi: 12.06.2014.

BM bir savunma kuruluşu değildir. Ancak BM Anayasanın 51'inci ve 52'nci maddeleri, ortaklaşa güvenlik amacıyla bölgesel düzenlemeler oluşturulabilmesini öngörmektedir. Bu yüzden devletlere meşru bir yetki vererek, örgütlenmesinin temelini oluşturmaktadır. NATO'nun ve WP'nin de hukuki temelini de aslında bu madde teşkil etmektedir. BM Güvenlik Konseyi içinde ABD, İngiltere, Fransa gibi üç NATO üyesi yer aldığından, NATO'nun BM'deki ağırlığı ve yetkisi fazladır.

BM Genel Sekreterliği bugün, dünyayı ilgilendiren BM kararlarında, NATO'nun tam desteğini alarak hareket etmek istemektedir. Küreselleşme sürecinde yaşanan değişim, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve WP'nin dağılması sonucu NATO'nun savunma örgütü olmaktan ziyade, dünya barış ve güvenliğini sağlamaya yönelik bir teşkilata dönüşmesi BM'yi NATO ile işbirliğine yöneltmiştir.

---

barış ve güvenliği tesis etmek ve Lübnan'ın coğrafyasındaki itibarını yeniden inşa etmesine olanak sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. http://www.unicankara.org.tr/today/2.html#2h, Erişim Tarihi: 14.02.2015.

[300] Kamboçya derin bir iç çatışma içindeydi ve dünyadan bir o kadar izole olmuş biçimdeydi. Kamboçya, 1950'lerde bağımsızlığını Fransa'dan kazanmış ancak rafta bekleyen meseleleri çok fazlaydı. 1960 ve 1970'lerde Vietnam Savaşı'ndan oldukça etkilenmiştir. İç savaş ve Pol Pot idaresi devlete ciddi zararlar vermiştir. 1975'ten sonra dört yıl süreyle devam eden'Kızıl Kmerler' dönemi esnasında hastalık, açlık ve cinayet sebebiyle 20 milyonun üzerinde insan hayatını kaybetmiştir. BM ülkedeki barış çabalarına katkıda bulunmuştur. BM Kamboçya Geçici İdaresi'nin (UNTAC) destekleriyle 1993'te ülkede ilk defa serbest seçimler yapılmıştır. BM Kamboçya idaresini uzlaşma ve yeni atılımlar için çalışma hususunda desteklemiştir. Eşzamanlı olarak bir temsilci, Kamboçya'daki insan haklarının gelişimine katkı koyan İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, Kamboçya idaresine ve vatandaşlarına büyümenin ön aşaması olan hukukun üstünlüğü ve insan haklarının yaygınlaştırılmasıyla muhafazasında destek olmuştur. http://www.unicankara.org.tr/today/2.html#2h, Erişim Tarihi: 14.02.2015.

[301] SSCB, 1985 yılında Afganistan'da yürüttüğü askeri harekâtı daha da yoğunlaştırmıştır. Ancak yine de Afgan halkının sürdürdüğü direniş hareketlerini kıramamış ve ülkeyi bütünüyle kontrolü altına alamamıştır. Bu arada da Afgan sorununu çözümlemek üzere Cenevre'de görüşmelere başlanmıştır., Cenevre görüşmeleri, BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde Afganistan ve Pakistan, dolaylı olarak ise ABD ile SSCB arasında 1982 yılında başlamıştır. Bu görüşmeler uzun sürmüştür. Sonuçta, Afganistan ile Pakistan anlaşmışlar ve bunun ABD ile SSCB tarafından kabul edilmesi üzerine 14 Nisan 1988'de Cenevre'de Afganistan sorununa son veren antlaşma imzalanmıştır. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih,* Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.816.

[302] Arabuluculuk çalışmalarında 1980'den 1986'ya kadar, Jan Eliasson da önemli rol oynayarak, BM misyonunun bir parçası olmuştur. Eliasson için bkz. http://www.un.org/ga/president/60/office/president.html, Erişim Tarihi: 11.01.2015.

2.1.2.4.Avrupa'lı Diğer Uluslararası Örgütler

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Batı Bloku'nun Avrupalı temsilcileri, bir kez daha savaşın yıkıcılığıyla karşı karşıya kalmamak ve çok yakından hissettiği Sovyet tehlikesine karşı güvenliklerini korumak üzere beraber hareket etmeye karar vermişlerdir. Bu amaçla 1948 Brüksel Antlaşmasıyla kurdukları örgütle, kıtanın Sovyet tehlikesine karşı savunulmasında yetersiz olunacağı düşüncesiyle, ABD destekli NATO'yla işbirliği yapmaya yönelmişlerdir. Bir başka yandan, Avrupa'nın kendine has bir güvenlik işbirliği yapılanması olan Avrupa Savunma Topluluğu'nun (EDC) ve Avrupa Siyasal Birliği'nin iç uyuşmazlıklar sebebiyle başarısız olmasından sonra[303], 1954 yılında tesis edilen Batı Avrupa Birliği (WEU) kurulmuş, ancak birlik Soğuk Savaş süresince işlevsiz kalmıştır. Bu yüzden de Avrupa'nın güvenliği, Soğuk Savaş boyunca NATO vasıtasıyla sağlanmıştır.[304]

Yine de Avrupalı diğer uluslararası örgütler, Soğuk Savaş ve sonrasında uluslararası güvenliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) olarak etkilemişler ve Soğuk Savaş döneminde dolaylı da olsa güvenliğin bir aktörü konumunda olmuşlardır. AGİK, Doğu Blokunun çözülmesindeki önemli faktörlerden birisi olarak gösterilmektedir. Çünkü Bilal Karabulut'un ifadesiyle, Batı yanlısı girişimin, kişilere, mallara ve düşüncelere hareket özgürlüğünün sağlanması çağrısı ve insan hakları savunusu, Doğu'nun çözülmesine aracılık etmiştir.[305] Doğu Bloku'nun çözülmesi, Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni güvenlik konularının ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Bu arada WEU, 1984 yılına dek NATO'yla işbirliği üst düzeyde gerçekleştirirken, sonraki yıllarda, kendine ve kıtaya özgü bir güvenlik örgütü olma maksadıyla çabalarda bulunmuştur. Örneğin, 1984 Roma Deklarasyonu'nda,

---

[303] Avrupa Siyasal Birliği'nin taslağında uluslarüstü bir nitelik benimsenmiş ve söz konusu birliğin dış politika, savunma, sosyal entegrasyon ve insan haklarının muhafazası hususlarında vazife alması düşünülmüştür. (Barış Özdal, Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri,* Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005, s.81).

[304] Demir, *a.g.m.*, s.299.

[305] (Bilal Karabulut, "Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Bakış,* Cilt: 4, Sayı:8, 2011, s.70).

WEU'nun olduğundan daha geniş yetkilerle görevler üstlenmesi gerektiği ve kıta dışında var olan krizler de önemli bir aktör olarak hareket etmesinin altı çizilmiştir. Roma'dan üç yıl sonra, 1987'de Lahey Platformu'nda NATO'nun "Avrupa Kanadı" olarak WEU'nun gücünün daha da arttırılması koşulunun ortaya konması, Avrupalı devletlerin, NATO'dan bağımsız bir güvenlik kimliği arayışında olduğunu gözler önüne sermiştir.[306] Bu arayışlar Soğuk Savaş sonrasında yoğunluğunu artırmıştır.

2.1.3. Soğuk Savaş Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi

Soğuk Savaş Dönemi'nde güvenlik konusu, öncelikle devlet eksenli düşünülmüştür. Hatta BM'nin ulus-devlet hâkimiyetini temele konumlandıran yaklaşımı dikkate alınırsa, yirminci yüzyılda güvenliğin ancak devlet aracılığıyla ve devletin güvenliğinin sağlanması koşuluyla tesis edilebileceği düşüncesinin ağır bastığı öne sürülebilir.[307] Başat güç olarak devletlerin bekasına yönelik herhangi bir faaliyet sonrasında ise BM, NATO ve WP'nin müdahale yeteneği de bu kurumların güvenlik aktörü olarak yer almasına aracılık etmiştir.

Soğuk Savaş döneminde devletlerin bekasına yönelik en büyük tehdit olarak nükleer tahribat gösterilmiştir. Bu güvenlikleştirme eylemi, blokların birbirleriyle ortak politikalar geliştirmelerine ve ortak savunma örgütleri kurmalarına sebebiyet vermiştir. Güvenliğin diğer konusu Doğu-Batı rekabetinde, nükleer mücadele haricinde girişilecek anlaşmazlıklar olarak ortaya konulmuştur. Buna göre iki blok da kendi ideolojik altyapısını tesis etme adına devletlerin içişlerine ve ulusal çıkarlarına karışma eğiliminde olmuşlardır. Bu eğilim karşı bloklar tarafından tehdit olarak tanımlanmış ve buna hızlıca müdahale etme, güvenliğin teminatı adına meşru gösterilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde güvenlik anlayışı askeri gücün ve donanımın üst seviyeye getirilmesini, sivil savunmaya önem verilmesini ve dış politikada ulusal çıkarların ön plana alınmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle devletler ulusal ordularına ve silahlanmaya, blok liderlerinin de desteğiyle, önemli bir kaynak

[306] Kader Özlem, "Avrupa'da Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci ve NATO-AB-Türkiye İlişkileri Açısından Analizi", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi,* 07 Ocak 2009, http://www.turansam.org/makale.php?id=251, Erişim Tarihi: 06.06.2015.
[307] Detaylı bilgi için bkz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, *11 Eylül: Öncesi ve Sonrası,* Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006.

aktarımında bulunmuşlardır. İki blok da birbirlerine karşı diğerini güvenlikleştirmiş; bu çerçevede ana amaç bir blokun tek başına dünyaya egemen olmasının önüne geçmek olmuştur. Mevzubahis dönemin Küba krizine kadar olan kısmında realist kuramın fikir adamlarının öngördüğü güçlü devlet modeli etkin olmuş ve bu model bağlamında müdahale, savaş ve diplomasi dışında diğer yöntemler meşru hatta elzem görülmüştür. Realist paradigma bu dönemde NATO'nun ve WP'nin kurulmasında, nükleer silah yarışına girilmesinde, ideolojik kamplaşmanın yayılmasında, güvenlikleştirme eylemlerinin sayısının artışında, değişik coğrafyalarda girişilen savaşlara taraf ve destek olunmasında hatta film sanayinde bile propagandaya dayalı temaların geliştirilmesinde etkili olmuştur. Ancak Küba krizinde, yapılacak en ufak bir hatayla nükleer savaşa girilebileceğinin anlaşılması üzerine başlatılan barışçıl girişimlerin Yumuşama sürecine vesile olması realist kuramın yerine kısa bir süre de olsa neo-liberal paradigmanın etkisini arttırmasını beraberinde getirmiştir. Neo-liberal kuramın etkisiyle güvenlik anlayışında karşıtlığın değil de işbirliğinin güvenliği tesis etmesinde daha faydalı olacağı görüşü ağırlık kazanmıştır. Ekonomik ve toplumsal anlamda birbirlerini tanıyan devletlerin zamanla diplomatik ve siyasal ilişkiler de geliştirebileceğine inanan liberallerin etkisiyle dünya geçici de olsa bir barış ortamında yaşayabilmiştir. Ancak bu barış ortamı, Doğu blokunun kapalı rejimlerinin, kendilerini sorgulamaları adına önemli bir kırılması noktası olmuş; Batı devletlerinin gönenci karşısında, kendi rejimlerinin ve ekonomilerinin zayıflığını tespit etmişlerdir. Bu durum karşısında SSCB'nin kendisini daha güçlü göstermesi adına giriştiği saldırgan tutum; realist kurama geri dönüşü beraberinde getirmiş ve Soğuk Savaş sert bir şekilde tekrar hissedilmeye başlamıştır. ABD'nin bu dönemde hem ekonomik hem teknolojik anlamda ağırlığını ortaya koyması, SSCB'nin de sonunu hazırlayan temel etken olmuştur. Neticede realist kurama da; NATO'ya da gerek kalmayan bir döneme girildiği varsayılmıştır.

2.2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Konuları ve Aktörleri

Soğuk Savaş'ın bitişi, Küreselleşme ve 2001 yılında yaşanan terör eylemleri önce uluslararası ilişkileri, ittifakları, stratejik düşünceleri, tehdit, risk ve ardından bunlara bağlı olarak tanımlanan güvenlik kavramını oldukça sarsmış ve söz konusu olguyu önemli bir seviyede değişime zorlamıştır. Artık güvenlik, başka bir ülkenin

silahlı kuvvetlerinden gelecek bir tehdit olmaktan çıkmış ve boyutları genişleyerek, konuları ve aktörleri çeşitlenmiştir.

Soğuk Savaş döneminin sona erişiyle birlikte, süper güçler arasında büyük yıkıma ve tahribata sebebiyet verebilecek savaş olasılığının geçici de olsa ortadan kalktığı rahatlıkla söylenebilir. Buna karşılık bölgesel, etnik ve dinsel içerikli savaş veya çatışmalar hâlihazırda önemini muhafaza etmektedir. Asimetrik bir tehdit olarak bu dönemde terörizm kendisini yakından hissettirmiş ve küresel bir boyut kazanmıştır. Terörist gruplar, dünyanın belirli belirsiz her coğrafyasından zaman gözetmeksizin bölücü faaliyetler gerçekleştirecek imkân ve kabiliyete ulaşmıştır. Bu dönemde realist kuramın yerine neo-liberal kuramın etkisiyle askeri boyuta haiz sert güvenlik tedbirleri yerine daha yumuşak güvenlik tedbirleri alınmasına özen gösterilmiştir.

Güvenlik kavramının değişimiyle beraber güvenliğin boyutları ve kapsamı da değişmiştir. Adeta güvenlik de uluslararası sisteme uyarak küreselleşmiştir. Güvenlik boyutu, ulus-devlet güvenliği tanımından küresel güvenlik şeklinde ifade edilen bölgesel ve uluslararası güvenlik anlayışına doğru evirilmiştir. Bu bağlamda güvenlik olgusunun içeriği de genişlemiş; savaş, çatışma, kuvvet kullanma eylemi dışında siber saldırılar, küresel ekonomik kriz, enerjinin kontrollü sevkiyatı, çevre ve iklim değişiklikler, uluslararası göç, sağlık ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve eğitimde fırsat eşitliği konuları da güvenliğin muhteviyatına eklenmişlerdir:

> "1990'lar ile birlikte hız kazanan küreselleşme olgusu, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle iki kutupluluğun çözülmesi, iç ve dış politika arasındaki ayrımın netliğini yitirmesi, iletişimin gelişmesi, çevre, göç, enerji gibi konuların daha fazla önem kazanmaya başlaması, sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin artması, uluslararası politikada aktör çeşitliliği ve birey güvenliğinin ön plana çıkması gibi hususlar uluslararası siyasetin zemininde değişim yaşanmasına sebep olmuşlardır. Bu değişim doğrudan güvenlik anlayışını da etkilemiş ve güvenlik kavramı ile kapsamında değişim yaşanmasını beraberinde getirmiştir".[308]

Soğuk Savaş sonrası dönemde ilk karşılaşılan silahlı müdahale Körfez Savaşı[309] olmuştur. Körfez bunalımı sırasında NATO'nun vermiş olduğu kararlar,

---

[308] Bayır, *a.g.m.*, s.173.

[309] İran-Irak Savaşı'nın sona ermesine müteakip, Orta Doğu'da en büyük askeri güce sahip ülke konumuna erişen Irak, savaş esnasında Körfez devletlerinden temin ettiği borçların ödenmesi hususunda ciddi problemler yaşamıştır. Buna ilaveten 1990'da petrol fiyatlarında oluşan ani düşüş Irak'ın iktisadi yapısını bozmuştur. 1990'un Temmuz ayı ortalarından başlayarak dönemin Irak lideri Saddam Hüseyin petrol fiyatlarında oluşan düşüşü, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin petrol

daha önceleri sıkça gündeme gelmiş olan ve "alan dışı" olarak kavramsallaştırılan NATO'nun kendi görev sahası haricinde meydana gelebilecek meselelere ne gibi çözümler üretebileceği hususunda da rehber görevi görmüştür. Teşkilat üyelerinin, NATO'nun görev sahası dışında cereyan eden bu meseleler karşısında örgüte müdahale edebilme yeteneğini ve yetkisini vermesi, örgütün buna benzer durumlar karşısında hem politik hem de askeri gücünün ağırlığının olacağını göstermiştir. Tüm bunlara ilaveten teşkilatın ortak bir harekâta yanaşmayıp yalnızca bölgeye asker sevk eden ABD'ye destek olduğunu duyurması, bazı Avrupalı örgüt üyelerinin alan dışılık yaklaşımına soğuk baktıklarını ve söz konusu durum karşısında çekincelerini öne sürdüklerini ortaya çıkarmıştır.[310]

Körfez Savaşının hemen akabinde, Soğuk Savaş dönemindeki denge stratejisinin bir anlamda devamı olan ve bölgedeki ani bir istikrarsızlığını, bölgenin hassas yapısını etkileyeceği yaklaşımını merkezine dahil eden ve ABD dış politikasının klasik doktrinlerinden bir tanesi olarak bilinen çevreleme politikası[311] izleğinde Basra Körfezi adına ortaya konan proje 1993'ten itibaren sekiz yıl boyunca etkisini göstermiştir.

---

politikalarına bağlamış, eşzamanlı olarak da Kuveyt'le olan sınır bölgesinde, karşı devletin toprakları içinde yer alan belli başlı petrol rezervleri üzerinde hak iddiasına girişmiştir. Uyuşmazlıkla ilgili Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde tertiplenen müzakerelerden netice alınamamıştır. Bunun üzerin Irak, 02 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiştir. Alptekin Molla, "Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri", *Akademik Fener,* Sayı:11, Bandırma, 2009, s.33-34.

[310] Doğu Blokunun kendini lav etmesi ve Batı'ya yönelik Sovyet tehdidindeki azalma ertesinde NATO'nun önemli stratejik dönüşümlere odaklandığı esnada meydana gelen Körfez krizi NATO'nun ilgisini uyandırmış ve Orta Doğu bölgesi örgütün stratejik alanı dâhilinde kabul edilmeye başlanmıştır. Körfez Savaşı'nı müteakiben bir araya gelen NATO Dışişleri Bakanları toplantısının ardından, NATO'nun Avrupa'nın yeni güvenlik mimarisinin ana unsuru olacağı belirtilirken, Orta Doğu'nun NATO adına büyük önem arz ettiğine dikkatler çekilmiştir. Bildiride, Körfez krizinin, NATO'nun ani gelişmelere hazırlıklı olması gerektiğini gösterdiği ifade edilmiş ve bölgedeki krizlerin, NATO'nun klasik ilgi alanının haricinde dahi bulunsa ittifakın güvenliğini doğrudan etkileyebilecek güçte olduğu öne sürülmüştür. Alptekin Molla, "Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri", *a.g.m.,* s.33-39.

[311] Çevreleme politikası, ABD'nin, Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin revizyonist politikalarına karşı izlediği askeri, iktisadi ve diplomatik öğeler bünyesinde barındıran bir dış politika stratejisi olmuştur. Buna göre Temmuz 1947'de yayınlanan bir bildiride, dönemin ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Doğu politikası danışmanlarından George F. Kennan, SSCB'nin sahip olduğu politik sistemin yumuşayacağı ya da çözüleceği ihtimaliyle Rusların yayılmacı davranışlarının uzun vadeli bir strateji ve çeşitli işbirlikleriyle çevrelenmesi gerektiğini yazmıştır. Truman doktrini bu stratejinin ilk karşılığı olmuştur. Mevzubahis strateji SSCB'nin Kore, Çin, Doğu Avrupa ve Vietnam'da giriştiği genişleme politikasına karşı oluşturulmuştur. Kennan için bkz. "Üç Soğuk Savaşçı", http://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/turkish/special.html, Erişim Tarihi: 21.01.2015.

Clinton'ın başkan seçilmesine müteakip 1993'ün 18 Mayıs'ında dönemin Ulusal Güvenlik Konseyi Yakın Doğu Bölgesi Sorumlusu Martin Indyk'ın ortaya koyup detaylandırmış olduğu Çifte Çevreleme Politikası[312], Soğuk Savaş döneminde birbirlerine yönelik husumet duygularıyla doldurulan iki devletin şimdi ikisinin birden oyun dışında bırakılmasına ve buna karşılık, Körfez ülkeleriyle ABD'nin geliştireceği işbirliğine dayanmıştır.

Irak'la birlikte İran'ın askeri yönlerden kuşatılması, iktisadi müeyyidelerle söz konusu ülkelerin politik sistemlerinin davranışlarını değiştirmek, dost ülkelerle olan işbirliğini geliştirmek ve bu devletlerin politik sistemlerine çeşitli vesilelerle müdahale edip güçsüzleştirmek, çift çevrelemenin temel stratejileri olmuştur. Böylece iki olası düşman unsurun çevrelenme aracılığıyla beraberce oyun dışı bırakılması hedeflenmiştir.[313]

Clinton'un başkan olmasıyla birlikte 1993'ten 2001'e kadar olan dönemde, ABD'nin gücünü ve itibarını yükselttiği ileri sürülebilir; hatta Soğuk Savaş döneminden de önemli bir hale geldiği söylenebilir. Clinton sonrası yapılan demokratik seçimlerde ABD başkanlığına Cumhuriyetçi Parti'den George Bush gelmiştir. Bush'un başkanlığa gelişiyle eşzamanlı olarak ABD'nin dış politikada daha sert politikalar üretmesi gerektiğine inanan ve "şahinci" stratejilerin benimsenmesini savunan yeni muhafazakârlar[314] da küresel güvenliğin başat aktörleri olmuşlardır.

Küreselleşmenin etkili olduğu milenyumda köşe noktası, ABD'ye karşı El-Kaide tarafından organize edilen 11 Eylül terör saldırıları olmuştur. Bu uluslararası terör girişimi küresel güvenliği ve dolayısıyla tüm dünyayı derinden etkilemiştir. Aynı zamanda söz konusu terör eylemi, 'şahinci' politikaları tatbik edebilmeleri için

---

[312] Bu yeni düzenleme potansiyel düşman iki devletin çevrelenme yoluyla birlikte sistemin dışına atılmasıydı. (Serhat Erkmen, "ABD'nin Ortadoğu'da Değişim İhtiyacının Nedenleri", *Stratejik Analiz,* Cilt:3, sayı:35, 2003, s.27).

[313] Serhat Erkmen, "ABD'nin Ortadoğu'da Değişim İhtiyacının Nedenleri", *Stratejik Analiz Dergisi,* Cilt:3, Sayı:35, 2003, s.27.

[314] "Neo-con" kavramı, ABD'de 1970'lerin ikinci yarısında, 1980'li senelerde, yeni muhafazakâr denen kesimler için kullanılmıştır. Kültürel rölativizme soğuk bakmaya başlayan eski solcuların sağ politikalara kaymalarının da etkisi ile oluşan, gelişen bu "yeni muhafazakâr" siyaset, George W. Bush döneminde en güçlü dönemini yaşamıştır. Eser Karakaş, "Neocon'ların şaşırtıcı benzerliği", *Zaman Gazetesi,* 5 Aralık 2013, http://www.zaman.com.tr/yorum_neoconlarin-sasirtici-benzerligi_2177637.html, Erişim Tarihi: 14.02.2015.

yeni muhafazakârlara da önemli bir fırsat sunmuştur. ABD, böylece sert bir şekilde başat aktör olduğunu hissettirmeye başlayarak önce Afganistan'ı ardından Irak'ı işgal etmiştir. Ülkelerin iç politikalarına müdahale etmiş, Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşanan "renkli devrimleri" desteklemiştir. Söz konusu devletleri Rus nüfuz sahasından çıkarma stratejisi ve Hazar Havzası'ndaki enerji dağıtımında başat güç olmak isteği ABD'nin söz konusu devrimlerde etkin rol oynamasına sebebiyet vermiştir.

1990'ların başındaki Birinci Körfez Savaşı ile Ortadoğu'daki varlığını devamlı hale getireceğini gösteren ABD'nin, Pentagon ile Dünya Ticaret Merkezi'ne gerçekleştirilen terör eylemlerinin ertesinde, Ortadoğu coğrafyasını, demokratik, neo-liberal ve sosyal inşacılık bağlamında Batılı kimliğin temel değerleri doğrultusunda, "Büyük Ortadoğu Projesi" (BOP)[315] adıyla yeniden yapılandırmak istediği anlaşılmaktadır. Terör eylemlerinden sonra El-Kaide[316] düşman ilan edilmiş ve bu çerçevede Orta Asya ve Ortadoğu bir anda terör eylemlerinin kaynağı olarak gösterilmiştir. El-Kaide terör örgütünün konuşlandığı yer olarak işaret ettiği Afganistan'a Amerikan müdahalesi ilk bakışta meşru bir savunma hareketi biçiminde benimsense de söz konusu güç kullanımı, El-Kaide operasyonu ile kalmamış, Irak'a kadar yetişmiştir. Öte yandan Suudi Arabistan, Amerikan güvenlik seçkinleri tarafından terör eylemlerinin bir diğer kaynağı olarak gösterilirken; Suriye ve İran'a terör örgütlerine yataklık etmemeleri hususunda uyarılarda bulunulmuştur. Bu ülkeler bir anda ABD'nin terörle mücadelesinde hedef hattının ortasında

[315] Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Kuzey Afrika'dan Pasifik'e kadar uzanan geniş bir alanı içermektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin demokrasiyi yayma girişimi olarak tanıtılan proje, iktisadi ve politik reformları içermekte; bu düzlemde, Ortadoğu'da politik hürriyeti, kadın-erkek eşitliğini, eğitimde fırsat eşitliğini, liberalleşme olanaklarını sağlayacak hamleler olarak addedilmiştir. BOP, Ortadoğu ülkeleri tarafından yoğun bir biçimde eleştirilmiştir. Eleştirilerin odağında, söz konusu ülkelerin bu proje kapsamında ulusal çıkarlarının zarar göreceği kanısı yer almıştır Kaan Gaytancıoğlu, "Türkiye-Suriye İlişkileri (1946-2012)", *Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Orta Doğu,* (Ed.) Fahri Türk, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne, 2013. (Büyük Ortadoğu Projesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tayyar Arı, "Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler", (Ed.) İdris Bal, *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası,* Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2004).

[316] 1979-1986 arasında Afganistan'daki Sovyet işgaline karşı savaşmış İslami radikal direniş savaşçıları arasından doğan El Kaide, Amerikan hedeflerine giderek artan doğrudan saldırılar düzenleyerek küresel terörizmin en dikkat çeken sembolü haline gelmiştir. El Kaide, 11 Eylül yoluyla sadece terörizmin yeni küresel menzilini değil, aynı zamanda yirminci yüzyılda savaşların, devletlerin yanında gevşek bir şekilde örgütlenmiş terörist ağları da içeren devlet-dışı aktörler tarafından yürütülebileceğini göstermiştir. (Heywood, *a.g.e.,* s.78).

kalmışlardır. Yalnızca dönemin Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin idaresinin devrilmesi biçiminde anlaşılmaması gereken ABD'nin Irak'ı işgali, uluslararası etkileri de olan, Ortadoğu coğrafyasına neo-liberal ve sosyal inşacı politikalar doğrultusunda şekil verme müdahalesi olarak gösterilebilir.

Hükümetler dışı ve uluslararası örgütler bir yana güçlü ve demokratik ülkelerin de söylediklerini duymazdan gelen ABD, "ben yaptım oldu" mantığıyla Irak'ı işgal etmesi uluslararası kamuoyunda yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. ABD'nin Irak'ı işgal etme gerekçesi olarak öne attığı Irak topraklarında Kitle İmha Silahlarının (KİS) olduğuna dair savların doğru olmadığının anlaşılması, mevzubahis işgalin, Ortadoğu coğrafyasında önemli ve uzun vadeli bir yapılaşmanın temel işareti şeklinde görülmesine aracılık etmiştir. 2003'te ABD silahlı kuvvetleri tarafından işgal edilen Irak, bölgenin ve uluslararası ilişkilerin başat güvenlik sorunlarından birisi olarak Soğuk Savaş sonrasında gündeme gelmiştir.

Soğuk Savaş sonrası döneme küresel güvenliğin başka bir başat figürünü İran'ın temsil ettiği öne sürülebilir. İran'da 2005 yılının Haziran ayında gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı yarışını kazanan Mahmud Ahmedinejad, İran'ın iç ve dış politikasında daha radikal bir görüntü çizmesine aracılık etmiştir. Öyle ki bu dönemin en önemli özelliği İran dış politikasının sertleşmesi ve saldırganlaşması olmuştur. Ahmedinejad çok farklı bir dış politika stratejisi bağlamında politikalar geliştirmiştir. Bu dönemde ABD ve İsrail tarafından terörist devlet olarak gösterilen İran, bunalımları tırmandırıp buna istinaden saldırgan tutumu benimsemeyi bir dış politika davranışı olarak içselleştirmiş; ABD ve İsrail'i güvenlikleştirmiştir. Bu şekilde kendi siyasal rejiminin geleceğini teminat altına almaya çalışmıştır. Ülke içindeki etkin bir grup olan radikal muhafazakârların görüşleri doğrultusunda İran gibi Batı'yla muhtelif meseleleri olan bir devletin, söz konusu ülkelere devamlı imtiyaz vermek şeklinde rejiminin bekasını temin etmesi olanaksızdır. Bu çerçevedeki görüşler neticesinde İran'ın tehlikeli bir devlet olduğu hususunda uluslararası toplumda bir oydaşma sağlanmaya başlanmıştır. Öyle ki bu sayede BM gibi uluslararası kuruluşlardan İran aleyhinde kararlar çıkabilmiştir.[317]

[317] Örneğin İran'ın, uranyum zenginleştirme hakkının kayıtsız bir biçimde geçici olarak durdurmasını öngören 1696 nolu BM Kararı için bkz.: "Security Council Demands Iran Suspend Uranium

İran, 2000'li yılların ortalarından itibaren nükleer çalışmaları doğrultusunda Uluslararası Atom Enerji Kurumuyla olan ilişkileri de gerginleşmiştir. Ek olarak insan hakları bağlamında da uluslararası kamuoyundan tepki almış ve BM'de İran'ın kural tanımayan katılığına karşı kararlar çıkmıştır. Bölge coğrafyasında İran'ın komşuları ve bölgenin diğer devletleri de İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerinden endişe duymuşlardır.[318] Böyle bir dönemde bu ortamdan yararlanan ABD ve İsrail; İran aleyhindeki propagandasını artırmıştır. Bu propaganda uluslararası kamuoyu nezdinde İran'a yapılacak bir müdahaleye meşruluk katmak için aracılık görevi görmüş[319] fakat beklenen bugüne dek gerçeklememiş, ayrıca Temmuz 2015'te ABD, İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerine kontrollü bir şekilde devam etmesine müsaade etmiştir. Böylece İran üzerindeki ekonomik ambargosunu da kaldırmıştır. İran da geçmiş propagandalar karşısında Batı'yı güvenlikleştirerek, kendisine yöneltilecek bir müdahalede Irak ve Afganistan gibi aciz kalmayacaklarını bunun bedelinin Batı için ağır olabileceği şeklinde görüşler bildirmiştir. İran'ın bu gibi çıkışları, uzun bir dönem, uluslararası kamuoyundan endişe ile takip edilmiştir. Batı, Soğuk Savaş sonrası dönemde demokrasiyi içselleştirmemiş radikal devletlerin, hele ki İslam âleminde önemli bir yere ve güce haiz olan İran'ın nükleer bir ülke olmasını tehlikeli bulmuştur. Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrası dönemde İran Batı tarafından da güvenlikleştirilmiştir. Son dönemde İran üzerindeki ambargosunu kaldırılmasına rağmen, geçmişten gelen ön yargılar, halihazırdaki normalleşme çabalarını sekteye uğratabilir ve İran daha da radikalleşebilir. İran'ın radikalleşmesi bu bağlamda Batı'nın da güç kullanmasına aracılık edebilecektir.[320] İran'ın bu şekilde güvenlikleştirilmesi akıllara bir anda

---

Enrichment by 31 August, or Face Possible Economic, Diplomatic Sanctions", UN Resolution: 1696, 2006, http://www.un.org/press/en/2006/sc8792.doc.htm, Erişim Tarihi: 11.03.2015.

[318] 11 Nisan 2006'da Ahmedinejad, İran'ın uranyum zenginleştirmeyi başardıklarını ilan etmiştir: "İran bundan böyle nükleer güce haiz olan devletlerdendir. İran halkının üstün azmi neticesinde gerçekleşen bu çabalarımıza uluslararası sözleşmelerin izin verdiği ölçüde devam etmekte kararlıyız" şeklinde duyurusunu tamamlamıştır. Aynı günlerde İran'ın ruhani önderi Ayetullah Ali Hamaney de İran'a olası bir Amerikan müdahalesi durumunda aynı ölçüde karşılık vereceklerini ve İran'ın bunu, evrenin olanak tanıyan hemen her yerinde gerçekleştirecek donanımda bulunduklarını seslendirmiştir (Gökhan Çetinsaya, Talha Köse, *İran Dosyası*, SETA Vakfı Yayınları, Rapor No: ST2-706, Ankara, 2006, s.39). İran'ın nükleer çalışmaları için bkz.: Zbigniew Brzezinski ve Robert M. Gates, *İran'ın Zamanı Geldi*, Çev. Sermin Karakale, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 39-46.

[319] Arif Keskin, "Devrim İçinde Yeni Bir Devrim Arayışı: Ahmedinejad ve Radikal Muhafazakâr Akım", *Panorama Dergisi*, Sayı:16, s.1-15.

[320] Keskin, *a.g.m.*, s.4-5.

Soğuk Savaş'ın başat güvenlik konusu olan nükleer felaketi getirebilir ve NATO da bu bağlamda; nükleer tehdidin varlığı sebebiyle görevini devam ettirmede önemli bir araç olarak kabul edilebilir. Türkiye'nin de içinde yer aldığı söz konusu coğrafya gün geçtikçe bunalımlarla yüz yüze kalabileceğini göstermektedir.

ABD, 11 Eylül 2001 sonrası dönemde Afganistan'dan sonra Ortadoğu'ya inerek Irak'ı işgal etmiştir. İşgal sonrası dönemde, anti-demokratik ülkelerde neo-liberal fikirler ışığında demokrasi, özgürlük, insan hakları, serbest piyasa gibi düşüncelerin yaygınlaşmasına ön ayak olmak için BOP'u gerçekleştirmek istemiştir. Ancak Irak'ta işgal sonrası dönemde hâkimiyetin sağlanamaması ve Irak'taki kanlı çatışmalara ve iç bunalıma çare bulamaması sonrası bir çıkmazın içine düştüğünü fark etmiştir. Hem bölge halkının hem de uluslararası kamuoyunun sert tepkisi nedeniyle ve BOP'un bölgede uygulanmasının o an için olanaksızlığı sebebiyle ABD projesinden geçici olarak da olsa vazgeçmiştir. Denildiği üzere geçici olarak vazgeçilen ya da gizlice yürütülen proje kısa vadede Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Arap Baharı'na giden sürecin önünü açmıştır. Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yönetimlere karşı başlayan ve domino etkisi ile gittikçe yaygınlaşan muhalif hareketler sonrasında yaşanan[321] veya yaşanılacağı düşünülen özgürlük ortamı, buna özgürlük hareketi olarak bakanlar tarafından Arap Baharı ismi ile adlandırılmıştır.

Arap Baharı, ayrıca Mısır, Tunus, Bahreyn, Cezayir, Ürdün, Libya ve Yemen'de büyük çapta; Suudi Arabistan, Moritanya, Suriye, Umman, Lübnan, Irak ve Fas'ta düşük yoğunluklu olmak şeklinde hemen hemen bütün Arap coğrafyasında meydana gelen direnişler, yürüyüşler, protestolar ve halk ayaklanmaları olarak da ifade edilmektedir. Protestoların, genel itibariyle Prag Baharını andırması sonucunda genel olarak bu döneme Arap Baharı ismi verilmiştir.[322] Protestolar Arap ülkelerinde sıkça yaşanan işsizlik, gıda pahalılığı, politik yozlaşma, ifade özgürlüğünün bulunmaması, kötüye kullanım ve çağdışı yaşam olanakları gibi sorunların neticesinde ilkin Tunus'ta Muhammed Buazizi'nin bedenini ateşe vermesiyle başlamıştır. Akabinde aynı davranışlar, bu sıkıntıları yaşayan devletlerde adeta bir

[321] Armağan Kuloğlu, "Libya Harekâtı, Gelişmeler ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Cilt:3, Sayı:28, 2011, s.50.
[322] Nebahat Tanrıverdi, *Karikatürlerin Dilinden Arap Baharı-1,* Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No:65, Ankara, 2011, s.1-4.

çarpan etkisi göstermek şeklinde yayılmıştır. Kitlesel hareketlerin sonuçları ve kazanımları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Tunus'ta Bin Ali iktidarı kitlesel halk gösterileri ile sona erdirilmiş ve ülke, sivil toplum örgütlerinin katılım gösterdiği bir dönüşüm sürecine girmiştir. Parlamenter sisteminden anayasasına kadar geniş bir değişim süreci içerisine giren Tunus bu özelliği ile bölgede oldukça önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Kitlesel hareketlerin Mübarek rejimini devirdiği Mısır'da ise güvenlik sorunları gölgesinde yeniden yapılanma çalışmaları devam etmektedir. Yedi aylık bir iç savaşın yaşandığı Libya'da ise Kaddafi rejimi askeri yöntemler ile devrilmiştir.[323] Son olarak Suriye'de başlayan sıkıntılar, IŞİD terör örgütünün[324] Kobani'ye girişiyle birlikte Türkiye'de de toplumsal olaylara sebebiyet vermiştir. Türkiye'nin bu çerçevede Suriye ve Irak için ortak tezkere çıkararak olası sınır ötesi bir operasyon adına TBMM'den, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne (TSK) yetki verdiği gözlemlenmektedir.[325] Ayrıca Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde meydana gelen ve IŞİD'in düzenlemiş olduğu iddia edilen terör saldırısı sonrası Türkiye'de tekrardan başlayan PKK terörü ve Türkiye'nin sınır ötesinde giriştiği hava saldırıları, bölgedeki kaosun devam ettiğinin kanıtı olmaktadır. Türkiye'nin bu operasyonları ABD ve NATO'dan icazet alarak gerçekleştirdiği kamuoyuna yansımıştır. Merak edilen böyle bir kaos döneminde 01 Ekim 2014'te NATO Genel Sekreterliğine yeni getirilen Jens Stoltenberg'in nasıl bir kriz yönetimi üstleneceği olmuştur? NATO ve ABD'nin bahsi geçen sınır ötesi hava harekâtlarında Türkiye'ye destek vermesi, ABD'nin İran ve Küba ile arasındaki diplomatik ilişkileri yeniden tesis etmeye çabalaması, NATO'nun Rusya'yı yalnızlaştırmaya çalıştığını gösterebilir. Ayrıca Ukrayna krizi sonrası genel sekreterin Avrupa güvenlik mimarisinden bahsetmesi; NATO'nun

---

[323] Nebahat Tanrıverdi, "Kaddafi Sonrası Libya ve Demokratikleşme Sorunu", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Cilt:3, Sayı:35, 2011, s.42.

[324] Irak kökenli IŞİD Suriye iç savaşının yarattığı güç boşluğu ve şiddet ortamından faydalanarak Suriye'de etkinlik kazanmıştır. Örgüt Suriye'de kazandığı gücü Irak'a taşıyarak kısa sürede Musul'dan İran sınırına uzanan bir hat üzerinde kontrol sağlamayı başarmıştır. Batı kamuoyunda IŞİD'in güçlenmesinin ana nedenlerinden birinin tüm dünyadan savaşçıların IŞİD saflarında savaşmak üzere Suriye'ye giden kişiler olduğu vurgulanmıştır. Oytun Orhan, *IŞİD ile Mücadele, Sınır Geçişleri ve Türkiye,* Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No:11, 2014, s.1.

[325] "Suriye-Irak tezkeresi TBMM'den geçti", BBC Türkçe, 2 Ekim 2014, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/10/141001_tezkere_kabul, Erişim Tarihi: 06.12.2014.

gerçek misyonuna döndüğünün, yani Rusya Federasyonu karşısında bir güç olacağını kanıtlar nitelikte olmuştur.

Irak ve akabinde Ortadoğu'da yaşadığı buhranlar neticesinde ABD'nin "tek süper güç" olduğu sorgulanmaya başlamıştır. 11 Eylül 2001 sonrası dönemde ABD'nin hegemon gücü çeşitli aktörlerle ve olaylarla sarsılmaya başlamıştır. Aktörlerden ilki olarak Soğuk Savaş'taki rakibi SSCB'nin halefi Rusya Federasyonu gösterilebilir. Rusya Federasyonu, özellikle son on yılda, Vladimir Putin yönetiminde uluslararası sistemdeki merkezi yerini tekrar bulmaya çalışan bir görüntü vermektedir. Putin ile kendi kimliğini tekrar bulan 'Rus Ayısı', enerjiden elde ettiği iktisadi kazanımları politik sahada etkili bir şekilde kullanmaya başlamıştır. 2006'da tertiplenen Münih Güvenlik Konferansı'nda Putin'in konuşmaları ABD egemenliğine bir başkaldırış ve "çok kutupluluğa doğru gidiş" şeklinde yorumlanmıştır. Rusya Federasyonu'nun özellikle son dönemde Kırım olayları esnasında büyük bir güç olduğunu tekrar hissettirmeye başlaması, *"Yeni Soğuk Savaş"* tartışmalarına tekrardan yol açmıştır. 2014 yılında Kırım[326] adeta, Rusya Federasyonu ile Batı arasındaki nüfuz mücadelesinin odağına yerleşmiştir. Ukrayna'da 2013 Kasım'da bölgesel nitelikte başlayan ve nedeni demokrasi arayışı olarak gösterilen kriz, Ukrayna'nın Rusya Federasyonu'na yakınlaşmasını istemeyen Batı yanlıların gösterileri ve buna destek verdiği öne sürülen Batı ülkelerine karşılık, Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ilhak edişiyle küresel bir boyut elde etmiştir. Rusya Federasyonu'nun bu hamlesi, birçok yoruma göre Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonraki Rus-Batı ilişkilerinin bir sonu anlamına gelmiştir.[327] Ukrayna'daki yaşananları ilk günden itibaren seçilmiş bir hükümete karşı kasıtlı bir eylem olarak içselleştiren ve olayları bir meydan darbesi olarak niteleyen Rusya Federasyonu, tüm bu emrivakiye karşılık kendine özgü davranışıyla Kırım'ı ilhak etmiştir. Dayanak olarak Rus etnik varlığını ileri süren Rusya Federasyonu, bundan sonra da Moldova, Kazakistan gibi ülkelere de olası müdahale senaryolarını gerçekleştirebilecek

[326] Kırımlı Tatarlar'ın 15'inci yüzyılda kurduğu Kırım Hanlığı, üç yüzyılı aşkın bir süre varlığını sürdürmüş; Yarımada Osmanlı hâkimiyeti, kısa süren bağımsızlık ve Rus ilhakının ardından, 1954 yılında dönemin Sovyet lideri Nikita Kruşçev tarafından o dönemki Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne devredilmiştir. Kruşçev'in Ukrayna kökenli olması Rusların bu hamleye hep şüpheyle yaklaşmasına neden olmuştur.

[327] Dmitri Trenin, *The Ukraine Crisis and The Resumption of Great-Power Rivalry*, Carnegie Moscow Center, July 2014, s.3.

altyapıyı hazırlamıştır. Böylece Rusya Federasyonu'nun güneye açılma politikasında da bir köşe başı "Yeni Rusya Federasyonu'na" dâhil edilmiştir. Bölgede Rusya Federasyonu'nun etkisinden sıyrılıp Batı'ya yaklaşmak isteyen Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova, bilindiği üzere daha önce GUAM'ı kurmuşlardır.[328] Ancak Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'ı işgali ve NATO'nun 2008 Bükreş Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'a kapılarını adeta kapatması, bu devletlerin Batı ve NATO'yla bütünleşme politikalarının önünü kapatmıştır. Söz konusu krizde dikkatleri çeken bir diğer nokta kriz esnasında yaşanan karşılıklı restleşme sırasında Rusya Federasyonu, deneme maksatlı kıtalararası bir balistik füze fırlatıldığını duyurmuştur. Bu durum yeni Soğuk Savaş'ı tekrar gündeme getirmiş; klasik realizme geri dönüldüğüne dikkatleri çekmiştir.[329] NATO, bu süreçte Rusya Federasyonu'nun revizyonist politikalarını eleştirmiş; Rusya Federasyonu'nu Ukrayna'nın doğusuna askeri yığınak yapmakla suçlamış ve gizlice Ukrayna'daki Rusya Federasyonu muhaliflerine yardım ettiği öne sürülmüştür. NATO'nun Ukrayna'ya olan desteğinin ilerleyen süreçte de devam edeceği anlaşılmaktadır. Çünkü 13-14 Mayıs 2015'te yapılan NATO Dışişleri Bakanları toplantısında[330] genel sekreter Stoltenberg, *"* Rusya Federasyonu*'nun Doğu Ukrayna'daki saldırgan eylemlerini şiddetle kınıyoruz"* demiş; Moskova'ya *"uluslararası hukuka tam uyum gösterme"* çağrısında bulunmuştur. Stoltenberg, NATO'nun *"Rusya Federasyonu'nun Karadeniz bölgesindeki varlığını artırma çabalarını da kaygıyla izlediğini"* söylemiş ve bunun *"bölge istikrarı açısından daha farklı sonuçlara yol açabileceği"* uyarısında bulunmuştur.[331]

---

[328] GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova), üye ülkelerden anlaşılacağı gibi, Rusya Federasyonu ile sorunları olan, Batı'ya daha yakın olan ülkelerin 1996 yılında oluşturdukları bir örgüt olmuştur. ABD'nin desteği ile Ukrayna'nın öncülüğünde kurulmuştur. (Baskın Oran, *Türk Dış Politikası,* İkinci Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.418) GUAM'ın asıl amacı Avrasya-Transkafkasya enerji koridorunun güvenliği ve NATO-AB ile bütünleşmek olmuştur. Örgüt, ekonomi ve enerji konularına öncelik vermekte, güvenlik konuları ikinci planda kalmıştır. Güvenlik boyutu daha çok NATO'nun Barış İçin Ortaklık teşkilatı kapsamında gelişmiştir.

[329] Mehmet Seyfettin Erol, "Ukrayna-Kırım Krizi" ya da "İkinci Yalta Süreci", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* Bahar 2014, sayı:41, s.7.

[330] NATO *Dışişleri Bakanları Toplantısı,* Antalya, Türkiye, 13-14 Mayıs 2015, http://www.mfa.gov.tr/nato-disisleri-bakanlari-toplantisi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2015.

[331] "NATO'dan Ukrayna'ya Destek Mesajı, Rusya'ya Kınama", *EurActiv,* 14 Mayıs 2015, http://www.euractiv.com.tr/politika-000110/article/natodan-ukraynaya-destek-mesaji-rusyaya-kinama-031548, Erişim Tarihi: 18.05.2015. Ayrıca bkz. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_119420.htm?, Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015.

Batı kamuoyunda Putin liderliğindeki Rusya Federasyonu'nun güç kaybettiği, tersine NATO'nun tekrar Batılı ülkeler için önem kazandığı anlaşılmaktadır. Buna örnek olarak David Shlapak, Putin'in[332] *"Hubris sendromundan kurtulamayıp"*[333], Napolyon ve Hitler gibi tarihi hatalara sürüklenmekte olduğunu, buna karşılık 1989'dan çok daha kurumsal bir yapıya sahip olan NATO'nun; Avrupa'da hiçbir askeri hegemonyası olmayan Rusya Federasyonu'na karşı eskisinden daha güçlü ve güven verici olduğunun altını çizmektedir. Yeltsin de 1997'deki Paris zirvesinde NATO'nun doğuya doğru genişlemesini gereksiz bulmaktaydı. Buna benzer itirazların Rus devlet başkanları tarafından dile getirilmesi çok doğaldır. Ancak o dönemde Yeltsin'in eli Putin kadar güçlü değildi, çünkü söz konusu yıllarda Rusya Federasyonu, ekonomik ve politik açıdan tam bir bunalım içindeydi. Dolayısıyla Yeltsin'e benzer şekilde Putin'in bu çıkışları Batı kamuoyunda daha tehditkâr bulunmakla birlikte çok fazla iddialı görülmüş ve günden güne güçlendiğini öne sürdükleri NATO karşısında başarısız olacağı savunulmuştur. Bu şekilde düşünenler, Putin'in kibir hastalığına yakalandığını ima etmişlerdir.

Rusya Federasyonu'nun bu 'şahinci' tavrına karşılık Batı, öncelikle ekonomik yaptırımlarla Rusya Federasyonu'nu cezalandırma yöntemini seçmiştir. Bu bağlamda Rosneft, Transneft ve Gazprom gibi firmaların Avrupa sermaye piyasalarına erişimine kısıtlama getirilmesi kararı alınmıştır.[334] İlaveten petrol fiyatlarının düşürülmesine müteakip, teknolojik ambargonun da devreye sokulması Rusya Federasyonu'nu bir hayli zora sokmuştur.[335] Gözlemlendiği üzere Rusya Federasyonu, bu ekonomik yaptırımlar neticesinde hayli zor günler geçirmektedir.[336] Ekonomik yaptırımlara ilaveten Şubat 2015'te toplanan NATO savunma bakanları,

---

[332] David Shlapak, "Putin's Weakness, NATO's Strength", *Rand Review,* Vol:38, No:2, Summer 2014, s.7.

[333] David Owen ve Jonathan Davidson'a göre sendrom bir *"güç zehirlenmesi"* ve koltuğunda uzun süre oturan liderler, Hubris Sendromuna özel bir eğilim taşımaktadır. "Hubris (Kibir) Sendromu Nedir?", http://populerpsikoloji.com/news-detail?id=84, Erişim Tarihi: 05.08.2014.

[334] "Rusya'ya Yaptırımlar Başlıyor", Deutsche Welle, 11 Eylül 2014, http://www.dw.de/rusyaya-yapt%C4%B1r%C4%B1mlar-ba%C5%9Fl%C4%B1yor/a-17915127, Erişim Tarihi: 11.05.2015.

[335] "ABD Putin'i Petrolle Vuruyor", Sabah, 15 Ekim 2014, http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2014/10/15/abd-putini-petrolle-vuruyor#, Erişim Tarihi: 11.05.2015.

[336] Enis Şenerdem, "Rusya'da Kriz Türkiye'nin de Kapısını Çalar mı?", *BBC Türkçe,* 4 Aralık 2014, http://www.bbc.co.uk/turkce/ekonomi/2014/12/141204_rusya_ekonomik_risk_turkiye, Erişim Tarihi: 11.05.2015.

herhangi bir kriz durumunda 48 saat içinde hazır olabilecek 5 bin askerden oluşacak "öncü güç" kurulmasına onay vermiştir. Beril Dedeoğlu, bu hamleyi Rusya Federasyonu'na yönelik bir "gözdağı" olarak tanımlamıştır.[337]

Uluslararası terörizmin doruk noktasına çıktığı 11 Eylül eylemlerine müteakip dönemde Çin'in de küresel siyasette önemli bir köşe kaptığı görülmektedir Özellikle ŞİÖ bünyesinde Rusya Federasyonu ile sağlamış olduğu birliktelik ve ŞİÖ'nün günden güne artan itibarı Amerikan kamuoyundan ve Batı'dan endişe ile takip edilmektedir. Avrupa Birliği (AB), bu dönemin diğer bir etkili aktörü olmaktadır. 2015 yılı itibariyle 28 ülkenin yer aldığı ve 60 yıllık kurumsal hafızaya sahip bir örgüt haline gelen AB'nin, ABD ile özellikle Irak'ın işgali sırasında sorunlar yaşadığı gözlemlense de 2014 Ukrayna krizinden sonra NATO'ya olan ihtiyacından ötürü sorunların rafa kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Tüm bunlara ilaveten Pakistan, İsrail, Hindistan, Brezilya, Türkiye ve İran uluslararası ilişkilerde önemli birer aktör olarak kabul görmektedir.

2.2.1. Güvenlik Konuları

Soğuk Savaş sonrası dönemde, yirminci yüzyılın başından beri küresel üstünlük sağlayabilmek için çaba sarf eden ABD'nin, Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra küresel siyasetin tek güç odağı olduğu iddia edilmiştir. Buna göre SSCB'nin dağılmasıyla büyük bir rakibi olmadığı ileri sürülen ABD, kendi değerleriyle örtüşen bir uluslararası sistem kurma faaliyetine girişmiştir. Söz konusu sistemin fikirsel altyapısını oluşturanlardan birisi olan Francis Fukuyama'nın kaleme aldığı Tarihin Sonu isimli eser, Amerika'nın yeni rüyasını ortaya koyması bakımından ilginç ve önemli bir kitap niteliğini taşımıştır.[338] Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik

---

[337] "NATO'dan Rusya'ya Gözdağı", *Cumhuriyet,* 06 Şubat 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/208407/NATO_dan_Rusya_ya_gozdagi.html, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2015. Buluşmada ayrıca Gürcistan'ın NATO üyeliğine yaklaşması amacıyla Tiflis'te ortak eğitim merkezi kurulması da gündeme gelmiştir. Stoltenberg, *"Bu, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana NATO'nun en büyük askeri takviyesi olacak. Bu, Kırım'ı ilhak ve uluslararası hukuku ihlal eden Rusya'nın gördüğümüz saldırgan eylemlerine tepkidir ve uluslararası yükümlülüklerimizle bütünüyle uyumludur"* demiştir.
("Rusya Sınırına NATO Askeri", *Cumhuriyet,* 05 Şubat 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/207855/Rusya_sinirina_NATO_askeri.html, Erişim Tarihi. 11 Mayıs 2015).

[338] Hasan Köni, "Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi", *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:4, Sayı:38, 2003, s.18.

konuları çeşitliliğini arttırmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere küreselleşme, özellikle ekonomik boyutta yaşanan dönüşümlere sebebiyet vermesinden dolayı, dünyanın güvenlik anlayışını değiştiren unsurlardan en önemlisi olmuştur. Böylece, yeni güvenlik anlayışı olarak askeri boyutla sınırlı olan güvenlik anlayışı ortadan kalkmış, iktisadi, sosyolojik, politik, çevresel, etnik, kültürel konular da modern güvenlik anlayışının tanımlarına eklenmiştir. Tehdit algılamalarına bağlı yeni sorunlar bugün sınırlı sayıda olmayıp, aksine tüm ulusal yapıları ilgilendirmekte ve çözümleri de belirli aktörlerin değil tüm aktörlerin sorumluluğunda olan konuları kapsamaktadır. Cengiz Okman'ın görüşlerine katılır şekilde, klasik 'ulusal güvenlik' anlayışının yerini yavaştan 'uluslararası güvenlik' kavramına terk ettiği ileri sürülebilir.[339] Örneğin bu çerçevede NATO'ya bağlı müttefiklerin silahlı kuvvetleri birkaç kıtada operasyonlar ve misyonlar yürütmektedir. İttifak, KİS'lerin ve balistik füze teknolojisinin yayılması, terörizmle mücadele, siber güvenliğin arttırılması ve enerji güvenliğinin güçlendirilmesi dâhil çeşitli güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlarla başa çıkabilmek için NATO, hem askeri yeteneklerini modernleştirmekte hem de misyonlarını yürütebilmek için yeterli kaynaklara (finansal, askeri ve insan) sahip olmak için planlamalar yapmaktadır. Bu kaynakların, NATO kuvvetlerinin konuşlandırılabilme özelliğini arttırması beklenmektedir. Savunma planlanmasında tutarlılığı temin etmesi beklenen kaynak planlamasının aynı zamanda yetenekleri müştereken geliştirmesi ve çalıştırması; ortak yetenekleri ve standartları koruması ve güçlendirmesi beklenmektedir. NATO'nun kaynakları bu bağlamda devamlı bir reform süreci yardımıyla verimlilik ve çalışma metotlarını iyileştirecek şekilde kullanılması hedeflenmektedir.

2.2.1.1.Bölgesel Anlaşmazlıklar

Soğuk Savaş sonrası dönemde, iki kutuplu sistemin baskıcı atmosferinden ötürü rafa kaldırılan sorunlar, birer birer uluslararası sisteme etki etmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak ilk sorunlar SSCB'nin etki alanlarında yaşanmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle SSCB'yi oluşturan coğrafyada bağımsızlık hareketlerinin yaşanması ve uluslararası sistemde demokrasi sayesinde

[339] Cengiz Okman, "21.Yüzyıl Güç Merkezleri ve Stratejik Yaklaşımlar", *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye,* (Ed). Hasret Çomak, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011, s.15.

yaşanan görece esneklik, Yugoslavya'ya bağlı cumhuriyetlerin ve özerk yapılanmaların da kendi devletlerini kurma arzularını körüklemiştir. Yani 1989'da Doğu bloku ülkelerinde komünist rejimler birbiri ardına çökerken, bağlantısız sosyalist Yugoslavya'da da rejim bunalımı artık son haddine gelmiştir.[340] Bu çerçevede söz konusu devletleri heyecanlandıran en önemli unsur da daha önce doyasıya yaşayamadıkları milliyetçilik duyguları olmuştur. İşte tam bu dönemde Sırp entelektüellerinin, Slobodan Miloseviç yönetiminden aldıkları destekle Büyük Sırbistan idealini dillendirmeleri; Hırvatların güçlü ve uzun süre bastırılmış ulusal gerilimleri, Slav birliğine duymuş oldukları güvensizlik[341] ve Yugoslavya Federasyonu'nda ayrılma taleplerini dile getirmeye başlayan Sloven ve Boşnak söylemleri ile birleşince, Balkanlar'da kanlı bir iç savaş süreci yaşanmıştır.

Milliyetçilik akımları içinde ise en serti ve kanlısı Sırp milliyetçiliğinde yaşanmış; bunu Hırvat milliyetçilerin bölgeye ve insanlığa vermiş olduğu zararlar takip etmiştir. Ardı ardına Balkan coğrafyasında görülen savaşlar, uluslararası toplumun müdahalesi sonucu güçlükle durdurulabilmiş ve Dayton Anlaşması ile bir nebze de olsun Sırp ve Hırvat milliyetçiliği dizginlenebilmiştir. Ancak bununla yetinmeyen Sırplar'ın Kosova'yı da işgal etmeleri ve 1999'a kadar bu topraklarda işgalci olmaları; bununla birlikte, beraber yola çıkarak kurdukları Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti'nde belli bir aradan sonra da Karadağ'ın da ayrılıp bağımsızlığını ilan etmesinde yaşananlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgesel anlaşmazlıkların önemlilerinden birisini oluşturmuştur.

Bölgesel anlaşmazlıkları salt Soğuk Savaş sonrasının ve SSCB'nin çekildiği topraklarda yaşanan bir durum olarak kabul etmek yanlış olacaktır. Tarihin her zamanında rastlanabilen bu anlaşmazlıklara sadece Soğuk Savaş döneminde biraz ara verildiği daha doğru bir önermedir. Hemen her coğrafyada görülen bölgesel anlaşmazlıklar ve *"kendi topraklarımız için canımız feda"* anlayışı, bugün de halen

---

[340] Şule Kut, "Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna-Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993", *Türk Dış Politikasının Analizi,* 3.Baskı, (Der). Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s.586.

[341] Nesrin Kenar, *Yugoslavya Sorunun Ulusal ve Uluslararası Boyutu,* Palme Yayıncılık, Ankara, 2005, s.149-151.

yaşanmakta olan bunalımların kaynağını oluşturmaktadır.[342] Bu gerçek, sadece Avrupa ve Asya kıtasında olmayıp son yirmi yılda Afrika'da da kanlı olayların sebebini teşkil etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dünya, hızlı bir değişim neticesinde dönüşüm geçirmeye başlamış ve bu bağlamda Üçüncü Dünya da toplumsal, ekonomik ve siyasal yönden derinden etkilenmiştir. Afrika da bu süreçte bölgesel anlaşmazlıkların sıkça yaşandığı bir coğrafyaya dönüşmüştür.

Tablo IX'dan de görüleceği üzere son yirmi yılda Bhutan, Senegal, Liberya, Mali, Nijerya, Çad, Cibuti, Somali, Uganda, Ruanda, Burundi, Kenya, Zaire ve Angola kanlı çatışmalara ve ayrışmalara sahne olmuştur. Uyuşmazlıkların temelinde ülke içi iktidarı ele geçirme mücadelesinin sıkça yaşandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca ülkedeki milliyetçilik ve ülkeden kopma hareketleri de Afrika'da yaşanan uyuşmazlıklara konu oluşturmuştur.

Tablo IX: Afrika Kıtası'ndaki Bölgesel Uyuşmazlıklar

Uyuşmazlığın Yeri (Adı)	**Uyuşmazlık/İhtilaf Konusu**	**Uyuşmazlığın Yeri (Adı)**	**Uyuşmazlık/İhtilaf Konusu**
Brundi (Hutu)	Ulusal İktidar	Angola (Cabinda)	Ayrılma
Merkezi Afrika (Bozize – Patasse)	Ulusal İktidar	Nijerya (Nijerdelta – İjav)	Kaynaklar (petrol)
Kongo (Asiler)	Ulusal İktidar, Kaynaklar	Somali	Ulusal İktidar
Kongo (Hema – Lendu)	Bölgesel Güç, Kaynaklar	Sudan (SPLA)	Ayrılma, Kaynaklar, Bölgesel Güç
Fildişi Sahili (Asiler)	Ulusal İktidar	Sudan (Darfur – SLA)	Bölgesel Güç)
Liberya	Ulusal İktidar	Uganda (LRA)	Ulusal İktidar

Kaynak: Arı, Uluslararası İlişkiler, *a.g.e.*; Lacoste, *a.g.e.*; Kuyaş, *a.g.e.*,'den derlenmiştir.

2.2.1.2. Uluslararası Terörizm

Terörün ve terörizmin yeni bir evresi, Küreselleşme sürecinde kendisini ortaya koymuştur. Caşın'a göre, *"uluslararası terörizm, küreselleşmeyle beraber gelişip şiddeti artan, parametreleri yükselen, etkinlik alanı medya katkısıyla çok büyüyen yeni bir tehdit olgusudur. Ancak küreselleşmeye karşı bir başkaldırı değil de bana göre sisteme karşı bir başkaldırıdır".*[343] Uluslararası terörizmin doruk noktası, 11 Eylül 2001'de ABD'de Dünya Ticaret Merkezine gerçekleştirilen saldırılar

[342] Dominic D.P. Johnson ve Monica Duffy Toft, "Grounds for War: The Evolution of Territorial Conflict", *International Security*, Vol:38, No:3, Winter 2013, s.7.
[343] Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın ile 02 Aralık 2014 tarihinde Özyeğin Üniversitesi'nde yapılan mülakattan alınmıştır.

olmuştur. Artık terörizm uluslararası bir yeni savaş stratejisi olarak yasadışı gruplar tarafından içselleştirilmeye başlanmıştır. Böylece zarar verebilme gücü çok daha artmış; bu durum, militanların özgüvenle savunduğu bir olgu haline dönüşmüştür. Bu adeta bir başkaldırı niteliğinde olmuş; yeni dünya düzenine de bir meydan okuma niteliğine bürünmüştür.[344] 11 Eylül 2001'deki terörist saldırılar, ABD'nin ve onun temsil etmiş olduğu Batı Dünyası'nın *"küresel itibarı"*nı zedelemiştir.[345]

Uluslararası terörizmin başat aktörleri radikal dinci örgütler olmuşlardır. Başta El-Kaide[346] olmak üzere, Hamas, Hizbullah, Müslüman Kardeşler Örgütü (MKÖ) bu zeminde suçlanmışlardır. Müslüman radikallerin Batı'ya karşı bir cihat terörizmi açtıkları ileri sürülmüştür. Örneğin Petter Nesser, Avrupa 2008-2013 arasında cihat terörünün bir kronolojisini çizen bir makale kaleme almış ve bu makalesinde heterojen bir grup olarak tanımladığı bu örgütlerin üç yıl gibi kısa bir sürede nasıl büyüdüklerine, istatistiksel verilere dayanmak suretiyle yer vermiştir.[347]

11 Eylül bir anlamda *"küresel terör"* yüzyılını başlatmıştır. Dönemin ABD Başkanı George W. Bush, terör eylemlerinin yaşandığı gün sıcağı sıcağına gerçekleştirdiği bir radyo konuşmasında söz konusu saldırıların gerçekte ABD'ye açılmış bir savaş niteliği taşıdığını söylemiştir. Bush, 11 Eylül'den sonraki süreci *"Haçlı Seferleri"* olarak adlandırmıştır. 6 Kasım 2001'de *"Terörizmle Mücadele Konferansı"*nda ulusların böyle bir savaşta tarafsız kalamayacakları ileri sürülmüştür.[348] Bush'un bu çıkışı bazı çevreler tarafından olumlu görülürken, bazı çevreler tarafından da eleştirilmiştir. Örneğin ABD'nin uluslararası terörizme karşı birlik çağrısına çok geçmeden yanıt İngiltere'den gelmiş ve dönemin Başbakanı Tony Blair, 11 Eylül akşamı Downing Sokağı'ndan ulusa şu sözlerle seslenmiştir:

---

[344] İdris Bal ve Sedat Laçiner, "Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye'nin İç Güvenliğine Yansımaları", *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası,* 2.Baskı, (Ed). İdris Bal, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s.922.

[345] Steven W. Hook ve John Spanier, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze,* Çev. Özge Zihnioğlu Tanırlı, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2014, s.XVII.

[346] El-Kaide, 1988'de kurulmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde ses getiren en büyük eylemi 11 Eylül 2001 terör saldırıları olmuştur. Lideri Osama Bin Laden, 2011'de ABD'nin düzenlediği operasyonla öldürülmüştür. El-Kaide ve diğer Cihadi Selefi örgütler hakkında detaylı bir çalışma için bkz.: Seth G. Jones, "A Persistent Threat: The Evolution of al Qa'ida and Other Salafi Jihadists", *The Rand Corporation,* Santa Monica, 2014, s.1-65.

[347] Petter Nesser, "Towards an Increasingly Heterogeneous Threat: A Chronology of Jihadist Terrorism in Europe 2008-2013", *Studies in Conflict & Terrorism,* Vol:37, No:4, 2014, s.1-2.

[348] Kemal Evcioğlu, *Büyük Ortadoğu Projesi,* Umay Yayınları, İzmir, 2005, s.95-96.

> "Kitlesel terörizm dünyamızın yeni felaketidir. Bu saldırıyı yapanların insan hayatının kutsallığına ya da değerine hiç saygıları yok ve dünya demokrasileri olarak bizler, bunu yenmek ve yok etmek için bir araya gelmeliyiz. Bu ABD ile terörizm arasında bir savaş değil, özgür ve demokratik dünyayla terörizmin savaşıdır. Bu nedenle biz Britanyalılar, bu trajedi anında Amerikalı dostlarımızla omuz omuza duruyoruz ve onlar gibi biz de, bu kötüler dünyamızdan temizlenene kadar rahat etmeyeceğiz".[349]

Bush'a bir diğer destek 21 Eylül 2001'de AB Konseyi'nden gelmiştir. Anılan tarihte olağanüstü toplanan Konsey, terörizmin tüm dünya ve Avrupa için ciddi bir problem olduğu ve AB'nin bundan sonra terörizmle mücadele konusuna öncelik vereceği açıklamasını yapmıştır.[350] Bu çerçevede terörist örgütlerin finanse edilmesinin engellenmesi terörizmle mücadelede en önemli tedbirlerden biri olarak kabul edilmiştir.[351] Avrupa ülkeleri, 11 Eylül sonrasında ABD'nin öngördüğü 27 kişi ve kuruluşu "terörist" olarak kabul etmiş ve bu örgütlerin banka hesaplarının dondurulmasına karar vermiştir.[352]

Bir başka örnekte, Deniz Aras'a göre "11 Eylül'ün ertesinde ABD "terör" kavramına farklı yaklaşmaya başlamıştır. Söz konusu kavrama atfedilen yeni manaları ulusal çıkarları doğrultusunda tekrar tanımlayan ABD, duruma ve çıkarlarının gidişatına göre bu mefhumu tekrar tekrar şekillendirmekte ve içini istekleri doğrultusundaki anlamlarla doldurmaktadır".[353] Mümtaz'er Türköne de Aras'a benzer şekilde, ABD'nin yeni bir düşmanı "güvenlikleştirmek" için adeta bir arayışta olduğunu şu sözlerle iddia etmektedir:

---

[349] Tony Blair, *Bir Yolculuk*, Çev. Enver Günsel, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2012, s.388.

[350] Deniz Altınbaş Akgül, "11 Eylül Sonrası AB'nin Teröre Yaklaşımı ve 'Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın Başarısızlığı", *Stratejik Analiz Dergisi,* Cilt:2, Sayı:20, 2001, s.29.

[351] AB Konseyi, terörizmle mücadeleye yönelik kabul ettiği tedbirlerin başında terörizmin farklı bir tanımını yapmıştır. Terörist saldırı kavramını *"bir devletin ya da uluslararası bir örgütün siyasi, iktisadi ve toplumsal yapısını önemli bir biçimde etkilemek ya da zarara uğratmak"* şeklinde tanımlayan Konsey, *"etkilemek"* kelimesini, önceki *"değiştirmek"* kelimesinin yerine kullanmış ve *"uluslararası örgüt"* boyutunu da sonradan eklemiştir; böylece terörist saldırı olarak kabul edilebilecek eylemlerin sınırlarını genişletmiştir. "EU Council wants to widen definition of Terrorism and…", http://www.statewatch.org/news/2001/oct/08counterr.htm, Erişim Tarihi: 01.04.2014.

[352] Listede yer alan isimler şöyle: El Kaide İslami Ordusu (Usame Bin Ladin tarafından 1988'de kuruldu), Ebu Seyyaf Grubu (Filipinler), Silahlı İslami Grup (GIA-Cezayir), Mücahit Hareketi (HUM - Pakistan), El-Cihad (Mısır), Özbekistan İslami Hareketi, Asbat El Ansar (Lübnan), Mücadele ve Vaız için Selef Grubu (Cezayir), Libya İslami Mücadele Grubu, El-İttihat El-İslamiye (Somali), Aden İslami Ordusu, Usame Bin Ladin, Muhammed Atıf, Seyf El Adl, Şeyh Said (Mustafa Muhammed Ahmed), Ebu Hafs (Moritanya), İbn Eş-Şeyh El-Libi, Ebu Zübeyde, Abdülhadi El-Iraki (Ebu Abdallah), Eymen El-Zevahiri, Servet Salih Şihata, Tarık Enver Es-Seyyid Ahmed, Muhammed Salih, El Kifah, Vefa insani yardım örgütü, Er-Raşid tröstü, Mamun Darkazanli İhracat-İthalat Şirketi. "AB 27 Terör Örgütünün Hesaplarını Dondurdu", *Hürriyet,* 02 Ekim 2001, http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=19266, Erişim Tarihi: 01.04.2014.

[353] Deniz Aras, "Minareyi Çalan Kılıfı Hazırladı: Bir Başka Açıdan 11 Eylül", *Stratejik Analiz Dergisi,* Sayı:24, 2002, s.36.

> "1989'un, bilindiği gibi SSCB'nin çözülmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin sonrasını konu edinen Hollywood menşeili bir komedi filmi bulunmaktaydı. Konusu, ABD'nin yeni bir düşman arayışı idi. "Kızıl Tehlike" bittikten sonra, ABD'nin hegemonik sistemi çöküyor ve manasını yitiriyor. Potansiyel düşmanların hepsine tek tek müracaat ediyorlar, ama hiçbirinden yüz bulamıyorlar. Sonunda Kanada, sinsi ve tehlikeli düşman ilan ediliyor. Başta Başkan'ın beyanları ve medyanın kampanyası ile Amerikan halkı, Kanada'nın ABD'yi işgal etmeye hazırlandığına inandırılıyor." [354]

2002 Eylül'de yayımlanan "Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde, ABD'nin politikasını arz eden başkan Bush, yirminci yüzyıldaki totaliter rejimler ile demokrasiler çerçevesinde yaşanan savaşı, demokratların kazandığına dikkat çekerek yirmi birinci yüzyıldaki mücadelenin de resmini çizmeye çalışmıştır. Başkanın açıklamasına göre, küresel siyasetin dengesi ile insanoğlunun varlığı adına, yirminci yüzyılda da kazanmış olan, temel insan hakları ile iktisadi ve politik hürriyetlere içkin devletlerin, hürriyet, liberalizm ve demokrasiyi içselleştirmeleri önemlidir.[355] İşte bu amaçların gerçekleştirilebilmesi adına ilkin terörün kaynağının kurutulması ilk hamleyi oluşturmaktadır. Böylece Afganistan müdahalesi meşru bir zemine oturtulmuştur. Akabindeyse KİS'e haiz bulunduğu iddia edilen Irak'ın işgal edilip BOP'un uygulanmasına geçilmelidir. Ancak Irak'ta ABD hâlihazırda bir çıkmazdadır. ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından bölgede huzursuzluklar devam etmektedir ve istikrar sağlanamamıştır. Buna bir de IŞİD terör örgütünün yıkıcı faaliyetleri eklenmiştir. ABD'nin Afganistan'da SSCB varlığına karşı El Kaide terör örgütünü desteklemesi ve bu örgütün IŞİD tarafından bertaraf edilmesini ABD de inkâr etmemektedir.[356] IŞİD'in bölgedeki yıkıcı tahribatı, daha fazla demokrasi söylemleriyle BOP'u dile getiren ABD'nin inandırıcılığına da olumsuz etkide bulunmaktadır. Bu durum ABD'nin Irak'a olan müdahalesinde; kendisi açısından bir başarısızlığı göstermekte ve çıkmaza düştüğünü kanıtlamaktadır.

NATO'nun Akdeniz, Afganistan ve diğer yerlerde yürüttüğü tüm operasyonları terörizmle mücadele üzerinde odaklanmaktadır. Ayrıca, NATO'nun Terörizme Karşı Savunma Çalışma Programı çerçevesinde bireysel Müttefik ülkeler, acil güvenlik gereklerine cevap verecek ileri teknolojiler geliştiren projelere

---

[354] Mümtaz'er Türköne, "İslam-Batı Çatışması Ne Getirecek?", *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi,* Özel Sayı, Ankara, 2002, s.211. Türköne'ye göre 11 Eylül ile birlikte ABD, radikal İslam'ı ve terörist grupları güvenlikleştirmiştir.

[355] Kemal Evcioğlu, *Büyük Ortadoğu Projesi*, Umay Yayınları, İzmir, 2005, s.85-86.

[356] Özdemir Akbal, "ABD'nin Irak Politikası ve IŞİD", *21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü,* 07 Temmuz 2014, http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2014/07/07/7691/abdnin-irak-politikasi-ve-isid, Erişim Tarihi: 11.05.2015.

başkanlık etmektedirler. Bunun bir örneği NATO- Rusya Federasyonu Konseyi himayesinde oluşturulan Uzaktan Patlayıcı Tespit Programı'dır (STANDEX). Bu programın amacı terörist saldırıları tespit edecek ve önleyecek yollar geliştirmektir. Diğer önlemler arasında 2003 yılı sonlarında NATO'nun Güvenlik Dairesi çatısı altında kurulan Terör Tehdidi İstihbarat Birimi ve kimyasal, biyolojik, radyolojik veya nükleer unsurların kullanıldığı olası saldırılar ile ilgili olarak ulusal yetenekleri güçlendirmeye yönelik sivil olağanüstü hal planlaması faaliyetleri bulunmaktadır.

2.2.1.3.Kitlesel İmha Silahları

Silah teknolojisinin ilerlemesinin doğal bir ürünü olarak yirminci yüzyılda ortaya çıkan KİS'ler kimyasal[357], biyolojik ve nükleer silah türlerini kapsamaktadır.[358] Soğuk Savaş'ın sona ermiş olduğu bugünlerde, birçok gözlemci nükleer silahlardan daha çok kimyasal ve biyolojik silahların dünya güvenliği için en büyük tehlike olduğunu belirtmektedir. Bu silahlar, portatif, kısmen üretimi kolay ve ucuz, bu nedenle de haydut devletler ve teröristler için eşsiz silahlar olarak gösterilmektedir.[359] Yirmibirinci yüzyılın hemen başında KİS'lerin terörist örgütler tarafından kullanılabilir hale gelmesinin en önemli sonucu, terörist faaliyetlerin yöntem ve hedef konusundaki yaklaşımlarının değişikliğe uğraması olmuştur.[360]

NATO'nun Yeni Stratejik Kavramı'nda da belirtildiği gibi, *"nükleer silahların ve diğer kitle imha silahları ve bunları atma vasıtalarının yayılması, evrensel istikrar ve refah açısından ölçülemeyecek sonuçlar doğurma riski taşımaktadır"*.[361] Bu tehditle mukabele etmek amacıyla İttifak, toplumlarını ve topraklarını bu silahlara karşı korumak için savunma yeteneğini daha da geliştirmeyi hedeflemektedir.

---

[357] Söz konusu KİS'ler *"fakir adamın atomu"* şeklinde de adlandırılmaktadır. Söz konusu silahları imal etmek; düşük maliyetli olmaktadır. Fakat bu silahlar, donanımlı güçlere etkide bulunmayacağından sivillere karşı zarar vermektedir. Sinan Ülgen ve F. Doruk Ergun, "Kum Tepelerinde Tökezlemek: Orta Doğu'da Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış bir Bölgenin Oluşturulması", *EDAM Tartışma Kâğıtları Serisi,* No:4, İstanbul, 2012, s.20.

[358] Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, *a.g.e.,* s.409.

[359] Griffiths, O'Callaghan ve Roach, *a.g.e.,* s.189.

[360] Deniz Ülke Arıboğan, "Uluslararası Terörizmin Yeni Yüzü", *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar ve Bakışlar,* (Der). Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s.455.

[361] "NATO'nun Yeni Stratejik Kavramı", http://www.nato.int/strategic-concept/, Erişim Tarihi: 19.02.2015.

NATO özellikle KİS'lerin yayılmasını önlemek, bir KİS saldırısından korunmak ve böyle bir saldırı sonrasında yeniden toparlanmak için çalışmayı programlamaktadır. Bu da, silahların yayılmasına yardımcı olan devletlerin ve terör örgütlerinin bu silahları almaktan caydırabilecek veya bunu engelleyebilecek konvansiyonel önlemleri desteklemeyi gerektirmektedir. Ayrıca, KİS'lerin kullanımı caydırmak ve karşı savunma yapabilmek için dengeli bir kuvvet bileşimini, mukabele yeteneklerini ve güçlendirilmiş savunmayı da öngörmektedir. Son olarak, bu çabalar başarılı olamadığı takdirde NATO, toplumları, toprakları ve kuvvetlerine yöneltilebilecek bir saldırı sonrasında yeniden toparlanmaya hazır olabilmek adına çalışmalar yürütmektedir.

NATO, ayrıca Batı'ya yönelik olası saldırılar için füze savunmasını da geliştirme çabasında olmaktadır. Hâlihazırda 30'dan fazla ülke konvansiyonel savaş başlığı veya KİS taşıyabilen balistik füzeye sahip bulunmakta veya edinim aşamasındadır. Bu durum her ne kadar NATO'ya yönelik bir saldırı niyeti göstermiyorsa da, İttifak, kendi toplumlarını koruma sorumluluğunu ön plana çıkarmaktadır.

Halen NATO füze savunmasıyla ilgili üç alanda faaliyetler yürütmektedir. 2010 yılı başlarında NATO, Faal Katmanlı Harekât Alanı Füze Savunması (ALTDGMD) vasıtasıyla İttifak kuvvetlerini füze tehditlerine karşı koyacak başlangıç yeteneğinin ilk aşamasını tamamlamıştır. Bu sistem tamamlandığında, NATO kuvvetlerini kısa ve orta menzilli balistik füzelere karşı koruması beklenmektedir. Lizbon Zirvesi'nde NATO liderleri ALTDGMD'yi, NATO'nun Avrupa toplumları ve topraklarını içine alacak şekilde genişletilmesine karar vermişlerdir. Son olarak, Lizbon'da, dönemin Rusya Federasyonu devlet başkanı Dmitry Medvedev, NATO'nun işbirliği alanlarını bölgesel füze savunmasını da kapsayacak şekilde genişletme çağrısını kabul etmiştir. Daha geniş kapsamlı füze savunması işbirliği çerçevesi için müşterek analiz çalışmaları sürmektedir.

2.2.1.4.Deniz Haydutluğu

Tarihsel arka planı ilkel deniz taşımacılığının yapıldığı çağa kadar geri giden korsanlık veya deniz haydutluğu, geçilen on yıllarda özellikle Somali açıklarında,

Aden Körfezi civarında yaşanan artışlarla birlikte tekrar gündeme gelmiştir. Deniz haydutluğunun ticari taşımacılığa karşı oluşturduğu risk ve küresel ekonomiye ve ticarete olan derin etkisi, mevzubahis sorunun Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik konularının başlığının birini oluşturmasına aracılık etmiştir. Deniz haydutluğu eylemlerinin dünyada sıkça yaşandığı noktalar olarak, Güneydoğu Asya'da bulunan Bangladeş, Malaka Boğazı, Endonezya, Singapur Boğazı, Güney Çin Denizi; Afrika'da Aden Körfezi, Batı Afrika, Somali Kıyıları; Güney Amerika ve Karayip Denizi'nde Jamaika, Haiti ve Peru'dur. Denize kıyısı bulunan devletlerden bazılarının kendi karasularının asayişini temin edememeleri, kargo gemilerinin personelinin yetersiz ve bunların silah kullanamamaları, uluslararası ve geniş kapasiteli ticaret gemilerinin mecburen düşük süratte yol almaları ve manevra imkân ve kabiliyetlerinin seviyesinin az olması gibi faktörler bugünlerde deniz haydutluğunun artış göstermesine aracılık etmiştir. Fakat Somali etrafındaki deniz haydutluğunun asıl sebebi, hâlihazırda bu devletin, kıyıları ve karasularında güvenliğini sağlayacak, otoriter ve meşru ölçüde güç kullanmasını bilen bir hükümetinin mevcut olmayışından kaynaklanmaktadır. Uluslararası Ticaret Örgütü ve Uluslararası Denizcilik Örgütü, 1991-2009 arasında 18 yıllık bir dönemde 293 saldırı, 49 kaçırma, 899 alıkoyma, 11 ölü ve 21 kayıp ile en fazla deniz haydutluğu eylemlerinin yaşandığı yılı 2008 olarak duyurmuştur.[362] 2008'in 15 Kasım'ında Somali uyruklu deniz haydutlarınca alıkonulan Liberya menşeili *'Sirius Star'* isimli tanker en yakın dönemde deniz haydutları tarafından kaçırılan en büyük yük ve ticaret gemisi olarak kaydedilmiştir. Petrol tankerinde 100 milyon dolarlık değere sahip bulunan binlerce ton ham petrol olduğu duyurulmuştur.[363] Deniz haydutluğundaki artış üzerine, BM, Dünya Gıda Programı'na destek olunması ve söz konusu coğrafyadaki deniz haydutluğuna karşı güvenlik önlemlerinin güçlendirilip söz konusu sorunla mücadele etmek maksadıyla NATO'dan operasyon talebinde bulunmuştur.[364] BM'nin operasyon talebi üzerine, NATO'nun Akdeniz'deki 2 No'lu

[362] ICC International Maritime Bureau, *Piracy and Armed Robbery Against Ships,* Annual Report, 1 Ocak-31 Aralık 2008, Birleşik Krallık, 2009, s.1-92.

[363] "Pirates anchor hijacked supertanker off Somalia coast", *The Guardian,* 18 Kasım 2008, http://www.theguardian.com/world/2008/nov/18/somalia-oil, Erişim Tarihi: 21 Mart 2014.

[364] Aslında BM'den evvel de bazı yabancı deniz güçleri, bu coğrafyada güvenliği sağlamaya çalışmıştır. Mesela, Bahreyn'de bu görevi üstlenen ABD 5'inci filosu, on yılı aşkın bir dönemde İran Körfezi ve Kızıldeniz bölgesinde devriye vazifesinde bulunmuş; Cibuti yakınlarında konuşlanmış olan

Hazır Deniz Grubu'ndan (NATO Standing Maritime Group 2: SNMG2) bir donanımlı kuvveti, bu harekât için görevlendirilmiştir.

2.2.1.5.Siber Güvenlik

Ülkelerin bilişim teknolojilerine ve özellikle internete olan bağımlılıkları her geçen gün artmaktadır. Dolayısıyla siber ağlar, küresel yaşamın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Siber Uzay, Siber Boşluk, Siber Ortam; bilgi ve iletişim sistemlerinin oluşturduğu kara, deniz, hava ve uzayı da kapsayan sayısal ortamdır. Siber (cyber) bilgisayar ve bilgisayar ağlarını içeren veya ilgilendiren bir kavram olmaktadır. Siber alanda bilişim sistemine yönelik veya bilişim sisteminin kullanıldığı suçlar ise siber suçlar olarak adlandırılmaktadır.[365] Bu suçların, ulusal ve/veya uluslararası güvenliği tehdit ettiği veya uluslararası sistemin bekasına yönelik zararlar verdiği durumlar ise "siber terör" olarak tanımlanabilmektedir. Siber terör bir başka anlatımla, hedef seçilen ülkeye ait bilgi sistemlerini etkilemek, kontrol etmek suretiyle icra edilen organize siber saldırılar olmaktadır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle siber uzay yoğun şekilde paylaşılan ve geniş kullanıcı kitlesine sahip bir alana dönüşmeye başlamıştır. Devletler güvenlik haberleşmelerinden kamusal hizmetlerine kadar birçok bilgiyi buradan sunmaya başlamışlardır. Diğer taraftan işlemcilerin günden güne daha da hızlanması kamusal hizmetlerde otomasyon olanağı sağladığından, e-uygulamalar daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle su, gaz, elektrik dağıtımı gibi hizmetlerin yanında havayolları, karayolları ve denizyollarının kontrolünün de bilgisayar sistemlerince yapılması hızlandırılmıştır.[366] Bu durum, yaşamı kolaylaştırmakla birlikte, siber terörizmi bir tehdit olarak beraberinde getirmektedir. Öyle ki 2011 yılında yayınlanan Cyber Security Watch Survey (CSWS) raporuna göre, çalışmalarına konu olan 607 kullanıcıdan yüzde 43'ü bir önceki yıl siber suçlardan dolayı zarar görmüştür.[367] Bu rakam ciddi bir tehdidi

---

ve Batı devletleri tarafından oluşturulmuş Combined Task Force 150 de buna benzer görevleri birkaç yıl boyunca üstlenmiştir. Tüm bunlara ilaveten NATO 2007'den bu yana, hava ulaştırması yardımı vererek Somali'deki Afrika Birliği Misyonu'nu desteklemekteydi.

[365] Hakan Hekim ve Oğuzhan Başıbüyük, "Siber Suçlar ve Türkiye'nin Siber Güvenlik Politikaları", *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi,* Cilt:4, No:2, 2013, s.136.

[366] Salih Bıçakçı, *21. Yüzyılda Siber Güvenlik,* (Ed). Mustafa Aydın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s.29.

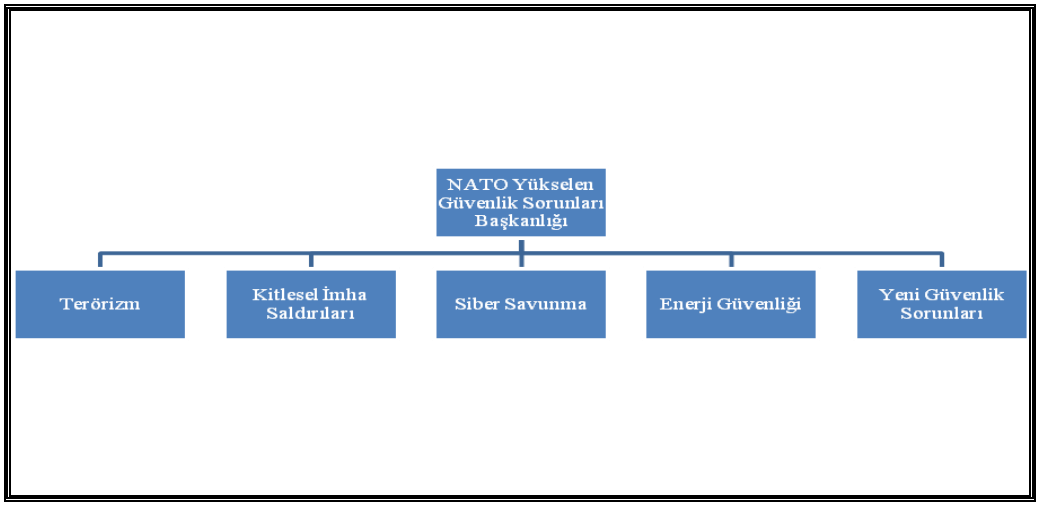
[367] David S. Wall, "Enemies within: Redefining the insider threat in organizational Security policy", *Security Journal,* Vol:26, No:2, 2013, s.107.

bünyesinde barındırmaktadır. Yirmi birinci yüzyılda teknolojinin ulaşmış olduğu boyutlar, siber güvenlik olgusunu ulusal ve uluslararası güvenliğin önemli ve ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Siber savunma, bilgi sistemlerine yönelik saldırıların, ortaya çıkacak olumsuz etkilerin önlenmesi ve sistemlerin bekasının sağlanması için alınması gereken tedbirlerin tümü olmaktadır. Teknolojinin ve e-uygulamaların gelişmesinin insanlığa sunduğu kolaylıkların yanında başlıca endişe, mevzubahis donanıma karşı gerçekleştirilecek bir "siber terör" faaliyetinin söz konusu olmasıdır. Çünkü böyle bir saldırının gerçekleştirilmesi için saldırganların ihtiyaç duyabilecekleri gerekli teknolojik gelişmişlik yeterli, mevcut ve temini kolaydır.[368] Siber terörde, klasik bombalı saldırılardaki gibi "olay yerinde" olmak gerekli değildir. Saldırıların başlatılması için gerekli olan genel ağ bağlantılarına kolaylıkla erişilebilmekte ya da yeni nesil cep telefonları bu amaçlarla kullanılabilmektedir. Yüzyılın gitgide teknolojiye ve bununla doğrudan bağlantılı bir şekilde bilgisayara bağımlığının arttığı hakikati dikkate alındığında, ilerleyen dönemlerde gerçekleşebilecek savaşların ve terör eylemlerinin de teknolojiden yoğun olarak faydalanacağı tezi doğru olmaktadır. Askeri yazında Yumuşak Savaş olarak kendisine yer bulan bu kavramlaştırma, düşman kuvvetleri tarafından karşı yöne uydurmaca veriler yollanılması şeklinde yanıltarak moral motivasyonlarının bozulmasına sebebiyet vermektedir.[369] Siber saldırganlar olarak bireysel bilgisayar korsanları, sanal ortamdaki protestocular, organize suç örgütleri, terörist organizasyonlar, devlet destekli çalışanlar, içeriden gelen tehditler sıralanabilmektedir. İnternet üzerinden siber ordu oluşturmak da mümkün olmaktadır. Anonymous ve Lulz Sec, dünyadaki en büyük hacktivist gruplardandır.[370] 2000'den bu yana, bu gruplar tarafında çeşitli kurumlara saldırılarda bulunulmuştur. Siber saldırı sebepleri olarak; siyasi sebepler, rekabet, can sıkıntısı ve medyatik olma dürtüsü verilebilir. Amaçlar olarak ticari gelir ve

[368] Sait Yılmaz ve Olay Salcan, *Siber Uzay'da Güvenlik ve Türkiye,* Milenyum Yayınları, İstanbul, 2008, s.43.
[369] "Bilgi Teknolojisi Savaşı ve Riskler", http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=56&sayfa=64 (20.08.2013).
[370] Parmy Olson, "We Are Anonymous: Inside the Hacker World of Lulzsec, Anonymous and the Global Cyber Insurgency", *The Guardian,* 18 Ağustos 2013, http://www.theguardian.com/technology/2013/aug/18/we-are-anonymous-parmy-olson-review, Erişim Tarihi: 22.09.2014.

düşünce özgür (süz) lüğü söylenebilir.[371] Siber terör, geçmişte de kullanılmakla beraber bugünde ve gelecekte de devletlerin dışındaki aktörler tarafından da icra edileceği için son derece kritik, üzerinde durulması gereken bir güvenlik konusudur. Mesut Hakkı Caşın'ın da üzerinde durduğu üzere bugün *"devletlerin bazıları tarafından bu işleri yapmak üzere özel muhabere ve elektronik istihbarat casusluk taburlarının kurulduğu"* gözlemlenmektedir.[372] Mevzubahis güvenlik konusu üzerinde NATO da önemle durmaktadır. Öyle ki Estonya'nın Nisan ve Mayıs 2007'de bir dizi önemli siber saldırıya uğramasından sonra NATO'nun odak noktası müttefik ülkelerin siber güvenliğinin arttırılmasına yardımcı olacak şekilde genişletilmiştir. Yeni Stratejik Kavram'a göre, *"Siber saldırılar, ulusların ve Avrupa-Atlantik toplumunun refahı, güvenliği ve istikrarını tehdit edecek bir noktaya ulaşabilmektedir"*.[373] Haziran 2011'de benimsenen yeni siber savunma kavramı, NATO'nun kendi ağlarının korunmasını İttifak'ın temel siber savunma sorumluluğu olarak tanımlamaktadır.[374]

Şekil IV: NATO'nun Güvenlik Konuları

Kaynak: www.nato.int, Erişim Tarihi: 01.03.2015.

[371] Siber Terör için bkz.: Cihangir Dumanlı, "Askeri Teknoloji Hızla Gelişiyor", *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı: 168, 2007, s.21.

[372] Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın ile 02 Aralık 2014 tarihinde Özyeğin Üniversitesi'nde yapılan mülakattan alınmıştır. Caşın, "siber güvenlik sadece batılı değerlerin hegemonyası için ya da kurulması için değil bana göre devletlerin savunması için çok önemlidir. Çünkü savunmanın burada ideolojik bir ayrımı yoktur. Yani siz eğer bir devletin bilgisayar sistemini çökertiyorsanız o komünist de olabilir, faşist de olabilir. İdeolojik olarak biz bunu sınıflandıramayız" demektedir.

[373] "Active Engagement, Modern Defence", *Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm, Erişim Tarihi: 02.03.2014.

[374] "NATO and Cyber Defence", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_78170.htm?, Erişim Tarihi: 01.03.2014.

NATO, siber savunmaya büyük önem vermekte ve bu konuda bünyesinde bir teşkilatla çalışmaktadır. Bu çerçevede bünyesinde bir teknik merkez kurmuştur. Caşın, ayrıca NATO'nun bir uluslararası örgüt olarak devletlere tavsiyelerde bulunabileceğini, olası ataklara karşı yöntemler geliştirebileceğini, devlet ve özel sektörün birlikte hareket etmesi ve güçlü bir siber savunma mekanizmasının kurulması için uluslararası hukuk dâhilinde çalışmalar yürütebileceğinin altını çizmektedir.[375]

2.2.1.6.Enerji Güvenliği

Enerji arz güvenliği; ihtiyacın yeterli, güvenilir, erişilebilir bir şekilde temini ve bunun sürdürülebilir olması anlamına gelmektedir. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel ve en önemli olmazsa olmaz girdilerinden birisi olan enerji arzı, ülkelerin birinci öncelikli konuları arasında yer almaktadır. Gerek süreklilik gerekse bulunabilirlik açısından enerji; bugün ve gelecekte, dünyada enerji tüketimi yüksek gelişmiş ülkelerin olduğu kadar, gelişmekte olan ülkelerin de, en önemli konularından biri haline gelmiştir. Diğer yandan, yeterli rezervlerin olduğu ve yeni kaynaklara yönelme hususundaki tüm öngörülere karşın, enerji temin hızının ve paylaşımının mertebesi de enerji güvenliği açısından gündeme gelmektedir.[376]

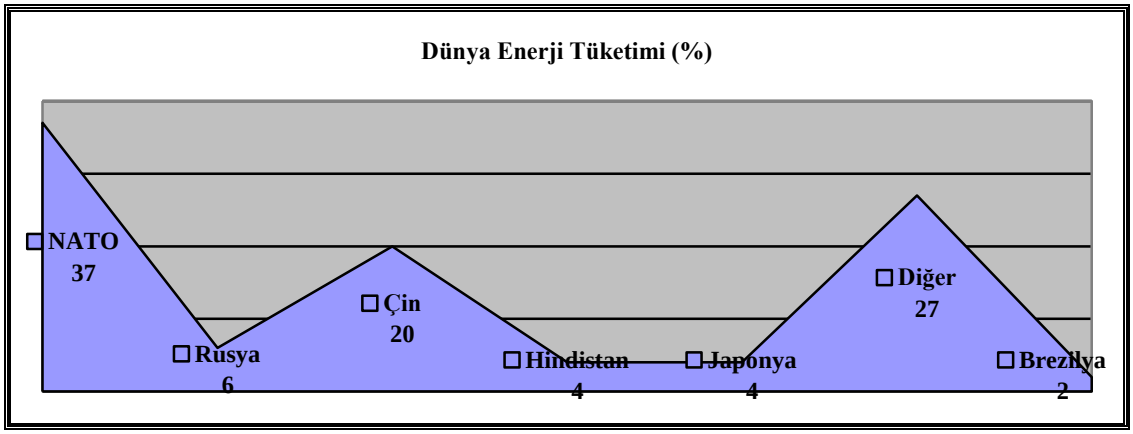
Enerji arz güvenliği, ülkelerin ulusal güvenlik konuları içinde en başta yerini almakta, ekonomik bir konu olmanın da ötesine geçerek bir ülkenin sanayileşme, kalkınma ve savunma politikalarında izlenmesi gereken ana politikanın bileşenini oluşturmaktadır. Dünya üzerinde başat güçlerin ve tabi ki de NATO üyesi ülkelerin enerji kullanımları ve gelecekte enerjiye olan ihtiyaçları (Bkz. Şekil II) ve bu konudaki mücadeleleri Soğuk Savaş sonrası dönemin temel özneleri arasında yer almaktadır. NATO da bu dönemde neo-liberal kuramın düşünceleri doğrultusunda 2008 Bükreş zirvesinden başlayarak enerjinin kontrolüne ve akışına özel bir önem vermiş ve kapitalizmin teminatı küresel şirketlerin enerjiye kesintisiz erişimi adına kendi savunma ve müdahale politikalarını bu yönde tayin etmeye özen göstermiştir.

---

[375] Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın ile 02 Aralık 2014 tarihinde Özyeğin Üniversitesi'nde yapılan mülakattan alınmıştır.

[376] Mete Göknel, "Nükleer Enerji, Nükleer Teknoloji ve Güvenlik Cephesi", *Stratejik Analiz Dergisi,* Cilt:9, Sayı:104, Aralık 2008, s.67.

Şekil V: Dünya Enerji Tüketimi

Kaynak: Mehmet Efe Biresselioğlu, "NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu", *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* Cilt:9, No:34, Yaz 2012, s.236.

Soğuk Savaş sonrası dönemde enerji konusunda sağlanacak uluslararası işbirliği, gelişmiş devletler adına büyük önem arz etmiştir. Anılan dönemde International Energy Agency, OPEC, U.S. Energy Information Administration, Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı, stratejik araştırma merkezleri ve ülkelerin çeşitli kurum ve kuruluşları bu konuda koordineli bir şekilde çalışmaya özen göstermiştir.[377] Bu kurum ve kuruluşlara ilaveten, enerji güvenliği, ana amacı ittifak üyelerini askeri tehditlere karşı savunmak olan NATO'nun öncelikli konu başlıkları arasına, daha önce de değinildiği üzere neo-liberal kuramın düşünceleri doğrultusunda ancak son on yılda dâhil olabilmiştir:

> "[…]Bunun başlıca nedeni, özellikle Almanya ve Fransa gibi İttifak'ın eski üyelerinden bazılarının enerji güvenliği konusunu İttifak'ı ilgilendiren askeri güvenlik (hard security) konusu olmaktan ziyade ekonomik meselelerle ve ulusal çıkarlarla ilişkilendirerek (soft security) değerlendirmeleridir. Bu yaklaşım enerji güvenliği konusunu ulusal politikalarla alakalandırarak, NATO'yu dışarıda bırakmaktaydı. Fakat Sovyetler Birliği'nin çöküşünü takiben ortaya çıkan yeni jeopolitik ve jeostratejik ortam, NATO ve AB genişlemeleri, Rusya Federasyonu'nun enerji ihracatçısı olarak yükselişi ve enerjiyi dış politika aracı olarak özellikle Gürcistan ve Ukrayna gibi NATO üyeliğini hedefleyen devletler üzerinde kullanmaya başlaması ile Ortadoğu ile Kuzey Afrika'da meydana gelen istikrarsızlıklar üye ülkelerin, dolayısıyla NATO'nun yaklaşımında önemli bir dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur[…]".[378]

Yeni Stratejik Kavram'da Müttefikler, ülkelerin uluslararası ticaret, enerji güvenliği ve refahın temelini oluşturan hayati iletişim, nakliye ve transit yollarına

[377] A.Necdet Pamir, "Dünya'da ve Türkiye'de Enerji Güvenliği", *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:1, Sayı:12, 2001, s.79.
[378] Mitat Çelikpala, *Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s.1.

giderek daha bağımlı hale geldiklerini kabul etmektedir. Bu nedenle, bu yolların herhangi bir saldırıya veya kesintiye uğratma tehlikesine karşı dayanıklı olmaları için daha fazla uluslararası çabaya ihtiyaç bulunmaktadır.

NATO, 2008 Bükreş Zirvesi'nde kabul edilen beş temel alan üzerinde yoğunlaşarak ortaklarıyla birlikte enerji güvenliğini yaymaya çalışmaktadır. Bu alanlar arasında, bilgi ve istihbarat paylaşımı ve füzyonu, istikrarın yayılması, uluslararası ve bölgesel işbirliğinin ilerletilmesi, sonuç yönetimini destekleme ve kritik altyapıyı koruma bulunmaktadır.[379]

NATO ayrıca Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, Akdeniz Girişimi ve İstanbul İşbirliği Girişimi vasıtasıyla ortaklarıyla da işbirliği içindedir. Bu forumlar, enerji üreticileri, tüketicileri ve transit ülkeleri bir araya getirerek ortak endişe konuları üzerinde görüşmeler yapılmasını sağlamaktadır.

2.2.1.7.Bulaşıcı Hastalıklar

Küreselleşen dünyada artan ticari, siyasi ve kültürel faaliyetler doğrultusunda özellikle 2000'lerden bugüne artış gösteren insan, mal ve hizmet yer değiştirmeleri, bulaşıcı hastalıklar ve virüsleri de sınır tanımaz biçimlere sokmuştur. Bunlar bireysel ve toplumsal zararlara yol açabilecek risklere neden olarak gösterilmektedir. Yoksulluk, kıt kaynaklar ve iç savaşlar ve bunalımlar yaşayan devletlerdeki sıhhi imkân ve kabiliyetler ve söz konusu coğrafyada yaşadığı sıkıntılar nedeniyle refah düzeyi daha yüksek olan topraklara göç etme davranışı, göç alan devletlerde de çok ciddi sağlık problemlerinin meydana gelmesine aracılık etmektedir. Refah ve sağlık hizmetleri bakımından gelişmiş devletler, göç almayı önlemeyi başarsalar da, topraklarında oluşabilecek ciddi sağlık riskleri engellemekte muvaffak olamamaktadırlar.[380] Son on yılda meydana gelen iki grip salgını ve on yılların problemi AIDS gibi bulaşıcı hastalıkların uluslararası sistemde yarattığı etkiler, salgın ve bulaşıcı hastalıkların da küresel bir risk oluşturabileceğinin en temel kanıtı olmaktadır.

---

[379] "Bucharest Summit Declaration, 3 Nisan 2008, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm, Erişim Tarihi: 11.02.2015.

[380] Halit Burç Aka, "Küresel Güvenlik Bağlamında Sağlık", *Stratejik Öngörü,* Sayı:11, 2007, s.123-124.

Dünya bu bağlamda artık salgın ve bulaşıcı hastalıkları da önemli bir tehdit olarak algılamaktadır. Örneğin 2000'li yılların ortalarında yaşanan ve H5N1 virüsüyle ortaya çıkan Kuş Gribi, biyolojik terör endişelerini de beraberinde getirmiştir. Virüsün hayvanlardan bulaşarak ve küresel olarak hızla ilerleyerek ölümlere yol açmasının düşündürücü olduğunu ileri süren Kathleen M. Vogel, virüsün yok olmayarak gün geçtikçe şekil değiştirmesinin ciddi bir şekilde takip edilmesini önermektedir.[381]

Bulaşıcı hastalıkların, uluslararası bir tehdit olarak gündeme gelip, hakkında ciddi projeler üretilmeye başlanmasının ne kadar doğru bir tespit olduğu, son dönemde ortaya çıkan ve Afrika'yı etkisine alan Ebola ile birlikte, geçerlilik kazanmıştır. Dünyayı tehdit eden ölümcül virüs Ebola, ilk olarak bundan 38 yıl önce, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde ortaya çıkmıştır. Uzun bir aranın ardından 2013'te tekrar tırmanışa geçen virüs şimdilerde dünyanın endişe ile takip ettiği bir duruma erişmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) yayınladığı verilere göre Ebola'dan bugüne kadar 2 bin 900 kişi hayatını kaybetmiştir. Dünya çapında Ebola vakalarının sayısı ise 5 bin 843'e ulaşmıştır.[382]

2.2.1.8.Çevre Sorunları

Çevre, geniş anlamıyla, insanların biyolojik (tüm diğer canlılara ilişkin) ve biyolojik olmayan (hava, su gibi doğal faktörlere ilişkin) genel yaşam koşullarının tümünü kapsamaktadır.[383]

Çevreyle ilgili siyasetin geçmişi on dokuzuncu yüzyıldaki sanayileşmeye kadar götürülebilmektedir. Çevre sorunları bu dönemle birlikte gittikçe artan oranda uluslar arası kaygıların odağı haline dönüşmüştür. Bu, çevre sorunlarının özlerinde ulus-ötesi bir nitelik taşıdığı ve devletlerin sınırlarının ötesine taştığı yönünde gittikçe artan bir farkındalığı yansıtmıştır.

---

[381] Kathleen M. Vogel, "Expert Knowledge in Intelligence Assessments: Bird Flu and Bioterrorism", *International Security,* Vol:38, No:3, Winter 2013, s.39-40.
[382] "Ölümcül Ebola virüsü hakkında bilmeniz gereken 10 şey", *Milliyet Gazetesi,* 30.09.2014, http://www.milliyet.com.tr/olumcul-ebola-virusu-hakkinda/dunya/detay/1948145/default.htm, Erişim Tarihi: 02.10.2014.
[383] Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkilere Giriş, *a.g.e.,* s.150.

Çevresel değişim ve bozulma artık küresel olaylar olarak değerlendirilmektedir. İklim değişikliğinin güvenliğin bir unsuru olması, son on yılda disiplinin aktörleri tarafından sıkça çalışmalara konu edilmektedir.[384]

"Sera Gazları" olarak bilinen (başta karbondioksit ve kloroflorokarbonlar) gazların, atmosferde gittikçe yoğunlaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan küresel iklim değişimi, 1980'lerin ortalarından itibaren çevre gündemini işgal etmeye başlamış ve uluslararası politika alanında da ayrı bir tartışma konusu haline gelmiştir. Geçilen yüzyıl boyunca insanoğlu tarafından yürütülen faaliyetlerin, küresel ısıyla doğrudan ilişkili çeşitli gazların atmosfere salınımı konusunda oldukça büyük bir etken olduğu kabul edilmektedir. Yakın gelecekte daha da artacağına inanılan bu salınımların küresel iklimi etkiliyor olduğunun bilinmesiyle birlikte, küresel ısı dengesinin nasıl çalıştığı konusundaki bilgi yetersizliği ve algılayış düzeyi bugün ve gelecekte durumu belirsiz kılmaktadır. Bu çerçevede geleceğe yönelik bir tehdit olarak küresel ısınma ve iklim değişikliğini de gündemine alan NATO'nun, 19-20 Kasım 2010 Lizbon Zirvesinden bu yana mevzubahis konuyu tartışır duruma geldiği gözlemlenmektedir. Yaklaşan küresel iklim değişimi tehdidinin ulusal hükümetlere ve ulusal/uluslararası düzeydeki karar alıcılara ciddi ekonomik, sosyal ve siyasal zorluklar yüklemektedir. Mevzubahis görüşlerin nezdinde, iklim değişikliğinin, tüketim alışkanlıklarının değişmesi, fakirliğin artışı ve kıt kaynaklar çerçevesinde, bundan böyle devletlerin meselesinden öte bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Ulus-devletin de sınırlarını aşan göç, hızlı nüfus artışı, hastalık, yoksulluk, açlık ve çevreye zarar veren risklerin çoğalması ülkelerin gücünü ve otoritesini yok edebileceğinden bu tehditlerin kontrolde tutulması önem taşımaktadır. Söz konusu riskler çerçevesinde düşmesi beklenen devlet saygınlığı ve otoritesi, terörist faaliyetlerinin artışına ve organize suç çetelerine eylemleri için gerekli ortamın hazırlanmasına aracılık edebilmektedir. Mevzubahis tehlikelerden gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere göre çok daha çabuk ve derinden etkilenmektedir. Çevre kirlilikleri ve kıt kaynakların yol açabileceği toplumsal bunalımlar ülke içinde veya devletlerarası çatışmalara ve savaşlara neden olabilecek duruma gelebilir. Bu ve buna bağlı sebeplerle çevre kirliği ve iklim değişikliği bir ulus-devletin bekasından çok

[384] Oli Brown, Anne Hammill and Robert Mcleman, "Climate Change as the 'new' Security Threat: Implications for Africa", *International Affairs,* Vol:83, No:6, 2007, s.1141-1154.

küresel güvenlik ile doğrudan ilişkili bir durum haline geldiği konusunda ortak değerlendirmeler yapılmaktadır.[385]

Küresel ısınma ve iklim değişikliğine yönelik çok sayıda ülke, bu tehdidi önlemek ya da en azından ısınma hızını düşürmek için sera gazı salınımlarını azaltma girişimlerinde bulunma gereğini kabul etmektedir. Bu çerçevede 1987 Montreal Protokolü, 1992 BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve 1997'deki Kyoto Protokolü büyük önem arz etmektedir.

Küresel ısınmada insan etkisinin varlığı inkâr edilemeyecek şekilde ortada olmakla birlikte, uluslararası toplumun gelecekte ortaya çıkacak etkilerle baş edip edemeyeceği konusunda zihinlerde soru işareti uyandırmaktadır. Bu bağlamda NATO'dan bilimsel çalışmalar yürüterek küresel ısınmayı durdurması beklenemez. NATO'nun buradaki çabasının sivil inisiyatiflere destek vermek, bu konu hakkında bir farkındalık yaratmak olabilir. Ayrıca NATO'nun kötü senaryoya yani küresel ısınma ve iklim değişikliğine bağlı gelişecek ve birbirini etkileyecek birçok tehdide karşı kendisini hazırlamaya çalıştığı düşünülebilir.

2.2.1.9.Uluslararası Göç

Doğduğu ve büyüdüğü topraklardan birbirinden çeşitli sebeplerden dolayı ayrılmak zorunda kalan, başka bir devlette kendisine yer arayan kişilerin eylemi şeklinde tanımlanabilecek olan uluslararası göç, nispeten yeni bir olgu olarak görülmekte birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde "kanayan yaralardan" biri olması dikkatleri çekmektedir. Uluslararası göçler ve ülkelerini terk etmek zorunda kalan göçmenler, sadece kaçak işçi, mülteci, sığınmacı gibi tanımlarla adlandırılmaktadırlar.

Uluslararası Göç Örgütü'nün raporlarına göre her yıl göç eden insan sayısı artmaktadır. Belirli sorunlara dayalı olarak ortaya çıkan bu göçler, göç alan ülkelerde yeni sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunların başında göçmenlerin önemli bir kısmının kayıt dışı olmaları gelmektedir. Kayıtlı göçmenler ülkelerin yaşlanmadan doğan iş gücü açıklarını doldurduğu için "belirlenmiş göçmen politikaları"

[385] John Vogler, "Küreselleşmenin Çevresel Boyutları ve Güvenlik Stratejilerine Etkileri", *Küreselleşme ve Güvenlik Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.45-51.

doğrultusunda istenen bir durum arz etmektedir. Bu nedenle örneğin 1970-2000 arasındaki otuz yıl içinde dünyada göçmen sayısı iki kattan fazla artarak 82 milyondan 175 milyona çıkmıştır. Ancak belirlenmiş göçmen politikaları dışında bir hareketlilik varsa, bu yasadışı göçler arzu edilenin dışında kayıt dışı bir ekonomiye neden olmakta, iç güvenlik zafiyetleri oluşturmaktadır.[386]

Mülteci sorununun, gelecek dönemde daha da artması beklenmektedir. Martin Griffiths ve arkadaşları, bunun temelde iki ana nedeni olduğunu öne sürmektedirler. Buna göre ilkin, insanları mülteci olmaya iten nedenlerin yakın gelecekte ortadan kalkmasının söz konusu olmamasıdır. Demografik değişim düzensiz bir özelliğe sahip bulunmaktadır. Hızlı nüfus artışı, fakir ile zengin arasındaki eşitsizliğin artmaya devam ettiği ciddi ekonomik ve siyasal sorunlarla mücadele eden gelişmekte olan ülkelerle sınırlanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönem, bazen kendi hükümetlerinin bilinçli ve kasıtlı politikası dahilinde etnik temizliğin açık bir şekilde hedefi haline gelen sivilleri de içeren iç savaşların yayılmasıyla özdeşleşmiştir. Son yirmi yılda Yugoslavya, Doğu Timor ve Suriye'de görüldüğü üzere insanların göçe zorlanması bilinçli bir strateji olmaktadır. Bu tür durumlarda, birçok ülke ani ve kitlesel mülteci akımlarına maruz kalmaktadır. İkinci olarak, Batılı ülkelerde mültecilere olan insani refleksleri kendi ulusal çıkarlarının üstünde tutmaları pek olası değildir. Mülteci kabullerini sınırlandıran devletler artıkça diğer devletler için bu yönelimi takip etmemek zorlaşacaktır. Eğer bir ülkenin kanunları komşu ülkeninkinden daha elverişli ise ilticacılar o bölge içinde o ülkeyi daha çok tercih edeceklerdir.[387] Bu da mültecilerin o ülkede yığılmasını ve beraberinde birçok risk ve tehdidi barındırmalarını beraberinde getirecektir.

Soğuk Savaş sonrası dönem adeta bir "göç çağı" niteliğine bürünmüştür. Yukarıda bahsedilenlere ilaveten uluslararası göç, özellikle ekonomik küreselleşmeyle bağlantılı olarak ekonomik unsurlar ve kalkınma konularıyla da yakından ilişkili hale gelmiştir. Ekonomik göçmenlerin sayısı, savaş ve siyasal karışıkların neden olduğu hareketliliğin sayısına eşit olmamakla birlikte, 1970'lerden

[386] Birdişli, *a.g.e.,* s.135.
[387] Griffiths, O'Callaghan, Roach, *a.g.e.,* s.242.

itibaren göçlerdeki istikrarlı artışın nedenlerinden biri de küreselleşmenin gelişimi olmuştur.[388]

Gözlemlendiği üzere, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki güvenlik konuları arasında uluslararası göç de önemli bir yer tutmaktadır. İnsanların kendi ülkelerini çeşitli nedenlerle terk edip gelişmiş ya da görece daha iyi konumda olan devletlerin sınırlarına dayanması hatta söz konusu devletlere sığınmasının, orta ve uzun vadede ekonomik ve toplumsal bunalımlara neden oluşturması düşünülebilir. Böyle bir kargaşa durumunda mülteciler önemli bir risk ve tehdit olarak görülecek ve güvenlikleştirilecektir. Bu durum ülkelerdeki mikro-milliyetçilik hareketlerini körükleyebilecek; belki de mültecilerin zamanla devlete karşı başkaldırmasını ve terör faaliyetlerine girişmesine aracılık edebilecektir. Böyle bir güvenlik açığı, dünya barışına ve insan hayatına kastedeceğinden, bunun önlenmesi önemli bir güvenlik konusunu oluşturacaktır. Burada NATO gibi barışı hedefleyen; üyeleriyle ve işbirlikçileriyle ortak akıl ve plan üzerinde hareket edebilen bir örgütün varlığına ihtiyaç duyulacaktır. Bu çerçevede NATO'nun, neo-liberal bir bakışla, üye devletler tarafından bu işbirliğine aracılık etmesinin ve uluslararası göç gibi bir konuda da çözüm ortağı olması konusunda varlığını devam ettirmesinin dünya barışı için önem arz ettiği ileri sürülebilir.

2.2.2. Güvenlik Aktörleri

Soğuk Savaş öncesinde ve sonrasında başat güvenlik aktörleri ulus-devletlerdir. Ancak Soğuk Savaş ve sonrası dönemle birlikte ulus-devletlerin yanı sıra uluslararası örgütlerin de önemli bir güvenlik aktörü olduğu dikkatleri çekmektedir. Bu dönemde NATO ve BM'nin yanı sıra başta AB ve ŞİÖ olmak üzere, birçok güvenlik aktörü, uluslararası sistemde rol almaya başlamıştır. Caşın'ın belirttiği üzere tehditler değişse bile devletler ve uluslararası örgütler neo-liberal yaklaşımlar doğrultusunda bireyleri korumayı ve kendi egemenliklerini muhafaza etmeyi bir görev bilmektedir.[389] Bu çerçevede NATO, hâlihazırda önemli bir güvenlik aktörü olmaktadır.

---

[388] Heywood, *a.g.e.*, s.215.

[389] Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın ile 02 Aralık 2014 tarihinde Özyeğin Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakattan alınmıştır.

2.2.2.1. Şanghay İşbirliği Örgütü

Orta Asya'daki en önemli bölgesel örgüt olan, bölgesel olmasına rağmen küresel bir güç olarak görülen ve 15 Haziran 2001 tarihinde altı üye tarafından kurulmuş olan ŞİÖ, Şanghay Beşlisi'nin devamı niteliğindedir.[390] Kurulma ve var olma sebebi, daha sonra detaylandırılacağı üzere, birçok amaca dayandırılan ŞİÖ'nün aslında bölgede Batı'nın söz sahibi olmasının önüne geçmek olduğu söylenebilir. Bu savı doğrulayabilmek için ŞİÖ'nün tarihsel arka planını irdelemekte fayda bulunmaktadır.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte, Çin, ABD ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerde köklü değişiklikler yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde SSCB'ye karşı oluşan ABD-Çin birlikteliği, yerini ABD'nin hegemonyasına karşı, Rusya Federasyonu-Çin birlikteliğine bırakmıştır. Çünkü Soğuk Savaş'ın dayattığı yeni uluslararası sistem, Rusya Federasyonu ve Çin tarafından hoş karşılanmamıştır. Yeni dünya düzenine paralel gelişen yeni uluslararası sistem de Çin ve Rusya Federasyonu'nun işbirliğine zemin hazırlamaktaydı. Ayrıca Rusya Federasyonu, Çin ve Orta Asya cumhuriyetlerinin sınır çatışmaları, terörist faaliyetler, radikal hareketler ve uyuşturucu ticareti gibi belli başlı meseleleri de bulunmaktaydı. Söz konusu nedenlerin dışında, Orta Asya Cumhuriyetleri, Rusya Federasyonu ve Çin arasındaki riskli jeopolitik mevkileri nedeniyle güvenliklerini ve bekalarını sağlamak adına bu büyük devletlerle diplomatik münasebetleri yakından kurmaları gerekmekteydi. Böylece, Çin-Rusya Federasyonu işbirliği, yanlarına Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı da alarak 1996 yılında Şanghay Beşlisi'nin kurulmasıyla birlikte "stratejik ortaklık" ilişkisine dönmüştür.[391]

Şanghay'da 26 Nisan 1996'da yapılan ilk zirvede, liderler, sınır bölgelerinin güvenliğinin arttırılması ile ilgili bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşmanın amaçları; beş ülkenin sınır bölgelerinde güvenlik ve istikrarı sağlamak, Asya-Pasifik bölgesinde ve dünyada barışı ve güvenliği tesis etmek ve arttırmak ve yeni bir

---

[390] Karacasulu, *a.g.e.,* s.93.
[391] Burcu Değirmen, "Çin-Rus Ekseni ABD'ye Meydan Okuyor", *Stratejik Analiz Dergisi,* Ağustos 2005, Sayı:64, s.14.

güvenlik modeli geliştirmektir.[392] İzleyen iki zirvede de buna benzer kararlar alınmış; belgeler imzalanmıştır. Dördüncü Zirve 25 Ağustos 1999'da Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te gerçekleştirilmiştir. Zirvede bölgesel güvenlik ve küresel sorunlar tartışılmıştır. Liderler, çok kutuplu uluslararası sisteme olan özlemlerinden de bahsetmişlerdir.

NATO'nun genişlemesine ve Irak'taki, Bosna'daki ve Kosova'daki çatışmalara atıfta bulunularak tek kutuplu sistem, ABD ve NATO eleştirilmiştir. Özellikle BM Güvenlik Konseyi kararını beklemeden uluslararası ilişkilerde güç kullanımına ve güç kullanımı ile tehdit etmeye karşı olduklarını vurgulamışlardır. ABD'nin bu meselelerdeki dış politikası eleştirilmiştir.[393]

Şanghay Beşlisi'nin altıncı ve son zirvesi 14-15 Haziran 2001 yılında Şanghay'da düzenlenmiştir. Bu zirvede Şanghay Beşlisi, tam ölçekli bir uluslararası örgüte dönüştürülmüş, adı; *"Şanghay İşbirliği Örgütü"* olarak değiştirilmiş; Özbekistan üyeliğe kabul edilmiştir. Üye ülkeler, Orta Asya'da AB'ye benzer ekonomi ve güvenlik bloğu kurmaya karar vermişlerdir. ŞİÖ'nün işbirliğinin temel nedeni özellikle terörizm ve aşırıcılık şeklinde kendini gösteren dış tehdit nedeniyle bölge istikrarının bozulma olasılığı ve küreselleşme süreci yaşayan dünyanın ekonomik sorunlarıdır. Bu çerçevede ŞİÖ, devletlerin güven sağlayıcı unsurlarını geliştirerek, ortak güvenlik ve işbirliği alanındaki sorunları beraber çözmeyi hedeflemektedir. Rusya Federasyonu, ŞİÖ'nün güvenlikle ilgili duruşunu netleştirmeye çalışırken, Çin ise büyüme stratejisi nedeniyle ekonomik işbirliğini savunmaktadır. Pekin merkezli ŞİÖ'nün mevcut bir askeri teşkilatı bulunmamakla birlikte belirli dönemlerde kolektif tatbikatlar düzenlemektedirler. ŞİÖ bünyesinde bir de Taşkent'te "Terörizmle Mücadele Merkezi" bulunmaktadır.[394]

2.2.2.2. Birleşmiş Milletler Örgütü

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra oluşan Yeni Dünya Düzeninde uluslararası krizler ve sorunlar artış göstermiştir. ABD tüm dünyada daha rahat ve

[392] İdris Bal, "Avrasya'da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yükselişi: Yeni Büyük Oyunda Etkili Bir Araç Mı?", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası,* 2.Baskı, (Ed). İdris Bal, Ankara, Nobel Yayınevi, 2004, s.611.
[393] Bal, *a.g.m.*, s.611.
[394] Cihangir Dumanlı, "Avrasya'da Askeri Kutuplaşma", *Cumhuriyet Strateji,* 13 Mart 2006, s.7.

serbest hareket etmek olanağına kavuşmuştur. Ancak yine de askeri ve politik gücünü kullanmadan evvel, bu hareketini daima yasal bir çerçeveye oturtmak istemektedir. Bu bağlamda 1990 Körfez Krizi, 1991 Yugoslavya İç Savaşı, 1992'de Somali'ye acil insani amaçlı yardım operasyonlarının BM Antlaşmasına dayanmak suretiyle yasal çerçevesini sağlayamaya çalışmıştır. Ancak Irak'a karşı en sert askeri tedbirleri uygulatan BM, Yugoslavya'da Sırplar tarafından Bosna-Hersek halkına yapılan katliamlara uzun süre seyirci kalmıştır. Dönemin BM Genel Sekreteri Butros Gali, etkin önleyici tedbirler almamakla ve askeri müdahale işlemini yavaşlatmakla suçlanmıştır. Ayrıca BM'nin Somali'ye yapılan insani yardımları uluslararası bir güç yardımı ile korumaya alması söz konusu ülkenin içişlerine müdahale olarak algılamıştır.

BM'nin bugün için uluslararası krizlere müdahale edebilecek yegâne teşkilat olduğu ve etkin bir şekilde işletildiği takdirde dünya sulhu için vazgeçilmez unsur olduğu da bir gerçektir. Değişen dünya koşullarında beklenen etkinlikte görev yapabilmesi için BM teşkilatının geliştirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

2.2.2.3.Avrupa Birliği

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası güvenliğin bir diğer aktörü olarak AB gösterilmektedir. AB'nin böyle görülmesinde veya görülmesi gerektiğine en büyük etken Fransa olmuştur. Avrupa Birleşik Devletleri düşüncesiyle hareket eden Paris, Avrupa'nın savunma ve güvenlik konularında NATO'ya dolayısıyla da ABD'ye bağımlı olmamasını şiddetle savunmuştur.[395] Buna karşılık İngiltere, AB'nin özerk bir savunma kapasitesi geliştirmesine uzun süre karşı koymuş, fakat Fransa ile St.Malo'da Aralık 1998'de yapılan toplantıdan sonra itirazlarından vazgeçmiştir. Akabinde, Nisan 1999'da Washington'da yapılan NATO Zirvesi, AB'nin NATO askeri olanaklarını kullanabilmesine belli koşullarda izin vermiştir.[396]

---

[395] Kader Özlem, "Avrupa'da Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci ve NATO-AB-Türkiye İlişkileri Açısından Analizi", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi,* 07 Ocak 2009, http://www.turansam.org/makale.php?id=251, Erişim Tarihi: 06.06.2015.

[396] Sanem Baykal ve Tuğrul Arat, "AB'yle İlişkiler", Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:III (2001-2012), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.319.

Kendini küresel ve uluslar üstü bir güç olarak tanımlayan AB, ekonomik alanda gösterdiği büyük başarıyı, Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında siyasi alana yansıtma ve uluslararası politikada etkinlik kazanma çabası içerisine girmiştir. Birlik, küresel güç misyonunun işlevselliğinde Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasına (ODGP) büyük önem vermiştir.

AB, ODGP'yi, antlaşmalar ve çeşitli Konsey kararları ile güçlendirme yoluna gitmiştir. ODGP'ye ilişkin düzenlemelerde yumuşak gücünü öne çıkaran Birliğin diğer iki sütundan da yararlanması bu alanda farklılık ve etkinlik yaratırken, yapının hükümetlerarası işleyişi bölünmelere ve zafiyete neden olmuştur. AB, ODGP çerçevesinde bir yandan diplomasiye ağırlık verirken diğer yandan da Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) boyutuyla uluslararası kriz durumlarında etkili olabilmesine olanak sağlayacak askeri kapasitesini geliştirme gayretlerine girmiştir.

Sanıldığının aksine, AGSP, NATO'yu dışlamamış; 1999 Washington Zirvesi'nden sonra NATO'yla işbirliği kurmaya itina etmiş, kendi güvenlik yapılanmasını tesis etmeye çalışırken bile NATO'yla bağ kurmaya gayret etmiştir. Ancak AB'nin kendi güvenliğini organize etme çabası, Sanem Baykal ve Tuğrul Arat'a göre, NATO ile daha kurumsal ve dinamik bir koordinasyon kurmasına da engel olmuştur. 1999 sonrası dönemde AB'nin yürüttüğü en büyük operasyonlar arasında Kongo'daki Artemis ve 2011'de NATO'dan devralarak Bosna'da yürüttüğü ALTHEA yer almıştır.[397]

AB için uluslararası işbirliğinin artırılması, demokratikleşmenin desteklenmesi, hukukun üstünlüğü ve temel insan haklarına saygının sağlanması, güvenliği temin etmenin başlıca yöntemleri olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Bu güvenlik anlayışına göre söz konusu liberal değerlerin zarar görmesi istikrarsızlığın kaynağı olarak görülmüştür.[398] Bu açıdan bakıldığında NATO'nun neo-liberal eğiliminin de önemli bir destekçisinin AB olduğu ileri sürülebilir.

---

[397] Baykal ve Arat, *a.g.m.*, s.321-322.

[398] Burak Tangör, *Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s.62.

Ancak AB, son beş yılda önemli ekonomik krizlerle mücadele etmiş, bu bağlamda savunma ve güvenlik konusundaki arayışını, geçici de olsa daha yavaştan işletmeye başlamıştır. Söz konusu dönemde artan radikal terör olayları, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna müdahalesi ve Avrupa kıtasında eski gücünü gösterme gayreti, AB içinde NATO'ya olan inancın ve duyulan ihtiyacın arttığı söylenebilir.

2.2.2.4.Diğer Aktörler

Güvenliğin diğer aktörleri denildiğinde, "uluslararası örgütler", "düşünce kuruluşları ve stratejik merkezler" ve "savunma sanayi ve özel güvenlik şirketleri" ilk akla gelenler olmaktadır.

Uluslararası örgütlerin yazında, hükümetler arası örgütler ve hükümetler dışı örgütler olarak ikiye ayrılarak incelendiği gözlemlenmektedir. Bugün hükümetler aşırı veya uluslar aşırı örgütler olarak da adlandırılan hükümetler dışı örgütler gitgide yaygınlaşarak, uluslararası sistemde çeşitli olaylarda önemli roller oynamaya başlamışlardır.[399] Uluslararası örgütler, neo-liberal kuramın etkisinde, güvenlik konularında işbirliğini kolaylaştırdığı, çözüm bulma aşamasında önemli bir etkisinin bulunduğu gerekçesiyle küresel güvenliğin bugün ve gelecekteki önemli bir aktörü olacağı anlaşılmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası yaşananlar, güvenliğin farklı toplumsal unsurların ve çeşitlenen güvenlik seçkinlerinin birlikte tayin ettikleri bir duruma dönüşmesine yol açmıştır. Hâlihazırda, tehdit-risk-düşman düzeyinde ele alınan güvenlik konusu, diğer aktörlerin de etkileşimi neticesinde şekillenmektedir. Güvenlik seçkinlerinin söylemleri ve girişimleri diğer aktörlerle ve etkileşimin gerçekleştiği sistem bünyesinde karşılığını bulmakta, güvenlikleştirme katılımcı bir çaba doğrultusunda gerçekleşmektedir. İşte bu çoğulcu ortamda örneğin araştırma merkezleri ve düşünce kuruluşları etrafındaki sivil yapılanmalar, gerek güvenlikleştirme ve güvenliksizleştirme süreçlerine gerekse de dış politika oluşumuna katkı koymasına aracılık etmektedir. Türkiye'de de güvenlik konularını çalışan düşünce kuruluşu, dernek ve stratejik merkez sayısındaki artış dikkatleri çekmektedir. Tüm bunlar

[399] Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkilere Giriş, vd., s.97.

eşliğinde düşünce kuruluşlarının da dönemin güvenlik aktörleri arasında yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bugün ve gelecekte, savunma sanayinin ve özel güvenlik şirketlerinin, küresel güvenlik siyaseti içinde kendisine önemli aktörler arasında yer bulduğu/bulacağı rahatlıkla söylenebilir. Öyle ki Güvenç'in de işaret ettiği üzere ulus-devlet, vatan ve savaş gibi kavramların aşınması ve özellikle güvenlik konusunun "özel şirketlere" ihale edildiği bir dönemin yaşanması ve bu "ihale" sürecinin daha da yaygınlaşması söz konusudur:

> "Yaygınlaşacak ve daha da belirsizleşecek gibi gözüküyor. Bir kalıp vardır, 1789 Fransız ihtilalinden sonra veya daha doğrusu Westphalia sistemiyle temeli atılan toprağa bağlı ülke, sınırları bağlı ülke, egemenlik ve daha sonra ulus-devlete evrilen siyasi örgütlenme… Dolayısıyla askeri güç kullanma hakkını ve yetkisini hatta tekelini bu siyasi yapılara bırakan uluslararası sistem modeli… Ancak bu model bugün değişik yerlerden su almaktadır. Örneğin IŞİD… Nedir bu? El-Kaide ya da Rusya Federasyonu'nda isyancı, asi güçler. Ne kadarı Ukraynalı asi güç, ne kadarı Rus askeri belli değil. Dolayısıyla bu tür çizgilerin karıştığı bir evredeyiz".[400]

Güvenç'in de sözlerinden anlaşılacağı üzere savunma sanayi, özel güvenlik şirketleri ve diğer yasal yapılanmalar, gelecekte güvenlik aktörlerinin çok daha fazla çeşitlenmesine neden olacaklardır. Bunu, ABD'nin Irak'ı işgali sırasında Blackwater adlı özel güvenlik şirketinin 60 binden fazla özel güvenlik gücünün Irak'ta konuşlandığı iddiaları[401] kanıtlar niteliktedir.

2.2.3. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi

Soğuk Savaş ortamının doğası gereği güvenlik meseleleri daha dar bir çerçeve içinde algılanmaktaydı. Çünkü iki süper güç arasında devam eden nükleer silahlanma ve gerginlik, güvenliğin sadece bu konulara endekslenmesini ve sadece devlet merkezli hayati çıkar algılamalarının, savunma konusunun ve stratejik önlemlerin ön planda olduğu bir güvenlik anlayışı oluşmasını beraberinde getirmekteydi. Aslında, iki süper güç arasındaki mücadelenin doğrudan silahlı çatışmaya dönüşmemesi durumu, güvenliğin sağlanmış olması anlamına gelmekteydi. Küba Füze Krizi örneğinde olduğu gibi taraflar arasında gerginliğin ve

---

[400] Prof. Dr. Serhat Güvenç ile 23 Ocak 2015'te İstanbul Kadir Has Üniversitesi'nde yapılan mülakattan alınmıştır.

[401] "Blackwater'ın 4 'güvenlik görevlisi' suçlu bulundu", Habertürk, 14 Nisan 2015, http://www.haberturk.com/dunya/haber/1065542-blackwaterin-4-guvenlik-gorevlisi-suclu-bulundu, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2015.

savaş riskinin artması ise güvenliğin tehdit altında olduğunu göstermekteydi. Güvenliğe yönelik böylesi *"büyük"* tehditlerin bulunduğu bir ortamda güvenlik çalışmaları da haliyle daha dar bir perspektifte ilerlemek durumunda kalmaktaydı.[402]

Bir başka anlatımla, Soğuk Savaş döneminde güvenlik *"dar"* bir kapsamda ele alınmış ve sadece "askeri güvenlik" kastedilmiştir. Bu tanımlamadan duyulan rahatsızlık ilk önce 1970 ve 80'lerde *"ekonomik"* ve *"çevresel"* sorunların gündeme gelmesiyle belirginleşmiş, ardından 1990'larda "kimlik" meseleleri ve "sınır ötesi" suçlar güvenlik tanımlamasını genişletmiştir. 2000'lerde ise bunlara "enerji güvenliği", "siber güvenlik" ve "sosyal güvenlik" de eklenmiştir. Bu arada "askeri güvenlik" kavramının kapsamı da "uluslararası terörizm" ile genişlemiştir. Böylece güvenliğin daha geniş bir tanımlamasına ulaşılmıştır. Artık askeri ve askeri olmayan öğelerden oluşan geniş tanımlama devletler nezdinde daha çok kabul görmektedir.[403]

Soğuk Savaş sonrası dönemde sınırların korunması esasına dayalı askeri savunma anlayışı yerini, milletin bekasının sınır ötesinde ya da daha uzaktan sağlanmasını merkezine yerleştiren 'stratejik bir güvenlik' yaklaşımına terk etmiştir. Böylece 'stratejik güvenlik' tanımını, olası risk ve tehlikeleri öncelikle tehdit biçimini almadan tespit edip bunları ülke sınırlarına gelmeden engellemek, eğer mümkün değilse başka bir yere yönlendirmek veya daha oluşmadan kaynağında bitirmek maksadıyla hazırlanan ve tatbik edilen önlemler projesi şeklinde açıklamak olanaklıdır.[404] Bir nevi hatayı kaynağında önlemeye benzetilecek bu yaklaşım, böylece yıkıcı savaşlara, yıpratıcı terör saldırılarına maruz kalmadan hamlelerin yapılmasını içermektedir.

Soğuk Savaş döneminde nükleer denge esasına dayalı, gücün klasik askeri unsurlarına ağırlık veren ve devleti temel alan güvenlik anlayışı yerine bugün çok daha kapsamlı ve geniş boyutlu bir güvenlik anlayışının hâkim olduğunu belirtmek gerekmektedir. Eskiden "birey" bir ulusun mensubu olarak güvenliğin konusuydu ve

---

[402] Bayır, *a.g.m.,* s.173.
[403] Mustafa Aydın, "Küreselleşme Karşısında Ulus Devlet-Ulusal Ekonomi ve Güvenlik", *Panorama Dergisi,* Mayıs 2005, Sayı:12, ISSN: 1304-6438, s.4.
[404] Armağan Kuloğlu, "Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri", *a.g.m.,* s.52.

güvenlik denilince "ülkelerin vatandaşlarına sağladıkları güvenlik" anlaşılmaktaydı. Bugün ise durum daha farklı seyretmektedir.[405]

Devlet merkezli yapıdan insan, çevre ve diğer boyutlara doğru evirilen güvenlik anlayışındaki bu değişim karşısında NATO'nun da kendisini dönüştürdüğü gözlemlenmektedir. Bu durum Soğuk Savaş sonrası gerçekleştirmiş olduğu zirvelerde de sonuç bildirgelerinin arasında kendisini göstermiştir Ayrıca NATO'nun gerçekleştirmiş olduğu müdahalelerde de "insani müdahale" gerekçesi bir meşruiyet unsuru olarak ortaya konmuştur. İnsani müdahale sadece gerekçe olmamış; NATO, operasyonları çerçevesinde sadece askeri noktaları hedef almış; öldürücü olmayan silahları envanterine almış, geçici görevle yerleştiği ülkelerin halklarına gıda ve sağlık yardımlarında da bulunmuştur.

Değişen güvenlik anlayışı bağlamında, boyutları da genişleyip konuları çeşitlenen küresel güvenliğin önemli bir parçası olan NATO, böylesine dönüşen bir yapıyı kontrol edebilmek için alan dışına çıkarak, çeşitli kritik coğrafyalarda işbirlikleri de kurmak durumunda kalmıştır. Bu işbirlikleri üçüncü bölümde detaylandırılmaktadır. Buna göre NATO, küresel sistemde önemini korumayı ve var olmasının dünya barışına katkıda bulunmasını hedeflemektedir.

[405] Bayır, *a.g.m.,* s.173-174.

3. KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI ÖRGÜTÜ (NATO)

Yakın tarihe damgasını vuran bir ortak savunma/güvenlik örgütü olarak NATO, kurulduğundan bu yana uluslararası sistemde, güvenlik konusundaki başat aktör konumunu korumaktadır. NATO, kuruluşundan itibaren devamlı şekilde değişen, gelişen ve dönüşen bir görüntü vermiştir. Teşkilat, 66 senelik geçmişi süresince, uluslararası sistemdeki gelişmeler karşısında varlığını meşrulaştırabilmiş, bu sebeple de faaliyetlerini bugünlere kadar sürdürebilmiştir. Söz konusu niteliği NATO'yu benzer biçimde tesis edilen diğer uluslararası teşkilatlardan farklı bir konuma taşımıştır.[406] Caşın'a göre NATO ittifakı bugüne kadar kurulmuş ittifaklar içinde en başarılı demokratik örgüt olmuştur..[407]

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde tesis edilen barış ortamının Batı cephesindeki teminatı olarak genel kabul gören NATO, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte etki alanını genişleterek, siyasi bunalım ve çatışma ortamlarının çözüm ortağı göreviyle kendisine yer aramıştır. Tabi ki de varlık amacının Soğuk Savaş ile birlikte sona erdiği iddia edilerek birçok yönden de eleştiriye maruz kalmıştır.[408] Ayrıca uluslararası sistemde belli başlı başat aktörlerin de kendisini tehdit olarak gördüğü önemli bir güce ve inkâr edilemez kurumsal yapıya erişmiştir. Öyle ki NATO, hâlihazırda, dünyanın gelmiş geçmiş en büyük ve önde gelen askeri ittifakı olmuştur. Bütün NATO üyelerinin toplam askeri harcamaları, dünya askeri harcamalarının yüzde 70'ini oluşturmaktadır. Tabi ki de bunda ABD'nin payı büyüktür.[409] ABD'nin 1798 ve 2010 arası 300'den fazla olayda silahlı kuvvete başvurduğu ve bunların üçte birinin Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleştiği[410] düşünüldüğünde bütçesinde

---

[406] Ali Bilgin Varlık, "Askerî ve Ekonomik Veriler Işığında NATO'nun Esnekliği", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt:11, Sayı:2, 2012, s.71.

[407] Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın ile 02 Aralık 2014 tarihinde Özyeğin Üniversitesi'nde yapılan mülakattan alınmıştır.

[408] Bunlardan birinde Steven E.Meyer, "NATO'nun zamanının gelip geçtiğini ve artık varlığı için hiçbir nedeninin olmadığının" altını çizmektedir. Aktaran Jennifer Medcalf, *NATO: Beginners Guides*, Oneworld Publications, Oxford, 2005, s.3.

[409] Heywood, *a.g.e.*, s.306. Detaylar için bkz.: Federica Cocco, "NATO Summit: Which members are not pulling their weight with defence spending", *Mirror*, 03 Eylül 2014, http://www.mirror.co.uk/news/ampp3d/nato-summit-members-not-pulling-4156751, Erişim Tarihi: 19.08.2014. Ali Bilgin Varlık'ın düşüncesiyle, NATO'nun savunma bütçesi içinde ABD'nin sürekli bir biçimde, yüksek katkısının olması, söz konusu devletin uluslararası ekonominin en güçlüsü olmasından, Soğuk Savaş döneminde de Batı blokunun önderliğini yapmasından, Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse küresel bir güç olmasından kaynaklanmıştır. Varlık, *a.g.m.*, s.95-96.

[410] Hook ve Spanier, *a.g.e.*, s.18.

askeri güce ayırdığı bu pay ve NATO'ya olan desteği daha iyi anlaşılmaktadır. ABD'nin, NATO'nun geleceği hakkında da belirleyici aktör olacağı aşikârdır.

Örgütün tarihsel arka planına inerek, yapısını ve faaliyetlerini derinlemesine incelemek gerekmektedir. Ardından Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun dönüşümüne zemin hazırlayan veya varlığını meşrulaştırmasına araç olan zirvelerden ve müdahalelerden de geniş bir şekilde bahsedilmektedir. Ancak bundan sonra geçirdiği veya varsayılan dönüşümü anlamak ve hala faal olmasının dünya güvenliğine olumlu/olumsuz katkılarının analiz etmek daha kolaylaşabilecektir.

3.1.Örgütün Kuruluşu ve Genişlemesi

Steven W. Hook ve John Spanier, *"Büyük güçler güvenlikleriyle ilgili kararları genelde rakiplerine bırakmaz"* demektedir.[411] Bunu desteklercesine, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Doğu-Batı Bloku arasındaki rekabet ortamının yaratmış olduğu güvensizlik sarmalı neticesinde iki büyük devlet etrafında güç birlikleri oluşmaya başlamıştır. Bunlardan ilki Batı Bloku üyelerini etrafında toplayacak olan NATO olmuştur.

NATO, ortaya çıkışında ve izleyen 40 yıl boyunca bir Soğuk Savaş ürünü olarak addedilmiştir. Öncelikli amacı, askeri ittifakları WP olan SSCB ve Doğu Blokunun uydu devletlerinden kaynaklanan tehditlere karşı caydırıcı bir rol oynamak şeklinde belirlenmiştir. İlk genel sekreteri Lord Ismay'ın da ifade ettiği gibi NATO'nun görevi *"Rusları dışarıda, Amerikalıları içeride ve Almanları altta tutmak"* olmuştur.[412] Böylece NATO, 1945 sonrası ABD ve Batı Avrupa arasındaki bağlantıyı güçlendirmiş, komünist bloktaki dengi, 1955'te kurulan WP ile arasındaki Soğuk Savaş dönemini tanımlayan askeri soğuklukta pay sahibi olmuştur.[413] Örgütün realist kuramın fikirlerinden esinlenerek kurulup güçlendiği anlaşılmaktadır.

Kuzey Atlantik İttifakı'nın kuruluşuna ilişkin antlaşma, 12 devletin katılımıyla 4 Nisan 1949'da Washington'da imzalanmıştır. *Washington Antlaşması*

---

[411] Hook ve John Spanier, *a.g.e.,* s.9.
[412] Geoffrey Wheatcroft, "Who Needs NATO", The New York Times, 15 June 2011, http://www.nytimes.com/2011/06/16/opinion/16iht-edwheatcroft16.html?pagewanted=all&_r=0, Erişim Tarihi: 20.08.2014.
[413] Heywood, *a.g.e.,* s.306.

olarak da anılan sözleşme, bütün imzacı devletlerin onayları, garantör devlet olan ABD hükümetine verildikten sonra 24 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[414] NATO, 2014 yılı itibariyle 65'nciyaşını doldurmuştur. 28 üyesi bulunan örgüt ayrıca Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İşbirliği Girişimi ile etki alanını önemli ölçüde genişletmiştir. Hâlihazırda genişleme ve derinleşme konusundaki çalışmalarını da aralıksız sürdürmektedir. Bu çabalar, önümüzdeki on yıllarda da NATO'nun uluslararası sistemde aktif rol alacağını kanıtlamaktadır.

Tablo X'den anlaşılacağı üzere NATO, uzun bir dönem Soğuk Savaş ürünü olmuş; bu dönemde özellikle kurucu 12 devlete ilaveten dört üyeyi arasına alarak genişlemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Doğu Bloku üyelerini bünyesine katarak 28 devletli büyük bir ortak güvenlik örgütüne dönüşmüştür.

Tablo X: Kuruluşundan Bugüne NATO Üyeleri

Ülke	**Katıldığı Yıl**	**Ülke**	**Katıldığı Yıl**
Belçika	1949	Almanya	1955
Kanada	1949	İspanya	1982
Danimarka	1949	Çek Cumhuriyeti	1999
Fransa	1949	Macaristan	1999
İzlanda	1949	Polonya	1999
İtalya	1949	Bulgaristan	2004
Lüksemburg	1949	Estonya	2004
Hollanda	1949	Letonya	2004
Norveç	1949	Litvanya	2004
Portekiz	1949	Romanya	2004
Birleşik Krallık	1949	Slovakya	2004
Amerika Birleşik Devletleri	1949	Slovenya	2004
Yunanistan	1952	Arnavutluk	2009
Türkiye	1952	Hırvatistan	2009

Kaynak: "NATO Member Countries", http://www.nato.int/cps/en/natolive/nato_countries.htm, Erişim Tarihi: 10.01.2014.

NATO'nun kurulmasında yukarıdan da anlaşılacağı üzere güvenlik ve gelecek faktörü etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, SSCB'nin askeri gücünü aynen muhafaza etmesi ve komünist ideolojiyi diğer devletlere yayma girişimlerinin giderek artması Batı demokrasileri tarafından endişeyle karşılanmıştır. Bu durumda, barışın korunmasında ve istikrarsızlıkların önlenmesinde BM teşkilatının olası yetersiz kalma durumu ve BM askeri gücünün kurulmaması gibi nedenler, NATO'nun tesisinde temel itici güçleri oluşturmuştur. Norman Stone, Alan

[414] Hasgüler ve Uludağ, *a.g.e.,* s.307-308.

Axelrod ve John Lewis Gaddis de buna benzer şekilde, *"Batı'nın güvenliğine karşı Sovyet tehdidini"* ön plana çıkarmaktadır:

> "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Sovyetler Birliği'nin Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini askeri işgal ve siyasi manipülasyonlarla kendi saflarına katması, Stalin'in bu ülkelerde serbest seçimlere izin vermeyerek Sovyet modelinde totaliter rejimler kurması, savaşın sona ermesine rağmen, büyük bir konvansiyonel askeri gücü Batı Avrupa'ya karşı elinde tutması, Türkiye'den Boğazların yönetimini ve Kuzeydoğu Anadolu'dan toprak talep etmesi ve Yunanistan dâhil tüm Balkanlar üzerindeki baskısını arttırması, Batı Avrupa ve ABD'yi karşı tedbirler almaya yöneltmiştir".[415]

NATO'nun kuruluş misyonunun, kendisine bağlı üyelerin siyasi ve askeri özgürlüklerini, ittifak anlaşmasına ve BM Şartı'na uygun bir şekilde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü temelinde sağlamak olduğu belirlenmiştir. Tesis edilen transatlantik münasebetlerle Kuzey Amerika ve Avrupa savunmasının bir tutulacağının altı çizilmiş ve ortak çıkarların savunulmasında üye devletler arasındaki işbirliğinin ve Avro-Atlantik güvenliğinin bölünmezliği bağlamında oluştuğu ifade edilmiştir.[416]

Yukarıdaki metinden de anlaşıldığı üzere NATO'nun kuruluşu, BM Antlaşması'na da uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla meşruiyetini söz konu antlaşmadan almıştır. Bir bakıma İkinci Dünya Savaşı sonrası barışı korumak için tesis edilen hegemon yapıdan beslenmektedir. NATO, savaşı kazananların, kazançlarını korumak üzere kurdukları yeni sistemin adeta bir sigortası olarak genişlemiş ve derinleşmiştir. NATO'nun meşruiyetini yasladığı BM Antlaşmasının bölgesel düzenlemelere ilişkin kuralları, 52'nci ve 54'üncü maddelerde yer almıştır. 52'nci madde bölgesel düzenlemelerin milletlerarası barış ve güvenliğin sağlanabilmesi için gerekli olan ve BM genel amaç ve ilkeleri ile uyum içinde olan işleri yapabileceğini belirtmektedir. NATO bu anlamda yapılanmış bir kuruluş olmaktadır. Ayrıca 51'inci madde de NATO'nun tesisinde önem arz etmektedir:

> "[…] BM üyelerinden birisinin silahlı bir saldırıya hedef olması durumunda, BMGK uluslararası barış ve güvenliğin muhafazası adına gerekli tedbirleri alıncaya kadar, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler en hızlı vasıtayla BMGK'ya

---

[415] Norman Stone, *The Atlantic and its Enemies,* Allen Lane, Londra, 2010; Alan Axelrod, *Cold War: A new Look at the Past,* Sterling Publishing, New York, 2009; John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008'den Aktaran Ali L. Karaosmanoğlu, *NATO'nun Dönüşümü,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s.5.

[416] Detaylar için bkz.: *Charter of The United Nations,* San Francisco, 1945, https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf, Erişim Tarihi: 12 Mart 2014.

> ulaştırılır ve Konsey'in işbu Antlaşma dâhilinde uluslararası barış ve güvenliğin muhafazası ya da yeniden tesisi adına uygun bulacağı şekilde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez […]".[417]

Bir başka anlatımla, bölgesel örgütlere ve üye bir devlete saldırı söz konusu ise örgüt güvenlik konseyi gerekli tedbirleri alıncaya kadar müşterek güç kullanımına başvurabileceğini belirtmektedir. NATO, Paul Kenneddy'nin anlatımıyla, *"ilk yıllarında kesin askeri hesaplardan çok, politik kaygıları yansıtmış"* ve ABD, *"Avrupa dengesini korumayı kendine görev edinen başlıca Batılı kanaat güç rolünü İngiltere'den devralırken, Amerika'nın diplomatik geleneklerinde meydana gelen tarihi değişikliğin simgesi olmuştur"*.[418]

NATO, öncelikli olarak üyelerinin toplu savunmalarını ve Kuzey Atlantik bölgesinde demokratik bir barışın korunmasını amaçlayan bir siyasi ve askeri ittifak olarak dikkatleri çekmektedir. Kuzey Atlantik ittifakı, kamuoyu tartışmaları ve parlamenter süreçler sonunda ülkelerin antlaşmaya özgür iradeleriyle katılmaları temeli üzerinde oluşmuştur. Bu tarihten itibaren NATO, önce Avrupa daha sonra da Avrupa'nın dışına da çıkmak şeklinde güvenlik ve savunma sisteminde temel ve merkezi bir rol oynamaya başlamıştır.[419]

Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO, BİO anlaşmaları çerçevesinde, WP ülkeleriyle de özel bir ilişkiler ağı oluşturmaya başlamıştır.[420] Böylece etki alanını genişletmiştir. Bir başka anlatımla, Soğuk Savaş'tan sonra NATO, klasik bir savunma ittifakı olmaktan çıkarak çevresindeki ilgi ve etki alanlarını genişletmiş ve

---

[417] *Charter of The United Nations,* San Francisco, 1945, ss.10-11. https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf, Erişim Tarihi: 12 Mart 2014.

[418] Kennedy, *a.g.e.,* s.444. İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde, ABD'nin temel diplomatik tavrı Avrupa'nın işlerinden uzak kalmak üzerine şekillenmiştir. Monroe Doktrini olarak bilinen yaklaşım çerçevesinde ABD, Avrupa diplomasisine karışmak istememekte, ilişkilerini salt ticari düzeyde tutmak arzusunda olmaktaydı. Bkz.: Toktamış Ateş, *Siyasal Tarih*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.211. Uluslar arası ilişkiler disiplinine ABD'nin bu davranışı "Yalnızcılık" olarak geçmiştir. Detaylar için bkz.: Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar*, 5.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000, s.65-67. Birinci Dünya Savaşı'na sonradan dahil olup kısa bir süreliğine Yalnızcılık politikasını terk eden ABD, barıştan hemen sonra Ahmet Şükrü Esmer'in deyimiyle tekrar *"inzivaya çekilmiştir"*. Ahmet Şükrü Esmer, *Siyasi Tarih (1919-1939),* Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:30-12, Ankara, 1953, s.33. Burada Kennedy, ABD'nin diplomatik temayülünü değiştirerek, kendi sınırlarının dışına müdahil olma arzusunu dile getirmektedir.

[419] Burak Tangör, *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s.29.

[420] Michael Rupp, *Avrupa Birliği'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu,* İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s.12.

kolektif güvenlik örgütü haline dönüşmeye çalışmaktadır. Genişleme, bir yandan Doğu Avrupa ülkelerini üye yaparken, diğer yandan daha geniş bir çevredeki ülkelerle özel ilişkiler kurulmasına aracılık etmiştir. Bu kapsamda Rusya Federasyonu ve Ukrayna ile NATO arasında tarafların eşit düzeyde olduğu konseyler kurulmuş, Arnavutluk, Hırvatistan ve Makedonya ile 'Üyelik Eylem Planı' çerçevesinde üyelik hazırlıklarına başlanmış ve hazırlıklar Arnavutluk ve Hırvatistan'ın üyelikleriyle sonuçlanmış, yedi Akdeniz ülkesi ile Akdeniz Diyalogu, dört Ortadoğu ülkesiyle İstanbul İşbirliği Girişimi kapsamında özel ilişkiler geliştirilmiştir.

3.2.NATO İşbirlikleri

Küreselleşmenin de etkisiyle tehdit ve risk tanımlamalarının çeşitlendiği yirmi birinci yüzyılda NATO, ortak bir güvenlik örgütüne dönüşmüştür. Bu çerçevede yeni görev tanımlamalarında kendisini dünya barışının teminatı olarak göstermiştir. Evrensel güvenliği sağlamak adına örgütün temel yapısına ilaveten işbirlikleri kurmuştur. Bu işbirlikleri sayesinde tehdit ve risk algılamalarına daha hızlı müdahale yeteneği kazanmayı hedeflemiştir. NATO, bahsedilen hedeflere ulaşabilmek adına 28 üyeli örgütün yanında Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İşbirliği Girişimi ile gücünü genişletmiştir. Gücünü arttırmasının temelinde realist kuramdan ziyade, dünya barışının tesisini kolaylaştırmasında NATO'nun etkili olabileceğini savunan neo-liberal kuramın etkisinde kaldığı söylenebilmektedir. Dünyanın önemli bir kısmına nüfuz edebilecek güce erişen NATO, bu sayede Soğuk Savaş sonrasında gerçekleştirdiği zirvelerde ortaya koyduğu yeni tehdit ve risklere karşı dünyanın güvenliğini sağlamayı kendisine görev edinmiştir.

3.2.1.Barış İçin Ortaklık (BİO)

NATO'nun otoriter rejimlerden parlamenter sistemlere geçmekte olan ülkelerde sivil-asker ilişkilerinin demokratik zemine oturtulmasına yardımcı olduğu gözlemlenmektedir. Bu çerçevede birçok Doğu Avrupa ülkesinde ise komünist rejimlerden demokrasilere geçerken NATO üyeliği önemli bir amaç olmuştur. NATO, 1994'ten itibaren üye olmayı arzulayan ülkelere reformlarında yardımcı

olmak ve yeni üye olmuş ülkelerin barışı koruma operasyonlarına katkılarını sağlamak amacıyla "Barış İçin Ortaklık" programını geliştirmiştir. Bu program kapsamında demokratik sivil-asker ilişkilerinin kurulmasına özel önem verilmiştir. Nitekim NATO aktif bir şekilde güvenlik sektörü reformu konusunda hassasiyet göstermiş ve üyeliğe hazırlanan ülkeler de bu reformları desteklemiştir.[421] Böylece güvenlikte de ortak bir kurumsal hafıza hedeflenmiştir. NATO, 22 ülke ile BİO kapsamında işbirliği yapmaktadır. Tarık Oğuzlu'ya göre, *"Barış İçin Ortaklık (BİO-Partnership for Peace, PFP) girişimi bağlamında NATO'yu harekete geçiren en önemli motivasyonlardan bir tanesi Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra NATO'ya alternatif olarak sunulan güvenlik yapılanmalarının cazibesini sınırlı tutmaktır"*.[422] NATO bu bağlamda, Çin hariç Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin çoğu BİO çerçevesinde işbirliği yapmaktadır. Böylece Soğuk Savaş döneminde nüfuz edemediği noktalarda da söz sahibi olmuş ve güvenliği tehdit eden unsurlara karşı önemli bir caydırıcılık görevi üstlenmiştir. NATO'nun her BİO devleti ile ortaklık programları o ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda ayarlanmaktadır. Ana amaç, BİO ülkelerindeki savunma reformlarını Batı'nın eğilimleri doğrultusunda şekillendirmek ve hızlandırmak, BİO devletlerini barışı koruma ve insani yardım yapma gibi görevlerde NATO ile karşılıklı çalışabilir duruma getirebilmektir. Bu örgüt, Avrasya coğrafyasında bir şekilde BM'nin bir prototipi şeklini almaktadır. NATO'nun BM'den farkı; güçlü ve köklü silahlı müdahale yeteneği olmuştur. Tablo XI'de NATO'nun BİO, Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İşbirliği Girişimi ortaklıkları çerçevesinde ilişki kurduğu ülkeler yer almaktadır. Bu ülkelerin sayısı 33; kendisine bağlı üyelerin de 28 olduğu düşünüldüğünde NATO'nun 61 devlet ile ortak bir güvenlik örgütüne dönüştüğü rahatlıkla söylenebilir. Öyle ki bu ülkeler Soğuk Savaş sonrası dönemde kutuplaşmadan ziyade ortak akıl ile yönetilen bir dünya barışını tesis etmek için çalışmaktadırlar. Bu tespit, yine NATO'nun bu şekilde işbirliklerine girmesinde neo-liberal politikaların etkisinin varlığını ispatlamaktadır. Görüldüğü üzere neo-liberal kuram, NATO'nun barışı, işbirliğini ve istikrarı sağladığı

[421] Ali L.Karaosmanoğlu, *Silahlı Kuvvetler ve Demokrasi,* Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No:33, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2011, s.5-6.
[422] Tarık Oğuzlu, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s.11.

gerekçesiyle, örgütün alan dışı müdahalelerde bulunmasının, genişlemesinin ve insani müdahalelerde bulunmasının fikirsel alt yapısını oluşturmaktadır.

Tablo XI: NATO İşbirlikleri ve Ortaklıkları

BİO		**Akdeniz Diyalogu**
Ermenistan	İrlanda	Cezayir
Avusturya	Kazakistan	Mısır
Azerbaycan	Kırgızistan Cumhuriyeti	İsrail
Belarus	Malta	Ürdün
Bosna Hersek	Moldova	Moritanya
Finlandiya	Karadağ	Fas
Gürcistan	Rusya Federasyonu	Tunus
Sırbistan	İsveç	**İstanbul İşbirliği Girişimi**
İsviçre	Tacikistan	Bahreyn
Makedonya	Türkmenistan	Kuveyt
Ukrayna	Özbekistan	Katar
		Birleşik Arap Emirlikleri

Kaynak: "What does the Military Cooperation/Outreach mean in practice?", http://www.aco.nato.int/resources/10/documents/Milcoop%20page-ACO%20Webpage_ADCOS%20approved2.pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2014.

NATO'nun Akdeniz diyalogu kapsamında yedi ülkeyle de işbirliği mevcut bulunmaktadır. Bu ülkeler arasında Mısır'la ihtilaflar yaşayan İsrail'in bulunması da dikkat çekmektedir. Öyle ki Arap coğrafyasında iki ülkeden kaynaklanacak sorunlar neticesinde oluşacak güvenlik açığına NATO'nun hızlıca müdahale yeteneğinin ortaya çıkabilme olasılığının yüksek olması bile bu diyalogun fikirsel anlamda ne kadar doğru olduğunu kanıtlamaktadır. İstanbul İşbirliği Girişimi ile birlikte NATO'nun Arap yarımadasına da hâkim olduğu gözlemlenmektedir.

3.2.2.Akdeniz Diyalogu

NATO, Avrupa'nın güvenliğinin ve düzeninin, Akdeniz'deki istikrar ve güvenlik ile doğru orantılı olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda 1980'lerin sonu, 1990'ların başlarında Fransa, İtalya ve İspanya, Akdeniz'de Güvenlik ve İşbirliği Konferansı ve Batı Akdeniz Grubu gibi bölgesel girişimlerle Akdeniz'de işbirliği seçeneklerini araştırmaya başlamışlardır. Ancak Cezayir'deki iç savaş ve Libya'ya uygulanan uluslararası yaptırımlar neticesinde bu girişimler gelişememiş ve başarısız olmuştur. Şubat 1995'te örgüt, *"Akdeniz'deki NATO üyesi olmayan ülkelerle doğrudan bir diyalog"* başlatmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Akdeniz'e sınırı olan devletlerle gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde Mısır, İsrail, Fas, Moritanya ve Tunus, bugün Akdeniz Diyalogu olarak adlandırılan girişime dâhil olabilmeleri için

gereken daveti geri çevirmeyip kabul etmişlerdir.[423] Kuruluşundan bugüne dek, Akdeniz diyalogu devamlı surette genişleyerek üye hacmini arttırmış, icraatlarını çeşitlendirmiş ve bu bağlamda çalışma başlıklarını da derinleştirmiştir. Kasım 1995'te Ürdün'e, 2000 yılında da Cezayir'e gerçekleştirilen üyelik davetinden sonra iştirakçi devletler beşten yedi ülkeye çıkmıştır. NATO'nun 1997 Madrid Zirvesi'nde bir Akdeniz İşbirliği Grubu kurulmuştur. Söz konusu işbirliği grubu, NATO üyeleri ve Akdeniz Diyalogu devletlerinin katılımcılarını ikili ve çokuluslu bir şekilde politik tartışmalarda bir araya getirmiştir. Akdeniz Diyalogunun işbirliğine yönelik basit bir biçimden, kurumsal bir mekanizmaya dönüşmesi diğer Akdeniz devletlerini de alakadar etmiştir. Mesela, Filistin Yönetimi söz konusu örgüte katkıda bulunma ve üye olma hususuyla ilgilendiğini duyurmuştur.

3.2.3.İstanbul İşbirliği Girişimi

NATO'nun Akdeniz'deki temel stratejisinin bir diğer durağı NATO'nun 2004 İstanbul Zirvesi'nde tesis edilen İstanbul İşbirliği Girişimi olmuştur. Bu girişimin kuruluş maksadı Orta Doğu'nun geniş bir kesiminde ve bilhassa Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleriyle bire bir olarak işbirliğine dayanan ilişkiler geliştirmektir. İstanbul İşbirliği Girişimi ana hatlarıyla Akdeniz Diyalogu ile benzer düşüncelerden yola çıkmakta ve aynı şekilde uluslararası terörizmle mücadelede işbirliği, savunma reformu ve ortak eğitim gibi müşterek konular üstünde yoğunlaşmaktadır. Kuruluşundan bugüne dek Bahreyn, Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin iştirak ettiği bu girişimin başat hedefleri, girişimi karşılıklı bir biçimde benimseme, esnek olma ve birbirini tamamlama unsurları şeklinde teşkil edilmiştir. Karşılıklı sahiplenme olgusu İstanbul İşbirliği Girişimi'nin aslında iki yönlü bir girişim olduğunu ve doğal olarak her iki tarafın da taşın altına elini koyması gerektiğini ifade etmektedir. NATO'nun buradaki amacı aslında iştirakçilerine bir şeyi güç kullanarak benimsetmek olmayıp; tam tersine, katılımcı ülkelerin düşüncelerine kulak vererek ve ihtiyaçlarını tespit ederek işbirliği olasılığını artırmaktır. İstanbul İşbirliği Girişimi, katılımcılarının değişik ilgi ve beklentilerine doğru ve hızlı sonuçlar üretecek biçimde de esnek olmayı hedeflemektedir. İlaveten NATO'nun buradaki

[423] Carlo Masala, "Artan Beklentiler", *NATO Dergisi,* http://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/art1.html, Erişim Tarihi: 19.02.2015.

düşüncesi birçok yönden geri kaldığı bu coğrafya devletlerine bir katkıda bulunmaktır; bu yerlerde çalışmaları olan G-8 ve AB gibi diğer uluslararası aktörlerle rekabet etmek ya da bu örgütlerin üstlendikleri projeleri bozmak ya da yeniden yapmak gibi bir hedefleri bulunmamaktadır. Ana amacı neo-liberal kuramın düşünceleri doğrultusunda küresel güvenliği sağlamak adına geniş bir coğrafyada devletlerin, uluslararası örgütlerin ve diğer aktörlerin işbirliğini sağlamak ya da kolaylaştırmaktan ibarettir. Bir başka açıdan bakıldığında, İstanbul İşbirliği Girişimi ortaklarına muhtelif başlıkları içeren ve sübjektif talep ve beklentiler doğrultusunda koordine edilebilecek işbirliği olasılıkları da sunmaktadır (savunma reformu, savunma bütçesi ve sivil-asker ilişkileri konularında tavsiyelerde bulunmak gibi). Söz konusu başlıklar daha çok küresel terörizmle mücadele, istihbarata dair verilerin paylaşımı, sınır güvenliğine yönelik işbirliği ve KİS'lerin ve bunları gönderme araçlarının yaygınlaştırılmasıyla mücadele gibi meseleler üstünde yoğunlaşmaktadır.[424]

3.3.Örgütün Kurumsal Yapısı ve İşleyişi

NATO, sivil ve buna bağlı askeri olmak üzere iki kanattan oluşmaktadır. Bu iki kanadın üzerinde yer alan NATO Konseyi (North Atlantic Council) örgütün en yetkili karar organı olmaktadır. Üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan Konsey'de kararlar oybirliğiyle alınmaktadır Başka bir deyişle, her üye ülkenin kararları veto etme hakkı bulunmaktadır.[425] Konsey ve ona bağlı komiteler müttefiklere siyasi ve askeri eylemlerle ilgili danışmalarda bulunabilecekleri, işbirliği yapabilecekleri ve planlama faaliyetlerini yürütebilecekleri çerçeveyi sağlamaktadır. Konsey, müttefik büyükelçileri düzeyinde haftada bir, gerektiğinde ise daha sık toplanmaktadır. Konseyin dışişleri ve savunma bakanları düzeyinde de düzenli toplantıları bulunmaktadır. NATO her yıl veya iki yılda bir müttefik devlet ve hükümet başkanlarının ittifakın karşı karşıya olduğu stratejik sorunlarla ilgili kararlar aldıkları zirve toplantıları düzenlemektedir. Ayrıca NATO ortaklarının temsilcileriyle de düzenli toplantılar yapılmaktadır. Brüksel'deki NATO karargâhında her müttefik ülkenin büyükelçi düzeyinde bir daimi temsilcisi

[424] Carlo Masala, "Artan Beklentiler", *NATO Dergisi,* http://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/art1.html, Erişim Tarihi: 19.02.2015.
[425] Erhan, *a.g.m.,* s.544.

bulunmaktadır. Temsilciye diplomatik personel ve savunma danışmanlarından oluşan bir ulusal delegasyon yardımcı olmaktadır. Komite toplantılarına ya delegasyon üyeleri kendileri bizzat katılmakta ya da ulusal uzmanların katılmaları sağlanmaktadır. Her müttefikin egemenliğine saygı duyulmakta ve alınan kararın kesinleşmesi için tüm üyelerin onayı gerekmektedir. Bu nedenle NATO'nun karar verme süreci oy birliğine dayanmaktadır ve önemli bir karar alınmadan önce genellikle uzun tartışmalar olmaktadır. Bu süreç, NATO harekete geçme kararı aldığı zaman tüm müttefiklerin NATO'nun arkasında durmasına aracılık etmektedir. NATO kararlarının siyasi boyutu NATO'nun Belçika'nın Brüksel kentindeki sivil karargâhı vasıtasıyla uygulanmaktadır. Askeri boyutlar ise Konsey'in siyasi gözetimi altında NATO'nun Askeri Komitesi tarafından yaşama geçirilmektedir. Bu komite, Mons, Belçika yakınlarındaki Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargâhı'nda yer alan Müttefik Harekât Komutanlığı ve ABD'de Norfolk, Virginia'daki Müttefik Dönüşüm Komutanlığı ile irtibat halinde olmaktadır. NATO'nun dört yılda bir atanan bir genel sekreteri bulunmaktadır. Genel sekreter üye ülkelerden birinin üst düzeyli bir politikacısı içinden tercih edilmektedir. Genel sekreter Kuzey Atlantik Konseyi ve diğer önemli NATO organlarının toplantılarına başkanlık etmekte, üyeler arasında fikir birliğini sağlamaya çalışmakta ve ittifakın baş sözcülüğü görevini yürütmektedir. İttifak'ın günlük işlerinin yürütülmesinde Genel sekretere tüm NATO üyelerinin uzman ve görevlilerinden oluşan uluslararası personel yardımcı olmaktadır.

Tablo XII: Dünden Bugüne NATO Genel Sekreterleri

Genel Sekreter	**Ülkesi**	**Doğum Tarihi**	**Görev Yılları**
Lord Ismay	Birleşik Krallık	21 Haziran 1887	1952-1957
Paul-Henri Spaak	Belçika	25 Ocak 1899	1957-1961
Dirk U. Stikker	Hollanda	5 Şubat 1897	1961-1964
Manlio Brosio	İtalya	10 Temmuz 1897	1964-1971
Joseph Luns	Almanya	28 Ağustos 1911	1971-1984
Lord Carrington	Birleşik Krallık	6 Haziran 1919	1984-1988
Manfred Wörner	Almanya	24 Eylül 1934	1988-1994
Willy Claes	Belçika	24 Kasım 1938	1994-1995
Javier Solana	İspanya	14 Temmuz 1942	1995-1999
Lord Robertson	Birleşik Krallık	12 Nisan 1946	1999-2004
Jaap de Hoop Scheffer	Hollanda	3 Ocak 1948	2004-2009
Anders Fogh Rasmussen	Danimarka	26 Ocak 1953	2009-2014
Jens Stoltenberg	Norveç	16 Mart 1959	2014-devam

Kaynak:"NATO Secretaries General", http://www.nato.int/history/nato-history-secretaries-general.html, Erişim Tarihi: 01 Ekim 2014.

Örgüt bünyesinde kuruluşundan bugüne dek 13 Genel Sekreter görev almıştır (Bkz. Tablo XII.). Halen NATO Genel Sekreteri, 01 Ekim 2014'ten itibaren Norveçli Jens Stoltenberg'dir. Tablo XII incelendiğinde NATO'nun genel sekreterliğini bugüne kadar en fazla (üç kez) Birleşik Krallık mensubu bürokratların üstlendiği görülmektedir. Ayrıca son iki dönemdir de İskandinav ülkelerinden gelen genel sekreterlerle NATO idare edilmektedir.

3.4.Soğuk Savaş Döneminde NATO

Soğuk Savaş döneminde uluslararası ilişkiler daha önce de dile getirildiği şekilde süper güçler arasında bloklu bir gerilim eşliğinde şekillenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'na müteakiben ABD ve rakibi SSCB çerçevesinde gerçekleşen kamplaşma, dönemin ABD dışişleri bakan yardımcısı Dean Acheson'un sözleriyle: *"Roma ve Kartaca'dan sonra dünya üzerinde yaşanan en büyük kutuplaşmayı"* gün yüzüne çıkarmıştır.[426] İlişkilerde ağırlık diyalog, uzlaşma ve işbirliğinden ziyade, daha fazla gerilim ve çatışma üstüne yoğunlaştığından tehlikeli ve ekonomik açıdan maliyetli bir silahlanma mücadelesi beklenen bir netice şeklinde ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş döneminde NATO, yayımlanmış dört temel konsepti dâhilinde faaliyetlerini icra etmiştir. Bunlar; *"Tecavüzü Caydırma", "Entegre Askeri Kuvvetin Oluşturulması", "Topyekûn Mukabele"* ve *"Esnek Mukabele"* olarak ortaya konmuştur. NATO tarafından tasdik edilen ilk temel politika tecavüzü caydırma olmuştur. 1950 yılının 6 Ocak'ında onaylanan bu konsept[427]; NATO'nun asli görevinin tecavüzü caydırmak olduğunu, NATO kuvvetlerinin ancak caydırmanın başarılı olamaması ve bir saldırının meydana gelmesi halinde kullanılmasını öngörmüştür. İttifak devletleri içinde birbirlerini bütünleme ve standart bir süreç izleme de bu konseptin temel hedeflerinden biri olarak açıklanmıştır. Her bir müttefik devletin savunmaya olan katkısının, iktisadi, sınai, coğrafi ve askeri kapasitesi ile doğru orantılı bir şekilde dağıtımı sağlanmıştır. Öte yandan, SSCB'ye karşı askeri imkân ve kabiliyetler noktasından, hâlihazırdaki güçsüzlük nedeniyle ABD nükleer kapasitesine muhtaç olunmasından yola çıkılarak ittifak'ın *"gerektiğinde istisnasız olarak her türlü silah*

[426] http://spartacus-educational.com/USAacheson.htm, Erişim Tarihi: 11.03.2015.
[427] "NATO Strategy Documents1949-1969", http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf, Erişim Tarihi: 29.01.2015.

ve vasıta ile derhal stratejik bombardıman icra yeteneğini teminat altında bulundurması" öngörülmüştür.[428] Kuzey Kore'nin 1950'nin 25 Haziran'ında Güney Kore'yi işgal etmesi, NATO'nun temel yönelimini hemen etkilemiştir. Söz konusu süreçte alınan iki temel karar, NATO'nun olduğundan daha büyük bir savunma kapasitesine kavuşturulmasına aracılık etmiştir.[429] İki temel karar neticesinde NATO güçlerinin gözden geçirilmesi ve buna istinaden askeri yapının verimliliğinin artırılması gündeme alınmıştır. 1950 yılının 26 Eylül'ünde NATO, bütünleşik bir askeri gücün oluşturulmasını onaylamıştır. NATO'nun ilk Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlığına (SACEUR) Orgeneral Dwight D. Eisenhower atanmış; Paris'te Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlık Karargâhı (SHAPE) de 2 Nisan 1952'de kurulmuştur.[430] 1952'nin Aralık ayının sonuna doğruysa *"Kuzey Atlantik Bölgesi'nin savunulması için Stratejik Konsept"* belgesi onaylanmıştır: *"NATO'nun temel amacı; NATO bölgesinin savunmasını teminat altına almak, SSCB ve peyklerinin savaşma azim, irade ve yeteneklerini yok etmektir"*.[431] Dönem içerisinde NATO'da yapısal meselelerde gelişme kaydetmekle beraber, ittifakın askeri kanadı sorun teşkil etmeye devam etmiştir. NATO'nun Lizbon zirvesinde kabul ettiği[432] "konvansiyonel kuvvet", amaçlarına ulaşabilmek, iktisadi ve politik açılardan müttefik devletler açısından uygulanabilir görülmemiştir. Böylece ABD kendi savunma stratejisinde ağırlık merkezini nükleer silahlara kaydırma kararı vermiştir. Bu "yeni bakış" savunmaya daha fazla maliyet yüklemeksizin askeri etkinliği azamileştirmeyi sağlamaktaydı. Söz konusu gelişme çerçevesinde nükleer silahların NATO stratejisine de tamamen bütünleşmesini amaçlayan projeler kısa vadede sonuçlandırılmıştır. SHAPE bünyesinde oluşturulan "Yeni Yaklaşım Grubu"

---

[428] Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler", *Bilgesam,* 22 Aralık 2010, http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.VFaVWTSsXQA, Erişim Tarihi: 11.07.2014.

[429] Alınan kararlar neticesinde, NATO; 50 tümen, 4000 uçak ve dengeli bir deniz kuvvetine kavuşturulmuştur. Varlık, 2012: 81.

[430] 1949-1952: Creating a Command Structure for NATO", http://www.aco.nato.int/page14612223.aspx, Erişim Tarihi: 29.01.2015.

[431] Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler", *Bilgesam,* 22 Aralık 2010, http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.VFaVWTSsXQA, Erişim Tarihi: 11.07.2014.

[432] Lizbon Zirvesi için bkz. http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c520225a.htm, Erişim Tarihi: 30.01.2015.

olanaklarıyla hayata geçirilen "NATO Askeri Kuvvetinin Beş Yıl Boyunca En Verimli Yapılanması", 1954 yılı sonunda Askeri Komitede ve hemen ertesinde Kuzey Atlantik Konseyi'nde onaylanmıştır. Bu rapor, nükleer donanımların uygulamalarından belirgin söylemlerle söz eden ilk resmi NATO belgesi olmaktaydı. Kitlesel mukabele stratejisi de böylece söz konusu raporda açıklanmıştır. Kitlesel mukabele, böylece NATO'nun yeni stratejisinin temellerinden birisi olmuştur. Buna göre NATO'nun SSCB ile sınırlı savaş biçimini reddettiğinin altı çizilmekte ve *"şayet SSCB düşmanca yerel bir çatışma içine girmeyi ve böyle bir olayın kapsam ve süresini genişletmeyi hedeflediği takdirde durum, NATO'nun nükleer silah kullanımı gerektirecektir"* ifadesi kullanılmaktaydı.[433] 1953-1962 döneminde, "*NATO tümen sayısını 100'e çıkarmış, hava kuvvetlerinde yüzde 30'luk artış gerçekleştirmiş, deniz kuvvetlerinin muharebe gücünü artırmış, lojistik yetenekler geliştirilmiştir. 1953 yılında ittifakın bütün sorumluluk sahasını kapsayan; dördü büyük ölçekli olmak üzere, 100 manevra icra edilmiş, tarihteki en büyük deniz tatbikatı 'Mariner' aynı yıl gerçekleştirilmiştir".*[434] Avrupa'da 125 hava üssü ve komuta kontrol tesisi inşa edilmiştir. Ayrıca, Avrupa'ya orta menzilli taktik balistik füzelerin (IRBM) yerleştirilmesi adımı söz konusu dönemde atılmıştır.[435] Uluslararası ilişkilerde vuku bulan belirgin değişimler NATO'nun üçüncü stratejik yöneliminin ortaya konulmasına müteakip sorgulanmasına neden olmuştur. Mevzubahis strateji yoğun bir şekilde, ABD'nin nükleer kabiliyetlerine ve bir Sovyet saldırısının meydana gelmesinde Avrupa'nın ABD tarafından savunulma sorumluluğuna dayandırılmıştır. Bu bağlamda Avrupalılar, Amerikan başkanının bir Amerikan şehrini bir Avrupa şehrine feda etmeyeceği konusunda söylemlerde bulunmaya başlamışlardır. Müteakiben SSCB'nin kıtalararası balistik füzelerini geliştirdiği ve nükleer silah kabiliyetini elde ettiği anlaşılmıştır. Önceki bölümde de dile getirildiği üzere SSCB'nin de nükleer aktör olmasından sonra ortaya çıkan "dehşet dengesi", NATO'nun sahip olduğu caydırma üstünlüğünü de giderek azaltmıştır. Bunlara bir

[433] Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler", *Bilgesam,* 22 Aralık 2010, http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.VFaVWTSsXQA, Erişim Tarihi: 11.07.2014.

[434] Lord Ismay, "Increase in Strength", *NATO the first five years 1949-1954,* http://www.nato.int/archives/1st5years/chapters/9.htm, Erişim Tarihi: 29.01.2015.

[435] Varlık, *a.g.m.,* s.82.

de Küba Füze krizi eklenmiş ve dünya üçüncü kez büyük bir savaşın eşiğine gelince NATO, kitlesel mukabele doktrininden geri adım atmak zorunda kalmıştır. 1954'te gerçekleştirilen Konsey buluşmasında örgütün siyasi ve askeri konularına dâhil olan nükleer planlama projesi 1967'de Nükleer Planlama Grubunun[436] oluşturulmasıyla kurumsal bir kimlik kazanmıştır. SSCB'nin stratejik hedeflerinin Orta Avrupa'dan uzaklaşıp diğer yerlere doğru farklılaşması, 1966'da iki kez gerçekleştirilen Savunma Planlama Komitesi buluşmalarında, "kanat" devletlerin müdafaa kapasitelerinin yükseltilmesi beklentisini gözler önüne sermiştir. 1967'de, NATO'nun güncel hedeflerini açıklayan ve iki kutup arasındaki gerilimin seviyesinin düşürülmesini amaçlayan Harmel Planı'nın onaylanmasıyla, NATO'nun müdafaa yeteneği nükleer silahlardan konvansiyonel silahlara doğru kaydırılmış, "Kitlesel Mukabele" stratejisinden nükleer silahların sınırlı kullanımını kabul eden "Esnek Mukabele" doktrinine geçilmiştir. Bu doktrine göre NATO'nun karşılaşabileceği olası bir tecavüze karşı üç tür mukabele ihtimali belirlenmiştir:[437] Üç tip mukabele seçeneğinden ilki direkt savunma olmuştur. Buna göre hedef, tecavüzü düşmanın tercih ettiği savaş seviyesinde muharebe ederek onu yenmek üzerine ortaya konulmuştur. İkinci seçenek kontrollü tırmanma olarak düşünülmüştür. Böylece bunalım tırmandıkça nükleer güç kullanma tehdidini giderek artırmak şeklinde tecavüzü mağlup edecek bir takım seri kararları vermek öngörülmüştür. Son seçenek olarak genel nükleer mukabele seçeneğiyle nihai caydırma yöntemi hedeflenmiştir. 1963 yılında ABD güçlerinin Avrupa'yı destekleme yeteneklerinin test edildiği "Big Lift" tatbikatı dışında, önemli bir askeri icraat olmamıştır.[438] Fakat söz konusu yıllarda NATO; Fransa'nın ittifakın askeri kanadından ayrılması, Malta'nın tarafsızlığını duyurması ve diğer mecburiyetler sebebiyle, askeri yapılanmasında bazı değişikliklere gitmiş ve yeniden yapılanmasını bu bağlamda sürdürmüştür. Esnek Mukabele doktrini, uzun bir süre değişiklik gerektirmeden Soğuk Savaş'ın sonuna kadar geçerliliğini koruyabilmiştir. 1953'te Kruşçev, 1960'lı yılların başında Charles

[436] Detaylar için bkz. http://archives.nato.int/nato-nuclear-planning-group;isad; Erişim Tarihi: 29.01.2015.

[437] Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler", *Bilgesam,* 22 Aralık 2010, http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.VFaVWTSsXQA, Erişim Tarihi: 11.07.2014.

[438] "Operation Big-Lift", http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_26590.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi: 30.01.2015.

De Gaulle, 1962'de Kennedy, 1967'de Willy Brandt, tarafından çeşitli vesilelerle konu edilen "Yumuşama" gayretleri, 1969-1978 yılları arasında yaşama geçirilmiştir. Harmel Raporu'nun NATO'da onaylanmasına müteakip, 1969'da dönemin ABD başkanı Richard Nixon ve dışişleri bakanı Henry Kissinger'in yaklaşımlarıyla "Yumuşama" stratejisine geçilmiştir. Doğu bloku tarafından 1969'da *"Budapeşte Önerisi"* başlığıyla kamuoyuna ilan edilen ve Avrupa'da iki blok arasında gerilimin düşürülmesine yönelik çabalar, önceleri itibar görmediyse de yaklaşık altı yıl sonra kaleme alınan Helsinki Nihai Belgesi'nin temelini teşkil etmiştir. Almanya, 'Doğu Politikası' gereği; Polonya, SSCB, Doğu Almanya ve Çekoslovakya imzaladığı sözleşmelerle var olan meseleleri işbirliği yöntemiyle halletmeye özen göstermiştir. "Yumuşama" evresinde nükleer silahların kullanımının düzenlenmesi çerçevesinde çok taraflı ve ikili sözleşmeler onaylanmıştır. Bu müspet gelişmelere karşılık, iki süper güç arasındaki çekişme dünyanın her köşesinde devam etmiştir.[439]

Tablo XIII: Yumuşama Dönemi NATO Zirveleri

Tarih	**Zirve**	**Açıklama**
19 Haziran 1974	Ottawa Zirvesi	Doğu-Batı yakınlaşması ve nükleer donanımlarda gelinen nokta gündeme gelmiştir
29-30 Mayıs 1975	Brüksel Zirvesi	İttifakın getirmiş olduğu kolektif güvenlik, savunma ve caydırma kabiliyetlerinin, küresel güvenlik, barış ve "yumuşama" için temel teşkil ettiği açıklanmıştır
10-11 Mayıs 1977	Londra Zirvesi	İttifakın savunma özelliklerinin iyileştirilmesi adına uzun vadeli savunma programlarının oluşturulması kabul edilmiştir
30-31 Mayıs 1978	Washington Zirvesi	WP'nin silahlanmaya devam etmesi sebebiyle İttifakın hem silahsızlanma ve kuvvet indirimi adına çabalarken hem de askeri kapasitesini artırmaya ve nükleer silahlarını iyileştirmeye özen göstereceği, Savunma bütçelerinde ise yüzde 3'lük artışa karar verildiği açıklanmıştır

Kaynak: "Ottawa Summit 1974", http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c740618a.htm, "Brussels Summit 1975", http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c750529a.htm, "Londra Summit 1977", http://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/pres-eng/13role.pdf, "Washington Summit 1978", http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c780530a.htm, Tümüne Erişim Tarihi: 11.03.2015.

Dört zirvenin gerçekleştirildiği bu dönemde (Bkz. Tablo XIII) NATO'nun, dayanışma, istişare ve oydaşma aygıtlarını başarıyla kullandığı, savunma harcamalarında olduğu gibi savunma politikalarında da tam bir beraberlik içinde karar aldığı ve hareket ettiği gözlemlenmiştir. Söz konusu zirvelerde barış için işbirliğini gerekli gören liberal kuramın etkisi açık olarak hissedilmiştir.

[439] Varlık, *a.g.m.,* s.82-83.

İki kutup arasındaki ideolojik bunalımın Avrupa dışında bölgesel çatışmalara dönüştüğü 1979 ile 1985 yılları arasındaki 6 yıllık süre, bazı bilimi insanlarınca "İkinci Soğuk Savaş" şeklinde tanımlanmıştır. SSCB'nin Afganistan'ı işgali, Polonya'daki özgürlük yanlısı direnişlerin sert bir şekilde bastırılması, Afrika, Güneydoğu Asya, Güney Amerika'da Moskova eğilimli hükümetlerin iktidarı devralması, SSCB'nin Akdeniz'deki askeri kimliğini kuvvetlendirmesi ve Orta Doğu'daki etkisini artırmasıyla, Batı dünyasının; SSCB tehlikesinin iktisadi işbirliğiyle "Yumuşatılması", politikası böylece son bulmuştur. Söz konusu yıllarda ilki Bonn'da diğeri Brüksel'de olmak üzere iki zirve yapılmış ve zirvelere realist kuramın fikirleri tekrar egemen olmuştur (Bkz. Tablo XIV).

Tablo XIV: Yumuşama Dönemi Sonrasından Soğuk Savaş Bitimine Kadar NATO Zirveleri

Tarih	**Zirve**	**Açıklama**
10 Haziran 1982	Bonn Zirvesi	İspanya NATO'ya katılmıştır. Zirve sonrasında kabul edilen kararlar Soğuk Savaş'ın bitirilme yöntemini göstermesi açısından önemli, fakat Batı Avrupalı devletlerin katılımındaki düşük oran bakımından da düşündürücü olmuştur. Sonuç bildirgesinde; ABD'nin Avrupa'daki stratejik silahlarının ve askeri varlığının ittifakın güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olduğu, bağımsızlığı tehlikedeki devletlere, istekleri doğrultusunda destek olunacağı vurgulanmıştır
12-13 Aralık 1985	Brüksel Zirvesi	Dönemin ABD başkanı Reagan'ın, dönemin SSCB lideri Gorbaçov'la yapılan Viyana Görüşmelerinde silahların kontrolü meselesinde gelinen durum hakkında ittifak devletlerine özet bilgi aktardığı özel bir oturum şeklinde düzenlenmiştir

Kaynak: "Bonn Summit 1982", http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c820610a.htm, Erişim Tarihi: 11.03.2015. "Brussells Summit 1985", http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c851213a.htm, Erişim Tarihi: 11.03.2015.

Söz konusu yıllarda teşkilatın Batı Avrupalı devletleri ile diğer müttefikler arasında tehdit algılaması açısından farklı görüşler olduğu anlaşılmaktadır. Bunda, 1982'de yavaşlama eğilimi gösteren ABD ekonomisine karşılık gitgide büyüyen ve gelişen Avrupa ekonomisinin, WP üyelerine yaptığı yıllık 20,6 milyar dolar tutarındaki dışsatımdan ve SSCB'den elde edilecek olan doğalgazdan taviz vermemesi itici güç olmuştur. NATO'nun 1978'de savunma bütçelerinin yüzde 3 seviyesinde yükseltilmesi doğrultusundaki talebinin ilkin Almanya olmak üzere diğer Batı Avrupalı müttefiklerce hayata geçirilmemesi başta ABD ve böylece diğer üyelerin savunma maliyetlerini yükseltmiştir.[440] Mevzubahis dönemde ABD, belli

[440] Aktaran Varlık, *a.g.m.*, s.83.

başlı konvansiyonel silah teknolojilerini Avrupalı müttefikleriyle paylaşarak NATO'nun birlikte harekât icra edebilme yeteneğini artırmaya çalışmıştır. WP'nin 1981'de yaptığı geniş katılımlı "Zapad-81" manevralarına[441] istinaden 1983'te 40 bin askeri personelin katıldığı "Able Archer" tatbikatı[442] icra edilmiştir.

3.5.Soğuk Savaş Sonrası NATO ve NATO'nun Dönüşümü

Soğuk Savaş sonrasında NATO için güvenlik kavramı da değişmiştir. 1990'lara kadar etkin olan SSCB ile müttefiklerine karşı geliştirilen savunma anlayışı yerini göreceli daha küçük çaplı bölgesel tehditlere bırakmıştır. NATO askeri kuvvetlerinin ana görevleri de savunmadan ziyade barışı koruma ve insani yardım amaçlı müdahaleler olmuştur.[443] Bunun yanı sıra küreselleşmeyle birlikte çeşitlenen risk ve tehdit tanımlamaları karşısında çevre sorunları, iklim değişikliği, siber güvenlik, uluslararası göç, bulaşıcı hastalıklar gibi güvenlik özneleri de NATO'nun gündemine girmiştir. Devlet merkezli askeri güvenlik, yerini birden fazla uluslararası ilişkiler aktörünün devreye girdiği ve insanı ilgilendiren hemen her unsuru kapsayan ortak bir güvenlik anlayışına bırakmıştır.

Soğuk Savaş sonrası NATO'nun yeni strateji kavramı önce Avrupa'da daha sonra da evrensel barışa ve Batı refahına karşı meydana gelebilecek önemli değişimler göz önünde bulundurularak oluşturulmaya çalışılmıştır. Söz konusu yeni dönemde teşkilatın güvenliğine yönelik tehdit önceden kestirilmiş ve örgütün toprak bütünlüğüne doğrudan topyekûn bir saldırı olmasının önüne geçileceği düşünülmüştür. Bunun yerine Orta ve Doğu Avrupa'da birçok devletin karşı karşıya olduğu iç çatışmalar ve toprak uyuşmazlıklarının da içinde bulunduğu önemli iktisadi, toplumsal ve politik meselelerin neden olduğu istikrarsızlıkların Avrupa'nın güvenliği için tehdit olduğu NATO üyesi ülkelerce kabul edilmiştir.[444] Buna ilaveten Orta Doğu'da dikta rejimlerinin elinde bulunduğu ileri sürülen KİS'lerin dünya

---

[441] Zapad için ayrıntılı bilgi hakkında bkz. http://www.larouchepub.com/eiw/public/1986/eirv13n06-19860207/eirv13n06-19860207_046-soviets_in_landmark_military_exe.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2015.
[442] Jamie Doward, "How a Nato war game took the world to brink of nuclear disaster", The Guardian, 2 Kasım 2013, http://www.theguardian.com/uk-news/2013/nov/02/nato-war-game-nuclear-disaster, Erişim Tarihi: 11.03.2015.
[443] Gürsoy, *a.g.e.*, s.5.
[444] Molla, *a.g.e.*, s.27-28.

barışını tehdit etmesine yönelik davranışlarına karşılık bölgedeki işbirliklerinin güçlendirilmesine özen gösterilmiştir. Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik anlayışının temelinde bulunan Doğu-Batı rekabetinin ortadan kalkması ve nükleerleşmenin kontrol altına alındığı farz edildiğinde; dünyanın refahına yönelik hangi tehditlerin ve risklerin var olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, yeni güvenlik konularını ortaya koymuştur. Yeni güvenlik konuları da yeni bir güvenlik anlayışını gerektirmiştir. Bu değişiklik NATO'nun da var olmasına aracılık etmiştir. Çünkü görevi SSCB'ye karşı Batı'yı korumak olan NATO'nun SSCB tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte misyonu da tamamlanmıştır. Ancak yeni dönemde yeni güvenlik öznelerinin bulunmasıyla birlikte NATO da var oluşunu meşrulaştırabilmiştir. NATO'ya göre artık tehdit her yerde olmaktadır ve NATO önderliğinde işbirliği gerekmektedir. Sadece tehdit devletlerden de gelmemektedir. Bulaşıcı hastalıklar, siber saldırılar, göçler, çevre sorunları, açlık, toplumsal eşitsizlikler de dünya barışı için birer tehdit olmaktadır. Bu yüzden de güvenlik anlayışının da değişmesi ve dönüşmesi gerekmektedir. NATO da bu yüzden kendisini değiştirmeyi ve dönüşüme ayak uydurmayı kendisine görev addetmiştir.

NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve karşısındaki düşmanın ortadan kalkmasıyla, kendisini *"kimi, hangi misyonla, kime karşı ve ne şekilde"* koruyacağı tartışmalarının içinde bulmuştur. Özellikle bu konuda NATO'nun varlığının çok ciddi şekilde sorgulandığı anlaşılmaktadır. Örneğin Sarwar Kashmeri'nin, NATO'nun varlığının artık sorunları çözmek yerine, sorunların kaynağı olmaya başladığını ileri süren bir görüş bile ortaya attığı gözlemlenmiştir.[445] Buna benzer yorumlar realist kuramcılar tarafından sıkça dile getirilmiştir. Onlara göre Sovyet tehdidinin ortadan kalkması NATO ittifakını işlevsiz ve dolayısıyla geçersiz kılmaktaydı. Hatta ve hatta *"NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi Rusya Federasyonu'nu korkutarak tahrik edecek ve Avrupa'daki istikrarı da bozacak"* görüşü yayılmaktaydı. Tartışmaların diğer tarafında ise NATO'nun varlığını "barış ve istikrar" adına meşru gören neo-liberaller bulunmaktaydı. Onlara göre NATO yararlıydı ve en azından geçiş döneminde yerinde kalmalıydı.[446]

[445] Sarwar A. Kashmeri, *NATO 2.0: Reboot or Delete?,* Potomac Books, Washington D.C., 2011, s.xx-xxi.
[446] Karaosmanoğlu, *a.g.e.,* s.1-2.

Aslında, NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki varlığı, genişleme stratejisi ve bu stratejiye verilen destek ABD'nin kıta Avrupa'sındaki varlığını sürdürebilmesi için en önemli formül olagelmekteydi.[447] Clinton döneminde başlayan bu destek politikası, Bush döneminde de devam etmiştir.[448] Obama döneminde ise herhangi bir genişleme kaydedilmemiştir. Atlantik'in diğer tarafına bakıldığında; Avrupa da, kıtada istikrarın sağlanması için genişlemeyi olumlu karşılamıştır. Burada dikkat edilmesi gereken şudur; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve askeri açıdan toparlanması için kıtada ABD'nin varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Ancak SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Avrupa'daki Rus tehdidi de ortadan kalkmış, AB'nin güçlendirilerek Avrupa bütünleşmesi hedefi için, kıtadaki Amerikan varlığının en aza indirgenmesi amaç edinilmiştir. AB, ABD nüfuzunu ortadan kaldırmayı planladığı bir ortamda, ABD'nin dâhil edilmediği bir sistem kurmayı ve bu sistemi oluştururken NATO'nun imkân ve kabiliyetlerinden yararlanmayı amaçlamakta ve stratejilerini de bu yönde geliştirmektedir.[449] Ancak bu durum AB'nin 2010 yılından itibaren girmiş olduğu ekonomik krizle birlikte sarsılmış ve özellikle son yıllarda Rusya Federasyonu'nun Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleriyle birlikte NATO'ya bakış değişerek tekrar olumlu bir hal almıştır. NATO, bu dönemde varlığını ve meşruiyetini sürdürmek için örgütte iç reformlara gitmiştir. Örgütün mevcut geleneksel görevlerinin yanı sıra, askeri güç ve yeteneklerini kriz yönetimi, barışı koruma ve destekleme operasyonları gibi yeni görevlere uyarlamak ve böylece dönemin güvenlik gereksinimlerini karşılamak örgütün temel amaçlarından biri haline gelmiştir. Bunların kapsamlarının artışı, değişen güvenlik anlayışının bir dışa vurumu olmuştur. NATO da bu görevler sayesinde varlığını değişen güvenlik anlayışına göre dönüştürmeye çalışmıştır. Örgütte alınan bir diğer önemli karar da genişleme olmuştur.[450] Genişleme ile

---

[447] Olgan Bekâr, "NATO'nun Genişlemesi, Rusya ve Türkiye", *Avrasya Etüdleri,* İlkbahar 1996, s.1-2. ABD'nin, Soğuk Savaş döneminde Avrupa'daki Sovyet hegemonyasını ve emperyalizmini engellemek adına bir savunma örgütü olarak NATO'yu kullandığı bir siyasal gerçektir. Soğuk Savaş sonrası dönemde de farklı tehditlere karşı aynı emelleri taşıyarak NATO'yu kontrolünde tutması doğru bir önerme olarak kabul edilebilir.

[448] Philip H. Gordon ve James B. Steinberg, "NATO Enlargement: Moving Forward", *The Brookings Institution Policy Brief,* Aralık 2001, s.3.

[449] Esra Çayhan ve Nurşin Ateşoğlu Güney, *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları, NATO-AB,* AFA Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.93-95.

[450] E.Banu Tepe, "Prag Zirvesi: Genişlemeye Devam mı?", *Stratejik Analiz Dergisi,* Sayı:31, Kasım 2002, s.47.

amaçlananın, ilk olarak bu ülkelerin NATO'ya alınmasıyla birlikte Avrupa'da mevcut istikrarsızlık kaynaklarının ortadan kaldırılması ve NATO'nun yirmi birinci yüzyılda da dünyanın güvenlik ihtiyacına cevap verebilmesi olduğu söylenebilir. 11 Eylül sonrasında ortak bir güvenlik şemsiyesi altında olmanın önemi anlaşılmış ve bu bağlamda yeni tehditlere karşılık verebilecek modernizasyonun sağlanarak, NATO'nun küresel bir güvenlik örgütü olmasının önü açılmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra 12 Eylül'de toplanan NATO Konseyi, beşinci maddeyi[451] harekete geçirme kararı almış ve kararını 4 Ekim'de yapılan toplantıda tekrarlamıştır. Bu durum 11 Eylül sonrası dönemde biz kimliğinin de önemli olduğunu ve sosyal inşacı kuramın görüşlerinin etkinlik kazanmaya başladığını göstermiştir. Kasım 2001'de yapılan NATO genelkurmay başkanları toplantısında, ittifakın terörizmle mücadelesinin iki koldan yürütülmesine, orta ve uzun vadede terörizme karşı askeri savunma konsepti hazırlanmasına karar verilmiştir. 2002 Prag zirvesinde NATO liderleri terörizmle mücadele konusunda alınacak tedbirleri ve yeni yapılanmaları içeren bir paket imzalamışlardır. Eylül 2002'de *"NATO'nun Terörizme Karşı Askeri Savunma Konsepti"* onaylanmış ve daha önce hazırlanan "Terörizm Önleme Paketi"nin teyidi niteliğini taşıyan *"Terörizmle Mücadele Konsepti"* onaylanmıştır. Konseptte NATO'nun terörizme karşı savunmasıyla ilgili yer alan yeni askeri kavramı, dört faaliyet kategorisi belirlemiştir; anti-terör, sonuç yöntemi, karşı terörizm ve askeri işbirliği.[452] NATO'nun güvenlik anlayışının değişmesi, örgütün derinleşmesine ve genişlemesine ve kriz yönetiminde misyonların daha etkili olmasına neden olmuştur. Bu yüzden, söz konusu unsurları NATO'nun değişen güvenlik anlayışına etki eden bağımsız değişkenler olarak göstermek yanlış olmayacaktır. NATO'nun dönüşümü zirvelerde alınan kararlarda daha net bir biçimde gözlemlenebilmektedir.

3.5.1.Zirveler: NATO'nun Genişlemesi ve Derinleşmesi

Kasım-Aralık 1989'da Doğu Bloku ülkelerindeki sosyalist rejimlerin yıkılması ve 1991 sonunda SSCB'nin dağılarak WP'nin feshedilmesi, NATO'nun

[451] 5.Madde: Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirilmesidir.
[452] Mesut Hakkı Caşın, *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s.897-898.

yeni uluslararası ortamdaki yerinin ve işlevinin tartışılmasına yol açmıştır. NATO'nun karşıt bir ittifak örgütünün bulunmadığı bir ortamda varlığının sona ermesi gerektiği ileri sürüldüğü gibi, bu yeni dönemdeki güvenlik sorunlarına cevap verecek şekilde yeniden yapılandırılması ve genişleyip genişlememesi konusunda da farklı görüşler ortaya atılmıştır.

NATO, 1990'larda Soğuk Savaş'tan galip çıkmış bir ittifak örgütü olarak ortadan kalkmak bir yana, daha da genişleyerek ve yeni işlevler üstlenerek varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde NATO'yla ilgili gelişmeler örgütün yeni uluslararası sistemdeki rolü, ABD ile Avrupa arasındaki ilişkiler, AB'nin kendi güvenlik yapılanmasına gitmesi ve NATO'nun genişlemesi etrafında belirlenmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun yapısal ve işlevsel dönüşümünde 1990 başlarındaki iki önemli zirvede alınan kararlar belirleyici olmuştur. 1989'dan bu yana gerçekleştirilen zirveler, NATO'nun dönüşümünü göstermektedir. NATO, son zirvesini 4-5 Eylül 2014'te Galler/Birleşik Krallık'ta düzenlemiştir. Bir sonraki Zirvenin 2016 yılında Varşova/Polonya'da yapılması planlanmaktadır.[453] Bu zirvelere uluslararası ilişkilerdeki güncel olaylar, tehditler ve riskler etki etmiştir. Zamanın ruhu, zirvelere de yansımış, uluslararası ilişkilerin başat kuramlarının düşünceleri zirvelere yön vermiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde zirveler incelendiğinde (Bkz. Tablo XV) 15 toplantının icra edildiği gözlemlenmektedir. Bu zirvelerde alınan kararlar doğrultusunda güvenlikleştirilen tehdit ve riskler, NATO'nun varlık sebebiyetini oluşturmuştur. 11 Eylül 2001 terör saldırıları öncesinde gerçekleştirilen zirvelerde neo-liberal kuram, NATO'nun işbirliğini güçlendirdiği, barışı koruduğunu ileri süren görüşler etkisini göstermiş ve NATO, dünya barışını, insan haklarını koruyarak, mağduriyetin önüne geçilmesini sağlayan bir örgüt görüntüsü vermiştir. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonraki dönemde zirvelere neo-liberal kuramın yanı sıra bir de sosyal inşacı kuramın düşünceleri ağırlığını koymaya başlayarak, NATO'nun "biz" hissiyatını verdiği için özellikle ileride gerçekleşebilecek bir medeniyetler çatışmasında var olmasının ne kadar elzem olduğu fikirleri gündeme gelmiştir.

[453] "NATO Summit Meetings", http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50115.htm, Erişim Tarihi: 10.10.2014.

Tablo XV: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO Zirveleri

Yıl	Zirvenin Adı	Tarih	Yapıldığı Ülke	Başat Kuram
1989	Brüksel zirvesi	29-30 Mayıs 1989	Belçika	Neo-liberal Kuram
1990	Londra zirvesi	5-6 Temmuz 1990	Birleşik Krallık	Neo-liberal Kuram
1991	Roma zirvesi	7-8 Kasım 1991	İtalya	Neo-liberal Kuram
1994	Brüksel zirvesi	10-11 Ocak 1994	Belçika	Neo-liberal Kuram
1997	Paris zirvesi	27 Mayıs 1997	Fransa	Neo-liberal Kuram
1997	Madrid zirvesi	8-9 Temmuz 1997	İspanya	Neo-liberal Kuram
1999	Washington zirvesi	23-25 Nisan 1999	ABD	Neo-liberal Kuram
2002	Roma zirvesi	28 Mayıs 2002	İtalya	Neo-liberal Kuram ve Sosyal İnşacılık
2002	Prag zirvesi	21-22 Kasım 2002	Çek Cumhuriyeti	Neo-liberal Kuram ve Sosyal İnşacılık
2004	İstanbul zirvesi	28-29 Haziran 2004	Türkiye	Neo-liberal Kuram
2006	Riga zirvesi	28-29 Kasım 2006	Letonya	Neo-liberal Kuram
2008	Bükreş zirvesi	2-4 Nisan 2008	Romanya	Neo-liberal Kuram ve Sosyal İnşacılık
2010	Lizbon zirvesi	19-20 Kasım 2010	Portekiz	Neo-liberal Kuram ve Sosyal İnşacılık
2012	Chicago zirvesi	20-21 May 2012	ABD	Neo-liberal Kuram ve Sosyal İnşacılık
2014	Newport zirvesi	4-5 Eylül 2014	Birleşik Krallık	Neo-liberal Kuram

Kaynak: "NATO Summit Meetings", http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50115.htm, Erişim Tarihi: 10.10.2014.

Zirveler ve zirve sonuç bildirileri, NATO'nun güvenlik anlayışının dönüştüğünü gösteren temel metinler olmuşlardır. Bu temel metinler tabi ki de Soğuk Savaş sonrasında değişen güvenlik anlayışı çerçevesinde kaleme alınmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin ordularıyla girdikleri savaşın yaratabileceği güvenlik açığının yerine yeni birçok risk ve tehdit NATO'nun gündemine girmiş ve örgütün varlık gerekçesini oluşturmuştur.

3.5.1.1.Brüksel Zirvesi (1989)

Soğuk Savaş'ın hemen bitiminde uluslararası alandaki normalleşmeyle ortaya çıkan gelişmeler doğrudan NATO içindeki yapılanmayı etkilemeye başlamıştır. Tam bu dönemde Brüksel zirvesi gündeme gelmiştir. Zirve öncesinde genel beklenti, NATO'nun varlık nedeninin sorgulanıp, eğer hala canlılığını koruyacaksa, yeni stratejisini ortaya koyması üzerine temellenmiştir. Bu çerçevede Sami Kohen'in zirve öncesi görüşleri açıklayıcı olmaktadır:

> "NATO'nun bu sabah Brüksel'de başlayacak olan 'Bahar Toplantısı'nın en önemli özelliği, bunun aynı zamanda, örgütün 40'ıncı yaş gününü kutlamayı amaçlayan bir 'zirve' olmasıdır. Genelde yıldönümlerinde, geçmişin bilançosu çıkarılır ve geleceğe ilişkin planlar yapılır. NATO'nun bu iki günlük zirvesinde, aslında bu konulara ağırlık verilmeli idi. Dünya politikasının hızla değiştiği şu sırada böyle bir bilançoya ve ileriye dönük yeni stratejilere çok ihtiyaç vardır… Ne var ki esas gereken şey, münferit

> sorunların buzdolabına konması değil, önümüzdeki yıllar için, yeni stratejilerin saptanmasıdır. NATO'nun varlık nedenini ve canlılığını koruması buna bağlıdır… Brüksel Zirvesi NATO'ya günün koşullarına uygun, daha canlı ve atik bir stratejinin kazandırılması için bir fırsat olmalıdır".[454]

29-30 Mayıs 1989'da Brüksel'de yapılan NATO zirvesinde[455] ABD, Batı Avrupa'dan asker çekeceğini açıklayarak beklenmeyen bir yaklaşımda bulunmuş ve konvansiyonel silah indirimine hız verilmesini istemiştir. Zirvenin açılış konuşmasında dönemin başkanı George Bush, Avrupa'daki Amerikan askeri gücünün, yüzde 20 oranında indirileceğini bildirmiş ve SSCB'ye de bir teklifte bulunarak; iki tarafın 1993 yılına kadar Avrupa'daki asker sayılarını 275 binle sınırlandırılmasını teklif etmiştir.[456] Bu kararların alınmasında başta SSCB olmak üzere, Doğu Avrupa ülkelerinde belli bir süredir devam eden reform hareketlerinin ve devam etmekte olan silahsızlanma görüşmelerinin önemli bir etkisi olmuştur.[457] Ayrıca ABD'nin, SSCB'nin Afganistan'ı işgalinden sonra, Moskova'ya karşı uygulamaya koyduğu ticari yaptırımların da kaldırılmaya hazırlandığı aynı zirvede başkan Bush tarafından bildirilmiştir.[458] Aynı yılsonunda, Doğu Avrupa'daki rejimlerin yıkılmasının ardından yapılan NATO Savunma Planlama Toplantısında ise savunma harcamalarında yüzde 3'lük artış hedefinden vazgeçilmesi kararlaştırılmış ve Doğu Avrupa'dan kaynaklanan "tehdit" karşılığında "risk" tanımı kullanılmıştır. ABD'nin "geri" manevrası, uluslararası barış adına önemli bir adım olarak görülürken, Avrupa'da ise *"olası Sovyet saldırısı durumunda"* karşı koyamama korkusu nedeniyle panik ortamı yaramıştır:

> "[...] Amerikan askerleri çok önemli. Zira, olası bir Sovyet saldırısı karşısında kimse Amerika'nın kendi şehirlerini tehlikeye atıp uzun menzilli balistik füzelerini kullanacağına inanmıyor. Oysa Amerikan askerleri Avrupa'da kaldıkça, onları korumak için nükleer tetiği çekme olasılığı daha fazla. Bir başka deyişle 350 bin Amerikan askeri Avrupa'nın bir nevi 'rehinesi'. Şimdi geri çekilme başlarsa, ilerde tümünün geri dönme olasılığı artacak[…]".[459]

---

[454] Sami Kohen, "NATO, Yol Kavşağında", *Milliyet,* 29 Mayıs 1989, s.4.

[455] Zirve öncesinde ABD ile Almanya arasında, kısa menzilli nükleer silahların (SNF) modernizasyonu konusunda görüş ayrılıklarının varlığı, uluslararası ve ulusal kamuoyunda, NATO içinde bir çatlak olacağı endişelerini arttırmıştır. Washington NATO Zirvesi öncesinde yeni "Lance" füzelerinin üretimi için onay beklerken, Bonn bu konunun ABD'nin kendi iç sorunu olduğunu savunmuştur. "NATO'yu bölen Bonn-Washington Anlaşmazlığı", *Milliyet,* 29 Mayıs 1989, s.4.

[456] Ahmet Sever, "Bush'un Sürprizi", *Milliyet,* 30 Mayıs 1989, s.15.

[457] Molla, *a.g.e.*, s. 23.

[458] Ahmet Sever, "Bush'un Sürprizi", *Milliyet,* 30 Mayıs 1989, s.15.

[459] Mehmet Ali Birand, "Brüksel Sirkine Hoş geldiniz", *Milliyet,* 29 Mayıs 1989, s.4.

Zirve'nin bitiminde yayınlanan sonuç bildirisinde, öncelikle 40'ıncı yılını kutlayan örgütün geçen süre zarfında üyelerinin güvenliğini temin ettiğini, özgür biçimde ülkelerinde rahat yaşamalarına olanak tanıdıklarını, büyük bir başarı olarak sunmaktadır.[460] SSCB'de önemli gelişmelerin olduğu ve bu ülkedeki son reformlar ile insan hakları, dışa açıklık ve dış politikasındaki ilerlemenin NATO tarafından memnunlukla karşılandığı, ancak yine de yapılması gereken işlerin bulunduğu belirtilmiştir.[461] İhtilafta olunan SNF'ler konusunda oy birliğiyle ilke anlaşmasına varılarak; SNF'lerin tamamıyla kaldırılmasını (sıfır çözüm) öngören yaklaşım reddedilirken, WP ile müzakere benimsenmiştir. Anlaşma, SNF'lerde indirime gidilmesini, aynı dönemde Viyana'da devam etmekte olan AKKUM müzakerelerinin sonucuna bağlamıştır. Bildiride, konvansiyonel ve nükleer kuvvetlerin varlığının, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki güvenlik açısından önemini koruduğu kaydedilerek, *"WP ülkelerini konvansiyonel askeri kuvvetlerde indirime gidilerek Avrupa'da güvenlik ve istikrarın ve bir anlaşmanın sağlanması için girişimlerde bulunmaya davet ediyoruz"* denilmiştir.[462] Zirve sonunda, dönemin İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'in özellikle SNF'ler konusunda alınan ilke kararına istinaden vermiş olduğu *"NATO ittifakı, savunma gücü kapsamında nükleer unsuru tutmalıdır"* cevabı[463], NATO'nun yeni stratejisinin gelecek dönemlerde de Batı'nın güvenliğinin güçlendirilmesi üzerine şekilleneceğini göstermiştir.[464] Brüksel'den 1989 yılında görüldüğü üzere ABD'nin realist kuramcılarının kamuoyu oluşturup; NATO'nun varlığını korumasına gerek olmaması yönündeki düşünceleri, NATO'nun Avrupa savunmasına harcadığı para ve güce kesinti getirmesine aracılık etmiştir. Ancak yine de tam bu dönemde SSCB tehdidin ortadan kalkmadığını düşünen Avrupalı neo-liberal kuramın izlediği takipçiler, farklı bir kamuoyu yaratarak tehdidin devam edebileceğini ve NATO'nun bu bağlamda güvenlik işbirliğini kolaylaştırdığı için Avrupa'dan hem maddi hem askeri desteğini çekmemesi yönünde görüşler ortaya

[460] "Declaration of the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council", *NATO Resmi Sayfası,* 27 Ekim 2000, http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c890530a.htm, Erişim Tarihi: 04.06.2015.
[461] Aynı yer.
[462] Ahmet Sever, "SNF Bunalımı Atlatıldı", *Milliyet,* 31 Mayıs 1989, s.15.
[463] Aynı yer.
[464] "Declaration of the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council", *NATO Resmi Sayfası,* 27 Ekim 2000, http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c890530a.htm, Erişim Tarihi: 04.06.2015.

koymuştur. Zirve sonunda çıkan tabloda nükleer gücün elde tutulması kararı; NATO'nun yeni dönemde, Yumuşama dönemindekine benzer şekilde, neo-liberal kuramın görüşleri etkisinde varlığını koruyacağını, barışı bozmak isteyen tehdit ve riskler karşısında işbirliğini geliştirip caydırıcı özelliğini ortaya koyacağını göstermiştir. Çünkü yeni tehdit ve riskler karşısında örgütlü bir kurumun varlığı, kapitalizmin, demokrasinin ve Batılı değerlerin devamını sağlama konusunda önemli bir güç oluşturacaktır. Neo-liberallerin istediği de tam böyle bir durum arz etmiş; bu şekilde ortaya çıkacak Rusya Federasyonu gibi aktörlerin güç kullanmasının önüne set çekileceği planlanmıştır. NATO'nun olası lağvedilme durumu, ilerleyen dönemlerde Batı karşıtlarının nüfuzlarını arttırmasına ve dünyayı üçüncü kez büyük bir savaşın eşiğine sokmasına aracılık edeceği gibi, Batı'nın ekonomik gelişimine ve yaşam standartlarına yönelik de tahrip edici zararlar verebilmesine yol açabileceği konusunda düşünceler üretilmiştir. Nihayetinde neo-liberal kuramın ortaya koyduğu şekilde NATO'nun güvenlik işbirliğini sağlayan yönüyle varlığını koruması Soğuk Savaş sonrasının temel politikası olmuştur.

3.5.1.2.Londra Zirvesi (1990)

Temmuz 1990'daki Londra zirvesinde ise ittifakın yapısındaki değişiklik daha belirgin olarak görülmeye başlanmıştır.[465] Zirvenin öncesindeki aylarda, Amerikalılara göre Soğuk Savaş bitmiş, Avrupa'da gerginliğin en önemli sembolü olan Berlin Duvarı yıkılmış, böylece ABD ve müttefiklerin zaferi tüm dünyaya ilan edilmiştir. Üstelik dünyanın karşısında eski hatalarını anlamış, yepyeni bir Almanya bulunmaktaydı. Bu ortamda İngiliz basını, ABD ile İngiltere arasında NATO'nun geleceği gibi hayati konularda dahi bir uzlaşmanın olmadığını yazmaya başlamıştır. Çünkü Rusya Federasyonu'nu Avrupa'dan uzak tutmak ve Almanya'yı kontrol altında bulundurabilmek için kurulduğu söylenen NATO'ya ihtiyaç kalmamıştı ve ABD Avrupa'yı savunmak için ayırdığı yüz yetmiş milyar dolarda indirime gitmek istemiş İngiltere de bu yaklaşımı kendi güvenliği açısından büyük bir risk olarak

[465] "London Declaration On A Transformed North Atlantic Alliance", http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm, Erişim Tarihi: 11.11.2014.

görmüştür.[466] Avrupalı neo-liberal kuramın taraftarları NATO'nun işbirliğini kolaylaştırdığı, Avrupa barışına katkı koyduğu gerekçesiyle İngiltere'nin görüşlerine yakın tezler geliştirmişlerdir. Tam bu dönemde NATO'nun varlığını gereksiz bulan realist kuramcılar ile NATO'nun dünya barışı için elzem olduğunu düşünen neo-liberal kuramcılar arasında fikir ayrılıkları yaşanmıştır. 5-6 Temmuz 1990'da Londra'da gerçekleştirilen NATO zirvesi, Batı ittifakı için dönüm noktası olmuştur. SSCB'nin zayıflamasını değerlendiren ülkeler iyimser açıklamalarda bulunurken, özellikle Thatcher gelişmelerin abartılmaması ve dikkatli olunması konusunda diretmiştir. İngiltere'ye göre NATO eski yapısını saklı tutmalı ve güvenlik politikalarında nükleer silahlar yerini korumalıydı. Hatta İngiltere diğer ülkelerin tutumu ne olursa olsun kendisinin nükleer silahlar konusundaki programını devam ettireceğini de açıklamıştır. Tüm bu çabalar bir ölçüde ABD'nin aşırı iyimserliğini kırmak için yapılmış, bir yandan da gelecekteki belirsizliklere karşı İngiltere'nin kendi savunma sistemini geliştirebilmesi için uğraşılmıştır. Bu döneme, Thatcher yönetiminin, *"şimdi Sovyet tehdidi zayıflıyor olabilir, fakat ileride başka bir tehdidin çıkmayacağını kim garanti edebilir"* yönlü açıklamaları da dikkat çekiciydi.[467] Diğer bir deyişle, bu dönemde komünizm tehdidi ortadan kalkarken yeni bir tehdit ortaya çıksa ve İngiltere ile ABD'yi yeniden yakınlaştırsa buna en çok sevinecek İngiltere

[466] Sunday Times, 18 Şubat 1990'dan Aktaran Sedat Laçiner, "İngilizce Konuşan Ülkeler İttifakı: İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda", *Bir Başka Açıdan İngiltere,* (Ed.) Sedat Laçiner, ASAM Yayınları, No:27, 2001, s.243.

[467] Thatcher'in çabaları şüphe yok ki ABD'de yankı bulmuştur. ABD'de o ana kadar gelinen noktayı açıklayabilecek yeterlilikte bir uluslararası ilişkiler teorisi ortaya çıkmamıştı ve ABD dünyayı algılama konusunda ciddi bir bocalama içindeydi. Ön plana çıkan açıklamalar "kapitalizmin zaferi" ve "medeniyetler çatışması" şeklinde oldu. Özellikle ikinci açıklama ABD'de geniş bir taraftar kitlesi bulmuştur. "Batı" kimliğini ön plana çıkaran bu Sosyal inşacı anlayışa benzer görüş dâhilinde, dünya medeniyet gruplarından oluşuyordu ve bundan sonraki çatışmalar din ve kültür farklılığı üzerinde bu "medeniyet blokları" arasında yükselecekti. Teorinin sahibi Samuel P.Huntington'a göre Batı medeniyetinin karşısındaki en önemli tehditler de İslam ve Çin medeniyetleriydi. Bu teorideki "Batı" kavramına İngiltere ve ABD dışındaki diğer "Batılı" ülkeler heyecanla sahip çıkmadılar. Özellikle Fransa "Anglo-Sakson senaryosu" olarak algıladığı bu yaklaşımdan uzak durmuştur. Buna karşın projeyi ilk sahiplenen İngiltere olmuştur. Batı ittifakını yeniden oluşturmak için adeta yeniden bir tehdit arayışında olan Thatcher için yeni tehdit, başta radikal İslam olmak üzere genel olarak Doğu'daki belirsiz rejimlerdi. Bu nedenle NATO ve diğer Batı savunma örgütlerinin bu tehdidi dikkate alarak yeniden yapılandırılması gerekmekteydi. Özellikle uluslararası terörizm konusunda hazırlıksız yakalanan ABD içinde bazı gruplar, Soğuk Savaş döneminde ABD'ye büyük üstünlük sağlayan ve kendi algılamaları çerçevesinde uluslararası düzene şekil vermesini sağlayan çekirdek kavram denebilecek "özgür dünya" kavramının bir benzerini yani "Batı" kimliğinin geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Laçiner, *a.g.e.,* s.245-246.

olacaktı. Fakat bu düşmanın kim olacağı konusunda zihinler net değildi.[468] Avrupa, ısrarla da İngiltere NATO'nun gücünü koruyarak var olmasının gerekli olduğunu ileri sürmekteydi. Söz konusu düşüncelerle gidilen Londra zirvesinin gerçekleştirilmesinden yaklaşık çeyrek asır sonra Mark Webber ve diğerleri tarafından kaleme alınan bir makalede söz konusu zirvenin NATO için "yeniden doğuş" anlamına geldiği iddia edilmiştir.[469] Bu durum NATO'nun varlığı konusunda neo-liberal kuramın fikirlerinin kabul gördüğünü kanıtlamaktadır. Doğu Avrupa ülkelerinde meydana gelen iktidar değişikliği ve Sovyet birliklerinin bu ülke topraklarından çekilmeye başlaması son bir yıl içerisinde Avrupa'da meydana gelen hızlı değişimlerdi. Bu gelişmeler ardından toplanan zirve sonunda bölünmüşlüğün azaldığı bir Avrupa'da güçlenen demokrasi inancının, temel hak ve hürriyetlerin çatışmaların barışçı çözümü, istikrar ve güvenliği arttıracağı açıklanmıştır.[470] Burada, WP üyelerinin düşman olarak görülmediği belirtiliyor, SSCB lideri Gorbaçov NATO toplantısına davet ediliyor ve bir saldırmazlık paktı öneriliyordu. Stratejik alanda ise NATO, silahların sınırlandırılmasını desteklerken, *"İleri Savunma" (Forward Defense)* stratejisinden uzaklaşıldığını ve *Esnek Karşılık (Flexible Response)* stratejisinin gözden geçirileceğini belirtilmekteydi. Zirvede alınan kararlardan da anlaşılacağı üzere Avrupa'da barış ve istikrar arzulanmakta ve bu bağlamda NATO'ya neo-liberal kuramın idealleri doğrultusunda ihtiyaç duyulmaktaydı. NATO, neo-liberal paradigma ışığında kurumsal hafızaya sahip olan ve daha önce olduğu gibi bundan böyle de dünya barışını koruyacak bir örgüt olarak görülmekteydi. Soğuk Savaş sonrası dönemde SSCB'nin dağılmasıyla birlikte var oluş nedenini yitirse bile yeni ortaya konacak tehdit ve riskler konusunda işbirliğini kolaylaştıran bir örgüt olarak bunalımlara hızlı müdahale yeteneğinden yararlanılmak arzulanmaktaydı. Zaten NATO'nun da istediği böyle bir taleple kendisinden görev beklenilmesiydi. Neo-liberal kuram ışığında NATO Batı'ya karşı oluşabilecek riskler karşısında adeta yeniden görevlendirilmiştir. Çünkü Batı kamuoyunda tehditlerin bitmeyeceğini öngören İngiltere'nin görüşleri ağır basmış ve böyle bir dönemde henüz kazananın olmadığını belirtmiş ve her an yeni bir tehlikeyle yüz yüze

[468] Laçiner, *a.g.e.*, s.244.
[469] Mark Webber, Ellen Hallams ve Martin A. Smith, "Repairing NATO's Motors", *International Affairs*, Vol:90, No:2, 2014, s.773.
[470] Molla, *a.g.e.*, s.23-24.

kalınabileceğini gözler önüne sermiştir. Böylesine bir ortamda NATO'nun işlevsiz bırakılması, Avrupa'nın refahına olduğu kadar dünya barışına da vurulacak bir darbe olduğunu ileri sürenler, neo-liberallerin işbirliğini kolaylaştırıp artırdığını düşündükleri NATO'nun varlığının devamından yana olmuşlardır. Bu talepleri söz konusu zirveye de etki etmiş ve NATO, mevcudiyetini korumuştur.

3.5.1.3.Roma Zirvesi (1991)

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası stratejisinin temel taşları ise 7-8 Kasım 1991'deki Roma zirvesinde döşenmiştir. Zirve hemen öncesinde dönemin ABD başkanı, İngiltere'nin istediği şekilde, NATO'nun Batı için varlığını koruyacağını bildirmekteydi: *"Soğuk Savaş sona erse ve Sovyetlerden gelen askeri tehdit büyük ölçüde zayıflasa da, ABD'nin Avrupa'da vazgeçilmez bir role sahip bulunduğu"* görüşünü savunmaktaydı. Buna yine Fransa karşı çıkıyor ve zirve öncesinde Fransa, NATO dışında bağımsız bir Avrupa ordusu kurulması yolunda fikir beyan etmekteydi. Zirve öncesinde yapılan açıklamalar, NATO'nun yeni savunma kavramının *"tehdit"* değerlendirmesine dayanacağını, tehdidin eskiden olduğu gibi WP ülkelerinden gelmeyeceğini, buna karşılık *"istikrarsızlık ve belirsizliklerden"* kaynaklanacağını vurgulamaktaydılar.[471] Burada bir yandan NATO'nun yeni dönemdeki stratejisi belirlenirken öte yandan da Doğu Avrupa ülkeleri ve SSCB ile Atlantik'in iki yanı arasındaki ilişkiler düzenlenmekteydi.[472] Buna göre NATO ülkelerinin bundan böyle organize bir saldırı tehlikesiyle karşı karşıya olmadığı, ancak karşılığında çok yönlü ve başka aktörlerden olabilecek, kestirmesi ve değerlendirmesi zor tehditlerin aldığı öngörülmüştür. Yeni riskler arasında kitle imha silahlarının yayılması, yaşamsal kaynakların (petrol, vs) akışının engellenmesi, terörizm ve sabotaj sıralanmaktaydı. İkinci olarak NATO tehdit kavramından risk kavramına doğru kaymaktaydı. Son olarak NATO'nun AB, BAB ve AGİT'le işbirliğine gidebileceği, BM misyonlarına dahil olabileceği, bir başka deyişle bunların birbirlerini tamamladığı ve neo-liberal anlayışla işbirliğini kolaylaştırdığı kabul edilmiştir:

---

[471] İzzet Yalçın, "Zirve Sırası NATO'da", *Milliyet,* 07 Kasım 1991, s.4.

[472] "The Alliance's New Strategic Concept, NATO Resmi Sayfası, 26 Ağustos 2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm, Erişim Tarihi: 06 Haziran 2015.

> "Roma toplantısında üzerinde önemle durulan diğer iki konu ise, Avrupa Birliği içerisinde geliştirilecek olan Avrupa savunma kimliği ve Sovyetler Birliği ile birlikte diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle geliştirilecek olan ilişkilerdi. Bunlardan ilki NATO'nun Avrupalı üyelerinin savunma konusunda daha fazla sorumluluk alarak örgütün dönüşüm sürecine katkıda bulunmasını öngörmüştür. Bu amaçla, AB ile bağlantılı, BAB çerçevesinde geliştirilecek olan Avrupa savunma kimliğinin olumlu karşılandığı, örgütün Avrupalı üyelerin Yugoslavya'daki girişimlerinin desteklendiği belirtilmiştir".[473]

Doğu Blokunun dağılmasından sonraki bu ilk önemli zirvede ittifakın yapısı ve yeni işlevleri bu şekilde belirlenmiştir. Zirve, NATO'nun adeta yeni yol haritasını ortaya koymuştur. NATO'nun var olmasında temel itici güç SSCB'nin dağılmasıyla, neo-liberal kuramın beklentileri dahilinde yeni tehdit ve risklere karşı işbirliğini kolaylaştıran bir kurum olarak NATO'nun feshedilmemesi önem arz etmekteydi.

NATO'nun stratejik planlaması Roma zirvesinde alınan bu kararlar doğrultusunda gelişmiştir. 1967'den 1980'lere dek NATO stratejisi, esnek karşılık ve ileri savunma ilkeleri üzerine kurulmuştur. Yeni stratejide, esnek karşılık terk edilerek bunun yerini daha az nükleer silahlar temelli ve son çare olarak başvurmaya dayalı bir strateji almıştır. Diğer bir deyişle, nükleer silahlar yine bulunacak ama bunların işlevi, geçmişe göre çok düşük de olsa, olası bir saldırganlığı caydırmaya yönelik olacaktır. Zaten 1991 sonrasında artık NATO'nun elinde sayısı daha da azalmış olan nükleer silahlar herhangin bir hedefe kilitlenmiş durumda değildi ve bu durum Rusya Federasyonu için de geçerliydi. Ortada tam neo-liberallerin istediği gibi bir barış havası bulunmaktaydı ve NATO'nun da varlığı barış ortamına olası bir tehdide karşı oldukça caydırıcı bir durum arz etmekteydi.

İttifak stratejisinde ileri savunmanın yerini ise "azaltılmış ileri mevcudiyet" (reduced forward presence) yönelimi almıştır.[474] Geçmişte, Avrupa'daki nüfus yoğun olduğu ve konvansiyonel silahların etkinliği çok arttığı için olası bir konvansiyonel savaşı düşman topraklarına aktarma amacına yönelik olan ileri savunma stratejisi, en çok Almanya ile kanat ülkesi olan Türkiye için önem taşımıştır. Fakat belirli bir düşman bulunmadığı ve konvansiyonel kuvvetlerde büyük indirime gidildiği için bunu sürdürmenin anlamı kalmamış; Temmuz 1990'daki Londra Zirvesi'nde bunun uygun olan yerlerde kaldırılması kararı alınmış ve bu karar 1991'de Roma zirvesinde

---

[473] Molla, *a.g.e.*, s.26.

[474] "The Alliance's New Strategic Concept, NATO Resmi Sayfası, 26 Ağustos 2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm, Erişim Tarihi: 06 Haziran 2015.

de teyit edilmiştir. Uluslararası sistemde daha tehlikeli bir tehdit yer almadığı için artık merkez bölge şeklinde gösterilen coğrafyada daha modern ve hızlı ekipler oluşturulması kararlaştırılmıştır. Anlaşıldığı üzere bölgesel anlaşmazlıklardan doğacak daha büyük bunalımların aşılması adına NATO'ya bir görev verilmesi düşünülmüştür. Bu görev NATO'nun neo-liberal kuram ışığında ilerleyen dönemlerde ayrıca bir insani sorumluluk üstlenmesini de sağlamış olacaktır. Çünkü neo-liberal kuram ışığında NATO, güvenlik konularını çeşitlendirmiş ve insani koruma sorumluluğu kapsamında da bölgesel anlaşmazlıklara müdahale kapasitesini arttırmayı planlamıştır. Böylece olayları daha kaynağındayken önlemiş olacak; dünya barışının tesisi adına önemli bir hamleyi gerçekleştirecek; bu yüzden de realist paradigmanın öngördüğü şekilde gerektiğinde büyük bir yoğunlukla güç kullanımına gitmeden neo-liberal kuram ışığında caydırma yöntemleriyle sorunları doğmadan çözecektir.

3.5.1.4.Brüksel Zirvesi (1994)

Zirve öncesindeki temel beklenti, WP'nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa'da ortaya çıkan 'güvenlik boşluğu'nun nasıl doldurulacağının belirlenmesi üzerine şekillenmiştir. Bu dönemde Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan ve Polonya'nın Rusya Federasyonu çekincesinden ötürü NATO'nun güvenlik şemsiyesi altına girebilmek ve üyelik garantisi alabilmek için girişimlerini sürdürmüşlerdir. Bu girişimlerin, zirvenin arifesinde dönemin ABD dışişleri bakanı Warren Christopher'ın *"NATO eninde sonunda mutlaka genişleyecek"* ancak bunun bir 'evrim süreciyle' gerçekleşeceğini söylemesiyle, yerini bulduğu anlaşılmaktadır. Christopher, BİO formülünün Doğu Avrupa ülkelerini NATO üyeliğine hazırlayacak bir süreç işlevi göreceğinin de altını çizmiştir.[475]

Brüksel zirvesi, 10-11 Ocak 1994 tarihlerinde düzenlenmiştir. Zirve sırasında Avrupa basınında çıkan haberler, Avrupa'da NATO'nun, yeniden bir kurtarıcı sayılma dönemine girmiş olduğunu, o dönemde Batı medyasını yakından takip eden ve köşesine taşıyan Altan Öymen bildirmekteydi:

> "Sovyetler Birliği'nin çöküşü sırasında ona, artık işlevi bitmiş, önemi kalmamış bir örgüt diye bakılıyordu. Zaman içindeki gelişmeler gösterdi ki, Avrupa'da barışın

[475] Ahmet Sever, "NATO Kaygı Giderecek", *Milliyet,* 09 Ocak 1994, s.18.

> korunmasında ve saldırganlığın caydırılmasında, ondan daha etkili olabilecek başka güç yoktur. Bosna-Hersek olayları meydandadır. Bunu, ne Batı Avrupa'daki tek tek devletlerin 'niyet'leri, 'uyarı'ları önleyebilmiştir, ne de AT içinde başlatılan ve çoğu defa da yarım kalan girişimler… AT ülkelerinin kurmaya çalıştığı BAB'ın da geleceği daha belirginleşememiştir. Tüm dünyanın örgütü Birleşmiş Milletler'in bölgede yapabildikleri ise yapamadıklarının yanında bir 'hiç' ölçüsünde kalmaktadır".[476]

Dönemin ABD başkanı Bill Clinton da beklentiler karşısında Brüksel'de, *"Avrupa'ya Amerikan taahhüdünün azalmadan devam edeceğini"* açıklamıştır. ABD'de kamuoyunun kendisine *"Neden hala Avrupa'daki varlığımızı koruyoruz"* dediğini hatırlatan Clinton bu konuda şunları söylemiştir:

> "Avrupa, ABD çıkarlarının tam merkezinde yer almaktadır. Bu açıdan tek odak noktamız Avrupa'dır. Avrupa'daki 100 bin ABD askeri, burada kalmaya devam edecek. Güvenlik Ortaklığı, askeri ortaklığın devamını da haklı çıkarıyor. Yeni koşullar bizi 21'inci yüzyılın yeni güvenlik dünyasını kurmaya zorluyor. Bu bağlamda askeri işbirliği, pazar ekonomisi, demokrasi ve insan haklarına saygı şart".[477]

Başkan Clinton, BM, AGİK, AB gibi uluslararası ve bölgesel kuruluşların önemini koruduklarını, ancak güvenlik örgütü olarak NATO'nun merkezi rol oynaması gerektiğini ifade etmiştir. Uluslararası örgütlerle işbirliği yaparak güvenliği sağlaması, barış için ortaklıklar kurarak geleceğini teminatı olarak NATO'nun gösterilmesi, Brüksel zirvesine egemen olan kuramın neo-liberalizm olduğunu kanıtlamaktadır. Çünkü neo-liberal kuram, güvenliğin ve barışın sağlanması adına başta NATO olmak üzere uluslararası örgütlerin önemini yüceltmekte; bu şekilde elde edilecek refahın Batı'nın gönenci ve dünyanın geleceği için gerekli görmektedir.

NATO zirvesinde ittifakın genişlemesi ilke olarak benimsenirken, bunun ne zaman gerçekleşeceğini konusunun netlik kazanmadığı gözlemlenmiştir.[478] Zirvede, güvenliklerini NATO şemsiyesi altında arayan ülkelere bu aşamada BİO projesi önerilmiştir. Bu konuda hazırlanan bir çerçeve anlaşması 16 ülke lideri tarafından imzalanarak, eski WP üyesi ülkelere gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Genişlemeyle dünya üzerindeki sorunlar karşısında NATO, daha geniş bir hareket kabiliyeti elde edecek ve böylece barış ortamına önemli katkılar koyabilecektir. Neo-liberal kuramın da tam dediği bu olmaktadır. NATO, Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik anlayışı neticesinde görüldüğü üzere sadece Batı'nın değil, dünyanın da güvenliğini

---

[476] Altan Öymen, "Gözler NATO'da", *Milliyet,* 11 Ocak 1994, s.1.
[477] Sema Emiroğlu, "Clinton'dan Avrupa'ya Güvence", *Milliyet,* 11 Ocak 1994, s.19.
[478] Declaration of the Heads of State and Government, NATO Resmi Sayfası, 31 Ekim 2000, http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940111a.htm, Erişim Tarihi: 07 Haziran 2015.

sağlamaya yönelik bir ortak güvenlik örgütüne dönüşmektedir. Çünkü neo-liberal kuramın fikirleri doğrultusunda yetki alanını genişletmekte ve dünyanın dört bir yanındaki huzursuzluklara müdahale etme gücüne erişmektedir. Bu huzursuzlukların dünya barışını tehdit etmeden önüne geçilmesi NATO'nun temel amacı olarak belirlenmiştir.

Dönemin NATO genel sekreteri Manfred Wörner, zirvenin açılış konuşmasını yaparken, Doğu Avrupa ülkelerine *"Sizi terk etmeyeceğiz, sizin güvenlik kaygılarınıza önem veriyoruz"* demiştir. Zirvede üzerinde durulan bir diğer konu ise Bosna trajedisi olmuştur.[479] Daha sonra Bosna'ya NATO müdahalesinin gerçeklemesi ve burada barış ortamının tesisinde NATO'nun rolünün yadsınmaması; değişen güvenlik anlayışında NATO'nun artık tehdit algılamasa da insan haklarına ve insan güvenliğine yönelik manevralar da yapabileceğini göstermiştir.

Toplantıda, örgütün Soğuk Savaş sonrası döneme uyum sağlamasını kolaylaştıracak iki önemli adım atılmıştır. Zirvede, örgütün barış gücü operasyonları başta olmak üzere, yeni faaliyetlerini daha esnek ve etkili biçimde yerine getirmesi için, askeri ve siyasi açıdan yeniden yapılanması ve bu amaçla da *"birleşik görev kuvvetleri"* kavramı geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Toplantıda ayrıca, bir yandan eski Doğu bloku ülkelerinin "milliyetçi bir Rusya Federasyonu tehlikesi" karşısında korunma isteğine cevap vermek, diğer yandan Rusya Federasyonu'nu dışarıda tutarak Avrupa'da yeni bir düşmanlık çizgisi çekmekten kaçınmak için bir orta yol formülü kabul edilmiştir. ABD'nin önerdiği, BİO adı verilen bu kavramla, eski WP ülkelerinin tümüne ve NATO'ya katılmak isteyen devletlere üyelik kapısı aralanırken, güvenlik garantileri verilmemiştir. Ancak bu ülkeler, NATO'nun siyasi ve askeri organlarının faaliyetlerine, tatbikatlara, ortak planlamaya katılmaya ve barış gücü operasyonlarında birlikte çalışmaya davet edilmiştir. Zirvede ayrıca, KİS'lerin durumu ve silahsızlanma anlaşmalarının uygulanması konusunda çalışmalara devam edilmesi kararlaştırılmıştır.[480] Bu durum değişen güvenlik anlayışında özellikle radikal devletlerden gelecek tehditler üzerine önem arz etmekteydi ve NATO'nun dönüşümünün bir parçasında KİS'lerin imhası da önemli bir yer tutmaktaydı.

[479] Ahmet Sever ve Barçın Yinanç, "Genişlemeye Ara Formül", *Milliyet,* 11 Ocak 1994, s.19.
[480] Sema Emiroğlu, "İttifakta Tarihi Dönüşüm", *Milliyet,* 12 Ocak 1994, s.19.

Brüksel'deki zirvenin ortak bildirisinde NATO'nun Bosna'ya hava harekâtı düzenlemesi için hazır olduğu da belirtilmiştir.[481] Ancak bu konuda somut bir adım atılmadığı görülmüştür. Zirve, NATO'nun bir cephenin teminatı değil de, barışı savunan tüm devlet ve insanların ortak güvenlik örgütüne doğru dönüşümünün adeta bir kanıtı olmuştur. Örgütün kısa zamanda işbirlikleri kurarak genişleyeceği ve dünyanın önemli bir bölgesine nüfuz edeceği anlaşılmıştır. Tüm bunların neticesinde neo-liberal kuramın zirvede ağırlığını hissettirdiğini yinelemek gerekmektedir. Çünkü dünya barışı için NATO'nun alanının genişletilmesi ve BİO gibi örgütlerle NATO'nun işbirliği yapması suretiyle insanı müdahalelerde bulunabilmesi bunu kanıtlamaktadır.

3.5.1.5.Paris Zirvesi (1997)

Paris Zirvesi 27 Mayıs 1997'de özel olarak toplanmıştır. Amaç Rusya Federasyonu ile NATO arasında güvenlik alanında işbirliğini geliştirmek olmuştur. Elysee Sarayı'nda düzenlenen zirve sonrasında imza törenine ev sahipliği yapan dönemin Fransa cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın *"Burada yarım yüzyıllık yanlış anlama, sürtüşme ve kıtamızdaki bölünmüşlük sayfasını kapatıyoruz"* diyerek başlattığı organizasyona NATO müttefiki 16 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarıyla birlikte dönemin Rusya Federasyonu devlet başkanı Boris Yeltsin de katılmıştır.[482] Rusya Federasyonu'nun tam adı *"NATO*- Rusya Federasyonu *Arasındaki Karşılıklı İlişkiler, İşbirliği ve Güvenliğe Dair Kurucu Senet"*[483] olan metne imza atması, NATO'nun aralarında eski WP üyelerinin de yer aldığı ülkelere doğru genişletebileceği anlamına gelmiştir. Buna karşılık Yeltsin, *"ittifakın doğuya doğru genişlemesini gereksiz görüyor ve hoş karşılamıyoruz"* şeklinde uyarıda bulunduğu da gözlemlenmiştir. Anlaşmanın *"Barışçıl bir Avrupa için yeni bir olanak sunduğu"* belirtilmiştir. Yeltsin, ayrıca Batı'ya hedeflendirilmiş füzelerdeki nükleer

[481] Ahmet Sever, "NATO Bosna'da yine yan çizdi", *Milliyet,* 12 Ocak 1994, s.19.
[482] Mine G. Saulnier, "Tarihe İmza Attılar", *Milliyet,* 28 Mayıs 1997, s.21.
[483] Kurucu Senet, Rusya Federasyonu'nun BM Şartında ve AGİT belgelerinde yer alan uluslararası davranış normlarına bağlılık, devletlerin egemenliğine ve bağımsızlığına saygı, ülkelerin güvenliklerini sağlamak için uygun görecekleri yöntemleri seçme hakkına ve uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümüne uyma koşullarını içermektedir. "Anlaşmada Neler Var?", *Milliyet,* 28 Mayıs 1997, s.21.

başlıkları sökme kararını da açıklamıştır.[484] Zirvede görüldüğü üzere barış için ortak politikalar üretilmesi gerektiğini ve Doğuya doğru genişlemenin işbirliği ve istikrarı kolaylaştıracağını savunan neo-liberal kuramın ağırlığı hissedilmiştir. Çünkü bu genişleme, söz konusu coğrafyadan dünyanın dört bir yanına yönelecek huzursuzluklara müdahale etmede NATO'ya büyük bir koz verecek; ayrıca husumet içinde bulunduğu Rusya Federasyonu ile güvenlik konusunda işbirliği yapması belki de uzun vadede Rusya Federasyonu'nun da Batı düzleminde politikalar üretmesine aracılık edecektir. Böyle bir ortam kuşkusuz dünya barışına yarayacaktır. Ayrıca NATO, Soğuk Savaş dönemi boyunca, karşı blok olarak gördüğü ve tehdit algıladığı ülkeleri arasına dâhil etmek şeklinde dünya barışına önemli bir katkı sunmaktaydı ve bu arada aslında nüfuzunu da genişletmekteydi. NATO, artık bir ortak güvenlik örgütüydü ve hedefi önce barışçıl bir Avrupa daha sonra da güvenli bir dünya olmaktaydı. Rusya Federasyonu'nun da artık tehdit oluşturmadığı bir dönemde NATO'nun varlığı için artık yeni tehdit ve risk tanımlamaları geliştirilmeli ve NATO, gelecekte dünyayı bekleyen felaketlere karşı işbirliğini arttırmalıydı.

3.5.1.6.Madrid Zirvesi (1997)

NATO'nun bir diğer önemli zirvesi 8-9 Temmuz 1997'de Madrid'de gerçekleştirilmiştir. Zirvede ilk aşamada, üç ülkenin üyeliği onaylanmıştır. Zirveden sonra yayınlanan bildiride, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti, üyelik müzakerelerine davet edilmiş; Romanya, Slovenya, Baltık Cumhuriyetleriyle diğer adaylara NATO'nun kapısının açık kalacağı vurgulanmıştır. [485] NATO ile Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti arasındaki üyelik görüşmelerine en kısa sürede başlanıp, üyeliklerin onay sürecinin NATO'nun 50.kuruluş yıldönümü olan Aralık 1999 tarihinde tamamlanması öngörülmüştür.[486] Zirvede NATO'nun yeni komuta yapısı da gündeme gelmiştir. Ancak bu konudaki görüş ayrılıklar giderilememiş ve Madrid'den bir sonuç çıkmamıştır. Madrid zirvesinin, barış adına işbirliğini gerekli gösteren neo-liberal kuramın eşliğinde gerçekleştiği söylenebilir. Böylece genişleme

[484] Mine G. Saulnier, "Tarihe İmza Attılar", *Milliyet,* 28 Mayıs 1997, s.21.
[485] "Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation Issued by the Heads of State and Government", NATO Resmi Sayfası, http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm, Erişim Tarihi:06 Haziran 2015.
[486] "NATO'da ABD'nin dediği oldu", *Milliyet,* 09 Temmuz 1997, s.21.

ile birlikte tehdit algılanan ülkeler azalacak; barışa katkı koyacak ülkeler çoğalacaktır. NATO'nun da bu çerçevede imkân ve kabiliyetlerini arttıracak ve değişen güvenlik anlayışında yeni risklere karşı birçok ülkeyle işbirliği kurmak şeklinde varlığını meşrulaştıracaktır. Böylece neo-liberal kuramın işbirliği modeli geçerli olacaktır. Çünkü tesis edilecek işbirliği ve güvenlik ortamı Batı'nın değerlerinin dünyaya yayılmasında önemli bir itici güç oluşturacaktır. NATO da bu çerçevede bunun güvenlik boyutunda rol alacak, böyle bir düzeni reddeden ülkelere, gruplara veya kişilere caydırıcı olacaktır. Özellikle de bu aktörler arasında en büyük tehdit algılaması hissedilen Rusya Federasyonu'na karşı her zaman önemli bir denge oluşturacaktır.

3.5.1.7.Washington Zirvesi (1999)

NATO'nun yeni dönemde 1991'de belirlenen ve içinde SSCB'ye karşı dengenin korunması gibi hükümlerin yer aldığı stratejisinin özellikle Avrupa'daki gelişmeler karşısında yeniden ele alınması gerekmiştir.

NATO'nun 50'nci kuruluş yıldönümünün kutlandığı 1999 Washington zirvesi, ittifakı yirmi birinci yüzyılla bütünleştiren stratejik kararların hayata geçirildiği bir buluşma olmuştur. Washington zirvesinin önemli ve güçlü yanlarından birisini, üç yeni NATO üyesinin de bu toplantıya katılmış olması teşkil etmiştir. On yıl önce Doğu bloku ve WP'nin üyelerinden üç tanesi, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya artık birer NATO müttefik devleti olarak zirvede yer almışlardır. Söz konusu bütünleşme NATO için önemli bir köşe taşı olmuştur. Böylelikle NATO kuruluş felsefesinde bulunan Avrupa'daki bölünmüşlüğe son verme görevini başlatmıştır.[487] Bundan sonra da neo-liberal kuramcıların öngördüğü şekilde NATO'nun sayesinde üye ve işbirlikçi devletler ve diğer uluslararası örgütlerle oluşturulacak ortak akıl neticesinde tekrar bölünmüşlük yaşanmayacaktır.

NATO'nun Nisan 1999'da Washington'da yapılan 50'nci kuruluş yıldönümü zirvesinde yeni stratejik kavram belirlenirken Atlantik'in iki yakasındaki bağın korunması, Avrupalı müttefiklerin daha fazla sorumluluk alması ve yeni üyelerin katılımına hazırlanılmasından söz edilmiştir. Aslında bu kararlar 1990'lardaki

[487] Molla, *a.g.e.*, s.32.

uygulamaların (Örneğin, Bosna ve Kosova'daki barış gücü operasyonları, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinin gelişimi) karar metni haline getirilmesi olmuştur.[488] Neo-liberal kuramın da arzuladığı üzere savaştan ziyade barış ortamında devletlerin birbirleriyle münasebetler kurmasının daha sağlıklı olması, dünyada istikrar adına bölgesel anlaşmazlıkların, hele ki Avrupa kıtasındaki iç uyuşmazlıkların sonlandırılmasında NATO'nun rol oynaması gerektiği fikri artık ağır basmıştır.

NATO 1990'ların başında başlayan işlevlerinde ve yapısında değişim yapma sürecini 1999 Washington zirvesinde somutlaştırmıştır. Stratejik konseptin belirlendiği zirvede, uluslararası çevrenin belirsizliğini koruduğu ve bu belirsizlik ortamında ittifakın işlevini yerine getirmeye çalıştığı belirtilmiştir. Bu belirsizlikler, Avro-Atlantik bölgesinde ve çevresindeki istikrarsızlıklar; etnik ve dinsel rahatsızlıklar, toprak anlaşmazlıkları; ciddi ekonomik, toplumsal ve siyasal güçlükler; insan haklarının ihlali ve devletlerin dağılması olarak tanımlanmıştır.

İttifakın asıl işlevinin üye ülkelerin toprak bütünlüklerini, siyasal bağımsızlıklarını ve güvenliklerini korumak olduğunu vurgulamıştır. Ama bunun yanında, barış ve istikrarın korunmasına katkıda bulunmayı da yeni stratejisinin en önemli dayanaklarından biri haline getirmiştir. Bu yüzden güvenlik, danışma, caydırma ve savunma, kriz yönetimi gibi kavramlara ağırlık verilmesi gibi hususlar Washington'daki zirvede teyit edilmiştir.

Bu çerçevede, NATO, "Beşinci madde dışı krizlere müdahale operasyonları" kavramını ortaya atarak, direkt bir NATO müttefik devletine saldırı gerçekleşmediği hallerde de krizlere cevap verebileceğini kabul etmiştir. Bunun için Savunma Yetenekleri Girişiminin başlatılması kararlaştırılarak, üye ülkelerin ittifak toprakları dışında kriz harekâtları düzenlemek için ani müdahale gücüne haiz acil hazırlık seviyesinde ekip yapılanmasını geliştirmeleri de öngörülmüştür. Bu operasyonların ittifak üyeleri ile ortaklar arasındaki işbirliğiyle yürütülmesi karara bağlanmıştır. Diğer örgütlerin (BM Güvenlik Konseyi ve AGİT) daveti üzerine ittifakın, barışı

[488] "Statement on Kosovo", NATO Resmi Sayfası, 23 Nisan 1999, http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-062e.htm, Erişim Tarihi: 05 Haziran 2015.

koruma operasyonlarına katkıda bulunabileceği onaylanmıştır.[489] Böylece, NATO hem ittifak devletlerinin sınırları dışında, hem de 5'inci madde harici müdahalelerde bulunabileceğini göstermiş ve 1990'lara dek NATO bünyesinde tartışma meselesi teşkil eden "alan-dışılık" hadisesi de son bulmuştur.

Zirvenin tümüne bakıldığında net olarak görünen neo-liberal kuramın etkisidir. Çünkü NATO'nun BM Güvenlik Konseyi ve AGİT ile işbirliği kurarak dünya barışına katkıda bulunması projesi; alan dışı etkinliklere katılabilme yetkisinin uhdesine verilmesi; güvenlik konularının çeşitlendirilip bu konularda dünya barışının savunucusu tayin edilmesi ve tüm bunlara olmadan önce müdahale etme yeteneğine sahip bulunması için görevlendirilmesi neo-liberal kuramın fikirlerinin zirveye ağırlığını koyduğunu kanıtlamaktadır. Böylece NATO, neo-liberal kuram doğrultusunda önemli bir güce erişmekte ve mevcudiyeti dünya barışı adına gerekli görülmektedir.

3.5.1.8.Roma Zirvesi (2002)

11 Eylül 2001'de ABD'ye düzenlenen terör saldırısı, küresel terör tehdidini devletlerin gündemine taşımıştır. Çeçen sorunu ile uzun zamandır sıkıntı yaşayan Rusya Federasyonu ile NATO arasındaki ilişkilerde iyileşme gözlenmiş ve iki taraf küresel terör tehdidine karşı işbirliği yapma kararı almıştır. Rus hükümetinin Çeçenistan'daki savaşı 'terörizmle mücadele' adı altında meşrulaştırması ve Rusya Federasyonu'nun toprak bütünlüğü ve egemenliğine yönelik tehditler ile dış tehditler arasında ilişki kurması, bu sürecin bir sonucu olmuştur. Bu çerçevede Rusya Federasyonu-NATO ilişkilerinde olumlu bir gelişme gerçekleşmiş ve tıpkı İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya karşı olduğu gibi bir yakınlaşma yaşanmış ve teröre karşı "biz" olabilmek için bir zirve düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.[490] Bu durum NATO'nun dönüşümünde demokrat olmayan devletlere ve KİS'leri bünyesinde barındıran ülkelere karşı, kendi değerlerini benimsetmek adına girişimler de düzenleyebileceği fikrini yerleştirmiştir. Sosyal inşacı kuramdan beslenen "biz olma" fikri, teröre karşı savaşta etkili olmuş ve NATO'nun varlığı için Rusya Federasyonu

[489] "The Washington Declaration", NATO Resmi Sayfası, 23 Nisan 1999, http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-063e.htm, Erişim Tarihi: 05 Haziran 2015.
[490] Rami Şaylıman ve Çiğdem Şaylıman, "Rusya'nın Avrupa Güvenliğindeki Konumu", *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna,* E.Büyükakıncı (Der.), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s.299.

tarafından da kabul gören bir gerekçe oluşturmuştur. Ayrıca zirvede teröre karşı işbirliği; neo-liberal kuramın da etkisini göstermiştir.

28 Mayıs 2002 tarihinde NATO'nun Roma zirvesinde NATO-Rusya Federasyonu Konseyi oluşturulmuştur.[491] Bu kuruluş konseyin her iki ortağı adına güvenlik özneleri, ortaklaşa faaliyetlerde müşavirlik, oylamada uzlaşma, beraber hareket ve icraatlar adına diplomatik alışverişte kolaylık teşkil etmiştir. Akdedilen sözleşmeye istinaden, müşterek karar ve eylemlerin tatbiki adına kapsam içine alınan icraatlar; uluslararası terörizmle mücadele, askeri tatbikatlar ve askeri personel kaynağı eğitimi dâhil genel bir işbirliği, Afganistan'da ortak hareket, ISAF'ın takviyesi adına sivil uçakların Rusya Federasyonu'ndan geçişini ve üstünden uçmasına izin verilmesi, sanayi alanında işbirliği, savunma meselelerinde ve silahların yayılmasının engellenmesinde işbirliği ve diğer faaliyet sahaları şeklinde tespit edilmiştir. İşbirliğini kolaylaştırmak adına, Rusya Federasyonu NATO'da diplomatik temsilcilik ve iki büyük NATO karargâhında Rus askeri ofisini açmıştır. Moskova merkezindeyse, NATO enformasyon askeri iletişim ofisi kurulmuştur.[492]

Zirvede yoğun güç kullanımından yana olan realist politikalara geri dönülmekten ziyade neo-liberal kuramın işbirliği modeli ve sosyal inşacı kuramdan beslenen "biz olma" fikri ağırlık kazanmıştır. Çünkü teröre karşı savaşta sosyal inşacılık doğrultusunda Rusya Federasyonu'nun da aynı kimlikle hareket edebileceği düşünülmüş ve neo-liberal kuram çerçevesinde de teröre karşı işbirliğinde Rusya Federasyonu ile beraber stratejiler geliştirilebileceği planlanmıştır, denilebilir.

3.5.1.9.Prag Zirvesi (2002)

11 Eylül 2001 terör eylemlerine müteakiben NATO Soğuk Savaş sonrası dönemde üstlendiği yeni sorumluluğun da bilinciyle, uluslararası terörizmle mücadelede küresel işbirliğinin koordinasyonunu sağlayacak uluslararası bir örgüt olarak kendisini göstermeye çalışmıştır. Fakat hem Bosna-Hersek hem de Kosova müdahaleleri esnasında NATO üyeleriyle ABD arasında vuku bulan meseleler terörle

[491] NATO-Russia Council, Rome Summit 2002, http://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/rome-eng.pdf, s.6., Erişim Tarihi: 10.06.2015.

[492] Serdar Erdurmaz, "NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerine Bir Bakış", http://www.turksam.org/tr/makale-detay/660-nato-rusya-federasyonu-iliskilerine-bir-bakis, Erişim Tarihi: 21.11.2014.

mücadelede NATO'nun üstlendiği görevin ve bu mücadele hususunda var olan eksikliklerinin meydana çıkmasına aracılık etmiştir. Mevzubahis açıkların kapatılması maksadıyla ve örgütün, barışın tesisi adına, yirmi birinci yüzyılın güvenlik ihtiyacını karşılaması kararlılığının ortaya konduğu[493] 21-22 Kasım 2002 tarihlerinde düzenlenen Prag zirvesi, NATO'daki dönüşüme işaret eden bir zirve buluşması olarak gözlemlenmektedir. NATO daha önceden duyurmuş olduğu Stratejik Konsept ile her ne kadar kendisine yeni sorumluluklar ve görev sahaları belirlemiş ve yeni tehditler arasında uluslararası terörizmden söz etmişse de bu zirvede alınmış olan kararlar NATO'nun varlığını sürdürme hususundaki net tavrı ve kararlılığı bakımından önem arz etmektedir.[494] Bu sebeple Prag zirvesi öncesinde buluşmanın ana başlıkları küresel beklentiler bağlamında biçimlendirilmiş ve gündem tespit edilirken yalnızca yeni üyelerin davet edildiği bir zirve toplantısı görüntüsünün meydana gelmesi engellenmeye çalışılmıştır. Belirtilen düşünceler ve gelişmeler ışığında NATO öncü adım olarak zirvenin gündemini genişleme yerine dönüşüm biçiminde değiştirmiş buna ilaveten klasik Avrupa temelli güvenlik rolü ile mevcut operasyon alanı dışında da yeni tehlikelerle mücadele beklentisi arasında bir denge sağlamaya özen göstermiştir. Nihayetinde, ihtiyaç duyulan her yerde yeni risk ve tehlikelerle başa çıkabilmek adına NATO'nun kapasitesinin büyütülmesi gerekliliği üstünde durulmasına karar verilmiştir.[495]

NATO'ya yönelik olarak belirlenen bu temel stratejinden de gözlemleneceği üzere NATO artık yalnızca müdafaaya yönelik bir sorumluluk üstlenmeyi kabul etmemekte, barışı tesis ve muhafaza etme, uluslararası terörizmle mücadele gibi çeşitlenen yeni risk ve tehlikelere yönelik beklenti duyulan her yerde ve her zamanda görev yapabilecek bir organizasyona dönüşme niyetinde olmuştur. Yeni ülkelerin dâhil olmasıyla nüfuz sahasını da genişleten NATO, genişlemeyi yeni risklerle baş etmede dönüşümün sağlanmasını kolaylaştıracak bir kazanım şeklinde analiz etme gayretindedir. Bütün bu amaç ve beklentilerin bir sonucu olarak Prag zirvesinde, NATO liderlerinin onayladıkları önlemler ve girişimler paketi NATO'nun

---

[493] "Prague Summit Declaration", NATO Resmi Sayfası, 18 Aralık 2008, http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm, Erişim Tarihi: 07.06.2015.
[494] Didem Yaman, "NATO'nun Yeni Görevi: "Terörizmle Mücadele' ve Bu Eksende Atılan Adımlar", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi,* Cilt:2, No:7, 2006, s.47.
[495] Yaman, *a.g.m.*, s.47.

uluslararası terörizmle mücadeleye yönelik yeni bir yapılanma sürecine girişini onaylar niteliktedir. NATO tarihindeki bu en büyük genişleme davetinin ardından gerçekleştirilen açıklamada NATO'nun kapılarının Avrupa'nın diğer demokratik ülkelerine de sonuna kadar açık olduğu belirtilmiştir.[496] Burada yapılan demokratik ve demokratik olmayan ayrımı çok önem arz etmektedir. Böylece NATO'nun demokratik olmayanlara karşı "biz" olma kimliği güçlendirilmiş ve bu zirveye neo-liberalizmin yanı sıra sosyal inşacı kuramın da düşüncelerinin yansıdığı gözlemlenmiştir. NATO, demokratik olan ülkelerin değerlerini korumak ve uluslararası barışın tesisi adına; demokratik olmayanlara, terörist olanlara veya bölücü diğer unsurlara karşı, müdahale meşruluğunu, böylece neo-liberalizmin yanı sıra sosyal inşacı kurama da dayandırmaya başlamıştır. Çünkü neo-liberal kuram işbirliğini, sosyal inşacı kuram da bu birlikteliğin tek ses olmasını güçlendirecektir, denilebilir. Böylece terörist grupların ve anti demokratik yapılanmaların ulus-devletlere karşı "kaçak güreşmesinin" engellenebilmesi; küresel barış tesis edilerek elde edilen konumun ve zenginliğin korunabilir hale gelmesi planlanmaktadır.

3.5.1.10.İstanbul Zirvesi (2004)

NATO'nun 2004 İstanbul zirvesi, bir önceki Prag zirvesinde üyeliğe davet edilen ve Nisan 2004 tarihinde NATO'ya üye olan yedi yeni üyenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Zirve için seçilen yer ve ele alınan konu bakımından İstanbul zirvesi NATO'nun ilgi alanına girmeye başlayan bölgelerle ilgili konuların ele alındığı bir toplantı olmuştur. İstanbul zirvesi sonuç bildirisinde, NATO'nun Afganistan'da üstlendiği görevin genişletilerek devam edeceği mesajı verilmiş ve Irak'ta yeni oluşturulan hükümete çağrıda bulunularak Irak güvenlik güçlerinin eğitimi konusunda Irak yönetimine yardımcı olunabileceği belirtilmiştir.[497]

Müttefiklerin Irak konusundaki fikir ayrılıklarından ötürü NATO'nun İstanbul'da yapılan zirve toplantısı ile ilgili beklentiler pek iyimser olmamıştır. Buna rağmen ittifakın ilk defa olarak 26 müttefikle yaptığı bu zirve toplantısı başarıyla gerçekleşmiş ve toplantıda yeni bir transatlantik işbirliği gündemi sunulmuştur. İstanbul'da alınan kararlar 2002 Prag zirvesinde başlatılan dönüşüm faaliyetini bir

[496] Molla, *a.g.e.*, s.34.
[497] Molla, *a.g.e.*, s.34-35.

seviye daha yükseltip ilerleterek NATO'nun giderek büyüyen küresel egemenliğini bir kez daha tasdiklemiş ve belirli politika alanlarında ittifakın değişen önceliklerinin habercisi olmuştur.[498]

Birçok açıdan İstanbul zirvesinin gündemi ile ittifakın Londra (1990) ve Roma (1991) bildirileri arasında doğrudan bir bağ kurmak mümkündür. Bu Soğuk Savaş sonrası dönem bildirileri ittifak liderlerinin İttifakı değiştirme taahhütlerini dile getirmekte ve NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönüşümü için bir yol haritası sunmuştur. Bunu takip eden yıllarda, her biri bir kilometre taşı olan 1997 Madrid, 1999 Washington, 2002 Prag ve nihayet 2004 İstanbul zirveleri ile ittifak yirmi birinci yüzyılın güvenlik tehditlerine paralel olarak uyarlanmakta ve bir dönüşüm geçirmekte büyük yol kat etmiştir. İstanbul zirvesinde değişim ve dönüşüm çağrıları eşliğinde küresel tehditlere karşı mutlak işbirliği, neo-liberal kuramın döneme egemen olduğunu kanıtlar niteliktedir.[499] NATO'nun küresel güvenlik tehditlerine karşı alanını genişletme hedefleri, barışın ancak işbirliğiyle gerçekleştirilmesinin mümkün olması bağlamında da neo-liberal fikirlerin kendisine yer bulmasını sağlamaktadır. Çünkü Afganistan ve Irak örneklerinde görüldüğü üzere böylesine sorunlu ve bunalımlı müdahalelerde neo-liberal kuramın öngördüğü mutlak işbirliğin gerçekleştirmek şarttı. Aksi takdirde yapılan müdahale daha fazla soruna yol açmaktan başka bir şey olmayacaktır. Neo-liberal kuram ise dünya üzerindeki sorunların başka sorunları tetikleyeceğini düşünmekte ve buna hızlı ve örgütlü bir şekilde müdahale etmenin doğru yöntem olacağını ileri sürmektedir. Bu doğrultuda 2004 İstanbul zirvesinin neo-liberal kuramın ışığında gerçekleştiği ve NATO'ya işbirliğini kolaylaştırması yüzünden daha önemli bir görev yüklediği ve bu bağlamda dönüşümünün uygun bulunduğu gözlemlenmiştir.

3.5.1.11.Riga Zirvesi (2006)

Zirvenin hemen öncesinde NATO'daki değişiklikler öne çıkmıştır. Bu bağlamda teşkilat coğrafyasının müdafaa görevini bünyesinde barındıran 5'inci madde görevine ek biçimde NATO'nun ABD öncülüğünde neo-liberal kuramın,

[498] Gülnur Aybet, "Yeni bir Transatlantik Fikir Birliği", *NATO Dergisi,* 2004, http://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/turkish/art1.html, Erişim Tarihi: 11.03.2015.
[499] Detaylar için bkz. "The Istanbul Declaration Our security in a new era", *NATO Resmi Sayfası,* 28 Haziran 2004, http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-097e.htm, Erişim Tarihi: 09.06.2015.

"barış için daha geniş işbirliği gerekir" düşüncelerini güçlendirircesine "alan dışında" kullanımının yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Ayrıca NATO'nun Avrupa'daki etkinliğinin de azaltılarak yerini Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası'na (AGSP) bırakması gündeme gelmiştir.

Zirvenin arifesinde ön plana çıkan bir diğer başlık NATO hükümet başkanları toplantısında Afganistan'daki NATO askerlerinin hepsinin sıcak çatışmalara katılması yönünde karar alınması üzerine şekillenmiştir. Toplantıda dönemin NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer'in Afganistan'da askeri bulunan ittifak üyelerini çatışmalara girerek zor durumda kalan diğer üye ülkelere yardım için ikna etmeye çalışacağı da vurgulanmıştır. Bu bağlamda özellikle Almanya, Fransa, İspanya ve İtalya'dan askerlerini sıcak çatışma bölgelerine göndermelerinin isteneceğinin altı çizilmiştir.[500]

Eski SSCB topraklarında düzenlenen ilk zirve olması açısından da sembolik bir öneme sahip olan toplantıda, Afganistan'da başarılı olunmasını sağlamak amacıyla eksikliklerin giderilmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede NATO, üyelerinden Afganistan'daki asker sayılarını artırmalarını talep etmiştir. 2008'e kadar gerekli başarı düzeyini sağlayarak Afgan güçlerinin kontrolü devralması için gerekli ortamın yaratılması da bir başka hedefi oluşturmuştur.[501]

İttifak dışı ülkelerle ortaklık ve işbirliğinin geliştirilmesi ve NATO önderliğindeki müdahalelerin daha verimli bir biçime dönüştürülmesinin olasılıkları üstünde uzlaşma sağlanması arayışı da ittifak liderlerinin eğilecekleri konular arasında yer almıştır. NATO'nun günün şartlarına uymaya çalıştığını gösteren en önemli unsurlardan olan ve kısa sürede dünyanın her yerinde operasyona katılma kapasitesine sahip olması öngörülen Acil Mukabele Gücü'nün (NRF) tam olarak işlevsel hale geldiği de bu zirvede açıklanmıştır.

İttifakın küresel hedefleri üzerinde durulacak olan bir belgeyi de kamuoyuna açıklayacak olan liderlerin gündemindeki diğer konuları ise terörle mücadele, Irak, Kosova ve ittifakın genişlemesi oluşturmuştur.

---

[500] "NATO'nun Afganistan'daki tüm askerleri savaşsın", *Milliyet,* 28 Kasım 2006, s.12.
[501] Güven Özalp, "Liderler NATO'da değişimi tartışıyor", *Milliyet,* 29 Kasım 2006, s.14.

Yılmaz Aklar, ABD'nin hegemonyasını sürdürebilmesi için, NATO aracılığıyla Atlantik ötesi desteğe ihtiyaç duyacağını ve Riga Zirvesi'nde bunun önünü açmaya çalışacağını şu sözlerle ifade etmiştir:

> "[…] ABD'nin önümüzdeki 20 yılda hegemonik stratejilerinde rakipsiz olabileceği, ancak başarılı olabilmesi için Atlantik ötesi desteğe ihtiyacı olduğu düşünülüyor. Atlantik ötesi ilişkilerin güçlenmesinin, dünyanın gelecekteki barış ve güvenliğine olumlu katkıda bulunabileceği değerlendiriliyor. Öte yandan, geleceğin uluslararası güvenlik yapısının yeniden şekillenmesi sürecinde, NATO'nun etkinliğini gitgide artıracağı ve küresel bir teşkilata dönüşeceği yönündeki beklentiler de güçleniyor[…]".[502]

Zirve, 28-29 Kasım 2006'da Letonya'da yapılmıştır. Riga'daki NATO zirvesinde ittifakın etki ve görev alanını bütün dünyaya yaymayı hedefleyen adımlar atılmış, NATO Mukabele Gücü tümüyle aktif hale getirilmiştir. İlk kez bir eski Sovyet Cumhuriyeti topraklarında yapılan NATO zirvesine Afganistan'daki savaş ve ittifakın kendini yenileyerek küreselleşme hedefi damgasını vurmuştur. 2004'te katılan ülkelerle 26 üyeli olarak Letonya'nın başkenti Riga'da toplanan ittifak liderleri NATO'nun gelecekteki 10-15 yıllık dönemde siyasetini belirlemeye çalışmıştır. Bir diğer önemli gelişme, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ'a NATO'nun BİO programına katılma çağrısı yapılması olmuştur. Zirve sonunda kabul edilen "Kapsamlı Siyasi Yönerge"de NATO'nun yakın ve orta dönemde karşılaşacağı sorunlar olarak terörizm, kitle imha silahlarının yayılması ve enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaşmasında ortaya çıkabilecek sıkıntılar sıralanmıştır. Ortak bildiride Türkiye ile İspanya'nın "medeniyetler ittifakı" girişimine destek verilmiştir.[503]

Zirve, ABD'nin "küresel işbirliği" sloganıyla NATO'yu bir dünya örgütüne dönüştürme çabasına sahne olmuştur. Üye sayısını sürekli artıran örgüt, işbirliği sınırını Avustralya, Yeni Zelanda hatta Afrika'ya kadar genişletmek arzusunda olmuştur. Bu yeni yaklaşımla, ittifaka adını veren "Kuzey Atlantik" ifadesinin pratikte yerini "bütün dünya"ya bırakması söz konusu olmaktadır. Zirve sonunda yayımlanan ortak bildiride, NRF'nin artık tümüyle işlevsel hale geldiği

---

[502] Yılmaz Aklar, "NATO'nun Riga Zirvesi ve Düşündürdükleri", *Stratejik Analiz Dergisi,* Ekim 2006, s.12.
[503] Cenk Başlamış, "NATO dünya gücü oluyor", *Milliyet,* 30 Kasım 2006, s.16.

açıklanmıştır.[504] 25 bin askerden oluşan NRF, acil bir durumda en kısa sürede dünyanın herhangi bir noktasında operasyon düzenleme kapasitesine sahip olarak hazır tutulacaktır.[505] Zirveye damgasını vuran diğer konu, ABD ve İngiltere'nin neredeyse ittifakın geleceğiyle bağlantı kurduğu Afganistan'daki operasyon olmuştur. Söz konusu iki ülke ile NATO yönetiminin yoğun çatışma bölgesine diğer ülke askerlerini de çekme çabası Türkiye, Fransa, Almanya, İtalya ve İspanya'dan tam destek bulamamıştır.[506] Burada ABD, söz konusu devletleri de "oyuna" dâhil ederek, kendi politik ve ekonomik yükünü ve sorumluluğunu paydaşlarına bölüştürme gayretinde olmuştur. Buna karşılık Afganistan'daki belirsizlik, mevzubahis ülkelerin ABD'nin beklentileri doğrultusunda değil de kendi planları neticesinde karar vermelerine ve "oyun dışı" kalmalarına aracılık etmiştir.

Zirve kuramsal açıdan ilginç bir durum arz etmiştir. NATO'nun Afganistan'daki müdahalesini başarıya ulaştırmak için asker sayısını güçlendirme talebi, yeni güçlerin tesisi için verdiği çaba akla realist kuramı getirmektedir. Bu durumda NATO'nun tekrar güçten yana sert bir politika izleyip izlemeyeceği sorgulanabilmektedir. Ancak barış için küresel işbirliği düşüncesi ve medeniyetler ittifakı projesi zirvede realizmin değil yine neo-liberal kuramın başat bir durumda olduğunu kanıtlamaktadır. Çünkü realist kuramın öngördüğü çatışmacı model; dünya üzerinde hâlihazırdaki İran, Kuzey Kore, Rusya Federasyonu gibi problemli aktörlere caydırıcı olmaktan ziyade karşılık vermesine yol açacaktır. Bu ülkelerin kontrol altında tutulmasında neo-liberal kuramın küresel işbirliği ve medeniyetler ittifakı projeleri anahtar rol oynayacaktır. Ancak böyle bir strateji doğrultusunda dünya barışı sağlanabilecektir. Asker sayısının artışı ve teknolojik girdinin yoğunlaştırılması gibi atılımlar, karşı ülkelerin güç kullanımını sınırlandıracaktır. Fakat resmin tamamına bakıldığında orta ve uzun vadede NATO'nun kat edeceği

---

[504] NATO üyesi 26 müttefikin devlet ve hükümet başkanlarını bir araya getiren Riga Zirvesi'nde ittifakın "askeri dönüşümü" ayrıntılı olarak ele alınırken, Acil Mukabele Gücü (NRF) "tam operasyonel" ilan edilmiştir. Kara, deniz ve hava kuvvetleri boyutlarına sahip olan NRF'nin ihtiyaçları, altı aylık dönemler çerçevesinde belirlenmekte ve ihtiyaçlar harekâtların boyutlarına göre değişmektedir. NRF, "bir kriz halinde", 15 ila 30 gün içinde harekete geçirilebilecek yetenekte bulunmaktadır. "Türkiye, kara komutanı", *Milliyet,* 30 Kasım 2006, s.16.

[505] "Riga Summit Declaration", *NATO Resmi Sayfası,* 27 Şubat 2009, http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm, Erişim Tarihi: 08.06.2015.

[506] Başlamış, "NATO dünya gücü oluyor", *a.g.m.,* s.16.

yol, söz konusu problemli aktörlerin artık dünya barışına zarar veremeyeceği bir seviyeye erişecektir.

3.5.1.12.Bükreş Zirvesi (2008)

NATO tarihinin en kapsamlı zirvesi olarak tarihe geçen Bükreş zirvesine, BM Genel Sekreteri, Dünya Bankası Başkanı, müttefik ülkelerin devlet ya da hükümet başkanları ve 23 BİO ülkesi başkanının yanı sıra; NATO üyesi olmamasına karşılık operasyonlarına destek veren Avustralya, Güney Kore, Yeni Zelanda, Japonya ve diğer ülkelerin devlet ya da hükümet başkanları da iştirak etmişlerdir. Zirvede en çok tartışılan konular; genişleme, 2006 Riga Zirvesi'nde alınan kararların irdelenmesi, Kosova ve Afganistan operasyonları ve NATO'nun gelecekteki rolü olmuştur. Zirvede, daha önce NATO Üyelik Planına (MAP) dahil bulunan Hırvatistan ve Arnavutluk, NATO üyeliği için davet edilmiştir. Ayrıca Sırbistan ile ilişkilerin, -eğer Sırp Hükümeti isterse- "Yoğunlaştırılmış Diyalog" kapsamına alınabileceği kararlaştırılmıştır.[507] Zirve, düşünüldüğü gibi Hırvatistan ve Arnavutluk'un ittifak üyeliğine resmen davet edilmesi ile sonuçlanmıştır.[508] ABD'li yetkililer, zirve boyunca, tüm Balkan ülkelerine NATO üyeliğinin kapılarını açacaklarını ileri sürerlerken, genişlemeye en büyük tepki Rusya Federasyonu'ndan gelmiştir. BİO programının açıklandığı ilk dönemde, NATO'nun genişlemesine karşı tepkilerini ortaya koyan Rusya Federasyonu; Polonya, Romanya ve Bulgaristan'ın İttifak'a üye olmasını müteakip tepkilerini artırmış ve Ukrayna ve Gürcistan'ın MAP'a üyeliklerinin gündeme geldiği günlerde eleştiri üslubunu daha da sertleştirmiştir. Medvedev, genişlemeye yönelik eleştirileriyle Putin'in 2007 yılında icra edilen 43'üncü Münih Güvenlik Konferansı'nda ortaya koyduğu görüşlere paralel ifadeler kullanmış, Ukrayna ve Gürcistan'a yapılacak bir teklifin *"provokasyon"* olacağını ileri sürmüştür. Değinildiği üzere Rusya Federasyonu, Paris zirvesinde de NATO genişlemesine tepki gösterip karşı çıkmıştır. Çünkü NATO alan dışına çıktıkça ve eski Sovyet nüfuzundaki ülkeleri işbirliği kapsamına aldıkça Rusya Federasyonu

---

[507] "Bucharest Summit Declaration", *NATO Resmi Sayfası,* http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm, Erişim Tarihi: 10.02.2014.

[508] Hırvatistan ve Arnavutluk hükümetleri NATO üyeliğini, genel olarak ülkelerinin *"Batı demokrasilerine"* layık olduğunun sembolik bir göstergesi olarak ve AB'ye üyeliğin bir ön şartı şeklinde algılamaktaydılar. Erhan Türbedar, "NATO Bükreş Zirvesi ve Balkanlar", *Stratejik Analiz Dergisi,* Mayıs 2008, s.6-7.

çevrelendiğini hissetmektedir. Bu durum Rusya Federasyonu'nun NATO'yu ve bu bağlamda Batı'yı güvenlikleştirmesine aracılık etmektedir. NATO'nun Rus etkinlik sahalarında genişlemesi, Rusya Federasyonu'nun nüfuzu aleyhine büyüdüğünü kanıtlamaktadır. Bu durum 2014 yılındaki Ukrayna krizinde açıkça görülmüştür. Öyle ki Ukrayna'da gelişen Batı yanlısı olaylar; Rusya Federasyonu'nun güney politikasında önemli bir köşe başı niteliğinde olmuştur. Tıpkı Gürcistan'da olduğu gibi burada geleneksel anlamda güç kullanmaktan çekinmeyen Rusya Federasyonu, eğer Kırım'ı ve Ukrayna'yı gözden çıkarmış olsaydı; Baltıklardan Hazar'a kadar uzanan bir coğrafyada egemenliği sarsılmış olacaktı. Tüm bunlar neticesinde Rusya Federasyonu, ABD'nin çıkarların doğrultusunda Rus etkinlik sahasında noktalar kazanmaya gayret gösteren NATO'nun bu türden genişlemesine karşı geleneksel savaş yöntemlerini icra etmeyi her zaman ikna edici bir araç olarak karar alma merkezine oturtacaktır. Ergun Mengi, NATO Bükreş Zirvesi'ni, *"Rusya Federasyonu'nun gölgesi altında geçen bir genişleme zirvesi olarak"* tanımlamaktadır. Buna göre zirve, genişlemeden, füze kalkanı projesine ve NATO harekâtlarına kadar her konuda Rusya Federasyonu'nun yaklaşımlarını ve fikirlerini dikkate almıştır. Bu kapsamda; Rusya Federasyonu, bu zirveye damgasını vurmuş; adeta bir güvenlik manivelası olarak *"Rus Kızıl Ordusu tehdidi"* yerini doğal gaza bırakmıştır.[509] Zirveden de görüleceği üzere amaç Rusya Federasyonu'nun gölgesindeki ülkeleri kazanmak ve barışa dâhil etmek olmuştur. Aslında Rusya Federasyonu'ndan tehdit algılaması şiddetli bir şekilde devam etmektedir. Bu yüzden de Rusya Federasyonu'na karşı "biz" kimliğini oluşturup, Balkan ülkeleri, Ukrayna ve Gürcistan bu kimliğe eklenmek istenmektedir. Güçlü ve birbiriyle her konuda işbirliği yapacak bir Avrupa hedeflenmekte; bu hedeflerin ve demokratik kimliğin dünyanın dört bir yanına da benimsetilmesi düşünülmektedir. Bu bağlamda zirvede yine neo-liberalizmin yanında sosyal inşacılık kuramının da kendisine yer bulduğu söylenebilir. NATO'nun bu kadar barış ve işbirliği çağrılarından sonra artık realist kuramın fikirlerine geri dönüş yapmasının zor olabileceği söylenebilir. Bunun için Batı'nın "biz" olabilmeyi başarması ve Rusya Federasyonu'nu "biz" kavramının dışında bırakıp, kendisinden olanlarla bu ülkeyi çevrelemesi gerekmektedir savı ileri

[509] Ergun Mengi, "NATO Bükreş Zirvesi Sonuçları ve NATO'nun Yakın Geleceği", *Stratejik Analiz Dergisi,* Mayıs 2008, s.44.

sürülebilir. Yukarıda da denildiği üzere 2008 Bükreş zirvesine öncelikle neo-liberal kuram etkide bulunmuştur. Çünkü NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde mevcudiyetinin temelini neo-liberal kuramın barış için işbirliği stratejisi oluşturmuştur. Çünkü zirvenin birçok kurum, kuruluş ve ülkeyi içeren yoğun katılımla gerçekleşmesi ve genişleme konusunda duyulan ısrar, NATO'nun çatışmadan ziyade işbirliği yönüne vurgu yapmıştır. Zirvede ayrıca sosyal inşacı kuramın da fikirleri hissedilmiş, çünkü zirvede Rusya Federasyonu ötekileştirilerek, Rus güdümündeki devletlere yapılan birlik çağrıları etkili olmuştur.

3.5.1.13.Lizbon Zirvesi (2010)

19-20 Kasım 2010'da Lizbon'da toplanan NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin ardından yayınlanan Sonuç Bildirgesi ve Stratejik Konsept Belgesi, NATO'nun 2020'ye kadarki 10 yıllık dönemde alacağı şekil ve izleyeceği politikaların ana çerçevesini çizmiştir. Bu genel çerçeveye bakıldığında İttifak'ın kendisine üç temel görev alanı tanımladığı görülmektedir: "Kolektif Savunma, Kriz Yönetimi ve Güvenlik İşbirliği". Stratejik Konsept, NATO'nun bu üç temel görev alanı çerçevesinde *"üye ülkelerin toprak bütünlüğünü, siyasi bağımsızlığını ve güvenliğini etkileyen konuların tamamının ele alınacağı tek ve asli transatlantik forum"* olduğuna vurgu yaparak, *"İttifak'ın çıkarlarıyla ilintili herhangi bir güvenlik konusunun NATO'ya getirilebileceğini"* ifade etmektedir.[510] Deklarasyonun altı çizilmesi gereken en önemli konu başlıklarına değinmek önem arz etmektedir. Buna göre ilkin uluslararası toplumun çabalarının bir parçası olarak NATO'nun kriz yönetimlerine vermiş olduğu desteğin arttırılması amaçlanmaktadır. Elde edilen deneyimler, güvenliğe yönelik karmaşık sorunların altından kalkabilmek adına askeri vasıtalar temel teşkil etmekle beraber tek başlarına yeterli olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda, Avro-Atlantik bölgesinde ve bu bölgenin dışında NATO, diğer aktörlerle beraber davranarak politik, sivil ve askeri kriz yönetim vasıtalarını etkin kullanmak şeklinde çözüm üretmeyi esas almaktadır. İstikrar ve yeniden yapılandırma görevinin en uygun şekilde bu konularda gerekli deneyim, yetki ve yeteneğe sahip bulunan aktörlerce üstlenilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede BM, AB, AGİT gibi uluslararası kuruluşla işbirliği planlanmaktadır. Ayrıca Rusya

[510] Çelikpala, *a.g.e.,* s.4.

Federasyonu ile işbirliğini zemini aranmaktadır.[511] Zirvede NATO'nun caydırıcılık ve kolektif savunma için yeterli düzeyde nükleer ve konvansiyonel kuvvet yapısının korunması da kabul edilmiştir. Ancak Avrupa'da konuşlu nükleer silah sayısı büyük ölçüde azaltılmış ve NATO stratejisinin nükleer güçlere olan bağımlılığı asgari düzeye indirgenmiş bulunmaktadır. Buna ek olarak zirvede füzesavar sistemlerine sahip olunmasının gerekliliğinin altı çizilmiştir. Zirvede ayrıca siber tehditlerle mücadele, enerji tedariki güvenliği, sağlık riskleri, iklim değişiklikleri, su kıtlığı, kritik çevre kirliliği ve bunun gibi yeni nesil güvenlik sorunları da tartışılmış; bu konuların gün geçtikçe daha büyük bir taleple, NATO'nun ilgi alanlarına girdiği gözlemlemiştir.[512] Zirvede kaleme alınan aşağıdaki bildirge, NATO'nun ne olursa olsun, yirmi birinci yüzyılda da etkin bir rol oynayacağını kanıtlamaktadır:

> "[…]NATO'nun siyasi liderleri olarak bizler 21.Yüzyılın güvenlik sorunlarıyla başa çıkma amacımız doğrultusunda İttifakımızın yenilenmesini sürdürmekte kararlıyız. İttifakımız bireysel özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü değerlerine dayandığı ve ortak temel ve kalıcı amacımız üyelerimizin özgürlük ve güvenliğini korumak olduğu için İttifakımız bir umut kaynağı olarak gelişmektedir. Bu değerler ve hedefler evrenseldir ve daimidir ve biz bunları birlik, bütünlük, güç ve kararlılıkla savunacağız[…]".[513]

Yukarıdaki bildirgenin içindeki net cümlelerden de anlaşılacağı üzere zirve insani müdahale, barış için işbirliği ve küresel ittifak gibi anahtar kelimeler çerçevesinde neo-liberal kuramın liderliğinde gerçekleştirilmiştir. Gelecek on yılın tasarlandığı bir zirve de olması nedeniyle ilerleyen süreçte NATO'nun neo-liberal fikirlerin eşliğinde küresel güvenlik sorunlarına işbirliğiyle yaklaşacağı ve gerektiği zaman güç kullanarak insani müdahaleler gerçekleştirebileceği anlaşılmaktadır. Çünkü Batı, küreselleşen ve çeşitlenen güvenlik konuları ve tehditleri karşısında her açıdan istihbarati bilgiye ihtiyaç duymakta; sorunlu bölgelere yakın yerlerde üslere sahip olmayı önemli bir strateji olarak görmekte ve bu bağlamda NATO'ya ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca burada dikkatleri çeken Batı'nın kendi değerlerini, kimliğini,

---

[511] Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler", *Bilgesam,* 22 Aralık 2010, http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.VFaVWTSsXQA, Erişim Tarihi: 11.07.2014.

[512] Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler", *Bilgesam,* 22 Aralık 2010, http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.VFaVWTSsXQA, Erişim Tarihi: 11.07.2014.

[513] *Yeni Stratejik Kavram,* http://www.natolibguides.info/nsc, Erişim Tarihi: 21.08.2014.

siyasal rejimini ve diğer hemen her şeyi herkesinkinden üstün tutmasıdır. Bu durum biraz da sosyal inşacılık kuramın etkisinde, "biz"in, yani Batılı kimliğinin önümüzdeki süreçte, NATO'nun politikalarına yön verebileceğini göstermektedir. Bu değerlere sahip olmayan ve küresel barışın önünde engel gördükleri ülkelere yapılacak olası müdahalelerin ertesinde söz konusu kimlik "dayatılmak" istenebilir. Yani sosyal inşacı bir bakış NATO'nun geleceğine yön verebilecek konuma gelebilecektir. Çünkü böyle söylemler, NATO çerçevesinde birliği perçinleştirecek ve karşıtı aktörlere önemli bir caydırıcılık oluşturacaktır.

3.5.1.14.Chicago Zirvesi (2012)

Chicago'da 20-21 Mayıs 2012 tarihlerinde gerçekleştirilen NATO zirvesine 28 üye ülkenin yanında Afganistan başlığındaki oturumla beraber 60 devlet ve kuruluş da katılmıştır. Chicago zirvesinin ana başlıkları, "akıllı savunma kavramı", balistik füze savunma sisteminin ara yeteneğinin duyurulması, Afganistan, işbirlikleri, açık kapı politikası ve savunma yapısının gözden geçirilmesi şeklinde belirlenmiştir. Uluslararası ekonomik kriz ile Arap Baharı gibi NATO'yu yakından ilgilendiren bölgesel değişimlerin etkisi altında, üye ülkelerin savunma bütçelerinin kısıtlanması ve birbirini tekrar eden savunma girişimlerinin önüne geçilmesi benimsenmiştir. Burada akıllı savunma kavramı ya da akıllı güvenlikle sınırlı kaynakların, özellikle de enerjinin olabildiğince etkin biçimde kullanılması kastedilmektedir.[514] Chicago zirvesinin sonuç bildirgesinde ilkin Afganistan'ın daha istikrarlı ve güvenli bir devlet olması yönünde yol kat ettiği belirtilerek, ülkede güvenliği sağlama görevinin 2014 yılı sonuna kadar ISAF'tan Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri'ne devredileceği belirtilmiştir. Öte yandan teşkilatın Balkan topraklarında istikrar ve güvenliğin tesisinde görev almayı sürdüreceği, hâlihazırda bölgedeki KFOR ve AB Hukuk Misyonuna desteğinin devam edeceği açıklanmıştır. Ayrıca Afrika Boynuzundaki Okyanus Kalkanı, Akdeniz'deki Aktif Çaba, Afrika Birliği'nin Somali Görev Gücü ve Irak'taki Eğitim Misyonuna katkılarının artarak süreceği duyurulmuştur.[515] Zirvede, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında

[514] Çelikpala, *a.g.e.*, s.45.
[515] Tam metin için bkz.: "Chicago Summit Declaration", 20 Mayıs 2012, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease, Erişim Tarihi: 10.12.2013.

NATO-Rusya Federasyonu işbirliğinin altı çizilmiş, iki taraf arasında hakiki surette bir stratejik işbirliğinin istendiği vurgulanmıştır. Güvenlik risk ve tehlikeleri çerçevesinde siber terörizm, nükleer silahların ve gönderme araçlarının yayılması, uluslararası terörizm, enerji ulaşım ve bağlantı yollarına saldırı ve çevreye dair tehditlere yer verilmiştir. Zirve sonuç bildirgesine ek olarak yayınlanan *"Savunma Yetenekleri: 2020 NATO Kuvvetlerine Doğru"* başlıklı ayrı bir belgede, ilkin üye devlet vatandaşlarını korumak, kriz yönetimi operasyonları düzenlemek ve ortak güvenliği sağlamak maksadıyla Lizbon zirvesinden bu yana NATO'nun savunma yeteneklerini artırıcı gelişmeler kaydedildiği vurgulanmıştır. Ek olarak, balistik füze savunma sisteminin ara yeteneğinin hayata geçirilmesi de konu edilmiştir. Bu bağlamda yapılan açıklamada gelişmiş bir satıh gözetleme sisteminin oluşturulmaya başlandığı ve bu doğrultuda bazı müttefiklerin ortak istihbarat, gözleme ve keşif alanında teşkilata ilerleme kaydettirecek önemli sorumluluklar üstlendikleri bildirilmiştir.[516] Zirvede, yine barış için işbirliğini savunan; bu bağlamda ortak projeler geliştirmeyi hedefleyen NATO'nun neo-liberal kuramın düşüncelerinden beslendiğini göstermektedir. Çünkü büyük insan ve maddi kayıpların önüne geçilerek sorunların kaynağında çözülmesi, bu bağlamda teknolojiden de yararlanılması, işbirliğinin barış lehine sağlanmasının zirvede dillendirilmesi buna işaret etmektedir. Ayrıca, her ne surette olursa olsun herkesin barışından ziyade öncelikle üye vatandaşlarını koruma hedefi ise NATO'nun sosyal inşacı kuramcıların da etkisinde kaldığını ve belki de gelecek dönemlerde "biz"in refahının herkesin refahından üstün tutulacağını aslında kanıtlamaktadır. İlerleyen dönemlerde NATO'nun, sosyal inşacı kuramın etkisinde kalabileceği düşünüldüğünde, dünya barışından vazgeçmesi, alan dışına çıkmayıp kendini koruyan bir örgüte dönüşebilme ihtimali oluşması söz konusu olabilir. Ya da tam tersine Batı kimliğinin üstünlüğünü bütün dünyaya kabul ettirene kadar müdahalelerini artırıp değerlerini yayabilir. Bu sosyal inşacı fikirlerle bezenmiş konseptler, belki de gelecek on yıllarda NATO'nun zirvelerinde gündem teşkil edebilir. Çünkü ilerleyen dönemlerde olası aşırı milliyetçi davranışlar ışığında Batı'nın önemli bir dayanağı olarak NATO'nun varlığını sosyal inşacı kuram sağlayabilir.

---

[516] *Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020,* 20 Mayıs 2012, http://www.nato.int/cps/tr/natolive/official_texts_87594.htm, Erişim Tarihi: 10.12.2013.

3.5.1.15.Galler Zirvesi (2014)

NATO üyesi ülkeler, son olarak, Birleşik Krallık'ın ev sahipliğinde 04-05 Eylül 2014'te Galler'de toplanmıştır. Rusya Federasyonu ile tırmanan kriz ortamı, IŞİD terör örgütünün uluslararası kamuoyunu tedirgin eden eylemleri, NATO'nun geleceği; bu çerçevede kapasite ve kabiliyetlerinin arttırılması, nihayetinde NATO'nun doğu sınırının güçlendirilmesi, zirvenin ana konu başlıklarını oluşturmuştur.[517] Biraz daha genişletilecek olursa, zirvenin ardından yayımlanan 16 bölümlük bildiri, bu tez çalışması içinde vurgulanan NATO'nun dönüşümünü ve yönünü ana başlıklarıyla yansıtmıştır:

Tablo XVI: Galler Zirvesi Kapanış Bildirgesi

Bölüm	Başlık	İlgili Madde(ler)	Bölüm	Başlık	İlgili Madde(ler)
1	Genel ve Stratejik Durumun Özeti	1-4	**9**	Kitle İmha Silahları	75-78
2	Yeni Güvenlik Ortamına Yönelik Hazırlık Eylem Planı	5-15	**10**	Terörizm	79
3	Rusya Federasyonu - Ukrayna Krizi	16-31	**11**	Ortaklık Programları	80-89
4	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	32-39	**12**	Kadınların ve Çocukların Durumlarının İyileştirilmesi	90-91
5	Batı Balkanlar	40	**13**	NATO'ya Üyeliğe Aday Ülkelerin Durumu	92-98
6	NATO Operasyonları: Afganistan, Kosova, Aktif Çaba Harekatı	41-47	**14**	Kapsamlı Yaklaşım	99-108
7	NATO'nun 5.Madde (Kolektif Savunma) Kapasitesi	48-71	**15**	Enerji Güvenliği	109-110
8	Siber Savunma	72-73	**16**	NATO Reformu	111-112

Kaynak: Galler Newport Zirvesi sonunda yayınlanan bildiriden derlenmiştir**.** "Wales Summit Declaration", http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, Erişim Tarihi: 10.09.2014.

Tablo XVI incelendiğinde, NATO'nun ezeli rakibi Rusya Federasyonu'na ayrı bir başlık açtığı ve bir anlamda Batılılar adına, kuruluş felsefesi doğrultusunda her an ihtiyaç duyulacak bir örgüt olduğunu kanıtlamıştır. Bunun dışında Soğuk Savaş sonrası dönemin güvenlik konuları arasında yer alan siber savunma, enerji, terörizm, KİS'lerle mücadele örgütün gündeminde yer almaya devam etmiştir.

[517] "Wales Summit Declaration", http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, Erişim Tarihi: 10.09.2014.

İlaveten kadınların ve çocukların durumlarının iyileştirilmesi örgütün insani güvenliğe olan referansını devam ettireceğini göstermiştir.

NATO'nun, dönüşen ve değişen güvenlik ortamında yeni sorunlara karşı eylem planını (Readiness Action Plan-NATO Hazırlık Eylem Planı-NHEP) onayladığı gözlemlenmektedir. Plan, Rusya Federasyonu tarafından yaratılan krize ve Ortadoğu-Kuzey Afrika'da ortaya çıkan tehditlere karşı gerekli tedbirleri kapsamakta ve NATO'nun kolektif savunmasını güçlendirmektedir. NHEP'nin tatbiki için NATO ülkelerinin savunma harcamalarındaki sürekli düşüşe bir son verilmesi ve mevzubahis harcamaların ülke GSMH'sinin % 2'sine yükseltilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.[518]

NATO üyesi ülkelerin ve ISAF'a katkıda bulunan ülkelerin devlet başkanlarının katılımıyla 4 Eylül 2014'te düzenlenen ilk oturumda 2014'ün sonunda sivil bir gücün kurulması kararı alınmıştır. Bu sayede Afganistan'da bulunan NATO güçlerinin, 2014 yılı sonunda bu ülkeden çekilmesine karşılık, doğabilecek güvenlik boşluğu doldurulması planlanmaktadır. Söz konusu sivil gücün, Afgan güvenlik görevlilerini eğitmeye devam etmesi ve bölgede huzuru tesisi etmesi beklenmektedir. Akçadağ'a göre, ISAF sonrasında başlatılması öngörülen Kararlı Destek (Resolute Support) görev gücü, NATO'nun Afganistan'daki uzun vadeli angajmanının ilk ayağını oluşturmaktadır. Akçadağ, diğer iki ayağı ise ulusal Afgan ordusuna uzun süreli destek olarak ve Afganistan ile uzun vadeli siyasal işbirliği olarak arz etmektedir ki bu görüşlerine katılmak mümkündür.[519]

Galler zirvesi sonrası alınan kararların realist kuram çerçevesinde alındığını düşünenler de bulunmaktadır. Bu bağlamda Caşın'ın burada gördüğü *"realist güç politikasıdır"*. Ona göre *"eğer Rusya Federasyonu bir güç olarak yükleniyorsa, NATO'nun buna karşı koyacak gücü ortaya koyması lazımdır"* ve bu bağlamda realist kurama geri dönüş söz konusu olmaktadır.[520] Ancak daha önce de değinildiği

[518] Oktay Bingöl ve Ali Bilgin Varlık, *NATO'nun 2014 Galler Zirvesi,* Merkez Strateji Enstitüsü, Rapor No: 001, 09.09.2014, Ankara, s.1.

[519] Emine Akçadağ, "NATO'nun 2014 Galler Zirvesi Üzerine", http://www.bilgesam.org/incele/1774/-nato%E2%80%99nun-2014-galler-zirvesi-uzerine/#.VAwqCMJ_vQA, Erişim Tarihi: 07 Eylül 2014.

[520] Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın ile 02 Aralık 2014 tarihinde Özyeğin Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakattan alınmıştır.

üzere, NATO'nun zirvelerine ve politikalarına neo-liberalizm etki etmektedir ve amaç çatışmak değil, işbirliğidir. Çünkü çatışma, ticaretin, demokrasinin, insan haklarının ve kapitalizmin her an yok olmasına aracılık edecek felaketleri beraberinde getirebilir. Oysa ki tehditlerin varlığı ama buna karşılık işbirliğinin devamı ve NATO gibi uluslararası örgütlerin güvenlik işbirliğini kolaylaştırması söz konusu unsurların yok olmasına değil tersine güçlenmesine önemli bir aracı olacaktır. Bu yüzden NATO'nun dönüşümü hep çatışmadan işbirliğine doğru olmaktadır.

3.5.2. Askeri Müdahaleleri, Kriz Yönetimi ve Barışı Destekleme Misyonları

Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO, Bosna ve Kosova'da operasyonlar yürütüp barışı destekleme faaliyetleri gerçekleştirmiştir. 11 Eylül sonrasında ve halihazırda NATO, yedi operasyon ve misyon sürdürmektedir: Afganistan, Balkanlar[521] ve Libya'da kriz yönetimi ve barışı destekleme operasyonları; Akdeniz'de terörle mücadele operasyonu; Aden Körfezi'nde korsanlarla mücadele operasyonu; Irak'ta eğitim destek misyonu ve Afrika Birliği için bir destek misyonunu yürütmektedir.

Müdahaleler, kriz yönetimi ve barışı destekleme operasyonlarına bakıldığında ilk yapılan operasyonlarda "insani ilkeler" ön planda tutulmuş ve neo-liberal kuramın fikirlerinin NATO'ya egemen olduğu görülmüştür. Ancak 11 Eylül 2001 sonrası yapılan müdahalelere gerekçe oluşturması açısından realist kuramın güç kullanımı düşüncesinden ziyade sosyal inşacılığın kimlik kavramı kullanılmış, teröre karşı olanlar ve teröre destek verenler diye bir ayrım yapılmış ve böylece bir kutuplaştırma sağlanmıştır. Bir başka anlatımla bu müdahalelere gerekçe olarak neo-liberallerin barış söylemlerine ek olarak sosyal inşacı kuramın "biz" kimliği, terörizmi destekleyen ülkelere karşı birleştirici olarak kullanılmıştır.

---

[521] Erhan Türbedar, *"NATO'nun Balkanlar'daki varlığının 1950'li yılların başına kadar geriye gittiğini"* ileri sürmektedir ve buna katılmak gerekmektedir: *"1948 yılında, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin (YSFC) komünist önderi Josip Broz Tito, Sovyetlerden bağımsız hareket etmek için Stalin ile ilişkilerini kesmişti. Neticede, Sovyetler Birliği ile yaşanan çekişme çerçevesinde, YSFC'nin Sovyetler Birliği tarafından işgal edilebilme tehlikesi doğmuştu. İşte böyle bir ortamda, Tito'nun biçtiği siyasi rejime karşı çıkılmış ise de, ABD ve diğer bazı Batılı ülkeler stratejik sebeplerden dolayı YSFC'yi desteklemeye başlamıştır. Bu aynı zamanda, NATO'nun Balkanlar'daki nüfuzunun başlangıcı da olmuştur. 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğine alınmasıyla ise, NATO, Balkanlar'ın bir kısmında kalıcı yer edinmiştir".* Türbedar, *a.g.m.*, s.6.

3.5.2.1.Bosna Hersek ve IFOR/SFOR

Yugoslavya'nın küçük bir numunesi olan Bosna-Hersek'te[522], 1990 yılının Ağustos ve Eylül aylarında, Bosna-Hersek'in çeşitli kentlerinde Sırplarla Müslümanlar arasında çatışmalar yaşanmıştır. Belirli bölgelerde yerel olaylar şeklinde başlayan çatışmaların seyri, 1992 baharından itibaren değişmeye başlamıştır. Bağımsızlık ilanıyla birlikte çatışmaların şiddeti artmış; yayıldığı coğrafi alan genişlemiştir.[523] Bu çerçevede Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna, 1992 Nisan ayında Sırp milisler tarafından kuşatılmıştır. Bosna-Hersek'i Tito döneminin Yugoslavya'sındaki denge arayışından kaynaklanan yapay bir Cumhuriyet olarak gören Sırplar, Bosna-Hersek'i işgallerinden sonra, Boşnakların ayrı bir ulus olmadığı iddiasıyla birlikte *"etnik temizlik"*e girişmişlerdir.[524] 1993 başına kadar geçen dönemde Saraybosna ve mücavir alanlardaki çatışmalarda 8 bin kişi hayatını kaybetmiş; 14 bini ağır olmak üzere 50 bin kişi yaralanmıştır.[525]

NATO'nun Bosna Hersek'e müdahalesi 1992'de başlamıştır. Söz konusu yılın Ekim ayında NATO'nun Havadan Erken Uyarı ve Kontrol Sistemi uçakları (AWACS'lar) BM Güvenlik Konseyi 781 sayılı karar uyarınca operasyonları gözlemlemişler ve Bosna-Hersek üzerinde uçuşa kapalı bölgenin uygulanmasını

---

[522] Osmanlı İmparatorluğu himayesinde 400 yıl yaşayan Bosna-Hersek, 1900'lü yılların başından itibaren Sırp yayılmacılığının etkisinde kalmıştır. Bu durum mevzubahis bölgede uyuşmazlıkların temelini oluşturmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Hırvat, Sırp ve Slovenlerin bir araya gelme çabaları 1921'de Kral Alexander'in Yugoslavya adı altında yönetimi ele almasını beraberinde getirmiştir. Komünist Parti'nin faaliyetleri ülkede 1921'de resmi olarak yasaklanmasıyla birlikte parti varlığını yeraltına inmek suretiyle devam ettirmiş ve 1937 yılında Tito parti genel sekreteri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı boyunca Tito tarafından örgütlenen ülke içindeki Partizanlar Almanlara karşı mücadele etmiş, savaş sonunda Bosna-Hersek Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak birliğe dâhil olmuştur. Cumhuriyet içindeki Sırp-Hırvat gerginliğini normalleştirme adına Müslüman bir iktidar tesis eden Tito, Sırp, Hırvat ve Müslümanların eşit olacağı bir yönetim yapısı kurmaya özen göstermiştir. Tito'nun ölümüyle bu denge bozulmuş ve 1990'larla beraber iç savaş başlamıştır. Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkilere Giriş, *a.g.e.*, s.172-173.

[523] Slovenya ve Hırvatistan'ın BM örgütüne kabul edilmesinden sonra Cumhurbaşkanı İzzetbegoviç, Bosna-Hersek Parlamentosunun 15 Ekim 1991'de aldığı bağımsızlık kararını, 29 Şubat 1992'de halk oylamasına sunmuştur. Sırpların boykot ettiği referandumda, oy verenlerin büyük çoğunluğu, tercihini Bosna-Hersek'in bağımsızlığı lehine kullanmıştır. Batılı hükümetlerle yaptığı görüşmelerde kendisine verilen güvencelere itimat eden Cumhurbaşkanı Alija İzzetbegoviç, 3 Mart 1992'de Bosna-Hersek Cumhuriyetinin bağımsızlığını ilan etmiştir. İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s.143-144.

[524] İlhan Uzgel, 2004, "1990-2001 Balkanlarla İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Cilt II, 7.Baskı, (Ed). Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.495.

[525] Ülger, *a.g.e.*, s.147.

sağlamışlardır.[526] Ardından NATO ve Batı Avrupa Birliği, BM Güvenlik Konseyi'nin 787 sayılı kararı gereğince yaptırımlar ve silah ambargosunu uygulamaya başlamışlardır.[527]

28 Ağustos 1995'te, bir buçuk yıl aradan sonra Saraybosna'da pazar yerine düşen bomba, iç savaşın dönüm noktası olmuştur. Bu olayın ardından NATO harekete geçmiştir. Ağustos ve Eylül 1995'te NATO Müttefikleri, Bosnalı Sırp kuvvetlere karşı bir hava operasyonu başlatmışlardır. 30 Ağustos 1995'te Bosna Sırp karargâhı Tomahawk füzeleri ile vurulmuştur.

Kasım 1995'te Bosna-Hersek'te savaşan tarafları temsilen Hırvatistan Devlet Başkanı Franjo Tudjman, Bosna-Hersek Devlet Başkanı Alija İzzetbegoviç ve Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç, ABD'nin Dayton kentinde bir araya gelmişlerdir. Uzun müzakerelerin ardından üç buçuk yıl süren Bosna-Hersek iç savaşına son veren Dayton Anlaşması imzalanmıştır. Dayton Anlaşmasıyla barışı uygulamak için silah kullanma yetkisine sahip bulunan bir Uygulama Gücü (Implementation Force-IFOR) kurulması kararlaştırılmış ve ABD'nin 60.000 Türkiye'nin ise 1.320 kişilik bir birlikle katıldığı bir güç oluşturulmuştur.

IFOR, 20 Aralık 1995'te görevi devralmıştır. IFOR, bölgede çatışan taraflar arasında caydırıcı bir rol oynamış ve 1.400 km. uzunluğunda askerden arındırılmış bölgede devriye görevi yerine getirmiş, ayrıca ağır silah ve teçhizat bulunan 800 bölgede denetleme vazifesinde bulunmuştur. Bu görevleri yapmak için IFOR, 2.500 km^2'lik kara yolu ile Saraybosna havaalanı ve önemli demiryollarını işler hale getirmiş, bu yolları ve 60'tan fazla köprüyü de tamir ve inşa etmiştir. IFOR'un güvenli bir ortam sağlaması sonucunda, 8-9 Aralık 1995 tarihinde yapılan Londra Barış Uygulama Konferansı'nda görevlendirilen Yüksek Temsilci ve diğer kuruluşların Barış Antlaşmasında yer alan sivil konuları uygulamaları için uygun bir ortam sağlamış ve Bosna-Hersek'te normal yaşama dönüş için gerekli olan koşulları hazırlamıştır.[528]

---

[526] United Nations Security Council, *Resolution 781 (1992),* s.1-2, http://unscr.com/en/resolutions/doc/781, Erişim Tarihi: 11.03.2014.

[527] United Nations Security Council, *Resolution 787 (1992),* s.1-5, http://unscr.com/en/resolutions/doc/787, Erişim Tarihi: 11.03.2014.

[528] Nesrin Kenar, *Yugoslavya: Bir Dönemin Perde Arkası,* Palme Yayıncılık, Ankara, 2005, s.368.

IFOR'un kurulmasıyla, NATO tarihinde ilk defa Bosna-Hersek'te saha dışı bir operasyonda kara kuvvetleri kullanılmış ve yine ilk defa müttefikler, benzeri olmayan bir barış koalisyonunda, Avrupa dışından bazı ülkeler de dâhil olmak üzere, pek çok ülke ile birlikte çalışılmıştır. NATO, yıllardır BM'yi destekleyerek ve hava gücünü kısıtlı fakat etkin bir şekilde kullanarak savaşın sona ermesine yardımcı olmuştur. İttifak bu zor kazanılan barışın tesisi için bir inisiyatif üstlenmiş; Bosna Hersek'te yaşanabilir ve barışçıl bir sivil toplumun yeniden yapılanmasının mümkün olabileceğine aracılık etmiştir.[529]

IFOR'u Aralık 1996'da İstikrar Gücü (SFOR) takip etmiştir. NATO ve dünyanın çeşitli yerlerinden Rusya Federasyonu da dâhil 43 ülke bu kuvvete asker tahsis etmiştir. Kısmen SFOR'un varlığı sayesinde bir milyon savaş göçmeni evlerine dönebilmiştir.[530] Güvenlikteki iyileşmeler neticesinde asker sayısı 60 binden 7 bine indirilmiştir.[531] 2 Aralık 2004'te SFOR sona erdirilmiş ve NATO, barışı koruma sorumluluğunu bir Avrupa gücü olan EUFOR Althea'ya devretmiştir.[532] Halen bu AB operasyonu NATO'nun desteğiyle devam etmektedir. Bosna-Hersek'e NATO müdahalesi neo-liberal kuramın insani müdahale ve koruma sorumluluğu fikirleri eşliğinde gerçekleşmiştir.

3.5.2.2.Kosova ve KFOR

Kosova meselesi tarihsel arka planda, aynı coğrafya üstünde Sırpların ve Arnavutların egemenlik ve otorite kazanma amaçları bağlamında şekillenmiştir. Yugoslavya'nın dağılmaya başlamasıyla federal cumhuriyetler, Hırvatistan, Bosna Hersek, Slovenya, Makedonya bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova söz konusu dönemde, Sırp otoritesi ve askeri baskısı neticesinde özgürlüğüne kavuşamamıştır. Özellikle 1990'ların büyük bir bölümünde huzursuz bir sükûnet ortamı

---

[529] Javier Solana, "NATO'nun Bosna'daki Rolü: İttifak'a Yeni Bir Rol", *NATO Dergisi*, No:1, 1996, s.3'ten Aktaran Kenar, a.g.e., s.369.

[530] SFOR, savaş göçmenlerinin evlerine dönüşlerini de organize etmeye çalışmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz.: "History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina", http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm, Erişim Tarihi: 11.03.2014.

[531] 7 bin askerin dağılımı için bkz.: "SFOR Organization", http://www.nato.int/sfor/organisation/sfororg.htm, Erişim Tarihi: 11.03.2014.

[532] EUFOR Althea için bkz.: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/missionPress/files/100121%20Factsheet%20EUFOR%20Althea%20-%20version%2020_EN.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2014.

yaşanmıştır.[533] Bu sükuneti, 1995 yılında Sırp ordusunun Kosova'ya girip, birçok sivili öldürülmesi bozmuş ve karşılığında büyük bir şiddet ve kaos Balkanlar'a egemen olmuştur.

Saldırılar izleyen yıllarda da devam etmiştir. Bunun üzerine Mart 1999'da NATO, Yugoslav hükümetinin bu şiddet ve baskıdan sorumlu askeri ve milis kuvvetlerine karşı bir hava saldırısı düzenleme kararı almıştır. Bu kararın, tüm diğer seçenekler tüketildikten ve barış görüşmeleri anlaşmazlığı çözümlemekte bir kez daha başarısız olduktan sonra alınması önem arz etmektedir.

Hava operasyonları 78 gün sürmüş; tarafların tüm askeri eylemlere son vermesiyle neticelenmiş ve Yugoslav ordusu, Sırp polisi ve milis kuvvetleri Kosova'dan çekilmiştir. Bunun üzerine Kosova'da uluslararası askeri varlığın konuşlanması konusunda anlaşmaya varılmış; mültecilerin ve evlerini terk etmek zorunda kalmış kişilerin kayıtsız şartsız evlerine geri dönmeleri kabul edilmiş; tüm taraflar Kosova için bir siyasi anlaşma doğrultusunda çalışmayı taahhüt etmişlerdir.

NATO liderliğindeki Kosova Gücü'nün (KFOR) yönergesi, Haziran 1999'da NATO ile Yugoslav komutanlar arasında imzalanan bir askeri-teknik anlaşma ve yine aynı tarihte benimsenen BM Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararına dayanmaktadır.[534] KFOR'a düşmanlıkların yeniden canlanmasını önleme, güvenli bir ortam oluşturma ve Kosova Özgürlük Ordusu'nu (UÇK) silahlardan arındırma görevi verilmiştir. Ayrıca KFOR uluslararası insani çabaları desteklemiş ve Kosova'nın kalkınması için gereken istikrar ortamını yaratmak amacıyla BM'nin uluslararası Kosova Geçici İdari Misyonu (UNMIK) ile birlikte çalışmıştır.

KFOR en başta NATO üyesi ülkelerden ve Ortak ülkelerden gelen ve tek bir komuta altında toplanmış 50 bin kadın ve erkekten oluşmaktaydı.[535] Kosova'nın 17 Şubat 2008'de tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmesini takiben NATO bu durumun KFOR'un yönergesini etkilemeyeceğini ve BM Güvenlik Konseyi aksine

---

[533] Andrew Baruch Wachtel, *Dünya Tarihinde Balkanlar,* Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s.136.

[534] United Nations Security Council, *Resolution 1244 (1999),* s.1-8, http://unscr.com/en/resolutions/doc/1244, Erişim Tarihi: 12 Mart 2014.

[535] http://www.nato.int/kfor/docu/docs/pdf/mta.pdf, 5 Eylül 2013.

bir karar almadıkça barışı koruma görevlilerinin 1244 sayılı BM kararına istinaden Kosova'da kalmaya devam edeceklerini onaylamışlardır.

Güvenlik durumu düzeldikçe NATO yavaş yavaş gerekli uyarlamaları yapmak şeklinde KFOR'u *"caydırıcı"* bir varlığa dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, askeri kuvvetten ziyade esneklik ve istihbarata dayanan daha küçük bir kuvvete dayanmaktaydı. Bu çerçevede 2011 yılında KFOR görev alanı daraltılarak personel sayısı 5 bin kişi ile sınırlandırılmıştır.[536]

NATO'nun Kosova'daki askeri müdahalesi, İttifak'ın Bosna Hersek'teki deneyimleri üzerine inşa edilmiştir. En önemlisi, NATO barışı koruma görevinin ancak uluslararası örgütlerle yakın işbirliği içinde yürütülürse başarılı olabileceğini öğrenmiştir. Yukarıdan da anlaşılacağı üzere müdahalenin neo-liberal kuramın arka planda NATO'ya yön çizmesiyle gerçekleştiği gözlemlenmektedir. NATO müdahaleden önce durumun izlenmesi ve olası durum planları hazırlanması konusunda AGİT ile birlikte çalışırken bir yandan da Yugoslav rejimine etnik Arnavut nüfusu üzerindeki şiddet ve baskıya son vermesi yönündeki uluslararası taleplere uyması için baskı yapmıştır.

3.5.2.3.Makedonya ve KFOR

Ağustos 2001'de Makedonya Cumhuriyeti Devlet Başkanı, NATO'dan ülkedeki etnik Arnavutların silahsızlandırılması konusunda yardım istemiştir. NATO, hükümetin belirli azınlık haklarını iade etmesi şartıyla bu talebi kabul etmiştir. Çeşitli ülkelerin ve NATO da dâhil uluslararası örgütlerin gönderdiği özel elçilerin aracılığıyla hükümet ile ülkenin Arnavut toplumunun temsilcileri arasında siyasi bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma doğrultusunda NATO etnik Arnavutları gönüllülük esasına dayanarak silahsızlandırmak üzere 30 günlük bir misyon çerçevesinde 35 bin kadar asker konuşlandırmıştır. Bu girişimler ülkede barışma ve yeniden yapılanmanın temelini atmıştır. Üsküp'ün talebi üzerine NATO askerleri 2003 Mart ayı sonunda misyon AB'ye devredilene kadar ülkede kalarak AB ve AGİT gözlemcilerinin koruma görevini üstlenmişlerdir. KFOR bugün, Balkanlar'da kalan

[536] Haktan Birsel, "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı: Madalyonun İki Yüzü", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı:25, Isparta, 2012, s.114.

tek büyük çaplı NATO kuvvet konuşlanmasıdır. NATO, ev sahibi hükümetlere savunma reformlarında yardım etmek üzere Saraybosna ve Üsküp'teki karargâhlarını muhafaza etmektedir.

Yıllar içinde NATO'nun Batı Balkanlardaki politikası barışı koruma ve kriz yönetiminden bölgede ortaklıklar geliştirmeye ve Avrupa-Atlantik entegrasyonunu desteklemeye dönüşmüştür. *Açık Kapı Politikası* uyarınca NATO bölgedeki birçok ülkeyi üyeliğe kabul etmiştir. Barış için yapılan bu işbirliği NATO'nun neo-liberal kuramın düşünceleri doğrultusunda hareket ettiğinin en büyük kanıtı olmaktadır.

3.5.2.4.Afganistan ve ISAF

11 Eylül saldırılarının hemen arkasından ABD, Afganistan'da teröre karşı *Enduring Freedom Operasyonu*'nu başlatmıştır. Bu operasyonun amacı saldırılardan sorumlu El Kaide terörist örgütünü topraklarında barındırdığı ileri sürülen ve "baskıcı" olduğu bilinen Taliban Rejimini devirmek olarak açıklanmıştır. Müdahalenin gerekçesinin hem barış için başarısız devletlere müdahale edilmesinin doğru olduğunu savunan neo-liberal kuramın hem de terörizmi destekleyen ülkelere karşı Batı kimliğini ve değerlerini dayatma bağlamında da sosyal inşacı kuramın teorik arka planından elde edildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca Afgan güvenlik güçlerinin ülkede istikrarı tek başlarına sağlayamayacaklarından endişe edilmekteydi. Bu sorunlara bağlı olarak 2001 Bonn Konferansı gerçekleştirilmiş ve BM'den güvenlik güçlerinin oluşturulmasına ve eğitimine yardımcı olacak bir kuvveti onaylaması istenmiştir. Bunun üzerine 20 Aralık 2001'de BM Güvenlik Kurulu 1386 sayılı kararı ile bir Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'nün (ISAF) kurulmasını; Kabil ve çevresindeki bölgede konuşlandırılmasını kabul etmiştir.[537] İlk aşamada ISAF bir NATO veya BM kuvveti değil, BM Güvenlik Konseyi'nin yetkisi altında konuşlandırılmış, istekli ülkelerden oluşan bir koalisyon niteliğindeydi. Ağustos 2003'te NATO, misyonun stratejik komuta, kontrol ve koordinasyonunu üstlendi ve Kabil'de daimi bir ISAF Karargâhı kurulmuştur. Böylece NATO,

[537] United Nations Security Council, *Resolution 1386 (2001),* s.1-3, http://unscr.com/en/resolutions/doc/1386, Erişim Tarihi: 21 Şubat 2014.

kuruluşundan bu yana Asya'daki ilk görevini Afganistan'da almıştır.[538] ISAF'ın görevi Afgan Hükümetine ülkenin tümünde güvenli bir ortam yaratmasında yardımcı olmak ve böylece şiddetten kaçınmayan aşırıcı grupların bir kez daha Afganistan'ı güvenli bir barınak olarak kullanarak saldırılarını planlamaları olasılığını en aza indirmek olmuştur.

2003'ün sonlarına doğru ISAF 10 bin kadar askerden oluşmaktaydı ve yönergesi başkent Kabil ve etrafındaki bölgeyi kapsamaktaydı. Zaman içinde yönergesi Afganistan'ın bütününü kapsayacak şekilde genişlemiş; NATO böylece, önce kuzeydoğu, sonra batıya, güneye ve en sonunda ülkenin en tehlikeli ve patlamaya hazır bölgeleri olan doğu ve güneydoğuya doğru açılmıştır. Taliban'dan destek gören isyanların ortaya çıkması bu görevleri zorlaştırmıştır. İsyanlara karşılık olarak Müttefikler asker artırımını kabul etmişler ve ISAF 48 ülke tarafından tahsis edilen 130 binin üzerinde askerden oluşan bir güç haline gelmiştir.[539]

İsyanlarla mücadele konusunda başlatılan geniş kapsamlı yeni sivil-askeri kampanya- veya "COIN Stratejisi"[540]-Afgan halkı ve hükümeti ile ilişkileri geliştirerek aşırı grupları izole etmeyi amaçlamaktaydı. 2010 yılı başlarında başlatılan bu strateji birçok alanda isyanların hızını düşürmüştür. Taliban sivilleri hedef almaya devam etse bile ISAF'ın yerel halkı koruma stratejisi sayesinde kazayla ölen veya yaralanan sivillerin sayısı azalmıştır. 2011'de güvenlik Afganların kontrolüne geçmiş; 2014 yılının sonunda Afgan yönetiminin tüm bölgelerde liderliği ele alması hedeflenmektedir.

---

[538] Afganistan'daki mücadele aynı zamanda NATO'nun varlık nedeni ve işlevi açısından da önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur/oluşturmaktadır. Değişen güvenlik konseptine göre yeni tehdit olan uluslararası terörizmle, Afganistan'daki mücadelesinin, yeni dönemdeki benzer diğer NATO görevlerine de yön vereceği düşünülmektedir. Ahmet S. Azizoğlu, "Medeniyetlerin Savaş Alanı: Afganistan", *Dış Sayfa,* Sayı:1, Nisan 2007, s.35.

[539] "Lapses in Afghan soldier screening allowed ISAF troop killers in: NATO", *Tribune*, 03 Nisan 2012, http://tribune.com.pk/story/358891/lapses-in-afghan-soldier-screening-allowed-isaf-troop-killers-in-nato/, Erişim Tarihi: 12.03.2014.

[540] COIN, Afganistan'daki Amerikan kuvvetlerinin başı General Stanley McChrystal'in geliştirmiş olduğu plandır. McChrystal'ın terörizmi engelleme stratejisine alternatif olarak geliştirdiği bu planın dayandığı mantığı şuna dayanmaktadır: *"Eğer 10 Taliban üyesi ile karşılar ve bunların ikisini öldürürseniz, geriye sekiz düşman kalmayacaktır. Tam aksine 20 düşmanınız daha olacaktır; öldürdüğünüz iki kişinin arkadaşları ve akrabaları".* Bu hesaptan hareketle, McChrystal, Af-Pak bölgesinde başarının bütüncül ve kapsamlı bir direnişi engelleme taktiği ile mümkün olduğunu savunmaktadır. Sabri Çiftçi, "Afganistan Çıkmazı, Obama'nın Dış Politika Tercihleri ve Af-Pak Bölgesinin Geleceği", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Cilt:1, Sayı:11, 2009, s.44.

İttifak geri kalan görevlerde Afgan hükümeti ve diğer uluslararası örgütler ve aktörlerle yakın işbirliği içinde çalışmaktadır. Bu görevler arasında Afgan Ulusal Güvenlik Kuvvetleri'nin uzun vadede kalkınması, Afgan demokrasinin güçlendirilmesi, yolsuzluk ve uyuşturucu ticareti ile mücadelede daha zorlayıcı önlemler ve eski isyancıların barış içinde yeniden toplumlarına entegre olmaları sayılabilmektedir. ISAF kuvvetleri Afganistan'dan ayrılsa da ayrılmasa da, Lizbon Zirvesinde NATO ile Afganistan arasında oluşturulan uzun vadeli ortaklığın devam etmesinin kararlılıkla hedeflendiği gözlemlenmektedir.

3.5.2.5.Aden Körfezi

Aden Körfezi ve Afrika Boynuzu açıklarında artan korsanlık olayları Afrika'daki uluslararası insani yardım çalışmalarını zayıflatmakta ve Hint Okyanusundaki önemli iletişim ve ticaret yollarını da kesintiye uğratma tehdidi oluşturmaktadır.

BM Genel Sekreteri Ban-Ki-Moon'un talebi üzerine NATO 2008 yılından beri bölgede korsanlarla mücadele operasyonları yürüterek güvenliğin sağlanmasına yardımcı olmuştur.[541] Bu bağlamda Dünya Gıda Programı gemilerine refakat etmek amacıyla *"Müttefik Destek Harekâtı" (Operation Allied Provider)* harekâtı başlatılmıştır. Harekâtın amacı Somali ve Aden Körfezi açıklarındaki haydutluk faaliyetlerine karşı bu gemileri korumak olarak belirlenmiştir. Takip eden yıllarda hedef, genişleyerek Okyanus Kalkanı Harekâtı'na (Operation Ocean Shield) dönüşmüştür.[542] Ocean Shield Operasyonu aynı zamanda bölgedeki ülkelere korsanlıkla mücadele edebilmeleri için kendi kapasitelerini geliştirmeleri için eğitim sağlamaktadır. İttifak, BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararları ve AB de dâhil korsanlıkla mücadele eden diğer aktörlerle tam bir uyum içinde çalışmayı hedeflemektedir.

Aden Körfezine yapılan müdahale insani ilkeler taşımakta ve ticaretin serbestçe ve güvenli bir şekilde yapılmasına olanak tanımayı hedeflemektedir. Bu

---

[541] Örneğin, "NATO warship disrupts pirate attack group in Gulf of Aden", http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_81973.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi 12.03.2014.

[542] Mehmet Seyfettin Erol ve Şafak Oğuz, "NATO ve Kriz Yönetimi", *Sıcak Barış'ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO: Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar,* Barış Kitap, Ankara, 2012, s.168.

açıdan müdahale tamamen neo-liberal kuramın fikirleri doğrultusunda NATO'ya bir gerekçe sunmaktadır.

3.5.2.6.Libya

Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yönetimlere karşı başlayan ve domino etkisi ile gittikçe yaygınlaşan muhalif hareketler sonrasında yaşanan[543] veya yaşanılacağı düşünülen özgürlük ortamı, buna özgürlük hareketi olarak bakanlar tarafından Arap Baharı ismi ile adlandırılmıştır. Olaylar kısa sürede Libya'ya da sıçramış ve yedi aylık bir iç savaş yaşandıktan sonra Kaddafi rejimi askeri yöntemler ile devrilmiştir.[544] Aslında Libya'nın doğusunda başlayan ve kısa sürede başkent Trablus'a sıçrayan Kaddafi karşıtı gösterilerin temelinde batılı tarzda demokratik bir sistem kurmak yerine iktidardan dışlanan ve yıllardır sistematik olarak baskı, sindirme ve öldürülme politikalarına maruz kalan kabilelerinin kendi iktidarını kurma hedefi ve politikası yatmaktadır.[545] Bu durum Libya'da Kaddafi sonrası dönemin de sancılığı geçeceğinin habercisi olmuştur.

2011 ilkbaharında Libya'daki halk ayaklanmasının hemen ardından sivillere karşı gerçekleştirilen kanlı müdahalelerden sonra BM Güvenlik Konseyi, 1970[546] ve 1973 sayılı kararları kabul etmiştir. Bu kararlar çeşitli önlemlerin yanı sıra silah ambargosu ve uçuşa kapalı bölgeyi de içermekteydi. 1973 sayılı karar üye ülkelere ve bölgesel örgütlere ülkedeki sivil halkı ve nüfusun yoğun olduğu merkezleri saldırı tehdidine karşı korumak için "her türlü gerekli önlemi alma" yetkisini tanımaktaydı.[547] Bir uluslararası koalisyon derhal Güvenlik Kurulu yönergesini uygulamaya başlamıştır. Böylece, Mart 2011'de NATO Müttefikleri BM yönergesi ile iç savaşa sürüklenen Libya'yla ilgili tüm askeri operasyonları üstlenmeye karar

---

[543] Armağan Kuloğlu, "Libya Harekâtı, Gelişmeler ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Cilt:3, Sayı:28, 2011, s.50.

[544] Nebahat Tanrıverdi, "Kaddafi Sonrası Libya ve Demokratikleşme Sorunu", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Cilt:3, Sayı:35, 2011, s.42.

[545] Veysel Ayhan, "Libya İç Savaşı: Kabileler Arası İktidar Mücadelesi", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Cilt:3, Sayı:27, 2011, s.9.

[546] United Nations Security Council, *Resolution 1970 (2011),* s.1-10, http://unscr.com/en/resolutions/doc/1970, Erişim Tarihi: 14.03.2014.

[547] United Nations Security Council, *Resolution 1973 (2011),* s.1-8, http://unscr.com/en/resolutions/1973, Erişim Tarihi: 14.03.2014.

vermişlerdir.[548] Bu çerçevede NATO'nun Unified Protector Operasyonu'nun amacı BM Güvenlik Kurulu 1970 ve 1973 sayılı kararlarının tüm askeri boyutlarını uygulamaktır. Müttefikler bu kararlar doğrultusunda hızla silah ambargosunu ve uçuşa kapalı bölgeyi uygulamaya koymuşlar ve saldırı veya saldırı tehdidi altındaki sivil halkı ve sivil halkın yoğun olduğu merkezleri koruyacak daha birçok önlem almışlardır.

NATO savaş gemileri ve uçakları silah ambargosunu uygulamak üzere Libya karasuları yakınlarında devriye gezmekte; bölgedeki deniz faaliyetlerini araştırarak yasal ticari veya yolcu gemilerini yakından inceleme gerektiren şüpheli gemilerden ayırmaktadır. Şüpheli görülen gemilerde silah veya silahla ilgili malzeme veya paralı askerler görüldüğü takdirde gemi ve mürettebatı yollarına devam etmekten alıkoyabilmektedir.

NATO'nun komutayı devralması sonrasında, gündeme gelen konular, Kaddafi rejiminin ne zaman ve nasıl sona ereceğinin yanı sıra, NATO operasyonlarının görev tanımları içerisinde hareket edip etmediği ya da etkili bir müdahale örneği sergileyip sergileyemediği üzerinde yoğunlaşmıştır.[549] Bu beklentiler, aslında son on yılda sıkça dile getirilen ve çalışmalara konu edilmeye başlayan insani müdahale tartışmalarını beraberinde getirmiştir.[550]

NATO, insani müdahale bağlamında, siviller ve sivillerin yoğun olduğu bölgeleri korumak amacıyla keşif, gözetleme ve istihbarat toplama operasyonlarını yürüterek Libya halkı için tehdit oluşturan kuvvetleri tespit etmektedir. Bunu takiben, NATO deniz ve hava varlıkları karada, havada ve denizdeki hedeflerle angajmana girebilmektedir. Bu şekilde Kaddafi rejiminin askeri teçhizatı ve altyapısı büyük ölçüde hasar almış ve tahrip edilmiştir. NATO hedeflere saldırdığında sivil

---

[548] "Popular Protest in North Africa and the Middle East (V): Making Sense of Libya", Middle East/North Africa Report, No:107, International Crisis Group, 6 Haziran 2011, s.i.

[549] Fahriye Keskin, "Dış Politika-İnsan Hakları İkileminde Yeni Bir İnsani Müdahale Örneği Olarak Libya Krizi", *Krizler ve Kriz Yönetimi: Yeni Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar,* (Ed). Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil, Barış Kitap, Ankara, 2012, s.435.

[550] İnsani müdahale hakkında son dönemde yapılmış bir doktora çalışması için bkz.: Gizem Bilgin Aytaç, *Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani Müdahale,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Burak Samih Gülboy, İstanbul, 2013. Tezin kitaplaştırılmış hali için bkz.: Gizem Bilgin, *Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani Müdahale: İnsan Güvenliğinden Irak Müdahalesine Eleştirel Güvenlik Yaklaşımları,* Melek Yayınları, İstanbul, 2014.

halkın zarar görmesini engellemek ve insani yardımın yerine ulaşmasını kolaylaştırmak için her türlü çabayı sarf etmektedir. Tüm bunlar Libya'ya yapılan müdahalenin en önemli dayanağını neo-liberal kuramdan beslendiğini göstermektedir. Ama yine de Batı tarzı demokratik bir yönetimleri olmadığı gerekçesiyle müdahale akıllara ister istemez sosyal inşacılık kuramının biz kimliğinin dayatılması fikrini de getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında müdahalenin neo-liberalizmin yanı sıra sosyal inşacı kuramın da fikirleri doğrultusunda tasarlandığı iddia edilebilir.

NATO, ayrıca Arap Baharı sürecinde bölgede önemli bir bunalımın kaynağı olan Suriye krizi esnasında da müttefiki Türkiye'ye füze desteğinde bulunmuştur. Bu bağlamda Türkiye, sınır boyuna Suriye'den olası bir füze saldırısına karşılık NATO'dan tedarik ettiği Patriot füzelerini konuşlandırmıştır.[551] Neo-liberal kuramın öngördüğü şekilde gerçekleşen bu güvenlik işbirliği Türkiye'nin kendini güvende hissetmesine yol açarken; Suriye'ye karşı da NATO güvencesi kartını ortaya koymak şeklinde önemli bir caydırıcılık rolünü üstlenmiştir.

3.6.NATO'nun Yeni Ekseninin Değerlendirilmesi ve Dönüşümün Unsurları

Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun politik ve askeri yönde bir değişim hareketini başlatarak genişleme stratejisinin ortaya konmasında, bölgesel ve uluslararası alanlarda meydana gelen, ucu bucağı belirsiz ve çok çeşitli olan bu yeni riskler, farklılaşan "güvenlik" yaklaşımı etkili olmuştur. Güvenlik anlayışının daha geniş bir bakış doğrultusunda ele alınmasıyla, NATO'nun etkinlik coğrafyası ve sınırlarını genişletmesi politikası benimsenmiştir.[552]

NATO stratejisinin dönüşümünde en önemli unsurlardan biri, yukarıda da değinildiği üzere değişen güvenlik ortamı nedeniyle, örgütün ortak savunma kavramını sürdürmekle birlikte, yeni roller üstlenmeye başlamasıydı. Bunun nedeni Avrupa'da Bosna ve Kosova meselelerinde gözlemlendiği gibi, etnik çatışmalar,

---

551 "Türkiye ve Ortadoğu'daki Son Durum", Bilgesam, 15 Şubat 2015, http://www.bilgesam.org/incele/2027/-turkiye-ve-orta-dogu%27daki-son-durum/#.VVnPqrntmko, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2015.

552 Fırat Purtaş, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* Sayı:2, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, Aralık 2005, s.9.

küresel ve toplu göçler türünden gelişmelerin ortaya çıkmasıydı ve NATO bundan böyle bu tip meselelere aniden tepki verecek bir şekilde dönüşmeye başlamıştı.

Soğuk Savaş döneminin başat kuramı realizmin, Soğuk Savaş sonrası dönemde yerini neo-liberalizme bıraktığı gözlemlenmektedir. Bu görüşe Uğur Özgöker de *"Soğuk Savaş sonrası dönemi açıklayan teori aslında neo-liberalizmdir, realizm değil. 1990-2010 arasını ben neo-liberalizmle ilişkilendiriyorum. Neo-liberalizme bakıyorsunuz, realizmden almış oluyor, eski liberalizmin üzerine koymuş oluyor"* şeklindeki sözlerle destek vermektedir.[553] Bu bağlamda neo-liberalizmle birlikte hem çok katılımlı bir işbirliği ön plana çıkmaya başlamıştır. NATO'nun bu yönde attığı ilk önemli adım, Haziran 1992'de Oslo'daki dışişleri bakanları toplantısında, Avrupa'da ortaya çıkacak bunalımlarda NATO'nun barışı koruma işlevini üstlenmeyi kabul etmesi olmuştur. Burada, AGİK'in NATO'dan barışı korumak amacıyla yardım isteyebilmesi kabul edilmiştir. NATO üyesi ülkelerin buna sağlayacağı destek ise kendi iradelerine bırakılmıştır. Aralık 1992'de ise NATO BM Güvenlik Konseyine barışı koruma operasyonlarına katılabileceğini bildirmiştir. Bu bildirim NATO'nun dönüşümünün de en büyük kanıtıdır. Öyle ki Kuzey Atlantik'i Sovyet tehdidine karşı korumak için tesis edilen örgüt, artık dünya barışına katkı koymak için neo-liberal düzlemde oyuna dahil edilmiştir. NATO bunun için askeri yapısını, silah sistemlerini ve savunma taktiklerini de değiştirmek için askeri bir dönüşüme de başlamıştır. Bu çerçevede NATO öncelikle, barışı koruma faaliyetlerine katılabilmesini kolaylaştıracak kurumsal bir yapılanmaya gitmiştir. Bu amaçla Ocak 1994'te Birleşik Ortak Görev Kuvveti (Joint Combined Task Force-JCFT) tesis edilmesine karar verilmiş ve Haziran 1996'da Berlin'deki dışişleri bakanları toplantısında bu karar onaylanmıştır. Bununla iki amaç hedeflenmiştir: İlk olarak, NATO, üyesi olmayan ülkelerle ortak barışı koruma operasyonları düzenlemenin yollarını geliştirmeye çalışmıştır. İttifak dışındaki ülkeler hem ulusal ordularını hem de NATO karargâhlarını kullanabilecekler, NATO üyesi ülkelerin askerleri ise hem NATO içindeki görevlerini sürdürecekler, hem de bu operasyonlarda yer alacaklardı. Bunun ilk uygulaması Bosna'da gerçekleşmiştir. Bosna'da neo-liberal kuram eşliğinde gerçekleştirilen bu işbirliği ve insani müdahale

[553] Doç. Dr. Uğur Özgöker ile 25 Kasım 2014'te İstanbul Arel Üniversitesi'nde yapılan mülakattan alınmıştır.

gelecek dönemlerde NATO'nun varlığını sürdürmesi açısından Batılıların elini güçlendirmiştir.

İkinci olarak, Almanya ve Fransa'nın temsil ettiği Avrupa güvenlik sisteminin geliştirilmesi yaklaşımıyla ABD ve İngiltere'nin temsil ettiği NATO ağırlıklı güvenlik yaklaşımı arasında bir uzlaşma sağlanması hedeflenmiştir. Bu yeni görev kuvvetleriyle NATO dışı güçlerin de (örneğin AB ülkelerinin oluşturmaya çalıştığı birlikler-Eurocorps) bu operasyonlarda yer alabileceği kabul edilmiştir. Ancak bu uzlaşma daha sonraları bozulmuştur. Ama Ukrayna'daki olaylar sonrasında Avrupa'nın NATO'ya olan talebinin arttığı söylenebilir.

3.6.1.Fikirsel Dönüşüm

Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ve Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinin akabinde ittifak kendini ciddi bir kimlik bunalımı içinde bulmuştur. 1991 yılındaki Roma Zirvesi'yle Atlantik ittifakının dönüşüm süreci hız kazanmış ve 1999'da gerçekleştirilen Washington Konferansı sırasında da "kolektif savunma" yerine "kolektif güvenlik" anlayışına geçilmesi kabul edilmiştir. Fakat 1999 sonrasında da dünyada meydana gelen gelişmeler ve ortaya çıkan yeni tehditler NATO'daki dönüşümü bir kez daha zorunlu kılmıştır. NATO bünyesinde kabul edilen yeni stratejik konseptle modern güvenlik anlayışı içerisinde, terör saldırıları ve siber saldırılara karşı mücadele, sorunlu bölgelerde kriz yönetimi, iklim değişikliğinin önlenmesi gibi küresel yeni misyonlar da hedeflenmiştir.

NATO, daha önce de değinildiği üzere kolektif savunma örgütünden kolektif güvenlik örgütüne dönüşmüştür. Batı demokrasilerini inceleyen bir çalışma, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve komünist tehdidin çökmesiyle birlikte yeni bir uluslararası süreç doğduğunu ve bunun da silahlı kuvvetlerin yapısı ve kültüründe önemli dönüşümlere yol açtığını göstermektedir. Bugünkü Batı demokrasilerinde toplumlar silahlı kuvvetlere karşı ilgisiz ve kayıtsızdır. Bununla birlikte "post-modern" diye adlandırılabilecek bu ordular anavatanı savunmayı tek görevleri olarak kabul etmekte ve barışı koruma veya insani yardım gibi yükümlülüklere de odaklanmaktadır.[554]

[554] Charles C.Moskos, John Allen Williams ve David R.Segal, "Armed Forces after the Cold War", *The Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War,* Oxford University Press, New York, 2000, s.3.

Helene Sjursen, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası kimliğini algılamasını incelerken, NATO'nun klasik anlamda askeri bir ittifak olmanın ötesine geçtiğini ve ortak tarih ve değerlerden beslenen çok uluslu bir dayanışma örgütüne dönüştüğünü ifade etmektedir.[555]

NATO'nun Soğuk Savaş dönemindeki fikri altyapısını realist kuram oluşturmuş; NATO bu bağlamda stratejilerini ve politikalarını belirlemiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya barışı adına başta NATO olmak üzere diğer kilit aktörler etkinliğini korumalıydı. Bunun için neo-liberal bakış ideal bir kuram olarak kendisini göstermeye başlamıştır. NATO'nun fikri dönüşümü de işte neo-liberal kuramın barış için işbirliği, uluslararası örgütlerin aktif katılımı, koruma sorumluluğu için insani müdahale kavramları NATO'nun gündemine yerleştirilmiştir. Zirvelerden, müdahalelerden ve barışı destekleme görevlerinden de anlaşılacağı üzere NATO, artık alan dışına çıkarak bir dünya örgütü olmak için dönüşümler gerçekleştirmiştir. NATO, olduktan sonra düzeltmek yerine olmadan önce önlemeyi hedef alan ve bire bir değil de alan savunması yapan bir örgüte dönüşmüştür. Bu dönüşümün fikirsel zemini de değinildiği üzere neo-liberal kuram olmuştur. Ancak 11 Eylül 2001 ile birlikte terörizmin öne çıkarılarak biz ve ötekiler ayrımı yapılması, NATO'nun politika ve stratejilerinde sosyal inşacı kuramın beraberinde getirdiği kimlik tartışmalarında Batı'nın değerlerinin de söz konusu barış ortamının tesisinde bir rol model olarak dayatılacağını da hissettirmiştir. Sosyal inşacı kuram, fikirsel dönüşümde neo-liberal kuram kadar etkili olmasa da gelecek dönemlerdeki zirvelerde ve NATO'nun yeniden dönüşüme ihtiyaç duyduğunda realizmin yerine kendisini gösterecektir savı öne sürülebilir. NATO'nun fikirsel dönüşümünde Batı'nın yeni savaş tanımlaması da etkili olmuştur. Buna göre devletlerin devletlere değil de örgütlerin başarısız devletlerin egemenlik sahalarına müdahalesinin doğru olacağını savunan yeni tanım, NATO'ya askeri müdahalelerinde, barışı destekleme görevlerinde ve insani yardımlarında meşru bir fikirsel zemin sağlamıştır. Bu bağlamda NATO dönüşürken, zirvelerinde bu tanıma atıfta bulunarak bir anlamda var oluşunun gerekçeli açıklamasını da hazırlamıştır.

---

[555] Helene Sjursen, "On the Identity of NATO", *International Affairs,* Cilt:80, No:4, 2004, s.687-703'den Aktaran Özgehan Şenyuva ve Çiğdem Üstün, s. 11.

3.6.2.Askeri Dönüşüm

Lizbon Zirvesi'nin hemen sonrasında Aralık 2010'da yayınlanan Allied Joint Doctrine AJP-01-D (Müttefik Birleşik Doktrini), NATO'nun askeri alandaki dönüşümünün bir aşaması veya çalışması olarak kabul edilebilmektedir. Özellikle Balkanlar'da karşılaşılan deneyimler ışığında geliştirilen bu doktrin, Konvansiyonel tehdit ve saldırıya karşı hazırlanmış olan eski askeri anlayışın yerine, 5'inci madde dışındaki askeri faaliyetlere de uygun şekilde geliştirilmeye çalışılmıştır.[556] Bu belgede öne çıkanlar beş başlık altında toplanabilmektedir.[557] İlkin NATO, düzenlenecek bütün operasyonlarda aynı duruşu sergilemektedir. NATO, mevzubahis durumlarda silahlı çatışmadan insani müdahaleye kadar her çeşit askeri operasyonu potansiyeli itibariyle üstlenmektedir. *"Operasyon operasyondur"* ilkesi benimsenmektedir. Bu durum NATO'nun profesyonel bir örgüt olduğunu göstermekte ve barış için askeri eylemlere girişebileceğini göstermektedir. Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidi ve Avrupa'da olacak herhangi bir savaş durumunda Kuzey Atlantik'i savunmak üzere askeri stratejisini belirleyen örgüt; Soğuk Savaş sonrası dönüşerek askeri müdahale seçeneğini de alan dışına çıkmak şeklinde arttırmıştır. İkinci olarak NATO, klasik sorumluluk alanı içindeki operasyonlarla o alanın dışındaki operasyonlar arasında temelde bir fark bulunmadığını bildirmektedir. Bu durum dünyanın barışı için her yerde kullanılabileceğini göstermektedir. Dünya'nın her yerinde savaşacak bir örgüt haline dönüşen NATO'nun bu bağlamda askeri olarak da kendisini güçlendireceği; her tehdide karşı güvenlik tanımlamaları yapacağı söylenebilir. Üçüncü olarak NATO için bütünleşmiş güç önem arz etmektedir. İttifakın gücü tüm üyelerinin ve ortaklarının toplam donanımından oluşmaktadır. Bu güç diplomasi, ekonomi ve askeri unsurlardan meydana gelmekte ve ittifakın istihbarat yeteneğini kullanmaktadır. Üyeler arasında belli bir olayda mutabakat oluşursa bu güç bütünleşmiş olarak harekete geçmektedir. Operasyonlarda kuvvetleri (kara, hava ve deniz) bütünleşmiş olarak kullanılmaktadır. İşte bu yüzden NATO, bugün neo-liberal kuramın işbirliği

---

[556] Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s.41.

[557] *Allied Joint Doctrine (AJP-01-D),* 2010. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/33694/AJP01D.pdf, Erişim Tarihi: 10.04.2014.

ve sosyal inşacılık kuramının "biz" kavramıyla hareket etmekte ve bugüne kadar elde edilen gücü, huzuru ve refahı korumak isteyenlerin en güvendiği kurum olarak gösterilmektedir. NATO, gücünü ve varoluş nedenlerini koruduğu sürece Batılılar, onu feshetmeyi düşünemezler görüşü savunulabilir. Dördüncü olarak askeri güç NATO bünyesinde diğer unsurlarla birlikte iç içe ve koordineli bir şekilde kullanılmaktadır. Buna benzer biçimde siyasi düzey ile stratejik, operatif ve taktik düzeyler arasındaki yoğun etkileşim ve bütünleşik geçişler daima göz önünde tutulmaktadır. Bu bağlamda NATO'nun askeri dönüşümü teknolojik ve stratejik boyutu içermektedir. Son olarak NATO'nun operasyonları çokuluslu olduklarından, üye orduları, ileri düzeyde işbirliğine ve koordinasyona ihtiyaç duymaktadırlar. Askeri kuvvetler bu ihtiyacı, genellikle komuta birliğiyle sağlamaktadır. Bu sayede planlama ve uygulama uyum ve tutarlılık içinde yürütülmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere teknolojik ve stratejik boyutun yeniden tanımlaması, etkin işbirliği, üye orduların beraber hareket etmesi için tatbikatların düzenlenmesi askeri dönüşümün temel durakları olmaktadır. Ayrıca dünyanın her yerinde savaşabilme kapasitesi de askeri alanda çok çeşitli silahların, teknolojilerin ve stratejilerin üretilmesini beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda NATO'nu, sadece konvansiyonel anlamda değil, diğer tüm tehditlere karşı askeri dönüşümünü devamlı surette yineleyeceği ileri sürülebilir.

3.7.Genel Değerlendirme

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde iki süper gücün başlattığı Doğu-Batı rekabeti uluslararası ilişkilerde yepyeni bir kırılmayı beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde kutupların keskin olması ve blokların kendilerini güvence altına alma istekleri kısa sürede NATO ve WP'nin kuruluş gerekçelerini oluşturmuştur. Bloklar arası mücadele büyük bir silahlanma yarışına da dönüşmüş; 1962'de Küba krizi esnasında uluslararası ilişkilerde üçüncü kez büyük bir savaşın yaşanmasına ramak kalmıştır. Söz konusu yıllarda realist kuramın çerçevesinde NATO, keskin ve güçlü bir tutum sergilemiş; Batı blokunun güvenlik teminatı olmuştur. Kriz sonrası Yumuşama döneminde liberal kuramın eşliğinde çatışmadan ziyade işbirliği savunulmuş ve bu görüşlerle eş zamanlı olarak silahların azaltılması girişimleri başlamıştır. Ancak bu bahar havası kısa sürmüş, SSCB'nin Afganistan'da tekrar

revizyonist faaliyetlere girişmesiyle adeta Soğuk Savaş'a daha sert bir şekilde geri dönülmüştür. Bu dönemde ABD, realizmin öngördüğü güç politikalarının doruğuna çıkmış; Yıldız Savaşları gibi projelerle uluslararası ilişkilere ağırlığını koymuştur. Nitekim SSCB, Afganistan başarısızlığıyla beraber, iletişim, teknoloji ve hemen her alanda Batı'dan geri kalmasından dolayı çözülmeye başlamış ve kısa sürede dağılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönem NATO'nun varlığı sıkça tartışılmıştır. Kuruluş amacı çerçevesinde ortada bir tehdit olmadığına göre NATO'ya da gerek olmadığı realistler tarafından dillendirilmiştir. Ancak neo-liberallere göre NATO, kapitalizmin varlığı, Batı'nın gönenci, dünya barışı ve koruma sorumluluğu adına işbirliğini kolaylaştırdığı gerekçesiyle faydalı bir örgüttü ve aktif olarak çalıştırılmalıydı. İşte o dönemde, 1989'dan itibaren NATO zirvelerinde başat kuram neo-liberalizm olmuş ve NATO, varoluş meşruiyetini bu kuramın temel fikirlerinden beslenerek almıştır. Tüm dönüşümünü de yine bu hedefler doğrultusunda gerçekleştirmiştir. Neo-liberal fikre ilaveten 11 Eylül 2001 sonrası dönemde sosyal inşacı kuramın fikirlerini benimseyen bilim insanlarının ve politikacıların "biz" hissini verdiği gerekçesiyle NATO'ya sahip çıktığı; NATO'nun da bu çerçevede zirvelerinde bu yönde söylemler gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda gelecek on yılların ne getireceği bilinmemektedir ama sosyal inşacılık kuramının olası iyi/kötü senaryolarda etkinliğini arttıracağı düşünülebilir. NATO, genel olarak barışı sağlayan bir örgüt olarak kabul görse de bugün bazı bilim insanları tarafından ABD'nin veya Batılı değerlerin dayatma aracı olarak da görülmektedir. Örneğin Türkkaya Ataöv, NATO'yu, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin ve ardından Soğuk Savaş'ın galibi olan dünya düzeninin, var olan gücünün tezahürü olarak göstermektedir:

> "NATO Batı'nın bir ittifakıdır. Öncülüğünü en büyük kapitalist devlet olan Amerika'nın yaptığı Batı'nın. Bütün siyasal kurumlar gibi, ittifaklar da genellikle toplumların yapılarından, egemen güçlerinden, yöneticilerin görüşleri ve tercihlerinden ayrı olarak düşünülemez. NATO, kapitalist bir toplum bünyesinin kurduğu, kapitalist bir toplumdaki egemen güçlerin öncülük ettiği, kapitalist zümrelerin yönettiği ve onların dünya görüşleri ve tercihlerine uydurulmuş bir siyasal ve askeri ittifaktır. Askeri, topu, tüfeği ve bütün örgütüyle, yansıttığı toplumun hedeflerine hizmet etmesi doğaldır".[558]

Soğuk Savaşın hemen sonrasında NATO, adım adım hedeflerini değiştirerek dönüşmeye başlamıştır. Ataöv'ün tespitlerine benzer şekilde ABD'nin talepleri ve

[558] Türkkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye,* İleri Yayınları, İstanbul, 2006, s.139-140.

onun emelleri doğrultusunda; onun bir hegemonya aracına dönüştüğü ileri sürülmüştür. Kendi üyeleri arasında neo-liberal işbirliğini savunan ve sosyal inşacılık düzleminde Batılı kimliğini ön plana alan NATO'nun Rusya Federasyonu'na karşı da her daim realist kuramın öngördüğü politikaları yaşama geçireceğini savunanlar da bulunmaktadır. Ayrıca 5'inci madde dışı müdahale, BİO, Akdeniz Diyalogu ve diğer birlikteliklerle ABD'nin kendi nüfuzunu genişleteceğini de öngörenler azımsanmayacak ölçüdedir.

Ataöv'ün sözlerine karşılık Çakmak da tam tersine NATO'nun dünya barışına hizmet eden bir örgüt olduğunu; açık kapı politikası uygulayarak demokratik bir düzen isteyen herkese fayda sağladığını ileri sürmekte ve bu şekilde düşünen ülkelerin de barışını gözeteceğini düşünmektedir:

> "Bence NATO başarılı bir güvenlik örgütüdür. Çünkü Soğuk Savaş döneminde herhangi bir çatışma olmamıştır. Bunda NATO'nun caydırıcılık gücünün ciddi bir rol oynadığını düşünüyorum. Düşününüz Balkanlarda, Avrupa'nın ortasında savaş çıktı. Yugoslavya'nın dağılması aşamasında etnik savaşlar yaşandı. Avrupalılar, Avrupa Güvenlik ve Savunma politikası çerçevesinde "Avrupa güvenliğini biz sağlayacağız" diye ortaya çıktılar ve binlerce kişinin ölümüne sebep oldular, buna engel olamadılar. NATO'yu çağırmak zorunda kaldılar. Bugün sıkıştığınız zaman Avrupa'da olsun, Afrika'da olsun, Asya'da olsun, NATO tekrar göreve çağrılıyor. Niçin NATO Afganistan'da?, Niçin orada görev yapıyor? Madem çok başarısız bir örgüt de niçin oralarda asayişi sağlayabiliyor? Niçin hala bir caydırıcılık gücü var? Ya da bir sorun çıktığı zaman niçin sadece NATO'ya çağrıda bulunuluyor? Demek ki önemli, güçlü ve çözüm getiren bir örgüttür. Ve artık daha fazla ülke NATO'nun önemli olduğuna inanıyor. NATO, üye ülkelerin güvenliğini sağlıyor mu? Sağlıyor. Bunun başka bir avantajı daha var. Ülkelerin güvenlik bütçesini düşürüyor. Biz NATO üyesi olmasak bugün güvenlik bütçemizi dörde beşe katlamak zorunda kalırız. Diğer ülkeler de böyle. Bunun için NATO'nun önemini yitirmediğini; hala önemli görevleri yürütebileceğini ve önemini artırdığını düşünüyorum".[559]

NATO'nun nükleer bir güç olarak varlığını korumasının gerektiğine inanların başında eski Doğu Bloku ülkeleri gelmektedir. Buna göre NATO'nun kendilerini olası Rus tehdidine karşı korumasını ve NATO'nun bu bağlamda kendilerine güvenlik garantisi vermesini beklemektedirler. Onlara göre NATO potansiyel Rus tehdidine karşı tatbikatlar gerçekleştirmeye ve askeri planlar hazırlamaya devam etmelidir.[560] Nitekim 2014'te yaşanan Ukrayna krizi NATO'ya bölgede ne kadar büyük şiddette ihtiyaç duyulduğunu kanıtlamıştır.

---

[559] Prof. Dr. Haydar Çakmak ile 14 Ocak 2015'te Ankara Gazi Üniversitesi'nde yapılan mülakattan alınmıştır.

[560] Tarık Oğuzlu, "NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi", *Uluslararası İlişkiler,* Cilt:9, Sayı:34, Yaz 2013, s.107.

Tüm bunların neticesinde, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun dönüşümünü, yeni tehdit ve risk tanımlamaları çerçevesinde sürdüreceğini ama yine de Rusya Federasyonu'nu da her zaman başat bir tehlike olarak göreceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Soğuk Savaş sonrası değişen küresel siyasetin karmaşıklaşan konuları dâhilinde Avro-Atlantik coğrafyasında düzeni ve güvenliği sarsan tehlikeler ve tehditler bir kez daha ortaya konarken, ilerleyen süreçte bunlarla başa çıkılması NATO'nun yeni görevini oluşturmuştur. Bu çerçevede Molla'nın görüşlerine katılmamak mümkün değildir:

> "[…]Bu şekilde görev alanını yeniden tanımlayan NATO, Avrupa'da bir yandan eski Doğu Avrupa ülkeleri ve Rusya Federasyonu ile işbirliği olanakları yaratmaya çalışırken diğer yandan bu bölgede Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan etnik çatışmalar ve siyasi bunalımlara barışçı çözüm yolları aramıştır. NATO'nun Avrupa'da siyasi ve askeri istikrarın yeniden oluşumunu sağlayarak, bölünmüşlüğün ortadan kaldırılması için başlattığı girişimler hemen hemen tüm Doğu Avrupa ülkelerini kendi bünyesine alarak doğuya doğru genişlemesi ve Rusya Federasyonu ile ikili ilişkilerini düzenleyen özel anlaşmalar imzalamasıyla sonuçlanmıştır. Bu süre içerisinde Avrupa'da yaşanan sıcak çatışmalarda askeri ve siyasi anlamda ortaya koyduğu lider rolüyle, NATO Avrupa savunması ve güvenliğindeki merkezi konumunu bir kez daha kabul ettirmiştir[…]".[561]

[561] Molla, *a.g.e.*, s.1.

SONUÇ

Güvenlik, herkes için sağlanması ve korunması gereken, insanoğlu için hayati bir önem taşıyan olgu olmaktadır. Bu yüzden hükümetlerin olmazsa olmaz varlık nedenlerinden bir tanesini de vatandaşlarına bu hakkı yaşatabilmektedir. Ancak sanayi devrimiyle birlikte önce savaş teknolojisinde ardından iletişimde ardı ardına yaşanan ve halen de süren bilimsel gelişmeler; güvenliğe hem olumlu hem de olumsuz noktalarda sirayet etmektedir. Örneğin bilgisayar ağlarındaki gelişmeler, siber uygulamaları genişletip yaşamı kolaylaştırırken tam tersine hackerler gibi siber tehditler, geleceği tehdit etmektedirler. Buna benzer tezatlıklar, uranyum zenginleştirmede, insan haklarının genişletilmesinde, üretim ve tüketimin aşırı seviyelere gelmesinde ve hemen hemen her alanda gözlemlenmektedir. Bu yüzden de devletler artık tek başlarına kendi güvenliklerini sağlayamaz ve koruyamaz duruma gelmişlerdir. Nitekim bu acizlik, önce iki büyük dünya savaşında, ardından da Soğuk Savaş ve sonrasında çok net bir biçimde görülmüştür. Bu çerçevede değişen ve dönüşen güvenlik konularına göre uluslararası örgütlerin devletlerle işbirliği elzem hale gelmiş ve başta NATO olmak üzere söz konusu örgütlerin kendilerini değişen güvenlik konularına göre dönüştürmeleri söz konusu olmuştur.

Yukarıda anlatılanlar ışığında bu tez çalışmasının konusu da güvenlik anlayışının ve bu bağlamda NATO'nun Soğuk Savaş'tan sonraki dönüşümü ve o dönüşümün sınırlarıyla ilgilenmiştir. Kavramın ve ittifakın neye dönüştüğünü anlayabilmek için Soğuk Savaş öncesinin üstünkörü, ancak Soğuk Savaş'taki NATO'nun ve uluslararası güvenlik anlayışının nasıl olduğu irdelenmiştir Çünkü Soğuk Savaş'tan hatta öncesinden kalan sorunlar bile, özellikle bölgesel ihtilaflar halen devam etmektedir. Küresel dönüşüm bunlara çok çeşitli problemler daha eklemektedir. NATO da bu küresel dönüşüm karşısında kendisini yeniden tanımlamaya ve varlığını sürdürmeye gayret etmektedir. Çünkü NATO'nun, her ne kadar Batı uygarlığının, uluslararası sistemde üstün olmasının bir anahtarı olduğu iddia edilse de, örgüt dünya barışına da büyük katkılarda bulunmaktadır. NATO'nun gelecekte de sağlanacak işbirlikleri sayesinde bunu devam ettirmesi beklenmektedir. Yirminci yüzyılın başındaki güvenlik konuları, aktörleri ve savaş teknolojisi düşünüldüğünde, söz konusu unsurların bir anda baş döndürücü bir hızla çeşitlenip,

dengelerin değişip, teknolojinin geliştiği ve tüm bunların iki büyük savaşa yol açtığı dikkate alınırsa, yirmi birinci yüzyılın da bu türden bir bunalımla karşılaşılmayacağının hiçbir izahatının olamayacağı düşünülebilir. Bu yüzden de günü ve geleceği iyi okumak, ardından bu okumalara göre pozisyon almak gerekmektedir denilebilir.

Söz konusu hal çaresi, çağın gereklerine uygun bir yapılanmanın, örneğin NATO gibi kurumsal hafızaya sahip bir örgütün, insanlığın temel değerlerine zarar verilmemesi ve bir grubun varlığı adına başka bir grubun masumane yönlerini yok etmemesi adına desteklenmesi olabilir. NATO'ya ihtiyaç bulunmaktadır, çünkü yirmi birinci yüzyıl dünyasında güvenlik artık bireysel, ulusal ve uluslararası yönleriyle iç içe geçmiş bir olguya işaret etmektedir. Bu şekilde tanımlanan güvenlik, her zaman olduğundan çok daha geniş, daha karmaşık, sağlanması daha zor bir süreçtir. Bu ortamda, Soğuk Savaş şartlarında oluşturulmuş olan NATO kendini değişen şartlara ve güncel güvenlik ihtiyaçlarına uyum sağlayacak şekilde geliştirmek durumundadır. Ayrıca geleceğe dönük analiz ve beklentilerinde gerçekçi öngörülerde bulunmalı, olası tehditlere uygun karşılıkları geliştirebilmelidir.[562] NATO, üyelerinin doğru yönlendirmesiyle birlikte, çağın şartlarına cevap verebilen, stratejik düşünen ve dünya barışına katkı sunmayı kendisine görev edinen bir uluslararası örgüt olmayı sağlayabildiği ölçüde, meşruluğunu da her düzlemde kabul ettirebilecektir. Bu bağlamda gelecek adına NATO'nun varlığı, barışı hedefleyen, insanın insan olduğu için hakça yaşamasını arzulayan devletlerin en önemli şansı olacaktır denilebilir.

Neo-liberal kuramın ışığında dünya barışına talip olan NATO'nun tehdit algılamalarının arttığı dönemde yoğun bir ilgi gördüğü gözlemlenmektedir. Bunun için NATO, sadece konvansiyonel veya nükleer bir mücadeleye göre değil; siber savunmadan bulaşıcı hastalıklara, uluslararası göçten enerji güvenliğine, çevre sorunlarından cinsiyet eşitsizliklerine kadar kendisini geliştirmeyi görev edinmektedir. Talep-arz ilişkisine benzer şekilde, uluslararası kamuoyunun NATO'ya bakışının olumlu bir hal alması; ancak NATO'nun herkes tarafından kabul

[562] Mustafa Aydın'ın Yaprak Gürsoy'un Türkiye'de Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümü adlı kitabına yazdığı önsöz. Yaprak Gürsoy, *Türkiye'de Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümü,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, ix-x.

edilebilecek bir barış ortamını tesis etmesi için harekete geçmesiyle olacaktır. Aksi takdirde 1995'te Yugoslavya müdahalesinde görüldüğü üzere, kamuoyunun NATO'nun misyonunu gerçekleştirmek için neden bu kadar geciktiği konusundaki soru işaretleri ve müdahale için dört yıl beklemesi konusunda "politik davrandığı" iddialarını beraberinde getirecektir. Bu davranışların tekrarı dünya barışı için büyük önem arz eden bir örgütün değer yitirip yıpranmasına yol açabilir. Bu yüzden de NATO'nun bağımsız değil, uluslararası işbirliği çerçevesinde BM ile birlikte hareket etmeli, tabi bu arada BM de daha etkin olmalı ve NATO'nun daha hızlı karar alabilen bir yapıya kavuşması gerekmektedir. Bu arada diğer güvenlik aktörleri de ihmal edilmemeli, NATO'nun diğer işbirlikleri ve ortaklıkları, AB, ŞİÖ ve diğer uluslararası örgütler sürece dahil edilmelidir. NATO burada neo-liberal bakışın gerektirdiği şekilde güvenlik işbirliği sağlayan ve önemli anlarda yürüten örgüt olarak başat rol almalıdır.

11 Eylül 2001 sonrası dönemde NATO'nun, hatta genelleştirilirse Batı'nın gündemine "biz" kavramı bir ayrıştırıcı olarak tekrar girmiştir. Demokratik olmayan radikal ülkeleri ve vatandaşlarını ötekileştirip güvenlikleştiren Batı, özellikle de "ya bizlerlesiniz ya da teröristlerle" söylemiyle ABD, NATO'nun askeri müdahalelerine de bir anlamda etkide bulunmuştur. Sosyal inşacılara göre NATO, "biz hissiyatı verdiği için önemli bir örgüt" olarak gösterilmektedir. İlerleyen yıllarda NATO, bunun dozunu İran, Rusya Federasyonu, Kuzey Kore ve diğer radikal gruplara karşı mücadelede artırarak bir müdahale için fikirsel altyapı olarak kullanabilir. Ancak bu çok zayıf bir olasılık olarak gözükmektedir.

NATO'nun önümüzdeki on yıllarda eleştirel kuramın da konuları çerçevesinde yeni dönüşümler geçireceği söylenebilir. Bu bağlamda insani müdahale kavramlarını da içermesi bakımından eleştirel kuramdan faydalanabilir. Özellikle son Galler zirvesinde kadınların ve çocukların durumlarının iyileştirilmesi konulu bir başlık açması, ilerleyen zirvelerde eleştirel kuramın fikirlerinin de etkili olup NATO'nun dönüşümüne etki edeceği ileri sürülebilir.

NATO, dünya barışı, demokratik rejimlerin varlığı, olası aşırılıkları caydırma konusunda var olup kullanılması gereken bir örgüt olarak görülmelidir. Bu bağlamda yararlıdır ve gelecek nesillere devri söz konusu olmalıdır. İki büyük dünya savaşı

yaşayan ve Pakistan, Hindistan, Kuzey Kore gibi demokrasiyi içselleştirememiş ülkelerin nükleer silahlara sahip olduğu bir dünyada, Enver Bozkurt'un da dediği üzere, "savunma amaçlı bir örgüte mutlaka ihtiyaç bulunmaktadır" ve bu yüzden NATO'nun varlığı tartışılmamalıdır. Küresel veya bölgesel seviyede ortak güvenliğin teminatı olabilecek bir uluslararası veya uluslar-üstü örgüt, dünyanın geleceği adına önem arz etmektedir.[563] Bu yüzden de NATO'ya, Batı'nın bir hegemonya aracı olarak bakılmamalı, tam tersine örgüt, dünya barışının bir anahtarı olarak görülmeli ve buna göre kendini dönüştürmelidir. Bunlar sadece zirvelerdeki söylemlerde kalmamalı, strateji ve politikalara dönüşüp icraatlara aktarılmalıdır. Bir anlamda NATO, kendisini yaptıklarıyla benimsetmelidir. Ancak o zaman yapacakları için genel bir uzlaşma sağlanabilir.

NATO'nun olası bir konvansiyonel savaşta Rusya Federasyonu ile rekabet edemeyeceğini düşünen Gülboy'un görüşlerine de dünya barışı adına özel bir önem vermek gerekmektedir:

> "[…]Şu anda Rusya Federasyonu'nun elinde dünyanın en konvansiyonel ordusu var. Ve bu ordu, gücünü şurada gösterdi, benim çok ilgimi çekti, Gürcistan'a müdahale ederken yaklaşık 1990 silahlarını kullandı. En yeni silah teknolojisini sergilemedi. Bu şunu kanıtlıyor: Konvansiyonel silahlı ordu halen geçerli olan ordudur. Devletle devlet mücadele eder, burada sizin yeni yatırımlarınız değil, halen geçerli olan silah biçimi önem arz eder. Çünkü eski savaş ortadan kalkmadı. Şimdi NATO'nun korktuğu şey budur. NATO'nun elinde gelişmiş silahlar var ama adedi çok azdır. NATO orduları 1990'dan beri tembellik içindedir. Afganistan'da ya da Irak'ta 50-60 kişilik müdahale birlikleriyle devam etti. Bunun içinde askeri harcamalarını önemli ölçüde düşürdüler. Şimdi Rusya Federasyonu, Ukrayna'da ya da Gürcistan'da yeni savaşın değil eski savaşın geçerli olduğunu gösterdi. Elindeki konvansiyonel silahlar; Rusya Federasyonu'nun konvansiyonel silahları eski de değil, yani silaha yatırım yaptığı için şu anda çok gelişmiş silah platformları var. Ve bunlar Batı'yı çok korkutuyor[…]".[564]

Gülboy'un da sözlerine istinaden NATO'nun dönüşürken hayalperest olmaması da beklenmelidir. Gerçekleri göz ardı etmeden, Rusya Federasyonu gibi her an dünya barışını tehdit edebilecek bir potansiyele sahip ülkelere gözdağı vermesi gerekmektedir. Bu yüzden de ütopik seviyedeki çalışmalarını bir kenara bırakıp, gerçeklere dönmesi ve konvansiyonel anlamda da kurumsal hafızasına başvurması gerekmektedir. Öyle ki siyasal tarih, savaşların hemen her zaman yaşanabileceğini göstermiş ve 1945'ten bu yana sadece 70 yıl geçtiği

---

[563] Enver Bozkurt, "NATO'nun Geleceği", *Uluslararası Hukuk ve Politika,* Cilt: 3, No: 9, 2007, s.187.
[564] Prof. Dr. Burak Samih Gülboy ile 27 Kasım 2014'te İstanbul Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakattan alınmıştır.

düşünüldüğünde Rusya, İran ve Çin gibi büyük güçlerin başlatabileceği bir bunalımın her an üçüncü bir dünya savaşına yol açacağı aşikardır. Böyle bir süreçte NATO'nun öncelikle caydırıcı olarak sonra da dünya barışının tesisi adına önemli bir güç olacağı kesinlikle söylenebilir. Bu yüzden de NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde aktif tutulması ve alanını genişletmesi dünya barışı adına oldukça yararlıdır denilebilir.

Geçmişe bakıldığında güvenliğin hemen her dönem başat konulardan birisi olduğu, onu elde etmek için bireylerden örgütlere ve devletlere kadar tüm aktörlerin stratejiler ürettiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Soğuk Savaş döneminde güvenlik konularının Doğu-Batı rekabeti üzerine belirlendiği açıktır. Nükleer mücadele ve dehşet dengesi iki blok tarafından da endişe ile takip edilmiştir. İki tarafın da temel stratejisi önce realizmin gerektirdiği şekilde NATO ve WP'yi kurmak; sonra da çatışmacı zihniyetten vazgeçip işbirliğiyle silahları sınırlandırmak olmuştur. Ancak güvenlik ikilemi, SSCB'nin Afganistan müdahalesi neticesinde Batı'yı realist politikalara geri döndürmüş ve sonuçta kazandığı bugün de düşünülen ama tartışılan ABD önderliğindeki Batı Bloku olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise güvenlik konuları ve aktörleri değişmiştir. Bu bağlamda uluslararası terörizm, bölgesel anlaşmazlıklar, siber güvenlik, bulaşıcı hastalıklar, uluslararası göç, çevre sorunları, iklim değişiklikleri gibi birçok konu başlığı oluşmuştur. Aktörler de çeşitlenmiş, devletlerin yanında sadece NATO ve BM değil, AB, ŞİÖ, diğer sivil toplum kuruluşları, savunma sanayi, özel güvenlik şirketleri, düşünce kuruluşları gibi daha birçok aktör bu sistemde rol almaya başlamıştır. NATO da var olma kaygısıyla kendisini bu yeni güvenlik konuları çerçevesinde dönüştürme gayretine girişmiştir. Neo-liberalizmin egemen olduğu bugünlerde insani müdahale, koruma sorumluluğu, barış için işbirliğini savunan NATO, hem Batılıların "biz" hissiyatını en yüksekten duydukları, kötü gün dostu, hem de Balkanlardan Afrika'ya Asya'dan Avustralya kıtasına kadar uzanan yelpazede birçok mağdur insanın da umudu olagelmiştir.

Sonuç itibariyle, Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen güvenlik konuları çerçevesinde NATO da neo-liberal fikirler ve kısmen de olsa sosyal inşacı kuram eşliğinde dönüşüm yaşamış ve çatışmacı zihniyetten işbirlikçi bir rol modele doğru

evirilerek alanını genişletip tüm dünya barışını savunan bir yapıya kavuşmuştur. Bugün de temel ideali, oluşacak yeni tehdit ve riskler karşısında kendi politikalarını geliştirip, dönüşümüne güvenliğin dönüşümü çerçevesinde devam etmektir.

KAYNAKÇA

A. Kitap ve Makaleler

"15 Ağustos 1945 Tarih ve 4801 Sayılı Kanun", *T.C. Resmi Gazete,* 24 Ağustos 1945, Sayı:6092, s.9237-9248.

"Türkiye, kara komutanı", *Milliyet,* 30 Kasım 2006.

"NATO'nun Afganistan'daki tüm askerleri savaşsın", *Milliyet,* 28 Kasım 2006.

"Anlaşmada Neler Var?", *Milliyet,* 28 Mayıs 1997.

"NATO'da ABD'nin dediği oldu", *Milliyet,* 09 Temmuz 1997.

"NATO'yu bölen Bonn-Washington Anlaşmazlığı", *Milliyet,* 29 Mayıs 1989.

A Short History of NATO, NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2012.

AĞCAN, Muhammed A. "Sosyal Bilimler Felsefesi ve Uluslararası İlişkiler Teorisi", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* (Ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

AKA, Halit Burç. "Küresel Güvenlik Bağlamında Sağlık", *Stratejik Öngörü,* Sayı:11, 2007.

AKGÜL, Deniz Altınbaş. "11 Eylül Sonrası AB'nin Teröre Yaklaşımı ve 'Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın Başarısızlığı", *Stratejik Analiz Dergisi,* Cilt:2, Sayı:20, 2001.

AKGÜN, Sibel. "Ulusal Güvenlik Bağlamında AK Parti'nin Kıbrıs Sorununa İlk ve Son Dönemde Bakışının Karşılaştırmalı Analizi", *Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları,* (Der). Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2012.

AKLAR, Yılmaz. "NATO'nun Riga Zirvesi ve Düşündürdükleri", *Stratejik Analiz Dergisi,* Ekim 2006.

AKŞAR, Kerem. *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Büyük Güçlerin Kafkasya'da Nüfuz Kazanma Mücadeleleri-Kırgızistan Lale Devrimi,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fahri Türk, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009.

AKŞİN, Sina. *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi,* İmaj Yayıncılık, Ankara, 2004.

ARAS Bülent ve BACIK, Gökhan. *11 Eylül: Öncesi ve Sonrası,* Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006.

ARAS, Deniz. "Minareyi Çalan Kılıfı Hazırladı: Bir Başka Açıdan 11 Eylül", *Stratejik Analiz Dergisi,* Sayı:24, 2002.

ARI, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.

ARI, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler,* Alfa Yayınevi, İstanbul, 1997.

ARIBOĞAN, Deniz Ülke. "Uluslararası Terörizmin Yeni Yüzü", *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar ve Bakışlar,* (Der). Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1998.

ARIBOĞAN, Deniz Ülke. *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi,* Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

ARMAOĞLU, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989.

ATAÖV, Türkkaya. *Amerika, NATO ve Türkiye,* İleri Yayınları, İstanbul, 2006.

ATEŞ, Toktamış. *Siyasal Tarih,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

AXELROD, Alan. *Cold War: A new Look at the Past,* Sterling Publishing, New York, 2009.

AYDIN, Mustafa ve EREKER, Fulya. *Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

AYDIN, Mustafa. "Küreselleşme Karşısında Ulus Devlet-Ulusal Ekonomi ve Güvenlik", *Panorama Dergisi,* Mayıs 2005, Sayı:12, ISSN: 1304-6438.

AYDIN, Mustafa. "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜSBF) Dergisi,* Cilt:51, Sayı:1, Ankara, 1996.

AYDIN, Mustafa. "Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler,* Cilt: 1, Sayı: 1, Bahar 2004.

AYHAN, Veysel. "Libya İç Savaşı: Kabileler Arası İktidar Mücadelesi", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt:3, Sayı:27, 2011.

AYHAN, Veysel. *İmparatorluk Yolu,* Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.

AYTAÇ, Gizem Bilgin. *Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani Müdahale,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Doç. Dr. Burak Samih Gülboy, İstanbul, 2013.

AYTAÇ, Gizem Bilgin. *Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani Müdahale: İnsan Güvenliğinden Irak Müdahalesine Eleştirel Güvenlik Yaklaşımları,* Melek Yayınları, İstanbul, 2014.

AZİZOĞLU, Ahmet S. "Medeniyetlerin Savaş Alanı: Afganistan", *Dış Sayfa,* Sayı:1, Nisan 2007.

BAL, İdris ve LAÇİNER, Sedat. "Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye'nin İç Güvenliğine Yansımaları", *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası,* 2.Baskı, (Ed). İdris Bal, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

BAL, İdris. "Avrasya'da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yükselişi: Yeni Büyük Oyunda Etkili Bir Araç Mı?", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası,* 2.Baskı, (Ed). İdris Bal, Ankara, Nobel Yayınevi, 2004.

BALBAY, Mustafa. *Suriye Raporu,* Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006.

BAŞLAMIŞ, Cenk. "NATO dünya gücü oluyor", *Milliyet,* 30 Kasım 2006.

BAYIR, Özgün Erler. "Soğuk Savaş Sonrasında Güvenliğe Yönelik Teorik Tartışmalar", *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar,* (Ed). Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2013.

BAYKAL Sanem ve ARAT, Tuğrul. "AB'yle İlişkiler", (Ed.) Baskın Oran, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Cilt:III (2001-2012), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

BEBLER, Anton. (Ed.), *NATO at 60: The Post-Cold War Enlargement and the Alliance's Future,* IOS Press, Amsterdam, 2010.

BEKÂR, Olgan. "NATO'nun Genişlemesi, Rusya ve Türkiye", *Avrasya Etüdleri,* İlkbahar 1996.

BELLAMY, Alex J. ve MCDONALD, M. "Securing International Society: Towards an English School Discourse of Security", *Australian Journal of Political Science,* Vol:39, No:2, 2004.

BIÇAKÇI, Salih. *21. Yüzyılda Siber Güvenlik,* (Ed). Mustafa Aydın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

BİLGİN, Pınar "Türkiye-AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü", *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye,* (Ed). Cem Karadeli, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2003.

BİLGİN, Pınar. "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *Stratejik Araştırmalar Dergisi,* Cilt:8, No:14, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, 2010.

BİNGÖL, Oktay ve VARLIK, Ali Bilgin. *NATO'nun 2014 Galler Zirvesi,* Merkez Strateji Enstitüsü, Rapor No: 001, Ankara, 09.09.2014.

BİRAND, Mehmet Ali. "Brüksel Sirkine Hoşgeldiniz", *Milliyet,* 29 Mayıs 1989.

BİRDİŞLİ, Fikret. *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram-Teori-Uygulama,* Seçkin Yayınevi, Ankara, 2014.

BİRSEL, Haktan. "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı: Madalyonun İki Yüzü", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı:25, Isparta, 2012.

BLAIR, Tony. *Bir Yolculuk,* Çev. Enver Günsel, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2012.

BOCK, Peter G. ve BERKOWİTZ, Morton. "The Emerging Field of National Security", *World Politics,* Volume 19, No:1, October, 1966.

BOOTH, Ken. "Security and Emancipation", *Review of International Studies,* Vol:17, No:4, October 1991.

BOOTH, Ken. "Security and Self: Reflections of a Fallen Realist", *Critical Security Studies Concepts and Cases,* (Ed). Keith Krause, Michael C. Williams, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1997.

BOOTH, Ken. *Dünya Güvenliği Kuramı,* Çev. Çağdaş Üngör, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.

BORDYUZHA, Nikolai. "The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview", (Ed.) Ursel Sclichting, *OSCE Yearbook*, 2010.

BOZDAĞLIOĞLU, Yücel. "Realizm", *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, (Ed). Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara, 2007.

BOZDAĞLIOĞLU, Yücel. "Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstrüktivizm)", *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, (Ed). Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara, 2007.

BOZDAĞLIOĞLU, Yücel. *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*, Routledge, New York, 2003.

BRAUCH, Hans Günter. "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe,* (Der). Mustafa Aydın ve diğerleri, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

BRAUCH, Hans Günter. "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* Cilt:5, Sayı:18.

BROWN, Chris ve AINLEY, Kirsten. *Uluslararası İlişkileri Anlamak,* Çev. Arzu Oyacıoğlu, 3. Baskı, Yayınodası, İstanbul, 2008.

BROWN, Oli, HAMMILL, Anne and MCLEMAN, Robert, "Climate Change as the 'new' Security Threat: Implications for Africa", *International Affairs*, Vol:83, No:6, 2007,

BRZEZINSKI, Zbigniew ve GATES, Robert M. *İran'ın Zamanı Geldi*, Çev. Sermin Karakale, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2006.

BULLOCK, Alan. *Hitler: a Study in Tyranny*, Harper Perennial Edition, 1991.

BUZAN, Barry, WAEVER Ole and DE WILDE, Jaap. *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, 1998.

BUZAN, Barry. "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* Cilt:5, Sayı:18, Yaz 2008.

BUZAN, Barry ve HANSEN, L. *The Evolution of International Security Studies,* Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

BUZAN, Barry. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era,* Boulder, CO: Lynne Rienner, 1991.

CAMPBELL, Horace. *Global NATO and The Catastrophic Failure in Libya: Lessons for Africa in the Forging of African Unity*, Monthly Review Press, New York, 2013.

CARR, Edward Hallet. *The Twenty-Year Crisis, 1919-1939,* Harper and Row, New York, 1964.

CAŞIN, Mesut Hakkı. *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

CERRAH, İbrahim. "İç Güvenlik Sektörünün Zihinsel Modernizasyonu: İç Güvenlik Tehdit Algılamasının 'Meşruiyeti' ve Sektörün 'Demokratik Gözetimi', *Güvenlik Sektöründe Demokratik Gözetim: Türkiye ve Dünya,* Cenevre Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetimi ve TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmaları Dizisi, No:1, TESEV Yayınları, İstanbul, 2005.

CHRISTOU, George. "The European Union's human Security discourse: where are we now?", *European Security,* Vol:23, No:3, 2014.

ÇALKIVİK, Aslı. "Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* (Ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

ÇAYHAN, Esra ve GÜNEY, Nurşin Ateşoğlu. *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları, NATO-AB,* AFA Yayıncılık, İstanbul, 1996.

ÇELEBİ, Özlen. "Güvenlik", *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler,* (Ed). Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara, 2007.

ÇELİKPALA, Mitat. *Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

ÇETİNSAYA, Gökhan ve KÖSE, Talha. *İran Dosyası*, SETA Vakfı Yayınları, Rapor No: ST2-706, Ankara, 2006.

ÇİÇEKÇİ, Ceyhun. *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı,* Kriter Yayınları, İstanbul, 2012.

ÇİFTÇİ, Sabri. "Afganistan Çıkmazı, Obama'nın Dış Politika Tercihleri ve Af-Pak Bölgesinin Geleceği", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Cilt:1, Sayı:11, 2009.

DAĞ, Ahmet Emin. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü,* 2.Baskı, Anka Yayınları, İstanbul, 2005.

DEDEOĞLU, Beril. *Uluslararası Güvenlik ve Strateji,* Derin Yayınevi, İstanbul, 2003.

DEĞİRMEN, Burcu. "Çin-Rus Ekseni ABD'ye Meydan Okuyor", *Stratejik Analiz Dergisi,* Ağustos 2005, Sayı:64.

DEMİR, Sertif. "Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü" *Sıcak Barış'ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO,* (Der). Mehmet Seyfettin Erol, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2012.

DEMİRAĞ, Yelda "Viyana Kongresi ve Güç Dengesi Sistemi", *Uluslararası İlişkiler,* (Der). Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara, 2007.

DİRİ, Esra. (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 2013.

DOĞAN, Nejat. "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Cilt:60, No:3, 2005.

DUIGNAN, Peter. *NATO Its Past, Present and Future,* Hoover Institution Press, 2000.

DUMANLI, Cihangir. "Askeri Teknoloji Hızla Gelişiyor", *Cumhuriyet Strateji Dergisi*, Sayı: 168, 2007.

DUMANLI, Cihangir. "Avrasya'da Askeri Kutuplaşma", *Cumhuriyet Strateji,* 13 Mart 2006.

DUNAY, Pal. "Güvenlik Sektörü Yönetişimi ve Avrupa Entegrasyonu", *Güvenlik Sektöründe Demokratik Gözetim: Türkiye ve Dünya,* Cenevre Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetimi ve TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmaları Dizisi, No:1, TESEV Yayınları, İstanbul, 2005.

EGELİ, Sıtkı. *Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından bir Değerlendirme,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

EMİROĞLU, Sema. "Clinton'dan Avrupa'ya Güvence", *Milliyet,* 11 Ocak 1994.

EMİROĞLU, Sema. "İttifakta Tarihi Dönüşüm", *Milliyet,* 12 Ocak 1994.

ERALP, Atila. "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", *Devlet, Sistem ve Kimlik,* 11.Baskı, (Ed). Atila Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

ERCAN, Bilge. "Oluşturmacılık Üzerine Bir Deneme", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış,* (Ed). Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2009.

ERHAN, Çağrı. "NATO'nun Kuruluşu ve Genişlemesi", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Cilt I, 7.Baskı, (Ed). Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

ERKMEN, Serhat. "ABD'nin Ortadoğu'da Değişim İhtiyacının Nedenleri", *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:3, Sayı:35, 2003.

EROL, Mehmet Seyfettin. "Ukrayna-Kırım Krizi" ya da "İkinci Yalta Süreci", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* Bahar 2014, sayı:41.

EROL, Mehmet Seyfettin ve OĞUZ, Şafak. "NATO ve Kriz Yönetimi", *Sıcak Barış'ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO: Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar,* Barış Kitap, Ankara, 2012.

EROL, Mehmet Seyfettin ve OZAN, Emre. "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak, Siyasal Rejim" *Akademik Bakış,* Cilt: 4 Sayı: 8, Yaz 2011.

ESMER, Ahmet Şükrü. *Siyasi Tarih (1919-1939),* Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:30-12, Ankara, 1953.

EVANS, Graham ve NEWHAM, Jeffrey. *The Penguin Dictionary of International Relations,* Penguin Books, London, 1998.

EVCİOĞLU, Kemal. *Büyük Ortadoğu Projesi,* Umay Yayınları, İzmir, 2005.

FORTE, Maximilian. *Slouching Towards Sirte NATO's War on Libya and Africa,* Baraka Books, Montreal, 2012.

GADDIS, John Lewis. *Soğuk Savaş,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

GAYTANCIOĞLU, Kaan. "Türkiye-Suriye İlişkileri (1946-2012)", *Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Orta Doğu,* (Ed).Fahri Türk, Paradigma Akademi Yayınları, 2013, Edirne.

GORDON, Philip H. ve STEINBERG, James B. "NATO Enlargement: Moving Forward", *The Brookings Institution Policy Brief,* Aralık 2001.

GÖKNEL, Mete. "Nükleer Enerji, Nükleer Teknoloji ve Güvenlik Cephesi", *Stratejik Analiz Dergisi,* Cilt:9, Sayı:104, Aralık 2008.

GÖNLÜBOL, Mehmet. *Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar,* 5.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000.

GÖRENTAŞ, Itır Aladağ "İdealizm Üzerine Bir Deneme: Kavramlar ve Eksikler", *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış,* (Ed). Hasret Çomak, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2009.

GRIFFITHS, Martin, O'CALLAGHAN, Tery ve ROACH, Steven C. *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar,* Çev. CESRAN, 2.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, 2013.

GRIFFITHS, Martin, ROACH, Steven C. ve SALAMON, M. Scott. *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler,* Çev. CESRAN, 2.Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2011.

GUZZINI, Stefano. "A Reconstruction of Constructivism in International Relations", *European Journal of International Relations,* Vol:6, No:2, 2000.

GÜRSOY, Yaprak. *Türkiye'de Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümü,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

GÜVENÇ, Serhat. *NATO'da 60 Yıl: Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları, İstanbul İşbirliği Girişimi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

HART, Liddell. *II. Dünya Savaşı Tarihi,* Cilt:1, 7.Baskı, Çev. Kerim Bağrıaçık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

HASGÜLER, Mehmet ve ULUDAĞ, Mehmet Bülent. *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler,* Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

HEKİM, Hakan ve BAŞIBÜYÜK, Oğuzhan. "Siber Suçlar ve Türkiye'nin Siber Güvenlik Politikaları", *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi,* Cilt:4, No:2, 2013.

HEYWOOD, Andrew. *Küresel Siyaset,* Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2013.

HOBSBAWM, Eric. "20.Yüzyılda Savaş ve Barış", *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm,* Agora Yayıncılık, İstanbul, 2008.

HOBSBAWM, Eric. *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı,* Çev. Yavuz Alogan, 3.Baskı, Everest Yayınları, İstanbul, 2007.

HOBSBAWM, Eric. *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik,* 3.Baskı, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006.

HOBSON, John M. *The State and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

HOOK, Steven W. ve SPANIER, John. *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze,* Çev. Özge Zihnioğlu Tanırlı, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2014.

ICC International Maritime Bureau, *Piracy and Armed Robbery Against Ships,* Annual Report, 1 Ocak-31 Aralık 2008, Birleşik Krallık, 2009.

INGULSTAD, Mats. "The Interdependent Hegemon: the United States and the Quest for Strategic Raw Materials during the Early Cold War", *The International History Review,* Taylor&Francis, 2014.

İŞÇİ, Metin. *Siyasi Düşünceler Tarihi,* Der Yayınları, İstanbul, 2004.

İZCİ, Rana. "Uluslararası Güvenlik ve Çevre", *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar-Bakışlar,* (Der). Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1998.

JELAVICH, Barbara. *Balkan Tarihi: 20.Yüzyıl,* 2.Baskı, Çev.: Zehra Savan ve Hatice Uğur, Küre Yayınları, İstanbul, 2009.

JOHNSON, Dominic D.P. ve TOFT, Monica Duffy. "Grounds for War: The Evolution of Territorial Conflict", *International Security,* Vol:38, No:3, Winter 2013.

JONES, Seth G. "A Persistent Threat: The Evolution of al Qa'ida and Other Salafi Jihadists", *The Rand Corporation,* Santa Monica, 2014.

KANT, Immanuel. *Seçilmiş Yazılar,* Çev. Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.

KAPLAN, Lawrence S. *NATO 1948: The Birth of the Transatlantic Allience,* Rowman&Littlefield Publishers Inc., New York, 2007.

KARACASULU, Z. Nilüfer. "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", *Uluslararası Hukuk ve Politika,* Cilt:3, No:9, 2007.

KARACASULU, Z. Nilüfer. *Bölgesel Güvenlik Analizi: Afganistan,* Beta Basım Yayım, İstanbul, 2011.

KARAKAŞ, Şuayip. "Sosyalist Realizm (Toplumcu Gerçekçilik) ve Sovyet Edebiyatı Hakkında Resmi Bir Yazı", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi (GEFAD),* Cilt:29, No:4, 2009.

KARAOSMANOĞLU, Ali L. *NATO'nun Dönüşümü,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

KARABULUT, Bilal. "Helsinki'den Astana'ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT'in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Bakış,* Cilt: 4, Sayı:8, 2011.

KARYOTIS, Georgios. "Securitization of Greek Terrorism and Arrest of the Revolutionary Organization November 17", *Cooperation and Conflict,* Vol:42, 2007.

KASHMERI, Sarwar A. *NATO 2.0: Reboot or Delete?,* Potomac Books, Washington D.C., 2011.

KAVUNCU, Sibel. "Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci", *Bilge Strateji,* Cilt:5, Sayı:8, 2013.

KAYA, Sezgin. "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Cilt: 63, Sayı: 3, 2008.

KELSTRUP, Morten. "Globalisation and Societal Insecurity: The Securitisation of Terrorism and Competing Strategies for Global Governance", *Contemporary Security Analysis and Copenhagen Peace Research,* (Ed). Stefano Guzzini and Dietrich Jung, Routledge, London, 2004.

KENAR, Nesrin. *Yugoslavya: Bir Dönemin Perde Arkası,* Palme Yayıncılık, Ankara, 2005.

KENNEDY, Paul. *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri,* 4.Baskı, Çev. Birtane Karanakçı, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 1993.

KEOHANE, Robert O. ve NYE, Joseph S. "Globalization: What's New? What's Not? (And So What?)", *Foreign Policy*, No:118, Spring 2000.

KEOHANE, Robert O. ve NYE, Joseph S. "Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık", *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme,* Çev. Zana Çitak, (Der). Howard Williams, Moorhead Wright ve Tony Evans, Phoenix Yayınları, Ankara, 2007.

KESKİN, Funda. "Soğuk Savaş Kavramı ve Kronolojisi", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Cilt II, 7.Baskı, (Ed). Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

KESKİN, Arif. "Devrim İçinde Yeni Bir Devrim Arayışı: Ahmedinejad ve Radikal Muhafazakâr Akım", *Panorama Dergisi*, Sayı:16.

KESKİN, Fahriye. "Dış Politika-İnsan Hakları İkileminde Yeni Bir İnsani Müdahale Örneği Olarak Libya Krizi", *Krizler ve Kriz Yönetimi: Yeni Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar,* (Ed). Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil, Barış Kitap, Ankara, 2012.

KISSINGER, Henry. *Diplomasi,* Çev. İbrahim Kurt, 4.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.

KİBAROĞLU, Mustafa. "11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık", *Foreign Policy,* Kış 2002, İstanbul.

KNUTSEN, Trobjon L. *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi,* Açılım Kitap, İstanbul, 2006.

KOÇ, Malike Bileydi. *İsrail Devleti'nin Kuruluşu,* Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006.

KOHEN, Sami. "NATO, Yol Kavşağında", *Milliyet,* 29 Mayıs 1989.

KONGAR, Emre. *Tarihimizle Yüzleşmek,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.

KOUTRAKOS, Panos. *The EU Common Security and Defence Policy,* Oxford University Press, UK, 2013.

KÖNİ, Hasan. *Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri,* Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları, Ankara, 2001.

KÖNİ, Hasan. "Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi", *Stratejik Analiz Dergisi,* Cilt:4, Sayı:38, 2003.

KRAUSE, Keith ve WILLIAMS, Michael C. "From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies", *Critical Security Studies Concepts and Cases,* (Ed). Keith Krause ve Michael C. Williams University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997.

KULOĞLU, Armağan. "Libya Harekâtı, Gelişmeler ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Cilt:3, Sayı:28, 2011.

KULOĞLU, Armağan. "Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri", *Stratejik Araştırmalar Dergisi,* Cilt:1, Sayı:3, 2009.

KUT, Şule. "Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna-Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993", *Türk Dış Politikasının Analizi,* 3.Baskı, (Der). Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2004.

KUYAŞ, Ahmet. *Tarih,* 2.Baskı, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2004.

KÜÇÜK, Mustafa. "Uluslararası İlişkiler Kuramında 'Konstrüktivist Dönüşü' Anlamak", *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review,* Cilt:9, No:2, 2009.

LAÇİNER, Sedat. "İngilizce Konuşan Ülkeler İttifakı: İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda", *Bir Başka Açıdan İngiltere,* (Ed.) Sedat Laçiner, ASAM Yayınları, No:27, 2001.

LAQUEUR, Walter. "Soğuk Savaş'ın Sonu", *Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası*, Çev. Müjdat Karayerli, Sinemis Yayıncılık, Ankara, 2005.

LINKLATER, Andrew. "Neo-realism in Theory and Practice", *International Relations Theory Today*, (Ed). Ken Booth ve Steve Smith, Polity Press, Cambridge, 1995.

MACMILLAN, Margaret. *Paris 1919,*, Çev. Belkıs Dişbudak, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004.

MARCHESIN, Philippe. "Yeni Tehditler Karşısında Avrupa", *Dünden Bugüne Avrupa Birliği,* (Ed). Beril Dedeoğlu, Boyut Kitapları, İstanbul, 2003.

MAZOWER, Mark. *Karanlık Kıta: Avrupa'nın 20. Yüzyılı,* 2.Baskı, Çev. Mehmet Moralı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

MCMAHON, Robert J. *Soğuk Savaş,* Çev. Sinem Gül, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.

MCNEILL, William H. *Dünya Tarihi,* 13.Baskı, Çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.

MANDELBAUM, Michael. *The Dawn of Peace in Europe*, The Twentieth Century Fund Press, New York, 1996.

MEARSHEIMER, John. "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War", *International Security*, Cilt:15, No:1, 1990.

MEARSHEIMER, John. "Why is Europe Peaceful Today?", *European Political Science,* ECPR Keynote Lecture, No:9, 2010.

MEDCALF, Jennifer. *NATO: Beginners Guides*, Oneworld Publications, Oxford, 2005.

MENGİ, Ergun. "NATO Bükreş Zirvesi Sonuçları ve NATO'nun Yakın Geleceği", *Stratejik Analiz Dergisi,* Mayıs 2008.

MILLER, Benjamin. "The Concept of Security: Should it be Redefined?", *Journal of Strategic Studies,* Vol:24, No:2, 2001.

MILLER, Lynn. "The Prospect of Order Through Regional Security", *Regional Politics and World Order,* (Der). Richard A.Falk ve Saul H.Mendlovitz, W.H.Freeman, San Francisco, 1973.

MOLLA, Alptekin. *NATO Savunma Politikaları Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkilerinin Analizi,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Danışman: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, 2008.

MOLLA, Alptekin. "Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri", *Akademik Fener,* Sayı:11, Bandırma, 2009.

MORAVCSIK, Andrew. "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach," *Journal of Common Market Studies,* Vol:31, No:4, 1993.

MORAVCSIK, Andrew. "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics, *International Organization*, Vol:51, No:4, Autumn 1997.

MORAVCSIK, Andrew. *Liberal International Relations Theory: A Social Scientific Assessment,* Weatherhand Center for International Affairs, Harvard University, 2001.

NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement-Anaysis and Recommendations of the Group of Experts on a new Strategic Consept for NATO, NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2010.

NATO and Afghanistan: Questions and Answers, NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2012.

NATO in Focus: An Introduction to the transatlantic Allience, NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2013.

NATO's Role in Energy Security, NATO Public Diplomacy Division, Brüksel, 2011.

NAZEMROAYA, Mahdi Darius. *The Globalization of NATO,* Clarity Press, INC, Atalanta, 2012.

NESSER, Petter. “Towards an Increasingly Heterogeneous Threat: A Chronology of Jihadist Terrorism in Europe 2008-2013”, *Studies in Conflict & Terrorism,* Vol:37, No:4, 2014.

OĞUZLU, Tarık. “Arap Baharı ve Yansımaları”, *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Cilt:3, Sayı:36, 2011.

OĞUZLU, Tarık. *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

OKMAN, Cengiz. “21.Yüzyıl Güç Merkezleri ve Stratejik Yaklaşımlar”, *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye,* (Ed). Hasret Çomak, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011.

OKTAY, Cemil. *Modern Toplumlarda Savaş ve Barış,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

ÖLMEZOĞULLARI, Nalân. *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm,* Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999.

ÖYMEN, Altan. “Gözler NATO’da”, *Milliyet*, 11 Ocak 1994.

ÖZALP, Güven. “Liderler NATO’da değişimi tartışıyor”, *Milliyet,* 29 Kasım 2006.

ÖZDAL, Barış, GENÇ, Mehmet. *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri,* Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005.

ÖZDAL, Barış. “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Rolü”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi,* Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2005.

ÖZDAL, Barış. *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan Mı? Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi*, Dora Yayınları, Bursa, 2013.

PAKER, Evren Balta. *Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

PARKER, Robert, CLARKE, Alexander. *II. Dünya Savaşı,* Çev. Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

PAMİR, A.Necdet. "Dünya'da ve Türkiye'de Enerji Güvenliği", *Stratejik Analiz Dergisi,* Cilt:1, Sayı:12, 2001.

PURTAŞ, Fırat. "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* Sayı:2, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, Aralık 2005.

REUS-SMIT, Chris. *The Constructivist Turn: Critical Theory After The Cold War,* Canberra: Australian National University, Dept. of International Relations Working Paper, No:1996/4.

ROBINS, Keith. *I. Dünya Savaşı,* Çev. Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

RUMELİLİ, Bahar. "İnşacılık/Konstrüktivizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* (Ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

RUPP, Michael. *Avrupa Birliği'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu,* İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.

SANDER, Oral. *Siyasi Tarih: 1918-1994,* 13.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

SANDER, Oral. *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e,* 13.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

SANDIKLI, Atilla ve EMEKLİER, Bilgehan. "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm", *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri,* (Ed). Atilla Sandıklı, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012.

SARAY, Mehmet. *Türkiye'nin NATO'ya Girişi: III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeleri,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

SAULNIER, Mine G. "Tarihe İmza Attılar", *Milliyet,* 28 Mayıs 1997.

SEVER, Ahmet ve YİNANÇ, Barçın. "Genişlemeye Ara Formül", *Milliyet,* 11 Ocak 1994.

SEVER, Ahmet. "Bush'un Sürprizi", *Milliyet,* 30 Mayıs 1989.

SEVER, Ahmet. "NATO Bosna'da yine yan çizdi", *Milliyet,* 12 Ocak 1994.

SEVER, Ahmet. "NATO Kaygı Giderecek", *Milliyet,* 09 Ocak 1994.

SEVER, Ahmet. "SNF Bunalımı Atlatıldı", *Milliyet,* 31 Mayıs 1989.

SHLAPAK, David "Putin's Weakness, NATO's Strength", *Rand Review,* Vol:38, No:2, Summer 2014.

SIMMS, Brendan. *Europe: The Struggle for Supremacy 1453 to the Present,* Basic Books, New York, 2013.

SOLANA, Javier. "NATO'nun Bosna'daki Rolü: İttifak'a Yeni Bir Rol", *NATO Dergisi,* No:1, 1996.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü,* 4.Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2005.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. *Uluslararası İlişkilere Giriş,* 3.Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2009.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* İstanbul, Der Yayınları, 2012.

STONE, Norman. *The Atlantic and its Enemies,* Allen Lane, Londra, 2010.

SÜSLÜ, Hakan. "NATO-KGAÖ: 'İşbirliği mi Rekabet mi', *Sıcak Barış'ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO,* Mehmet Seyfettin Erol (Ed.), Barış Kitap, 2012.

ŞAYLIMAN, Rami ve ŞAYLIMAN, Çiğdem. "Rusya'nın Avrupa Güvenliğindeki Konumu", *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna,* (Der.) E. Büyükakıncı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

ŞENEL, Alâeddin. *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş***,** 11.Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2004.

TAMÇELİK, Soyalp. "BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)", *Turkish Studies,* Cilt:8, No:12, 2013.

TANGÖR, Burak. *Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

TANGÖR, Burak. *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.

TANRISEVER, Oktay F. "Güvenlik", *Devlet ve Ötesi,* (Ed). Atilla Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

TANRIVERDİ, Nebahat. "Kaddafi Sonrası Libya ve Demokratikleşme Sorunu", *Ortadoğu Analiz Dergisi,* Cilt:3, Sayı:35, 2011.

TANRIVERDİ, Nebahat. *Karikatürlerin Dilinden Arap Baharı-1*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No:65, Ankara, 2011.

TAYLOR, Alan John Percivale. *The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1919,* Oxford University Press, London, 1961.

TEPE, E.Banu. "Prag Zirvesi: Genişlemeye Devam mı?", *Stratejik Analiz Dergisi,* Sayı:31, Kasım 2002.

TILLY, Charles. *Coercion, Capital and European States 1990-1992,* Blackwell, Cambridge, 1992.

TOLAND, John. *Adolf Hitler*, Wordsworth Editions: United Kingdom, 1997.

TRENIN, Dmitri. *The Ukraine Crisis and The Resumption of Great-Power Rivalry,* Carnegie Moscow Center, July 2014.

TUĞTAN, Mehmet Ali. "Güç, Anarşi ve Realizm", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* (Ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

TURAN, Sibel. *Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Danışman: Prof. Dr. Toktamış Ateş, İstanbul, 1992.

TÜRBEDAR, Erhan. "NATO Bükreş Zirvesi ve Balkanlar", *Stratejik Analiz Dergisi,* Mayıs 2008.

TÜRK, Fahri ve GAYTANCIOĞLU, Kaan. "Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti Döneminde Türk-Irak İlişkileri (2002-2012)", *Türk Dış Politikasında Orta Doğu ve Orta Asya: 1990'lardan Günümüze,* (Ed). Fahri Türk, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne, 2013.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er. "İslam-Batı Çatışması Ne Getirecek?", *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi,* Özel Sayı, Ankara, 2002.

UÇAROL, Rifat. *Siyasi Tarih,* Der Yayınları, İstanbul, 2000.

UZGEL, İlhan. "1990-2001 Balkanlarla İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* Cilt II, 7.Baskı, (Ed). Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

ÜLGEN, Sinan ve ERGUN, F. Doruk. "Kum Tepelerinde Tökezlemek: Orta Doğu'da Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış bir Bölgenin Oluşturulması", *EDAM Tartışma Kâğıtları Serisi,* No:4, İstanbul, 2012.

ÜLGER, İrfan Kaya. *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003.

VALANTIN, Jean Michel. *Küresel Stratejinin Üç Aktörü: Hollywood Pentagon ve Washington,* Çev. Ömer Faruk Turan, Babıâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2006.

VARLIK, Ali Bilgin. "Askerî ve Ekonomik Veriler Işığında NATO'nun Esnekliği", *Savunma Bilimleri Dergisi,* Cilt:11, Sayı:2, 2012.

VOGEL, Kathleen M. "Expert Knowledge in Intelligence Assessments: Bird Flu and Bioterrorism", *International Security,* Vol:38, No:3, Winter 2013.

VOGLER, John, "Küreselleşmenin Çevresel Boyutları ve Güvenlik Stratejilerine Etkileri", *Küreselleşme ve Güvenlik Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri,* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

WACHTEL, Andrew Baruch. *Dünya Tarihinde Balkanlar,* Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.

WAEVER, Ole. "Securitization and Desecuritization", *On Security*, (Ed). Ronnie D. Lipshutz, Columbia University Press, New York, 1995.

WAEVER, Ole. "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* Cilt:5, Sayı:18, 2008.

WALL, David S. "Enemies within: Redefining the insider threat in organizational Security policy", *Security Journal,* Vol:26, No:2, 2013.

WALTZ, Kenneth N. "Structural Realism After Cold War", *International Security,* Vol: 25, No: 1, Summer 2000.

WALTZ, Kenneth N. "Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı", *Uluslararası İlişkiler,* Cilt: 5, Sayı: 17, Bahar 2008.

WALTZ, Kenneth N. *Man, The State and War,* Columbia University Press, New York, 1959.

WALTZ, Kenneth N. *Theory of International Politics,* MA: Addison-Wesley Pub. Co., Reading, 1979.

WEBBER, Mark, HALLAMS, Ellen ve SMITH, Martin A. "Repairing NATO's Motors", *International Affairs,* Vol:90, No:2, 2014.

WELCH, David. *Modern European History: 1871-2000,* Routledge, Londra, 1999.

WENDT, Alexander. "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics", *International Organization,* Vol:46, No:2, Spring 1992.

WENDT, Alexander. "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review,* Cilt:88, No:2, 1994.

WENDT, Alexander. "Constructing International Politics", *International Security,* Vol:20, No:1, 1995.

WIESNER-HANKS, Merry. E. *Erken Dönemde Avrupa (1450-1789),* Çev. Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

WILTSE, Evren Çelik. "Liberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık", *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler,* (Ed). Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

WOLFERS, Arnold. "Muğlâk Bir Simge Olarak Ulusal Güvenlik", Çev. H.Burç Aka, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler,* (Der). Esra Diri, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 2013.

WOLFERS, Arnold. "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly,* Vol: 67, No: 4, 1952.

YALÇIN, İzzet. "Zirve Sırası NATO'da", *Milliyet*, 07 Kasım 1991.

YALVAÇ, Faruk. "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar", *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar,* 11.Baskı, (Der). Atila Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

YELISEYEVA, N. V. *Yakın Çağlar Tarihi,* Çev. Özdemir İnce, Yordam Kitap, İstanbul, 2009.

YILMAZ, Sait ve SALCAN, Olay. *Siber Uzay'da Güvenlik ve Türkiye,* Milenyum Yayınları, İstanbul, 2008.

YOST, David S. *NATO Transformed: The Allince's New Roles in International Security*, United States Institue of Peace, Washington, 1998.

YOST, David S. *NATO's Balancing Act,* United States Institute of Peace Press, Washington, 2014.

B.Elektronik Kaynaklar

"1949-1952: Creating a Command Structure for NATO", http://www.aco.nato.int/page14612223.aspx, Erişim Tarihi: 29.01.2015.

"AB 27 Terör Örgütünün Hesaplarını Dondurdu", *Hürriyet,* 02 Ekim 2001, http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=19266, Erişim Tarihi: 01.04.2014.

"ABD Putin'i Petrolle Vuruyor", *Sabah*, 15 Ekim 2014, http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2014/10/15/abd-putini-petrolle-vuruyor#, Erişim Tarihi: 11.05.2015.

"Active Engagement, Modern Defence", *Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads*

of State and Government in Lisbon, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm, Erişim Tarihi: 02.03.2014.

"Basic Facts", http://www.odkb.gov.ru/start/index_aengl.htm, Erişim Tarihi:11.10.2014.

"Bilgi Teknolojisi Savaşı ve Riskler", http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=56&sayfa=64 (20.08.2013).

"Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye", http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa, Erişim: 07.03.2014.

"Blackwater'ın 4 'güvenlik görevlisi' suçlu bulundu", *Habertürk,* 14 Nisan 2015, http://www.haberturk.com/dunya/haber/1065542-blackwaterin-4-guvenlik-gorevlisi-suclu-bulundu, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2015.

"Bölge", http://www.cografya.gen.tr/sozluk/bolge.htm, Erişim Tarihi: 11.10.2014.

"Bucharest Summit Declaration", http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm, Erişim Tarihi: 10.02.2014.

"Chicago Summit Declaration", 20 Mayıs 2012, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease, Erişim Tarihi: 10.12.2013.

"En Çok Silah Süper Güçlerde", http://www.aljazeera.com.tr/haber/en-cok-silah-super-guclerde, Erişim Tarihi: 12.01.2014.

"EU Council wants to widen definition of Terrorism and…", http://www.statewatch.org/news/2001/oct/08counterr.htm, Erişim Tarihi: 01.04.2014.

"Filistin Meselesi ve Birleşmiş Milletler", http://www.unicankara.org.tr/filistin/2.html, Erişim Tarihi: 23.01.2015.

"History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina", http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm, Erişim Tarihi: 11.03.2014.

"History of the United Nations", http://www.un.org/en/aboutun/history/index.shtml, Erişim Tarihi: 07.03.2014.

"History of the United Nations", https://www.un.org/en/aboutun/history/, Erişim Tarihi: 01.12.2013.

"Hubris (Kibir) Sendromu Nedir?", http://populerpsikoloji.com/news-detail?id=84, Erişim Tarihi: 05.08.2014.

"Lapses in Afghan soldier screening allowed ISAF troop killers in: NATO", *Tribune,* 03 Nisan 2012, http://tribune.com.pk/story/358891/lapses-in-afghan-soldier-screening-allowed-isaf-troop-killers-in-nato/, Erişim Tarihi: 12.03.2014.

"NATO and Cyber Defence", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_78170.htm?, Erişim Tarihi: 01.03.2014.

"NATO Strategy Documents1949-1969", http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf, Erişim Tarihi: 29.01.2015.

"NATO warship disrupts pirate attack group in Gulf of Aden", http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_81973.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi 12.03.2014.

"NATO'dan Rusya'ya Gözdağı", *Cumhuriyet,* 06 Şubat 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/208407/NATO_dan_Rusya_ya_gozdagi.html, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2015.

"NATO'dan Ukrayna'ya Destek Mesajı, Rusya'ya Kınama", *EurActiv,* 14 Mayıs 2015, http://www.euractiv.com.tr/politika-000110/article/natodan-ukraynaya-destek-mesaji-rusyaya-kinama-031548, Erişim Tarihi: 18.05.2015.

"NATO'nun Yeni Stratejik Kavramı", http://www.nato.int/strategic-concept/, Erişim Tarihi: 19.02.2015.

"Operation Big-Lift", http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_26590.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi: 30.01.2015.

"Ölümcül Ebola virüsü hakkında bilmeniz gereken 10 şey", *Milliyet Gazetesi,* 30.09.2014, http://www.milliyet.com.tr/olumcul-ebola-virusu-hakkinda/dunya/detay/1948145/default.htm, Erişim Tarihi: 02.10.2014.

"Pirates anchor hijacked supertanker off Somalia coast", *The Guardian,* 18 Kasım 2008, http://www.theguardian.com/world/2008/nov/18/somalia-oil, Erişim Tarihi: 21 Mart 2014.

"Rusya Sınırına NATO Askeri", *Cumhuriyet,* 05 Şubat 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/207855/Rusya_sinirina_NATO_askeri.html, Erişim Tarihi. 11 Mayıs 2015.

"Rusya'ya Yaptırımlar Başlıyor", *Deutsche Welle,* 11 Eylül 2014, http://www.dw.de/rusyaya-yapt%C4%B1r%C4%B1mlar-ba%C5%9Fl%C4%B1yor/a-17915127, Erişim Tarihi: 11.05.2015.

"Security Council Demands Iran Suspend Uranium Enrichment by 31 August, or Face Possible Economic, Diplomatic Sanctions", *UN Resolution: 1696,* 2006, http://www.un.org/press/en/2006/sc8792.doc.htm, Erişim Tarihi: 11.03.2015.

"Üç Soğuk Savaşçı", http://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/turkish/special.html, Erişim Tarihi: 21.01.2015.

61.Hükümet Programı, Okunma Tarihi: 13 Temmuz 2011, *Resmi Gazete,* Sayı: 27997, 17 Temmuz 2011, Karar No:998, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110717-1.htm, Erişim Tarihi: 11.11.2013.

7 bin askerin dağılımı için bkz.: "SFOR Organization", http://www.nato.int/sfor/organisation/sfororg.htm, Erişim Tarihi: 11.03.2014.

Allied Joint Doctrine (AJP-01-D), 2010. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/33694/AJP01D.pdf, Erişim Tarihi: 10.04.2014.

Carlo Masala, "Artan Beklentiler", *NATO Dergisi,* http://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/art1.html, Erişim Tarihi: 19.02.2015.

Charter of The United Nations, San Francisco, 1945, https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf, Erişim Tarihi: 12 Mart 2014.

Charter of The United Nations, San Francisco, 1945, https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf, Erişim Tarihi: 12 Mart 2014.

Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, "Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti'nin Geçirdiği Evreler", *Bilgesam,* 22 Aralık 2010, http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-nato-stratejik-konsepti%E2%80%99nin-gecirdigi-evreler/#.VFaVWTSsXQA, Erişim Tarihi: 11.07.2014.

Emine Akçadağ, "NATO'nun 2014 Galler Zirvesi Üzerine", http://www.bilgesam.org/incele/1774/-nato%E2%80%99nun-2014-galler-zirvesi-uzerine/#.VAwqCMJ_vQA, Erişim Tarihi: 07 Eylül 2014.

Enis Şenerdem, "Rusya'da Kriz Türkiye'nin de Kapısını Çalar mı?", *BBC Türkçe,* 4 Aralık 2014, http://www.bbc.co.uk/turkce/ekonomi/2014/12/141204_rusya_ekonomik_risk_turkiye, Erişim Tarihi: 11.05.2015.

Eser Karakaş, "Neocon'ların şaşırtıcı benzerliği", *Zaman Gazetesi,* 5 Aralık 2013, http://www.zaman.com.tr/yorum_neoconlarin-sasirtici-benzerligi_2177637.html, Erişim Tarihi: 14.02.2015.

Federica Cocco, "NATO Summit: Which members are not pulling their weight with defence spending", *Mirror,* 03 Eylül 2014, http://www.mirror.co.uk/news/ampp3d/nato-summit-members-not-pulling-4156751, Erişim Tarihi: 19.08.2014.

Federica Cocco, "NATO Summit: Which members are not pulling their weight with defence spending", *Mirror,* 03 Eylül 2014,

http://www.mirror.co.uk/news/ampp3d/nato-summit-members-not-pulling-4156751, Erişim Tarihi: 19.08.2014.

Geoffrey Wheatcroft, "Who Needs NATO", *The New York Times,* 15 June 2011, http://www.nytimes.com/2011/06/16/opinion/16iht-edwheatcroft16.html?pagewanted=all&_r=0, Erişim Tarihi: 20.08.2014.

Gülnur Aybet, "Yeni bir Transatlantik Fikir Birliği", *NATO Dergisi,* 2004, http://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/turkish/art1.html, Erişim Tarihi: 11.03.2015.

Güncel Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 10.10.2014.

http://archives.nato.int/nato-nuclear-planning-group;isad; Erişim Tarihi: 29.01.2015.

http://merkezstrateji.com/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

http://setav.org/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

http://spartacus-educational.com/USAacheson.htm, Erişim Tarihi: 11.03.2015.

http://www.bilgesam.org/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

http://www.biography.com/people/che-guevara-9322774, Erişim Tarihi: 19.02.2015.

http://www.britannica.com/EBchecked/topic/56027/Fulgencio-Batista, Erişim Tarihi: 23.01.2015.

http://www.byegm.gov.tr/turkce/dunya-basini, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

http://www.chathamhouse.org/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

http://www.coldwar.org/articles/80s/SDI-StarWars.asp, Erişim Tarihi: 09.02.2015

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/missionPress/files/100121%20Factsheet%20EUFOR%20Althea%20-%20version%2020_EN.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2014.

http://www.crisisgroup.org/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

http://www.history.com/topics/cold-war/fidel-castro, Erişim Tarihi: 24.02.2015.

http://www.jstor.org/, Erişim Tarihi: 04.01.2015.

http://www.kas.de/tuerkei/tr/about/konrad_adenauer/, Erişim Tarihi: 11.02.2015.

http://www.larouchepub.com/eiw/public/1986/eirv13n06-19860207/eirv13n06-19860207_046-soviets_in_landmark_military_exe.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2015.

http://www.nato.int/cps/en/natohq/68238.htm, Erişim Tarihi: 04.02.2015.

http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_119420.htm?, Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015.

http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c520225a.htm, Erişim Tarihi: 30.01.2015.

http://www.nato.int/kfor/docu/docs/pdf/mta.pdf, 5 Eylül 2013.

http://www.rand.org/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

http://www.sciencedirect.com/, Erişim Tarihi: 04.01.2015.

http://www.strategypage.com/on_point/20131105222327.aspx, Erişim Tarihi: 14.02.2015.

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/215(1965), Erişim Tarihi: 12.03.2015.

http://www.un.org/ga/president/60/office/president.html, Erişim Tarihi: 11.01.2015.

http://www.unicankara.org.tr/fb/polis.html, Erişim Tarihi: 19.02.2015.

http://www.unicankara.org.tr/today/2.html#2h, Erişim Tarihi: 14.02.2015.

http://www.unicankara.org.tr/today/2.html#2h, Erişim Tarihi: 14.02.2015.

http://www.unicankara.org.tr/today/2.html#2h, Erişim Tarihi: 14.02.2015.

http://www.unicankara.org.tr/v2/pages/kisaca-birlesmis-milletler.php#.VQW59dKsXQAi, Erişim Tarihi: 22.01.2015.

http://www.usak.org.tr/, Erişim Tarihi: 01.12.2014.

http://www.winstonchurchill.org/the-life-of-churchill/life, Erişim Tarihi: 01.03.2015.

https://history.state.gov/milestones/1953-1960/warsaw-treaty, Erişim Tarihi: 14.09.2014.

https://www.whitehouse.gov/1600/presidents/johnfkennedy, Erişim Tarihi: 11.01.2015.

İlber Ortaylı, "Sovyetler'in Kruşçev Dönemi", *Milliyet Gazetesi,* 12 Ekim 2014, http://www.milliyet.com.tr/sovyetler-in-kruscev-donemi/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/12.10.2014/1953184/default.htm, Erişim Tarihi: 31.10.2014.

Jamie Doward, "How a Nato war game took the world to brink of nuclear disaster", *The Guardian,* 2 Kasım 2013, http://www.theguardian.com/uk-news/2013/nov/02/nato-war-game-nuclear-disaster, Erişim Tarihi: 11.03.2015.

Kader Özlem, "Avrupa'da Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci ve NATO-AB-Türkiye İlişkileri Açısından Analizi", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi,* 07 Ocak 2009, http://www.turansam.org/makale.php?id=251, Erişim Tarihi: 06.06.2015.

Lord Ismay, "Increase in Strength", *NATO the first five years 1949-1954,* http://www.nato.int/archives/1st5years/chapters/9.htm, Erişim Tarihi: 29.01.2015.

NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı, Antalya, Türkiye, 13-14 Mayıs 2015, http://www.mfa.gov.tr/nato-disisleri-bakanlari-toplantisi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2015.

NATO Summit Meetings, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50115.htm, Erişim Tarihi: 10.10.2014.

Özdemir Akbal, "ABD'nin Irak Politikası ve IŞİD", *21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü,* 07 Temmuz 2014, http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2014/07/07/7691/abdnin-irak-politikasi-ve-isid, Erişim Tarihi: 11.05.2015.

Parmy Olson, "We Are Anonymous: Inside the Hacker World of Lulzsec, Anonymous and the Global Cyber Insurgency", *The Guardian,* 18 Ağustos 2013, http://www.theguardian.com/technology/2013/aug/18/we-are-anonymous-parmy-olson-review, Erişim Tarihi: 22.09.2014.

Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020, 20 Mayıs 2012, http://www.nato.int/cps/tr/natolive/official_texts_87594.htm, Erişim Tarihi: 10.12.2013.

United Nations Security Council, *Resolution 1244 (1999)*, s.1-8, http://unscr.com/en/resolutions/doc/1244, Erişim Tarihi: 12 Mart 2014.

United Nations Security Council, *Resolution 1386 (2001)*, s.1-3, http://unscr.com/en/resolutions/doc/1386, Erişim Tarihi: 21 Şubat 2014.

United Nations Security Council, *Resolution 1970 (2011)*, s.1-10, http://unscr.com/en/resolutions/doc/1970, Erişim Tarihi: 14.03.2014.

United Nations Security Council, *Resolution 1973 (2011)*, s.1-8, http://unscr.com/en/resolutions/1973, Erişim Tarihi: 14.03.2014.

United Nations Security Council, *Resolution 781 (1992)*, s.1-2, http://unscr.com/en/resolutions/doc/781, Erişim Tarihi: 11.03.2014.

United Nations Security Council, *Resolution 787 (1992)*, s.1-5, http://unscr.com/en/resolutions/doc/787, Erişim Tarihi: 11.03.2014.

Winston S. Churchill, "Iron Curtain Speech", 5 Mart 1946**:** http://www.fordham.edu/halsall/mod/churchill-iron.asp, Erişim Tarihi: 01.12.2013.

Yeni Stratejik Kavram, http://www.natolibguides.info/nsc, Erişim Tarihi: 21.08.2014.

C.Mülakatlar

Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER 25 Kasım 2014

Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY 27 Kasım 2014

Yrd. Doç. Dr. Gizem BİLGİN AYTAÇ 27 Kasım 2014

Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN 02 Aralık 2014

Doç. Dr. Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE 11 Aralık 2014

Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK 14 Ocak 2015

Prof. Dr. Serhat GÜVENÇ 23 Ocak 2015

EK-I

∗Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER ile 25 Kasım 2014'te İstanbul Arel Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakatın tam metnidir.

Güngör ŞAHİN: Uluslararası sistemde Soğuk Savaş sonrası *tehditler neler, güvenlik aktörleri kimlerdir*?

Uğur ÖZGÖKER: Soğuk Savaş, biz bitiş tarihi olarak, 9 Kasım'ı 10 Kasım'a bağlayan gece, 1989 Berlin Duvarının çöküşü olarak kabul ediyoruz. Tabi bazı kaynaklar, fiilen 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Varşova Paktı'nın kendini feshetmesi ve COMECON'un dağılması olarak da Soğuk Savaş'ı noktalamak eğilimindedir. Biz ikisinin ortasını alalım, 1990 diyelim. Soğuk Savaş'ın başlangıcı için bazı teorisyenler sıcak savaşın bittiği 1945 yılı, bazıları 1946'da Churchill'in "Demir Perde" söylemi ve bazıları da 1947 Truman Doktriniyle ilgili tarih göstermektedirler. Biz buna 1945 deyip diğerini 1990 olarak almıştık zaten, Soğuk Savaş'ın 45 yıl sürdüğünü ileri sürebiliriz.

Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistem "İki Kutuplu Sistem" olarak adlandırılmaktadır. Bunun da 1945-1970 dönemi "Sıkı İki Kutuplu Sistem", 1970'ten 1990'a kadar olan da "Gevşek İki Kutuplu Sistem" olarak sınıflandırılma eğilimindedir. Aslına bakarsanız Soğuk Savaş'ın "pik" noktası yani en üst noktası Küba Füzeler Bunalımıdır yani 1962'dir. 1962'de Soğuk Savaş, bir nükleer savaşa dönmek üzereyken bir şekilde durdurulmuştur. Kennedy ile Kruşçev'in görüşmesiyle Nükleer Savaş çıkmamıştır. Ama ikisi de bu durumu hayatıyla ve iktidarıyla ödemişlerdir. İki ülkenin de derin devleti, bu aktörleri ortadan kaldırmıştır.

1970'ten sonra Soğuk Savaş'ın "Gevşek İki Kutuplu Sisteme" geçişinin temelinde AGİK'in kurulması önemli rol oynamıştır. 1970 yılında başlayan, konferanslar sonrasında 1975'te sona eren AGİK olayı yani Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı, Helsinki Nihai Sürecinin imzalanmasıyla bir dönüm noktası olmuştur. AGİK imzalanmakla birlikte Doğu Bloku ülkeleri Batı Bloku ülkelerini Batı Bloku ülkeleri Doğu Bloku ülkelerini tanımış oldu.

Soğuk Savaş dönemindeki tehditler malumdur. Soğuk Savaş sonrası dönemdeki tehditlerin aslında neler olduğu, NATO'nun 1991'de yaptığı zirve sonucunda açıklanan Yeni Stratejik Konseptinde belirlenmiştir. Burada tehdit olarak da ''alan dışı'' tehditler, yani Kuzey Atlantik Bölgesi dışındaki tehditler kabul edilmiştir. Komünizmin yerine bu sefer uluslararası terörizm, insan kaçakçılığı, mikro milliyetçilik, İslami (Dini) fundementalizm ve eski adıyla ulusal kurtuluş hareketleri dediğimiz bölücü, yıkıcı terör örgütleri, tedhiş örgütleri de uluslararası yeni tehdit olarak NATO bölgesine kabul edilmiştir. Tabi NATO'nun ''alan dışı'' yani Kuzey Atlantik bölgesinin dışında da kullanılması onay görmüştür. Örneğin Kuveyt, Katar, Birinci Körfez Krizi, sonradan Afganistan, vs…

Güvenlik aktörleri kimler olmuştur? Bu döneme Pax-Americana deniyor, bir kısmı buna Amerikan emperyalizmi diyor, bir kısmı Amerikan barışı ya da Amerikan İmparatorluğu diyenler de var. Güvenlik aktörleri olarak da Amerika'nın liderliğini yaptığı NATO ve yine Amerika'nın istediği ölçüde BM… BM bir aktör ama 2000'lerin ortalarına kadar… Sonrasında Amerika'nın yanında, Rusya Federasyonu yeniden bir güç olunca (doğalgaz ve petrol fiyatlarının artması, Sovyetler Birliği'nde kalan borçların tasfiyesi, kendi içyapısını düzeltmesinden sonra) artık BM de eskisi gibi başat aktör olamıyor. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, Birinci Körfez Savaşı'nda BM Güvenlik Konseyi'nden oy birliğiyle karar çıkartıp Saddam'ı Kuveyt'ten atabilmişti; ama şimdi Beşar Esad'a karşı veya diğer başka durumlarda artık karar çıkartamıyor. Rusya Federasyonu vetosunu koyuyor, Çin vetosunu koyuyor. Güvenlik aktörleri daha da çeşitlendi. Yani BM güvenlik aktörü fakat Soğuk Savaş dönemindeki gibi efektif değil, nihayetinde güvenlik aktörleri olarak ABD ve NATO'yu görebiliriz.

Güngör ŞAHİN: Soğuk Savaş sonrasında uluslararası *güvenlik konuları ve aktörlerini en fazla etkileyen teori hangisidir*?

Uğur ÖZGÖKER: Ben bu dersi veren biri olarak tarafım. Ben hep uluslararası ilişkileri realizm üzerinden okuyorum. Akademisyen septik olur ama ben tüm olayları Birinci Körfez, Kosova, Bosna-Hersek, İkinci Körfez, Afganistan her şeyi realizmle çok rahat açıklayabiliyorum. Master derslerimde de dikkati çeken durum, öğrencilerimize Doğu Ukrayna, Kırım, Osetya, Gürcistan, meselelerini

açıklayın dediğimizde; teoriler ışığında çok farklı ve doğrulanabilir cevaplar alabiliyorum. Hatta feminist teori, eleştirel teori, çevrecilik, liberal teori ile açıklayın dediğimde bile… Çok güzel feminist teoriyle açıklanan Bosna Savaşı çıktı mesela. Ama burada akademik olarak düşündüğümüzde Soğuk Savaş sonrası dönemini açıklayan teori aslında Neo-liberalizm'dir, realizm değil. 1990-2010 arasını ben Neo-liberalizm ile ilişkilendiriyorum. Neo-liberalizme bakıyorsunuz, realizmden almış oluyor, eski liberalizmin üzerine koymuş oluyor. Uluslararası örgütlerin girmesi yani soft-power'ın oyuna dâhil olması gibi, yani birbirlerinden bir şeyler alması gibi.

Güngör ŞAHİN: Soğuk Savaş sizce sona erdi mi?

Uğur ÖZGÖKER: Sona ermişti ama yeniden başladı. 11 Eylül 2001 bir kırılma noktasıdır ama kırılmasına rağmen büyük bir etki yaratmadı. Esas olarak 2008'i görüyorum, yani Gürcistan'ın Güney Osetya'ya girmesi, Rusya Federasyonu'nun da Gürcistan'ı işgal etmesi ve Amerikan birliklerinin Gürcistan limanlarına gelmesi…2008'de Soğuk Savaş yeniden başladı diye değerlendiriyorum. Ukrayna Krizi de bunun devamıdır. İlk Gürcistan'da başladı, çatlak orada oldu, sonra Ukrayna'ya yol açtı. Kırım, Doğu Ukrayna şimdi Moldovya'ya sıçrayacak, orada da Rus azınlık var. Yavaştan belki de Gagavuzya'ya da gidebilecektir, bir domino etkisi yaratacaktır. Zaten 2008'de NATO genişlerken Makedonya, Ukrayna ve Gürcistan olarak öngörülmüştü. Makedonya girdi, Ukrayna ve Gürcistan için Rusya Federasyonu "casus belli" dedi. Eğer bunları alırsanız harp nedenidir, bu benim içime girmiş bir hançerdir, ben savaş açarım dedi. Orayı alamadı Amerika, onun için Soğuk Savaş yeniden 2008'de başlamıştır diyorum. Aslında 2008'de sıcak savaş başladı Rusya Federasyonu gitti Gürcistan'ı işgal etti, Tiflis'e kadar girdi. Amerika Montrö'ye aykırı olarak bütün gemilerini geçirdi, Rus gemilerinin yanına demirledi. Gürcistan'da, Ukrayna'da uçaklar, helikopterler düştü, yani görüldüğü üzere Soğuk değil sıcak bir savaş, bölgesel bir savaştı.

Güngör ŞAHİN: NATO Yeni Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, 14 Kasım 2014'te Alman Bild Gazetesi'ne, Rusya Federasyonu'nun *"Avrupa'daki değerlere dayalı güvenlik mimarisinin altını oyduğunu"* söyledi; bunu ne kadar doğru buluyorsunuz? Sizce *Yeni Soğuk Savaş mı başlıyor*?

Uğur ÖZGÖKER: Aynen kabul ediyorum ve başladı diyorum.

Güngör ŞAHİN: Soğuk Savaş sonrasını Pax Americana olarak kabul edebilir miyiz? Bu dönemde NATO'nun rolü nedir?

Uğur ÖZGÖKER: Ben öyle kabul ediyorum. Ama buna Amerikan imparatorluğu da diyorlar. Yani Amerika, emperyal niyetlerini bu kisve altında gerçekleştiriyor iddiasında bulunuyorlar. Zaten Osmanlı için de, İngilizler için de bunu diyorlardı, ama kötü anlamda… Amerika için de bunu diyorlar ve ben dahil çoğunluğu uluslararası ilişkiler çalışanlar… Burada NATO'nun rolüne gelince bence NATO, burada Amerika'nın bir aracıdır. Amerika'nın uydusudur. Ya da silahı, tetikçisidir. Amerika'nın kullandığı bir alettir. Amerika'nın dünya egemenliği için amacı var, Pax-Americana o demek zaten diyoruz. Amerikan imparatorluğu için çalışıyor ve NATO'yu da bunun için kullanıyor.

Güngör ŞAHİN: NATO, Batı'nın ve ABD'nin bir hegemonya aracı mı yoksa Uluslararası Barış için önemli bir örgüt müdür? NATO ve diğer Batılı örgütler, sizce kendi doğrusunu değişimci bir biçimde yaymakta mıdır?

Uğur ÖZGÖKER: Kısmen hegemonya aracı olmakla birlikte kısmen de uluslararası barış için önemlidir. Ama bu birbirine alternatif değil.

Güngör ŞAHİN: NATO ve diğer batılı örgütler sizce, kendi doğrusunu değişimci bir şekilde yaymakta mıdır yani NATO sürekli dönüşerek kendi değerlerini diğer bölgelerde bir şekilde Batının değerlerini yaymakta mıdır?

Uğur ÖZGÖKER: Evet kabul ediyoruz. Sadece NATO değil bu işi yapan; AGİT, AB, NAFTA ve APEC de bunu yapıyor. Yani dünyadaki sistemin, Küreselleşme ile birlikte, serbest piyasa ve serbest rekabete dayanan, bireylerin özgürlüğüne dayanan bireysel mülkiyete dayanan, iktisadi, siyasi ve sosyal sistemin bütün dünyaya yayıldığını görüyoruz. NATO da bunların bir aracıdır. ABD ve Batı'nın kullandığı şeylerden biridir. Bu askeri kısmıdır, tetikçi kısmıdır, AB, OECD ve BM'nin ihtisas kuruluşları, ekonomik ve sosyal kısmıdır.

Güngör ŞAHİN: Uluslararası terörizm, Küreselleşmeye bir başkaldırı mıdır?

Uğur ÖZGÖKER: Başkaldırılardan sadece bir tanesidir. Küreselleşmeye birçok başkaldırı vardır, Sivil İtaatsizlik vardır. Mesela Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) toplantılarının karşısında Amerika'nın önde gelen sendikaları vardır. Hiç terörist aktivitede bulunmuyorlar, sivil itaatsizlik yani, siyaset bilimde yeri vardır. Mahatma Gandhi'den çıkan olagelenin kurallarına uymamak… Diyorlar ki DTÖ çerçevesinde Meksika'dan gelecek malları boykot ediyoruz, almıyoruz, bu kadar basit. Çin'den ithal edilecek şeylerin alımını yasaklıyoruz, ucuz işçi gelmesine karşıyız. NAFTA çerçevesinde Meksika'dan işçi geliyor, ABD'deki işçi işini kaybediyor ya da yarı fiyatına razı olmak zorunda kalıyor. ABD'li 3000 dolar alırken, Meksikalı 300 dolara fit. NAFTA çerçevesinde, DTÖ çerçevesinde üretim faktörlerinin serbest dolaşımı var. Ne oluyor? Ya ABD'li işçi işini kaybediyor ya da düşük ücrete razı oluyor. Aynı şekilde mallar geliyor; Çin'den geliyor, Meksika'dan geliyor, Güney Amerika'dan geliyor, yarı fiyatına, üçte bir fiyatına Amerikalı satın alıyor, sanayici bu sefer başkaldırıyor. Yani uluslararası terörizm küreselleşmeye bir başkaldırıdır ama sadece bir tanesidir. Hatta en önemlilerinden değil en zayıflarından birisidir.

Güngör ŞAHİN: NATO'nun Galler Zirvesi sonucu doğu sınırlarının güvenliğini sağlamak için oluşturmaya başladığı yeni "Süratli Reaksiyon Kuvvetlerini" nasıl değerlendiriyorsunuz?

Uğur ÖZGÖKER: Rapid Force, gerekli, geç kalınmış bir şeydir. Şu anda Ukrayna'da ayaklanmacılara, Ukrayna'dan ayrılıp Rusya Federasyonu'na katılmak isteyenlere karşı Ukrayna'nın ordusu yetmiyor. Çünkü Rusya Federasyonu, ayaklanmacıları komşusu olduğu için silah ve diğer bakımlardan destekleyebiliyor. Ancak ayaklanmacıların oluşturduğu bir yapı yahut düzenli bir ordu olmadığı için buna karşılık Rapid Force gibi bir kuruluşla hareket etmek daha doğru olacaktır. Para-militer güçler ile düzenli ordu savaşınca da sivil hedefler vuruluyor, ondan sonra da dünya ayağa kalkıyor. Bunun için bu Rapid Force teşkilatının Ukrayna'ya yardımcı olması gerekir.

Ancak her şeyden de önemlisi, bana kalırsa Amerika risk alıp 2008'de Ukrayna ve Gürcistan'ı alacaktı NATO'ya… ABD o riski alamadı mı, almak istemedi mi? Batılı müttefikleri mi karşı çıktı, onu bilemiyorum. O zaman Rusya

Federasyonu "casus belli" dedi. Savaş nedenidir şeklinde karşı çıktı, Batı geri adım attı. Batı'ya rağmen Amerika, Ukrayna ve Gürcistan'ı alabilir miydi NATO'ya? Alabilirdi bence… NATO'nun eninde sonunda patronu ABD'dir. Bu durumdan Baltık ülkeleri çok korkmuştu. Baltık ülkeleri hala çok korkuyor, her an buraya Rus askeri girebilir ve bir-iki saat içinde de tamamını teslim alabilir. Letonya, Litvanya ve Estonya'da Rusya Federasyonu'na karşı direnecek kimse yok… Dolayısıyla Rusya Federasyonu'nu kızdırmama, yatıştırma politikası izlendi. Casus belli demesiyle de ne olmuş oldu? Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliği durmuş oldu. O zaman alsalardı bugün bu olaylar olmazdı ne Kırım bölünürdü ne de Doğu Ukrayna'da bu olaylar olurdu. Ne Abhazya bölünürdü ne Osetya giderdi.

NATO'nun genişlemesi ayrıca Türkiye'nin de menfaatinedir. Çünkü son 350-400 yıldır savaşımız hep Rusya Federasyonu ile olmuş; 17 kere savaşmışız, 15'ini kaybetmişiz. Rusya Federasyonu'nun devamlı sıcak denizlere inme politikası ve Ortodokslara ulaşma gayreti var... Biz mesela Rus Çarlığı içindeki Müslüman ve Türklere yönelik bir politika üretmemişiz. Yapanlara Turancı, Irkçı falan demişler ama onlar Slavcılık politikasını yapmış. Pan-Slavizmle, Hitler'in, Mussolini'nin veya Stalin'in politikaları arasında bir fark yok ki. Onun için bizde Pan-Turanizm, Pan-Türkçülük hareketlerini desteklememiz lazım, bu yüzden bakın bunlar hep bastırılmıştır. Enver Paşalar bunu yaptı ama onlar da başarısız oldu. Konjonktür müsait değildi. Buna karşılık bizim de Rusya Federasyonu'na karşı böyle bir şey yapmamız gerekirdi, bunu yapamıyorsak, kapasitemiz yetmiyorsa, bunu Batı ile birlikte yapacağız, yani NATO ve AB ile… AB ile ekonomik kanaldan, çünkü ECO var orada KEİÖ var. Bunlarla AB'nin özel anlaşmaları bulunmaktadır. AB, Türkiye üzerinden Orta Asya'ya açılabilir. Sonrasında NATO üzerinden de askeri ve stratejik ilişki kurulabilir, yani Türkiye burada tavrını zaten eskiden beri almıştır, düşman karşısında olduğu için. Başka bir alternatifi de yoktu, doğru da yaptı, Batı alternatifiyle… Bugün için de yapılması gereken şey, Batı ve ABD ile daha çok stratejik ve ikili ittifaklara girmektir. Belki İngiltere ve diğer Avrupa ülkeleri NATO'da Ukrayna'yı istemiyorlar, Türkiye'yi de istememişlerdi. 1952'ye kadar Türkiye'yi de istemediler, yani Türkiye girerse, Sovyetler Birliği direk komşumuz olacak ve biz de savaşa gireceğiz diye. İlaveten Türkiye'nin büyük sınırı o zamanki

Sovyetler Birliğiyle… O zaman ne yapacak ABD bütün askeri yardımı, yığınağı Türkiye'ye kaydıracak. Şimdi de ikili bir müttefiklik kurulabilir, askeri işbirliği yapılabilir. Çok taraflı da olabilir. ABD, İngiltere, Türkiye, belki İspanya da katılabilir bu işbirliğine, Ukrayna ve Gürcistan da… Yani NATO'ya giremese bile böyle yeni bir teşkilatlanma yapılabilir. Sonradan bu teşkilat NATO'ya entegre edilebilir. Çünkü NATO ülkelerinden bazıları özellikle Polonya ve Baltık ülkeleri, fevkalade korkuyorlar Rusya Federasyonu'ndan. Dolayısıyla Rusya Federasyonu'nu kızdırmama, yatıştırma politikası ama nereye kadar? Rusya Federasyonu'nun artık durdurulması lazım ve Rusya Federasyonu bize coğrafyanın bir sorunu, yani Türk düşmanlığı falan diyemiyoruz, bu coğrafyada Perulular olsa Perulların düşmanı olacaklardı. Rusya Federasyonu, bu coğrafyada kuzeyde sıkışmış, sıcak denize inecek, 1830'larda İran Şahını yendi, bizi yendi, Yaş Antlaşmasıyla, Karadeniz'e geldi, İstanbul'a kadar gelecekti, Komünizm çıktı bu kadar basit. Rusya Federasyonu'nun kuzeye atılması lazım…

EK-II

*****Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY ve Yrd. Doç. Dr. Gizem BİLGİN AYTAÇ ile 27 Kasım 2014'te İstanbul Üniversitesi'nde yapılan mülakattan alınmıştır.

Güngör ŞAHİN: Uluslararası sistemde Soğuk Savaş ve sonrasında tehditler neler, güvenlik aktörleri kimlerdir? Ayrıca Soğuk Savaş sonrasında uluslararası güvenlik konuları ve aktörlerini en fazla etkileyen teori hangisidir?

Burak S. GÜLBOY: Şu an karşınızda iki tane hoca var, biri realist, diğeri eleştirel çalışıyor; bu bakımdan çok şanslısınız. Dolayısıyla Gizem hoca ile benim söyleyeceklerim farklı olacaktır. Soğuk Savaş sonrasında tehditler neler dediğiniz zaman ilkin devlet bazında bakmak gerekiyor. 1990 sonrası dönemde yapılan tanımlamalarda biraz da Fukuyamacı mantıkla, Amerika'nın bu işi getirdiği yer öyle muhteşem bir yerdi ki bundan böyle devletler artık birbirleriyle savaşmayacaktı. Bunun yerine devletlerin egemenlik alanlarında oluşmuş problemleri uluslararası bir uzlaşma içinde çözüme götürecek bir yapılanma düşünülüyordu. Burada akademik hiyerarşi de devam ediyor. Bu tanımlama, 1990'lar çizgisinde, Amerika'nın liderliğiyle belirlenmiş bir genel düşünüşe dönüşmüştü. Çünkü gelinen noktada en yetkin devlet Amerika olarak gözükmekteydi. Amerikalıların bu dönemde arz etmiş olduğu *"failed state"* (başarısız devlet) kavramı, egemen tanımını ve sınır içi egemen tanımında sorun yaşayan birimleri sisteme yeniden kazandıracak bir uluslararası müdahale şeklini benimsetmeye uğraşmaktaydı. Müdahale demek istemiyorum ama aslında bu müdahale iyi niyet taşıyor. Hatta "iyi niyet taşıyor" gözüküyor çünkü en azından sistemdeki açıkları kapamak için böyle bir müdahale düşünülmekteydi. Fakat bu da şöyle bir sonuç getirdi: Batı'nın uluslararası ilişkilerde ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra muğlak olarak bıraktığı savaş kavramını yeni bir tanıma doğru itekledi. Buna göre artık devletler birbirleriyle savaşmak yerine, egemenlik alanlarındaki sorunları halledecek olan yeni bir tür askeri yapılanma için savaşı yeniden tanımlamaya giriştiler. Ama bu kavram tam bir Batı kavramı oldu. Batı'nın sonrasında *"responsibility to protect"* dediğimiz sürece de çevirdiği bu müdahale biçimi ilk başta hakikaten ideal gibi gözüküyordu. Örneğin Birinci Irak Savaşı, şunu temsil etmekteydi: *"Kuveyt'in Irak tarafından işgal edilmesi, sonra da bu küçük sistemsel sorunun uluslararası müdahale ile halledilmesi"*. Sonradan başarısız

devletlere yapılan Somali müdahalesi gibi, 1995'te Yugoslavya'nın dağınık haline yapılan müdahale gibi müdahaleler, şunu göstermektedir: Batı'nın uluslararası müdahale niyetinin mümkün olduğunda, Helsinki sürecinden gelen insan haklarının *"öne çıkarılması"*dır. Bir başka deyişle, söz konusu müdahaleler, devletlerin sözleşmeler içinde insanlara verdikleri hakları yerine getirip getirmedikleri çerçevesinde ve demokratik barış teorisine atıf yapan bir tanımlama içinde gerçekleşti. Bu yeni savaş biçiminde, Batı kendi örgütlerini buna göre dönüştürmeye çalıştı mesela NATO'nun alan genişlemesi gibi… Bunlar 1990'larda tartışmaya açıldı. Başarı ve başarısızlık durumu kişiden kişiye göre değişir ama şöyle bir görüntü ortaya çıkmıştır. Birinci Irak müdahalesi başarılıydı ama sonrasında başarı oranı düştü. Mesela Somali başarısızdı; Yugoslavya müdahalesi çok geç kalmıştı. Clinton'ın iki başkanlık döneminde de en çok eleştiri aldığı nokta dünya liderliğine soyunduğu ileri sürülen Amerika'ya ulusal çıkarlarından vazgeçmeyen bir politika izlettiği yönünde olmuştur. Tek kutupluluğa doğru çevirdiğiniz bir sistemde; bu tür müdahale açılımlarıyla ortalığa çıkıp herkesi mutlu etmeye çalıştığınız bir süreçte; eğer ulusal çıkarlarınızı aşamıyorsanız, o zaman samimiyetiniz bir süre sonra diğerlerinin de samimiyetsizliğine dönüşmesidir. Yani tekil müdahaleler haline dönmeye başlıyor. Örneğin Somali'de Amerika, 17 askerini kaybettiğinin ertesinde Somali'den çekildiğinde ya da Yugoslavya'ya dört sene bekledikten sonra, bir sürü toplu mezar bulmak için müdahale ettiğinde, buna karşılık Irak'a bir ay sonra müdahale ettiğinizde bu iş problem haline geliyor... Bunu artık uluslararası kamuoyu görüyor ve böyle bir süreçte bu müdahaleler Batı'nın egemenlik alanlarında da yansımalar yaratıp; kararlar sorgulanıyor. Nihayetinde, Batı devletleri ciddi itibar kayıplarına uğradı; ama bunlar içerisinde en fazla Amerika saygınlığını yitirmiş oldu. Amerika bunu nasıl telafi etti? Realist politikalara geri dönerek; o da Bush'un iki dönemine denk geliyor. Orada da tam tersini yapıyorsunuz. Elinizdeki en kuvvetli aracı kendi çıkarlarınızın gösterdiği hedeflere yönlendiriyorsunuz, müdahaleleri buna göre yapıyorsunuz. Artık müdahalelerinizde genelin yararı söz konusu değil ama tanımınız içine zorla bunu koyuyorsunuz. Bu terörle mücadele kavramı oluyor. Tanım olarak Amerika'nın terörü ile Türkiye'nin terörü aynı değil ama siz terörle mücadele ediyorum dediğinizde bilin ki Amerika'nınkini kabul etmek zorunda kalıyorsunuz. Bu aslında Huntington modeline benzedi. Medeniyetler çatışması

tezine dönüştü. Fukuyama'nın bu demokratik barış teorisi tutmayınca yeni bir reel politikaya dönüldü. Akabinde de İkinci Irak müdahalesi geldi. Birincisinde uluslararası örgütlerin kullanımına; BM'nin varlığına dikkat edin; ikincisinde ise bunların olmamasını dikkate alın. İkinci Irak müdahalesini koalisyonla kotarıyorsunuz, meşruiyet yaratmak için koalisyon kuruyorsunuz, yanınıza onu bunu yapıştırmaktır aslında. Ortaya çıkan görüntü, bu sefer tam tersi, daha çatışmacı bir dünyaya yol açıyor. Bu durum doğal olarak güvenlik tanımında da yeni bir değişiklik getiriyor. Ama bu güvenlik tanımı aynı zamanda da şöyle bir şeydir. 1990'larda, bir tane güvenlik tanımı var; sistemi daha sorunsuz hale getirmek üzere… 2000'lerin başındaki güvenlik tanımı ise sistemi daha çatışmacı bir güvenlik içine doğru itiyor. Yani diğeri daha barışçıl bir güvenlik, işbirlikçi bir güvenlik, ikincisi ise daha çatışmacı bir güvenliktir. İkincisinde tanımlarınızı size olan saldırı üzerine yapıyorsunuz, birincisinde ise sistemin sorunları var, bunu yamayalım halledelim diyorsunuz. İlki kolektif bir çalışma gerektiriyor; ikicisinde ise elinizdeki aracı bireysel olarak kullanmaya başlıyorsunuz. Bunu, diğerlerini de zorla katarak diğerlerinin çıkarı haline getirmeye çalışıyorsunuz. Buna zaten bir başka süreçte imparatorluk alanı da deniyor. Bu durum Obama ile beraber değişiyor. Obama; Clinton ile Bush arasında bir yerde kalıyor. Çünkü Amerika'nın hem gücü hem de meşrulukları tükendi. İşte 1990'larla 2000'lerin başında birbirleriyle çelişen iki güvenlik yaklaşımı var. İşbirlikçiden çatışmacıya dönüşüyor.

Gizem BİLGİN AYTAÇ: Burak Hoca'nın dediği gibi bir devletler üzerinden analiz var, bir de devletler dışında bir analiz var. Soğuk Savaş sonrası dönem, aslında 1970'lerden itibaren gelen dönem, savaşın parametresinin değişmesi anlamına geliyor. Devletlerin artık kendi kontrollerindeki ülkelerin üzerinde güvenliklerinin bekasını sağlayacak bir aktör olarak devamlılığı sorgulanmaya başlanıyor. Bunun ilk aşaması Vietnam savaşıyla birlikte ortaya çıktı. 1990'larla birlikte büyük ölçüde ulus-devlet olgusunun parçalanır bir hale gelmesi söz konusudur. Balkanlar'da ve Ortadoğu'da gittikçe daha fazla bölgesel çatışmaların yaşanmasıyla birlikte ulus-devletlere ne oluyor? Sorusu sorulmaya başlandı. "Bu bölgelerdeki insanlar huzursuzlar" duygusu başladı. "Devlet gerçekten güvenliğin tesisini sağlayacak bir araç mı?", aslında 1970'lerden itibaren sorgulanan bir şeydir.

Ya da "kendi üzerinde yaşayan insanların güvenliğini tehdit eden bir olgu haline mi geliyor?", "sadece üzerinde yaşayan insanların güvenliğinin tesisi değil ama aynı zamanda üzerinde yaşayan insanların güvenliğini tehdit eden bir unsur mu?" soruları sorulmaya başlanıyor. Bunu sadece eleştireller değil liberaller de sorguluyor. Bu açıdan 1994'te yayınlanan UNDP Human Security raporu büyük önem arz etmektedir. Bu ilk defa insan güvenliği kavramının uluslararası kamuoyunda ortaya çıkması anlamına geliyor. Bu bütün uluslararası ilişkilerde bir dönüşümü de ifade ediyor. Çünkü burada insani ilkelerin, insani müdahalenin ve insani yaşam prensiplerinin bir temeli atılıyor. Bu, her ne kadar eleştirel teori tarafından kabul edilen bir durum olsa da aslında devlet merkezli bakan ama devletler acaba yeni bir strateji üretebilir penceresinden bakan neo-liberal doktrinin de egemenlik sağlaması demektir. Bu açıdan hangi teorinin aktif olduğu sorunuzun da cevabı olmaktadır: Neo-realizmin değil neo-liberalizmin çok aktif olduğunu düşünüyorum. Bir bakıma da bu durum, klasik idealizmin geri dönüşü ve bir intikamı gibi de görülebilir. Çünkü uzun süre Soğuk Savaş döneminde realist kuram çok etkili olmuştu. Bu noktada yine rasyonel teori üzerinden ama devletlerin aslında bir işbirliği değil de daha çok çatışma alanında ve rekabet alanında mücadele ettiği yönünde bir algı oluşmuşken şimdi neo-liberalizm ile birlikte devletler belirli ilkeler üzerinden egemenliği sağlamak için müdahaleleri uygun görmeye başladılar. Buna göre demokratik ve parlamenter sisteme sahip devletler çatışmazlar; burada demokratik barış teorisine atıf var. Ama ya demokratik değillerse, "o zaman demokrasiyi biz onlara getiririz" gibi algıyla bir müdahaleler alanı ortaya çıkmaya başladı. İki kuramın aslında, realizm ile neo-liberalizmin ilk ortaya çıkıştaki ana ilkeleri bağlamında da birbirinden ayrışmayan temel varsayımları var. Bunların ilki devlet merkezli bakmaları, ikincisi sistemin anarşik-kaotik yapısına vurgu yapmalarıdır. Sadece bunlara getirdikleri çözümler açısından bazı farklılıklar vardır. Neo-liberalizm gittikçe daha fazla bir model dayatmacı bir yapıya dönüşüyor. Yani, o zaman Batı parlamenter sistemleri insani ilkeler belirlesin, bunu yayarken tek aracı devletler olmasın ki bu aktör algısını da değiştiren çok önemli bir şeydir. Çünkü çatışma alanlarına baktığınızda, devletler artık tek aktör değildir. BM, bünyesindeki örgütler, NATO, uluslararası ve hükümetler dışı yapılar, yani NGO'lar, insani yardım kuruluşları, terörist gruplar, ya da terörist grup olarak adlandırılabilecek bağımsızlık

mücadelesi verdiklerini söyleyen örgütler veya çeteler. Bütün bu öğeler, yani doğrudan insanın oluşturduğu ve toplumsal yapıya bürünen her türlü yapı artık doğrudan çatışmanın aktörü hatta barışın da aktörüdür.

Burak S. GÜLBOY: Tabi burada barışı da tırnak içinde belirtmek gerekir. Barış burada çok iyi ilişkiler durumu değildir. Mevcut statüko barış olarak da kabul edilmektedir. Çünkü çatışmanın öbür tarafı da olması gerekir.

Gizem BİLGİN AYTAÇ: Güney Afrika gibi yerlerde gerçek anlamda barıştan söz edilebilir ama Güney Afrika da çok müdahalecidir. Kendi barışını sağlamak için etrafına çok müdahale etmektedir. Çok aktörlü bir yapı var. Tehditler, güvenlik aktörleri ve diğer kavramlar çok değişti. İnsani prensipler, insani yardım ilkeleri üzerinden yeni bir dünya politikası ve bence yeni bir güvenlik politikası ortaya atıldı. Bir de ek olarak Burak Hoca'nın söylediklerine istinaden şunlar özetlenebilir. Somali'de neden başarısız olundu? Neden ABD güven vermiyordu? Güven vermesi mümkün değildi, bu koruma sorumluluğu için de geçerli. Koruma sorumluluğunu siz uluslararası hukukun temel ilkelerine dayandıramıyorsunuz. Yani BM Şartı ve Güvenlik Konseyi hala sizin elinizi kolunuzu bağlayan koşulları ortaya atıyor. Güç kullanma, devletlerin tekelinde ise devletler için bunun kararını kim veriyor? Güvenlik Konseyi veriyor. Güvenlik Konseyi'nde insani müdahale, koruma sorumluluğu denilen bir şartın uluslararası hukuk karşılığı var mı? Hayır yok. Hatta uluslararası koruma sorumluluğu aslında BM'nin tekelini devre dışı bırakmak için ortaya atıldı ama yine de Güvenlik Konseyi kararlarınızı engelliyor. Uluslararası komisyonların ötesine geçen herhangi bir eğilim yok bununla ilgili. Daha sonra Güvenlik Konseyi kararları alınıyor, örneğin uçuş yasağı kararı alınabiliyor. Ama doğrudan "şu ülkeye müdahale" gibi karar alınamıyor. Bunun bir istisnası var. 1999 Kosova müdahalesi, onu da dikkat ederseniz NATO yapıyor, yani BM Barış Gücü veya BM adına bir karar mı? Hayır! Kararı NATO alıyor ve bu durum BM Güvenlik Konseyi'nin devre dışı bırakılması demektir. Ve işte tam da bu noktada aktör değişimi başlıyor.

Burak S. GÜLBOY: Neo-neo diye bir tartışma var zaten. Bu neo-liberal, neo-realizm dediğimiz süreç. 1990'larda başlayan çok yoğun tartışmalardı. Yeni sistemin bu görüşler üstünde nasıl yükseleceği, yeni güvenlik tanımlarının nasıl

olacağı yönündeydi. Gizem Hoca'nın dediği gibi neo-liberalizm çok hâkim ama ikisi de devlet merkezli ve şöyle bir durum var. Örneğin günümüzde aracı kurumlar var, mesela sivil örgütlenmeler var. Gizem Hoca, Irak'ta alan araştırması yapan ender Türk akademisyenlerinden birisidir. Kendisi Irak'ta sivil toplum örgütlerinin barış sürecine katkılarıyla ilgili gözlemler yaptı. Dolayısıyla devletin dışında olan bir alan var. Realizmin bunu açıklaması kolay olmuyor. Neo-liberalizm kendi teorisi içinde bunu demokratik barışla açıklayabilirken son sözün yine devlette olduğunu kabul ederek aslında o da eksik bırakıyor bu alanı. Aslında devlet merkezli olmayan teoriler de var. Baktığımızda bunların bir kısmı da realizmden çıkıyor. Ben sosyal inşacılıktan da, eleştirelin başlığı altına giren bir sürü küçük ya da orta teorilerden de bahsediyorum. Bunlarda artık iş yapmaya; açıklayıcı olmaya başladılar. Dolayısıyla 1990'lardan sonrası realizm kendi üreticiliğinin sınırlarına dayandı fakat böylece eleştirel teorinin önü açıldı. İletişim araçlarındaki gelişme uluslararası ilişkilerdeki aktör yapısını değiştirdi. Artık sadece devletlerin temel aktör olduğunu söylemek zorlaşıyor. Çatışmalarda da böyledir. Kimi ara kurumları çatışmacı olarak algılarsanız, mesela terör örgütü, birinin teröristi diğerinin özgürlük savaşçısı olduğu süreçte, bu tek bakış, maalesef açıklamayı yetersiz kılıyor. Bugün IŞİD, "tehlikeli" bir terör örgütü mü? Yoksa onun içinde yaşayan ve dövüşenler için dünyada devlet kavramının erişebileceği en ileri nokta mı? Buna cevap vermek realizm için hemen hemen imkânsızdır. Bence neo-liberalizm için de hemen hemen olanaksızdır. O zaman başka bir teoriye ihtiyaç duyuluyor. Uluslararası ilişkilerin ihtiyaç duyduğu başka şeyler var ve bunlar eleştirel teori içinde canlanıyorlar. Tam performans verdiler mi? Şu an bence iyi gidiyorlar, daha da açılacaklar ama onları başkalarının altına sıkıştırmak çok acımasızca olur diye düşünüyorum. Bu kavramlar ve yeni teoriler ister istemez realizmin ürettiği kavramlara da saldırıyorlar. Bu savaş kavramı için de geçerlidir. Örneğin bu yeni savaş dediğimiz süreç var. Tabi biz burada Gizem Hoca ile ayrışıyoruz. Gizem Hoca eleştirel açıdan, ben de Batılı devletlerin birbirleri arasında savaşmayıp bu egemenlik alanlarına müdahale edeceği noktasından yeni savaşı tanımlıyorum. Benim dediğim şunu tanımlamıyor. Örneğin iç savaş, civil war dedikleri, aslında civil war daha yerinde bir kelime, devletin olmadığı, devletin egemenlik alanı içindeki bir silahlı mücadeledir. Tabi ki böyle söylendiğinde terör örgütü gibi unsurları anlamlı kılmıyor, ama mesela Ruanda gibi bir iç savaştan

bahsedersek, civil war dedikleri olay bu oluyor. Bizim kavramlarımız çok yerinde değil bu konuda. Gelinen noktalar bu yeni teorileri daha değerli kılmaya başlıyor. Mesela realizmin Ruanda'yı anlatabilecek olan bir açılımı yoktur. Dolayısıyla Ruanda'ya yapılamayan bir müdahale aslında realizmin de sorunudur. Ve maalesef de resposibility to protect realizm üzerinden tanımlanırken, bu kuram Ruanda'ya müdahale üretemiyor.

Gizem BİLGİN AYTAÇ: Realistler müdahale alanına tamamen karşılar. Responsibility to protect aslında neo-liberalizmin ortaya çıkardığı bir kavram ve realistler doğrudan bunu reddediyorlar. Sebepleri ise devletlerin hala içişlerinde kesinlikle müdahale edilemez ve eşit olduğu yönündedir. BM'nin kurucu şartının bu açıdan en esnetilmeyecek kısım olduğunu söylüyorlar. Realistlerin mantığında devletler kendi çıkarlarını koruyan bir sistem istiyorlar. Realistler, responsibility to protect, sistem algısına zaten ters görüşünü savunuyorlar. Devletlerin koruma sorumluluğu diye bir şeyi olamaz diyorlar. Devletler kendi çıkarlarını maksimize eder, devletler kendi güvenliklerinin bekasından sorumludur, bu nedenle de başkasının alanına bir müdahale de, başka insanların insani haklarını koruma diye bir sorumluluk zaten olmaz görüşlerini ileri sürüyorlar. Burak Hoca'nın da dediği üzere Ruanda aslında koruma sorumluluğunun çöküşüdür. Çünkü Belçika'nın doğrudan orada olayları seyretmesi söz konusudur. Önceden kendi sömürgesi olan bu ülkede olanları seyretmesi hatta egemen gruba silah gönderecek kadar da oradaki duruma müdahale etmesi önemlidir. Bu nedenle bu duruma son derece şüpheli bakıyorlar. Ve aslında şu anda yeni dünyada hâkim olan görüş, bu anlamda neo-liberallerin görüşleridir.

Burak S. GÜLBOY: Burada ulus-aşırı mantığın ortaya çıktığını görüyoruz. İkinci Dünya Savaşı sonrası sistemde, sistemdeki büyük güç dengesini rahatlatabilmek için oluşturulmuş bir yapı var. Buna Güvenlik Konseyi diyoruz. Beş tane daimi üyenin söylediği, neredeyse bütün dünyanın geleceği için önemli bir şey oluyor. Ama bu Güvenlik Konseyi aynı zamanda, beş devletin birbirinin karşısına çıkmamasıdır. Aralarındaki tırmanmayı sadece karar alma mekanizmasıyla yatıştırabilmeleridir. Burada tarafsız kalmak bile çok önemlidir. Örneğin Kore Savaşı'nda, bu benim iddiam ama o gün Yugoslavya yüzünden Sovyetler Birliği'nin

katılmaması, Kore'ye uluslararası müdahalenin yapılabilmesini sağlıyor. Bu günümüzde de geçerlidir. Bunu Birinci Irak savaşında BM'nin Güvenlik Konseyi kararı ile müdahale etmesinde, İkinci Irak savaşında ise Güvenlik Konseyi'nin devre dışı edilmesinde gördük. Burada ikinci örgüte bakmak gerekiyor yani NATO ile alakalı. BM neyse NATO onun bireysel hali; Batı halidir. Uluslararası sistemde Batılı devletler "ABD liderliğindeki" ekip, sistemde işbirliğiyle devam etmek istiyorlarsa, BM'yi öne çıkartıyorlar. Fakat işbirliği değil de bireysel çıkar üzerinden politikalar uygulanacaksa NATO öne çıkıyor. Bu NATO eşittir BM gibi bir şey değil ama bunu 1990 ve 2000'lerdeki gidişatta biraz böyle görüyorum. İkisi arasında bir çelişme var.

Güngör ŞAHİN: Soğuk Savaş sizce sona erdi mi? NATO Yeni Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, 14 Kasım 2014'te Alman Bild Gazetesi'ne, Rusya Federasyonu'nun *"Avrupa'daki değerlere dayalı güvenlik mimarisinin altını oyduğunu"* söyledi; bunu ne kadar doğru buluyorsunuz? Sizce *Yeni Soğuk Savaş mı başlıyor*?

Burak S. GÜLBOY: Bu zaten benim çok sevdiğim bir konudur. Nedenini sorarsanız bu yazıyı ben de okudum, bu Bild gazetesine verilen demeç çok önemliydi, neden olduğunu söyleyeyim çünkü pandoranın kutusu açıldı. Ama bu yeni bir açılım değil. Duygusal bir şeymiş gibi söylenecek ama bu Rusya Federasyonu'nun da suçu değil. Evet, Rusya Federasyonu bunu yapıyor. Rusya Federasyonu Avrupa'daki değerlere dayalı güvenlik mimarisini çökertmek için özellikle uğraşıyor. Ben buna Rus realizminin dönüşümü diyorum. Çünkü uluslararası ilişkiler terminolojisi diye bir şeyi yok Rusya Federasyonu'nun, onlar böyle bir şey çalışmıyorlar. Rusya Federasyonu'nun kendi stratejisi var. Bu Çarlık döneminde de aynı Sovyetler Birliği'nde de aynı, günümüzde Putin döneminde de yani yeni çarlık döneminde de aynı devam eden bir süreçtir. Pandora'nın kutusunun açılmasına 1990'lardan bakmanız lazım. NATO genişleme sürecinde Rusya Federasyonu'nun bunun içine kazandırılma sürecine bakmak gerekir. Bu Batı'nın ikiyüzlülüğüyle alakalıdır. Batı'nın yapmaya çalıştığı, bunda direk Amerikan stratejisi yoktu, bence Avrupalıların uyanıklığıydı: Rusya Federasyonu'nun 1990'lardaki ekonomik sıkıntılarını ve daralan alan mantığını, açılan alanlara biz

nasıl etki kurabiliriz şeklinde bir süreç işlettiler. Aslında askeri bir baskı kurma mantığı değil. Tamamen ideolojik diyebileceğimiz bir süreçti. Dolayısıyla Batı kendi kavramlarını eski Rus alanlarına nüfuz ettirmeye çalıştı. Bunu ya Turuncu Devrimler olarak, ya da iç çatışma yaşayan bölgelerde gördük. Bunun en önemlisi özerklik bölgeleriydi. Örneğin Kosova oldu. Kosova'da yapılan şey aslında özellikle Yugoslav bölgesinde Batı ile Doğu arasında yani Rus alanı ile Avrupa alanı arasında kalan bir ara bölgeydi. Dolayısıyla burada ortaya çıkan sonuç, Kosova'da empoze edilmiş bir özerkliğin bağımsızlığa dönüştürülmesi ve bunda Rusya Federasyonu'nun devre dışı bırakılmasıydı. Uluslararası bir kabulün ötesine geçilmesi sonucunu doğurdu ve Rusya Federasyonu da bundan sonra aynı kavramları kullanarak kendi müdahalelerini yapmaya girişti. Bunu Gürcistan'da gördük, şimdi Ukrayna'da görüyoruz. Rusya Federasyonu'nun yaptıklarının, Kosova'da yapılanlardan hiç farkı yoktur. Daha önemli sorun şu: Batı kavramlardan korkmuyor. Batı'nın korktuğu, özellikle 1990'lardan beri yatırım yapmış olduğu yeni savaş biçiminin ne derece yeterli olacağıdır. Batı, artık kendi arasında savaşmayacak ama egemenlik alanlarında üstleneceği koruma sorumluluğu anlamındaki müdahaleler için askeri yatırımlarını değiştirdi. Yeni üretilen savaş araçlarına baktığınızda Batı'nın savaş araçları ilginçtir. Resimleri çok güzel, örneğin leoparları var. M1 Abrams'lara bakıyorsunuz, sürekli üstüne zırh paketleri ekleniyor, çünkü nerede kullanıyorsunuz örneğin Irak'ta köye giriyor, bu tank köydeki mücadeleye göredir. Köyde bu tanka RPG atacaklar diye bunlar ona göre zırh yapılıyor. Batı gidip de artık M1 Abrams'dan başka bir tankla mücadele etmek için hazırlanmıyor. Bir başka örnek, Apache helikopterine bakalım. Apache'nin çıkış noktası hepimiz biliriz, tank müdahalesi için çıkan bir helikopter. Ama Irak'taki müdahaleden sonra askeri yapılanmanızı daha az ama daha verimli, mayına karşı savunmalı araçlara yatırıyorsunuz; bu savunma harcamalarınızı silah anlamında değiştirmeniz demek. Rusya Federasyonu bunu yapmadı. Şu anda Rusya Federasyonu'nun elinde dünyanın en konvansiyonel ordusu var. Ve bu ordu, gücünü şurada gösterdi, benim çok ilgimi çekti, Gürcistan'a müdahale ederken yaklaşık 1990 silahlarını kullandı. En yeni silah teknolojisini sergilemedi. Bu şunu kanıtlıyor: Konvansiyonel silahlı ordu halen geçerli olan ordudur. Devletle devlet mücadele eder, burada sizin yeni yatırımlarınız değil, halen geçerli olan silah biçimi önem arz eder. Çünkü eski savaş ortadan

kalkmadı. Şimdi NATO'nun korktuğu şey budur. NATO'nun elinde gelişmiş silahlar var ama adedi çok azdır. NATO orduları 1990'dan beri tembellik içindedir. Afganistan'da ya da Irak'ta 50-60 kişilik müdahale birlikleriyle devam etti. Bunun içinde askeri harcamalarını önemli ölçüde düşürdüler. Şimdi Rusya Federasyonu, Ukrayna'da ya da Gürcistan'da yeni savaşın değil eski savaşın geçerli olduğunu gösterdi. Elindeki konvansiyonel silahlar; Rusya Federasyonu'nun konvansiyonel silahları eski de değil, yani silaha yatırım yaptığı için şu anda çok gelişmiş silah platformları var. Ve bunlar Batı'yı çok korkutuyor. Dolayısıyla asıl soru şurada. NATO çok iyi bir müttefik örgüt olarak, alan dışında 50-60 kişilik ekiplerle müdahaleler yapabilir. Mesela Türkiye gibi bir yerde yaşadığı daha düşük yoğunluklu tehditlere 5'inci maddeyi uygulayabilir. Ama Bild'teki yazıdan sonra Polonya şunları dedi: *"Türkiye'ye füze yerleştiriyorsunuz, bize de kurabilir misiniz"?* Çünkü herkes biliyor, 2009'daki Belarus manevralarında Rusya Federasyonu, Batı'nın bütün radarlarını kilitlemeyi başardı. Radarlar o anda hiçbir şey gösteremedi. Bu yazının devamında zaten Bild şunu da ekledi: "Bugün İngiltere ile Baltık üstünde Rus bombardıman uçakları zaman ölçümü yapıyorlar". Geçtiğimiz aylarda altı NATO ülkesi, yanılmıyorsam biri Türkiye, uçak kaldırmak zorunda kaldı. Çünkü Rus uçakları taciz uçuşlarına başladılar. Rusya Federasyonu şunu gösteriyor: Benim meydan okumama karşılık elinizde ne var? İşte NATO'nun yaptığı şey budur. NATO aslında Rusya Federasyonu ile sorunu anlatmıyor kendi içindeki sorunu anlatıyor. Çünkü NATO'nun yapılanması WP'ye karşıydı ve WP'den sonra anlamsızlaştı, yeni savaşa göre organize oldu NATO, askeri yapılanmasını bu şekilde yaptı. Şimdi senaryolarda başka durumlar var. Ben size sorayım NATO, Ukrayna'yı alabilir mi içine alamaz mı? Ya da Polonya'nın durumu ne olacak? Asıl problemler burada. Amerika, "Ukrayna'yı alın" dedi, Merkel alınmayacağını iletti. NATO'nun görüşlerini dikkate alacağız dedi, bu çok büyük bir problemdir. Sorunuz diğer kısmına cevap vereyim. Yeni Soğuk Savaş mı başlıyor? Bu önemli bir soru. Yeni Soğuk Savaş başlamış olabilir mi? Bazı soruların cevabı yoktur. Herkese göre değişebilir. Neden soruyorum birincisi baştan beridir şunu söyleyemeye çalışıyoruz. Savaş kavramının değiştiğini anlatıyoruz. Bu da bizi yapacağımız analizlerde net söylemlerden koparmalıdır. Soğuk Savaş başladı mı sorusunun cevabı şu: Soğuk Savaş'ı ne olarak tanımlayalım? Dolayısıyla ona göre

Yeni Soğuk Savaş'ı tanımlayalım. Şimdi, belki de Üçüncü Dünya Savaşı başladı. Savaş kavramı öyle değişmiş olabilir ki bundan 100 sene sonra yazılırken bugün için bunu diyecekler, ille de herkese ateş etmek zorunda değilsiniz. Şu an dünyanın envai çeşit yerinde çatışma var, bunun içinde benim bildiğim dünyanın en büyük devletleri de bulunmaktadır. En azından bir tane askeri var içinde. Dolayısıyla belki de Üçüncü Dünya Savaşı başladı. Derler ya Birinci Dünya Savaşı paylaşım savaşıydı, şu anda olan nedir? Amerika Afganistan'da ne arıyor? Ya da Batılılar ne arıyor? Ya da 1840'ta İngiltere girmiş, şu an çok mu farklı olan durum? Baktığımızda belki Üçüncü Dünya Savaşı belki de Soğuk Savaş yaşıyoruz. Ama Soğuk Savaşı Doğu ile Batı arasında yaşanan bir mücadele yani Sovyet bloku, Varşova Paktı ile Batı Avrupa, Amerika ve NATO arasında bir rekabet olarak tanımlıyorsak, cevabım evet olur. Bir mücadele başladı. Özellikle Rusya Federasyonu'nun tanımladığı bir geri dönüşle başladı: Adı Ukrayna. Dua edin Polonya olmasın. Rusya Federasyonu, Polonya ile ilgili bir bunalım başlattığında o zaman çok ciddi problemler olacaktır. O zaman NATO ya iflas eder, ya da başka bir şey yapar. Ne yapabileceğini ben de bilmiyorum ama bence Rusya Federasyonu o adımı atmayacaktır. Çünkü Rusya Federasyonu'nun amacı Batı'yı düşman olarak tanımlamak değil, ya da onu yok etmek değil, Avrupa'yı yöneteyim gibi böyle istekleri yok, hiçbir zaman olmadı. Böyle bir gücü de yok. Rusya Federasyonu bu konuda akıllı bir devlettir. Ama realist bakış açısından düşünürsek, biz daima korku görmek zorundayız, Avrupalı olarak Batılı olarak biz Doğudan Varşova ve Rusya Federasyonu özelinde korku görmek durumundayız. Aslında NATO tarafı olarak biz daha tedirginiz ve daha çatışmacıyız. Çünkü Rusya Federasyonu'nun yaptığı akıllı bir şekilde Batı'nın kavramlarını kullanmaktır. Bu durumda Batı'nın sesi çıkabilir mi? Örneğin özerk bölgeleri özgürleştirmek. Kırım kendi seçimini yaptı, plebisitle Rusya Federasyonu'na bağlandı. Ukrayna'dan ayrılmak istiyorlarsa, Kosova'da da istiyorlardı. Batı devreye girdi, el birliğiyle Kosova bağımsız oldu. Şimdi Rusya Federasyonu Kırım'ı ayırtınca problem mi olacak? Buna bir şey diyebilir misiniz? Bu, Rusya Federasyonu NATO'yu tehdit mi ediyor demek? Bunun cevabı şurada. Rusya Federasyonu NATO'yu tehdit etmiyor, Rusya Federasyonu yeni savaş kavramını tehdit ediyor, dolayısıyla Batı'nın egemenlik kavramlarına meydan okuyor. Bu, ben savaşacağım anlamına gelmiyor, meydan okumakla kalmıyor, aslında onları deniyor. Buna ne

kadar cevap verebileceksiniz. Veremediğiniz noktada Rusya Federasyonu belli bir kavramsal üstünlük elde ediyor. Bu ne sonucunu getirir? Şu sonucu getirir, örneğin Polonya, Romanya, Çekoslovakya, Eski Rus alanları mesela Doğu Avrupa üzerinde NATO'nun koruyuculuğunun yetersiz olduğu hissine kapılabilir bu devletler. O zaman ne yapacaklar? Mecburen Rusya Federasyonu ile işbirlikleri geliştireceklerdir. Rusya Federasyonu bunu yapıyor. Sizin kavramınızı yıktığı anda boş kalacak olan alanı ele geçiriyor. Çünkü siz aynısını yaptınız.

Güngör ŞAHİN: Kendi nüfuz alanlarının yoğun olduğu yerlerde bu meydan okuma devam mı edecek mesela Moldova'da?

Burak S. GÜLBOY: Devam edebilir. Buna Rusya Federasyonu karar verecektir. Yani ne kadar gelmek isterse o kadar ilerleyecektir. Rus realizmi oldukça rasyoneldir. Şunun farkında Rusya Federasyonu, Rus realizminin limitlerini aştığınızda siz de çöküyorsunuz, örneğin Afganistan. Afganistan, imparatorlukların mezarlığı diyorlar ya, hakikaten öyle. Biri bir ders almak istiyorsa, Afganistan'a girsin. Düz bir mantıkla bakıldığında, hiçbir değer yapısının orada yerleşmediği bir süreçte her değer yapısının iflas ettiği bir durum vardır. Ama Avrupa'nın kendi içinde bu şansını yok etti. Çünkü 1990'lardaki AKKA süreçlerinde, Rusya Federasyonu'nu kendi güvenlik tanımı içine alma hakkını kaybetti. Bence bunda Avrupa da samimi değildi. Rusya Federasyonu'nun Avrupa'ya bin tane savaş uçağı on bin tane tank sokmasına gerek var mı? Bence yok, doğalgazı kesmesi yeter. Enerjisini kesmesi yeter. Sistemde hâkim olmanız için çok fazla silahınız olması gerekmiyor. Bu böyle olsa Irak çok büyük bir devlet olurdu. Ya da İsrail bütün dünyayı yönetiyor olması gerekirdi. Kendi büyüklüğüne oranla muhteşem bir askeri yapılanması ve kapasitesi var. Ama mesele bu değil, mesele değer üretmekle alakalıdır. Bu anlamda İsrail dünyanın en zayıf devletlerinden bir tanesidir. Çünkü en büyük şansı kaybetti. Barış için toprak verme şansı vardı, gereksiz bir sürü toprağı elinde tutacağına orada biraz işbirliğine gitseydi, rahat yaşardı. Bunu yapamıyor. Rusya Federasyonu elindeki güçle Avrupa'nın etki alanında meydan okuyor. 2000'lerin başına kadar Rusya Federasyonu'nun bunu yapacak gücü yoktu. Ama Rusya Federasyonu şunu yaptı; bu değer yargısı mücadelesinin yetersiz olduğunu fark etti. Bunun en belli başlı sebebi şudur: Rus komünizmi var, Küba komünizmi de

var, Çin Komünizmi de var. Küba ve Çin'in komünizmi daha evrenseldir. Çünkü bir işçi sınıfına dayanıyor, Avrupa'dan başka hiçbir yerde yok bu işçi sınıfı. Çin'inki çiftçi sınıfına dayanıyor, Küba daha milliyetçi evrensel, Küba Afrika'ya gidebiliyor, Çin Asya'ya yayılabiliyor, Sovyetler Birliği hiçbir yere gidemiyor. Çünkü ihraç edecek bir doktrini yok. Ne yapıyorsunuz o zaman? Sovyetler Birliğini atıyorsunuz. Yani doktrini atıyorsunuz, Batı'nın sistem araçlarını benimsiyorsunuz. Yapay bir burjuva yapılandırıyorsunuz. Anlamsız zenginler ortaya çıkarıyorsunuz. Elinizdeki kaynakları devlet örgütlü burjuvaya dağıtıyorsunuz. Sonra da ürettiğiniz devlet kapitalizmiyle sistemde rekabet etmeye başlıyorsunuz Batı değerleriyle. Tam bunu sağladığınızda da arkaya eski stratejik değerlerinizi koyuyorsunuz. Muhteşem bir yapılanmadır. Ama buna karşılık Batı ne sunabiliyor? Hiçbir şey sunamıyor. Responsibility to Protect, Rusya Federasyonu'nun yaptığı bu değil mi? Yüzde 40 nüfusu var Rusya Federasyonu'nun, kendi eski hâkimiyet alanlarında. Her birine yüzde 30'la 40 arasında Rus kökenli nüfus bırakıyor. Peki, bu insanlar evet biz de korunmak istiyoruz dediklerinde NATO'nun buna cevabı var mı? Yok, o zaman Rusya Federasyonu'nun cevabında bu var, kullandığı bütün değerler de Batı değerleridir. Bu kadar lafın üstüne sizce Soğuk Savaş var mı yok mu? Sistem bir kavram mücadelesi üzerine kuruludur. Batı 1990'larda rakipsiz kavram üretmekle kendini tembelleştirdi. Şimdi 2000'lere geldiğimizde bu kavramlar tek tek meydan okumalarla karşılaştığında bu tembelliği aşamıyorlar. Çünkü bu kavramların arkasına konan güç reel güç değildi. Yani siz gidip Afgan kabileleriyle dövüşecekseniz, yeni savaşı bunun içine sığdıracaksanız, sizin askeri araçlarınız dünyayı kurtarmıyor. Ya da sizin güvenliğinizi gerçekten sağlamıyor. Siz alan ve alan-dışı kavramlarınızı bulandırıyorsunuz ondan sonra Ruslar emperyalizm yapıyor diyorsunuz. Şimdi başkası emperyalizm yaptığında, daha kötüsü bu emperyalizm gelip sizin sınırlarınıza dayandığında buna karşı kavramlarınızı savunamıyorsanız. O zaman elinizdeki araçların vasıflarını düşünmeniz gerekmektedir. Mesela rapid demployment force'ların neden tankları bırakıp da piyade tüfeklerine sarıldılar? Ruslar bunu yapmadı, hala askeri örgütlenmeleri Soğuk Savaş dönemindeki halini koruyor. Rusya Federasyonu yeni savaş kavramına göre bir şeyi dönüştürmedi. Buna aktif tecrübelerini kattı. Gürcistan'da Ruslar Batı'nın kullanamadığı aracı kullandılar. Bu eski orduyu kullandılar. Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'daki en büyük derdi

Kırım'dır. Karadeniz filosunun alanını güvenli tutmak istemektedir. Siz Ukrayna'yı NATO'ya aldığınızda Kırım, NATO üssüne yakın olursa, Rusya Federasyonu'nun ne yapmasını bekliyordunuz? Şu an en çok korkan Polonya'dır. NATO genel sekreterinin konuşma nedeni de Polonya korkusundandır. Polonya 5'inci madde herkes için geçerli dedi. Ben Rusya Federasyonu ile karşılaştığımda ne olacak diye sordu. Bu bir hukuk savaşıdır bir bakıma; kavramlar arasında yürüyen bir soğuk savaştır. Bu başladı mı bitti mi? Belki de hiç bitmedi. Rusya Federasyonu'nun savaşmaya niyeti olmadığını düşünüyorum. Rusya Federasyonu'nun işi kavramlarladır. Batı için söylüyorum, Ukrayna konusunda konuşursanız artık gereğini de yapmanız gerekecektir. Cesaretini, kararlılığını koyması gerekiyor. NATO'nun elindeki değerlerle bunun olmadığı gözüktü. Rusya Federasyonu Çeçenistan'da dökülürken NATO hayal kuruyordu, Karadeniz'de Dondurulmuş Çatışmalar var işte burada NATO gücü olmalı diyordu. Burada Blackseafor üzerinden NATO gücü oluşsun tezini savunuyorlardı. Rusya Federasyonu ne yaptı, Çeçenlere karşı döküldü ama böyle bir şeye de izin vermedi.

Güngör ŞAHİN: Soğuk Savaş sonrasını Pax-Americana olarak kabul edebilir miyiz? Bu dönemde NATO'nun rolü nedir?

Burak S. GÜLBOY: Pax-Americana'nın ne olduğunu iyi tanımlamak gerekmektedir. Biraz sonra yapacağım eleştiriyi başta da yapmıştım ve bu eleştiri benden gelmiyor. Bu eleştiri Richard Holbrooke'tan geldi, biliyorsunuz o dönemde Yugoslavya barış görüşmelerini yürütmekteydi. Richard Holbrooke son yazdığı kitabında bence çok anlamlı bir cümle kullanmış: "Clinton ulusal çıkarından vazgeçemedi" dedi. "Somali'de Amerika, bir dünya lideri sıfatıyla geldiği bir yerde 17 askeri öldü diye ertesi gün kaçıyorsa" bu dünya lideri olamadığını gösterir. Dünya lideri olmak da bir kavram tanımlamaktır. Ben elimdeki gücü ulusallıktan çıkararak dünyanın hizmetine sunuyorum demektir. Çünkü 1990'da ABD ile diğer dünya devletleri arasındaki en temel fark, ABD'nin askeri gücüydü. Amerika'yı üstün kılabilecek başka hiçbir şey yoktu. Ekonomik olarak baksanız Amerikan ekonomisini diğer ülkeler tamamlıyor. Aradaki en önemli nitelik farkı neydi? Amerika'nın sistem kontrol araçlarıydı. Uçak gemisi ve marine gruplarıydı. Çünkü bunlar problemlere süratle müdahale edebiliyordu. Ortalama bir uçak gemisi grubu,

bir küçük devletin askeri hava gücüne eş değerdi. Onunla ilk müdahaleyi yapıyorsa, ardından marine'leri getirerek bir güvenlik koridoru oluşturabiliyor. Amerika şunu vaat etti: "benim üstünlüğüm tanındığında ben bunu uluslararası sistemdeki konuları halletmek için kullanacağım yani bir dünya jandarması üreteceğim". Bu pax-britannica ile aynı, İngiliz donanmasının üstlendiği rolle aynı, sadece stratejik boyutları farklıdır. İngiliz donanması iki boyutlu iken Amerikan donanmasında çok boyut var. Kara, deniz, hava, sualtı ve görünmeyen dalga boyutlarını düşündüğünüzde bu kadar stratejiyi bulundurabilen bir müdahale aracı iyi bir şeydir. Irak'ta bunu yaptı mesela, herkes alkışladı Amerika'yı. Rusya Federasyonu bile bu işe tamam dedi. Daha da önemlisi yanına ne ekliyorsunuz? Uluslararası örgütleri de ekliyorsunuz. Yani diğer devletlere de pay veriyorsunuz. Orta Doğu'da bir Arap devletine müdahale ediyorsunuz, buna dört beş tane de Arap ülkesi katılıyor. Örgütleyebilmek çok önemlidir. O zaman Amerika'yı herkes alkışladı. Biz de sempati duyduk. Ama sonradan okuduğumuzda böyle bir şey olmadığını görüyoruz. Somali olayından sonra çok basitleştireceğim ama Amerikalı deniz piyadelerinin Somali'de sahile çıkışlarını hatırlıyorum. Önce gazeteciler geldi sonra Amerikalılar şov yaparak çıktılar. Ama önce gazeteciler geldi, çünkü filme çekildi. Böyle süslü püslü askerler kahramanca çıktılar. Sonra 17 askerin öldürüldüğü günün ertesinde sessiz sedasız gittiler oradan. ABD ulusal çıkarından vazgeçemediği için dünya liderliği vasfını dolduramadı. O zaman Amerika'nın dünya liderliği vasfı tartışılıyor. Bu aynı zamanda Pax-Americana'nın da iflası demektir. Amerika'nın bunun farkına vardığı an 1999'lardır. Clinton'un ikinci seçiminin son dönemidir. ABD de 11 Eylül 2001'den sonra kendi zayıflığının farkına vardı ve neye döndü? Demek ki bu işbirlikçi mantığımız bizim gücümüzün ötesinde diyerek dünya jandarması rolümüzden sıyrılalım dediler. Onun yerine ne yapalım? Dünya diktatörlüğüne dönelim tezini savundular. Daha diktatöryel kavramlar, karşı tarafı mecburen işbirliği yapmaya zorladılar. Öncekinde gönüllü bir işbirliği vardı. Pax-britannica için "İngiltere'nin barışı" ve "İngiliz barışı" demektedirler. İkisi de farklı kavramlardır. Çünkü bir tanesinde İngiltere'nin bütün dünyayı bir kullanılır alan yaratması durumu vardır. Donanmayı, serbest ticareti ve buna benzer unsurları kullanarak bunu yapar. Ama İngiltere'nin barışıydı ve bundan en çok yararlanan İngiltere'ydi. Bu bir hegemonyaydı. Amerikan için 1993 Somali başarısız bir denemeydi. Bir Amerikan

Barışı yani Pax-Americana yaratmaya çalıştı ama onu yapamadığı anda paniğe kapılıp Bush'la beraber Amerika'nın barışını yapmaya başladı. Yani Amerika'nın faydasına olacak bir mecburi kolektif barış oldu. Örneğin terörle mücadele, siz tanımlıyorsunuz, dar bir alan içine tanımlıyorsunuz, diyorsunuz ki, ya benimlesin ya değilsin. Ondan sonra bir X devlet diyor ki ben seninleyim, Amerika tanımı sonra ulusal çıkarına göre bir küçültüyor, siz ben yanımdayım deseniz bile sizi dışarıda bırakıyor. Ben seninleyim diyorsun hayır sen teröristsin diyor. Bu çok tedirgin bir ortamdır. Bir beka garantiniz yoktur. O zaman müdahale alanı olmaya açıksınız. Mesela PKK olayına bakalım. Bir yere kadar ABD, PKK'ya terör örgütü derken benim dediğim mantıkta bir tanım küçülttüğü anda bir anda Türkiye'ye müdahale edebilir failed state konumuna sokabilir duruma getiriyor. Siz kendi alanınızda birilerine şiddet uyguluyor oluyorsunuz. Çok tehlikeli tanımlar var. Rakipsizsiniz çünkü tanımları siz yapıyorsunuz. Ama Rusya Federasyonu da bir terör tanımı yaparsa ve bu çelişirse, sıkıntı yaratıyor. Amerika'nın barışı da iflas etmek üzeredir. Obama bunu fark etti. Alan dışı müdahalelerde Obama başarısız olunduğunu gördü. Bu Amerika'nın başarısız olduğunu gösterdi. Bir barış inşa edemiyorsanız bunu başkaları doldurmaya başlar.

Güngör ŞAHİN: NATO, Batı'nın ve ABD'nin bir hegemonya aracı mı yoksa Uluslararası Barış için önemli bir örgüt müdür? NATO ve diğer Batılı örgütler, sizce kendi doğrusunu değişimci bir biçimde yaymakta mıdır?

Burak S. GÜLBOY: Birincisi her ittifak bağlayıcıdır. NATO bir ittifaktır. Ama her ittifakın içine tanımı yazılır. NATO'nun ne olduğu yazıyordur zaten. Her ittifak bir düşmana karşı yapılır. NATO'nun düşmanı kuruluşundan itibaren WP idi. Alanı da Kuzey Atlantik'ti. 1990'dan sonra alan-dışılık tartışması başladı. Aynı zamanda da NATO'nun genişleme süreci devam etti. NATO'nun genişleme süreci yeni bir tanım üretmiş olabilir. 90'ların bir türlü işbirliği olduğunu söyledik ve geçtik. 2000'lerden itibaren NATO'nun alan-dışılığına ve değer üretimine bir bakmak gerekmektedir. NATO'nun bu konuda ciddi handikapları var çünkü artık rakiple karşılaştığında NATO'nun değer üretme sorunu olduğunu görüyoruz. Ya da değerlerini savunma sorunu olduğunu görüyoruz. Ondan dolayı en büyük problem NATO'nun alan belirleyememesi sorunudur. Diğerleri onun alanını belirlemeye

başladı. Batı NATO'yu ne şekilde revize edecek bilmiyorum ama herkes kağıttan kaplan olduğunu biliyor. Hepimiz şunu da biliyoruz NATO sadece askeri bir örgüt değil, siyasal da bir örgüttür. İçinde bir hiyerarşi vardır, NATO'da ne olmak istersen onu olursun. Türkiye uzun bir dönem geri planda kalmıştır. NATO böyle bir örgüt olarak mı kalacak? NATO bir hegemonya örgütü olmaya mı devam edecek? Çünkü gerçekten büyük güçlerin ve örgütlerin bir hegemonyası var NATO'nun içinde. Rusya Federasyonu, NATO'nun devamlılığını istiyor. Çünkü karşıdakini bilmek iyidir. Ama dağıtmak istediği gün dağıtır, NATO'nun askeri olarak mukavemet edebileceğini düşünmüyorum. NATO'nun siyasi kısmı devam eder, askeri kısmı işlevini yitirir, BAB gibi kalır.

EK-III

∗ Prof. Dr. Sayın Mesut Hakkı CAŞIN ile 02 Aralık 2014 tarihinde İstanbul Özyeğin Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakatın tam metnidir

Güngör ŞAHİN: Siber Terör, devletleri ve uluslararası aktörleri neden bu kadar yakından ilgilendiriyor?

Mesut Hakkı CAŞIN: Bunların iki sebebi bulunmaktadır. İlki savaş hukukuna göredir. Savaş egemen devletlerarasında cereyan eden bir kuvvet kullanma yöntemi; ancak siber terör bildiğiniz üzere, adı üzerinde devlet olmayan aktörler tarafından icra edilen bir taarruz şeklidir. Aslında devletlerin de kullandığı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de devletlerin komuta kontrol ve kritik altyapı dediğimiz sistemlerini, hem barış hem savaş zamanında saldırı hedefi olarak kullanmak ve arzu ettikleri tahribatı yaratmak veya buna karşı savunma yöntemlerini ölçmek için sürekli denedikleri bir yöntemdir. Böyle olunca devletleri çok yakından ilgilendirmektedir. Çünkü devletin milli savunma politikası aynı zamanda onun kritik altyapılarının da korunmasını gerekli kılmaktadır. Örneğin bir uçuş meydanının hava trafik kulesi, bir hastane veya uluslararası finans kurumları, komuta kontrol merkezi bu altyapılara örnektir. Veya genelkurmay başkanlığındaki veya dışişleri bakanlığındaki gizli bilgilerin çalınmasında kullanılan casusluk yöntemleri ve bu yöntemlerin o devletin milli menfaatleri ve örgüt hedefleri dışında kullanılması devletleri yakından ilgilendirmekte ve devletler de uluslararası aktörler de bunlara karşı savunma politikaları yürütmektedirler. Bu bakımdan NATO için, BM için, AGİT için çok önemlidir.

O halde siber terörizm nihayetinde, geçmişte de kullanılmakla beraber günümüzde devletin dışındaki aktörler tarafından da icra edildiği için son derece kritik, üzerinde durulması gereken bir durumdur. Çok ilginçtir ki, devletlerin bazıları tarafından da bu işleri yapmak üzere özel muhabere ve elektronik istihbarat casusluk taburlarının kurulduğu, yeni bir saldırı yöntemine karşı savunma mekanizmalarını içerdiği için bu bakımdan çok önemlidir.

Güngör ŞAHİN: Siber güvenliğe ilişkin genel-geçer uluslararası kurallar nasıl oluşturulabilir ve NATO'nun bu konudaki rolü ne olabilir?

Mesut Hakkı CAŞIN: Uluslararası hukuk açısından bakıldığında BM Sözleşmesi'nin 51'inci maddesi ile NATO Antlaşmasının 5'inci maddesi, kolektif güvenlik anlayışı çerçevesinde "saldırgana" karşı kolektif savunma prensiplerini getirmiş; savaş ve saldırı suçunu yasaklamıştır. Burada devletin aldığı rolü bir şekilde ortaya koyacak uluslararası hukuk kuralları bu iki madde üzerine kurulmakla inşa edilmekle birlikte henüz uluslararası hukuk yazınında siber teröre karşı koruyucu ve bütün devletlerin ittifak ettikleri bir yöntem henüz tesis edilememiştir. Kodifikasyon faaliyetleri devam etmektedir.

NATO siber terör tehlikesi karşısında neler yapabilir? NATO, bir uluslararası örgüttür ve devletlere ancak tavsiyelerde bulunur. Müttefiklere yapılan saldırılara karşı yöntemler geliştirebilir. En önemlisi devlet ve özel sektörün birlikte hareket etmesi ve güçlü bir siber savunma mekanizmasının kurulması için uluslararası hukuka atıfta bulunarak siber suçların önlenmesi yolunda uluslararası hukuka katkıda bulunabilir. Nihayetinde kendisi de savunma örgütü olarak bunun içerisinde gerekli tedbirleri alır.

Güngör ŞAHİN: Joseph Nye, *"Gelişmiş bir siber istihbarat, demokratik değerlerin var olduğu ülkelerde insan güvenliği için faydalı olur; ancak aksi durumda devletlerin daha da otoriterleşmesine neden olacağı açık"* demektedir, bu bağlamda Siber Güvenlik, Batılı değerlerin hegemonyası için ne derece önemlidir?

Mesut Hakkı CAŞIN: Joseph Nye çok kıymetli bir bilim adamıdır. Ancak çok iyi biliyoruz ki Soğuk Savaş döneminde siber istihbaratı sadece komünist devletler değil, demokratik devletler de kullanmışlardır. Çünkü karşı tarafın yapmak istediğini öğrenmek istemişlerdir. Ancak siber istihbaratın burada zarar vereceği demokratik aktörlerin ve bireylerin güvenliği açısından önemli olduğunu düşünebiliriz. Örneğin bir nükleer santrale yapılacak saldırı halinde çıkabilecek yangınlarda pek çok kişi zarar görebilir. Ancak burada vurgulanmak istenen siber terör için Rusya Federasyonu ve bunun içerisine İran ve Kuzey Kore de katılıyor, siber saldırı taktiklerini kullandıkları üzerine temellendirilmektedir. Ancak uygulamaya baktığımızda en son İran'a yapılan nükleer santralin yaklaşık yüzde 78'i devre dışı bırakılmıştı. Batılı uzmanlar tarafından buradaki metotlamanın İsrail ve Amerikan istihbaratı tarafından yapıldığı söylenmektedir. Demek ki siber güvenlik

sadece batılı değerlerin hegemonyası için ya da kurulması için değil bana göre devletlerin savunması için çok önemlidir. Çünkü savunmanın burada ideolojik bir ayrımı yoktur. Yani siz eğer bir devletin bilgisayar sistemini çökertiyorsanız o komünist de olabilir, faşist de olabilir. İdeolojik olarak biz bunu sınıflandıramayız. Liberal doktrin açısından baktığımızda bireyin korunması esastır. Parametre olarak bunu almamız gerekmektedir. Bir başka pencereden, realist paradigmadan bakarsak devletin egemenliği onun toprak bütünlüğü ve onun halkının korunması açısından devletin de savunma hakkını ve meşru müdafaa hakkını ilgilendirdiğini söyleyebiliriz.

Güngör ŞAHİN: Uluslararası terörizm, küreselleşmeye bir başkaldırı mıdır? Nasıl değerlendiriyorsunuz?

Mesut Hakkı CAŞIN: Tabi bu çok uzun ve zor bir cevap… Uluslararası terörizm, buradan da ifade edildiği gibi birden fazla devletin karıştığı bir terör eylemidir. Bugün terörün ateş gücünün yükseldiğini, etkinlik alanının arttığını görmekteyiz. Uluslararası terörizm, küreselleşmeyle beraber gelişip şiddeti artan, parametreleri yükselen, etkinlik alanı medya katkısıyla çok büyüyen yeni bir fenomen, yeni bir tehdit olgusudur. Ancak küreselleşmeye karşı bir başkaldırı değil de bana göre sisteme karşı bir başkaldırıdır. Nasıl ki Çarlık Rusya'sında rejime karşı bir başkaldırı sistemi varsa, bugün de teröristlerin kendilerinin kullandığı şiddeti meşru kılacak argümanları vardır. Terörist grupların uluslararası terörizmi yaygınlaştırma, kendi idealarını yayma düşünceleri bulunmaktadır. Örneğin İslami radikal terör örgütü IŞİD'i düşündüğümüz zaman sadece Irak ve Suriye genelinde kalmayıp, bütün İslam coğrafyasında, Libya'dan Kafkasya'ya kadar ve Orta Asya içlerine kadar geniş bir alanda halifelik kurmayı amaçladıklarını görüyoruz. Demek ki uluslararası terörizm, etkinlik katsayısı, ateş gücü artmış ve bütün uluslararası toplumu ilgilendiren bir tehdit haline gelmiştir. Nitekim Amerikan Başkan Yardımcısı Biden'in IŞİD terörüne karşı Türkiye'yle ortak çalışmaya mutabık kalması, Türkiye'ye gelen Sayın Putin'in IŞİD terörüyle Türkiye'nin mücadelesinde ortak olduğunu ifade etmesi ve yine aynı dönemde Türkiye'ye gelen Papa Francis'in IŞİD terörüne karşı Türkiye ile Vatikan'ın aynı görüşte olduğunu söylemesi ve bunun Sayın Erdoğan tarafından da doğrulanması uluslararası teröre karşı devletlerin

ve uluslararası örgütlerin de işbirliği yapabileceğini ama buna rağmen bu şiddetin devam ettiğini söyleyebiliriz.

Güngör ŞAHİN: NATO, Batı'nın ve ABD'nin bir hegemonya aracı mı yoksa Uluslararası Barış için önemli bir örgüt müdür? NATO ve diğer Batılı örgütler, sizce kendi doğrusunu değişimci bir biçimde yaymakta mıdır?

Mesut Hakkı CAŞIN: NATO'nun kuruluş maksadına bakmak gerekmektedir. Öncelikle şunu belirtmeliyim ki, NATO ittifakı bugüne kadar kurulmuş ittifaklar içinde en başarılı demokratik örgüttür. Kuralları gereğince, herkese "açık kapı" politikası uygulamaktadır. Amerika'nın bir hegemonya aracı olduğunu zannetmiyorum çünkü burada kararlar uzlaşma ile alınmaktadır. Ama Amerika NATO'yu kuran ve o dönemde nükleer silaha sahip tek ülkeydi. Sovyet tehdidine karşı, NATO kurulduğu zaman Sovyetlerin nükleer silahları yoktu, ABD bu şemsiye altında NATO müttefiklerini koruma altına almıştır. Bugün de Fransa ve İngiltere'nin NATO ittifakı içerisinde kendi envanterlerinde nükleer silahları olmasına rağmen en önemli nükleer silaha sahip NATO ülkesi ABD'dir. Burada ABD'nin uluslararası barış için bir öncülük yaptığını söyleyebilirim. Bu görüşe katılmıyorum, "hegemonya aracı olduğuna"… Örgütte bir dönüşüm var. Dönüşüm için iki ana bakış etkili oluyor. Birincisi liberal ekonomi, ikincisi ise liberal demokrasinin prensipleri… Uluslararası hukukun öngördüğü BM Şartı'nı benimsiyorsa bir devlet, bu örgüte katılabilir. Nitekim örgüt kurulduğundan bu tarafa 28 üyeye ulaşmıştır. Belki yarın Rusya Federasyonu, belki başka devletler, bunun içerisinde Japonya ve Avustralya'yı da "big bang" teorisine göre düşünebiliriz. Kendi değerlerine değil, ortak Batı değerlerine, bunlar demokrasi, liberal ekonomi ve insan haklarına dayanmaktadır. Bana göre son derece başarılı bir örgüt olup bu örgüte karşı iki görüş var: bunlardan bir tanesi örgütün işlevinin sona erdiği üzerinedir. Gerekçe de WP'nin çökmesidir. Bu realist paradigma tarafından tartışılmaktadır. Benim kanaatim şu ki WP çökmüştür. Sebebi Sovyetlerin baskıcı başarısız politikalarından dolayıdır. Bu baskıcı politikalar bugün Rusya Federasyonu tarafından devam ettirilmektedir. NATO'ya girmek isteyen eski WP üyelerinin NATO'ya katılmaları esnasında Rusya Federasyonu'nun müdahaleleri bugün

Ukrayna'da yaşanan iç savaşın; geçtiğimiz yıllarda da Gürcistan savaşının sebebi arasındadır. Demek ki NATO herkesin girmek istediği bir örgüt olmaktadır.

Güngör ŞAHİN: Uluslararası sistemde Soğuk Savaş sonrası *tehditler neler, güvenlik aktörleri kimlerdir*?

Mesut Hakkı CAŞIN: 25 sene içinde bunlar çok tartışıldı, uluslararası kitlesel göç, kitle imha silahlarının yayılması, açlık, susuzluk, uluslararası terörizm, radikalizm, bunlar yeni tehditler olarak tanımlandı ama 'buradaki güvenlik aktörleri kimlerdir' sorusuna baktığımız zaman ben egemen devletin ve uluslararası örgütlerin güvenlik aktörleri olduğuna inanıyorum. Tehditler değişebilir örneğin, AIDS hastalığı da bir tehdittir, EBOLA da bir tehdittir, sağlık da bir tehdittir, önemli olan devletin kendi vatandaşlarını koruması, egemenliğini muhafaza etmesidir.

Güngör ŞAHİN: Soğuk Savaş sizce sona erdi mi?

Mesut Hakkı CAŞIN: Savaş dediğim gibi silahlı bir saldırıysa, buna biz silahlı savaş diyoruz ve Cenevre Sözleşmelerine göre saldırı savaşı olarak tanımlanıyor. Ancak Soğuk Savaş'ın çıkış nedenlerine baktığımızda ilkin, ABD ile Sovyetler arasında ideolojik farklılık; ikincisi, ikisi arasında silahlanma yarışı; üçüncü olarak, ikisinin de birbirine güven duymaması ve en önemlisi nükleer silahlanma yarışı ve casusluk faaliyetleri karşımıza çıkmaktadır. Bütün bunlara baktığımızda, belki nükleer silahlanma yarışı devam etmiyor ama silahlanma yarışı devam ediyor. Bana göre Soğuk Savaş bitmemiştir, yöntemleri ve parametreleri değişmiştir ve devam edecektir. Kolay kolay da sona ereceğini zannetmiyorum.

Güngör ŞAHİN: NATO Yeni Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, 14 Kasım 2014'te Alman Bild Gazetesi'ne, Rusya Federasyonu'nun *"Avrupa'daki değerlere dayalı güvenlik mimarisinin altını oyduğunu"* söyledi; bunu ne kadar doğru buluyorsunuz? Sizce *Yeni Soğuk Savaş mı başlıyor*?

Mesut Hakkı CAŞIN: Çeşitli parametreler var. Bunlardan bir tanesi, "acaba Ukrayna krizini kim başlattı" sorusu… Bana göre Rusya Federasyonu'nun, uluslararası hukuku çiğneyerek Kırım'ı işgal etmesi hatalıydı. Ancak krizin çözümünde Fransa, Almanya, Polonya dışişleri bakanları ve Rusya Federasyonu'nun müsteşarıyla beraber bir mutabakat imzalandı. 21 Şubat 2014'te, burada referanduma

gidilmesi ve anayasal rejimin seçimle denetlenmesi yolunda bir ortak karar çıkmıştı. Ardından, Janukovic'in tutuklanmaya kalkılması ve meydandaki olayların Doğu Ukrayna'ya sıçraması sadece Rusya Federasyonu'nun kabahati değildi. Rusya Federasyonu bunu affetmedi ve Ukrayna'yı işgal etti. Şimdi Sayın Genel Sekretere saygı duyuyorum, bu hadise iki bakımdan önemli: İlkin, Galler Zirvesi'nde de ortaya konulduğu üzere Rusya Federasyonu, Yalta sonrası Avrupa'daki sınırların değişmezliği ilkesini ciddi bir şekilde ihlal etmiştir. Bu çok önemlidir. İkincisi, BM Sözleşmesi 2'nci maddesindeki sınırların değişmezliği ilkesini yok saymıştır ve 51'inci maddeye göre Ukrayna meşru müdafaa halindedir. Bazı şeyleri reddetmesine rağmen bugün Doğu Ukrayna'da Rusya Federasyonu ağır silahları, tankları ve uçakları yer almaktadır. Bu bakımdan NATO'nun dört önemli yeni parametresi karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, Doğu Avrupa'daki askeri gücün pekleştirilmesi; Baltık, Polonya ve Romanya'da yeni silahların konuşlanması, ikincisi tatbikatların artırılması, üçüncüsü Karadeniz'de askeri gücün artırılması ve sonuncu olarak yeni kurulacak Acil Müdahale Gücü ile belki de Rusya Federasyonu ile kapışma durumuna gelmesi. Henüz ben daha mimarinin altının oyulduğunu zannetmiyorum ama Rusya Federasyonu'nun bu inadından vazgeçmesi gerektiğini düşünüyorum. Yani herkes oyunu kuralına göre oynarsa Orta Avrupa'da ve Karadeniz'de tekrar barış olabilir aksi halde dondurulmuş çatışmaları Rusya Federasyonu Kafkasya'ya da yayabilir.

Güngör ŞAHİN: 04-05 Eylül 2014'te Galler'de toplanan zirvede alınan; doğu sınırının güçlendirilmesi, kapasite ve kabiliyetlerinin arttırılması kararını *hangi güvenlik yaklaşımı kapsamında değerlendirebiliriz*?

Mesut Hakkı CAŞIN: Burada teorik yaklaşımlar farklı olabilir ama benim gördüğüm daima realist güç politikasıdır. Eğer Rusya Federasyonu bir güç olarak yükleniyorsa, NATO'nun buna karşı koyacak gücü ortaya koyması lazımdır. Ayrıca burada kararlılık ve müttefikler arası işbirliğinin olması gerekiyor, burada kolektif güvenlik yaklaşımının bana göre sorunun çözümünde en önemli hadise olduğunu düşünüyorum. Bir diğer unsur da uluslararası hukuka saygı olmalıdır. Uluslararası hukuk çiğnendiği takdirde savaş kaçınılmaz olacaktır. Bu bakımdan NATO'da alınan kararların dediğim gibi tutarlı olması gerekir. Örneğin Ukrayna hâlihazırda bir

NATO üyesi değildir, yarın sabah müttefik üyeler Ukrayna'yı NATO üyesi olarak deklare edebilirler, zaten Ukrayna bunu istiyor, bu durumda NATO ile Rusya Federasyonu arasında bir savaş başlayabilir. Ve Senatör Mc Cain'in teklifleri dikkate alındığında ABD'nin Ukrayna'ya her an silah yardımı yapması söz konusudur. Bugün insani silahlar verilse dahi, yani öldürücü olmayan silahlar verilse dahi ben 2016'da Cumhuriyetçilerin başa geçeceğini düşünüyorum ve ABD Rusya Federasyonu'na karşı çok daha sert yeni bir politika güdecektir ve bu Soğuk Savaş'ın yeni bir Post-Soğuk Savaş'a sürüklenmesi olacaktır. Bakın bir sene içinde dünya çok değişti, yani hiç kimse burada bir savaşı beklemiyordu ve Rusya Federasyonu birdenbire Doğu Ukrayna'ya kuvvet yığınağı yaptı. Bazı yorumculara göre de Moldova'yı da alabilir. Bu bakımdan çok belirsiz bir döneme giriyoruz. Bunu Ortadoğu'ya da pekleştirecek olursak bugün NATO'nun aldığı kararlarda hem Afganistan'a hem de Irak'a kuvvet gönderme yolundaki kararları ve IŞİD'le mücadele yolunda birtakım tedbirler alması NATO'nun giderek küresel bir örgüt durumuna evirilmesine olanak sağlayacağını söyleyebilirim. Bu bakımdan NATO gelecekte sürprizlere açık bir kolektif güvenlik örgütü olarak test edilecektir ve bu testteki başarı ve başarısızlıklar aynı Afganistan'da olduğu gibi veya Libya'da olduğu gibi örgütün yaşayıp yaşamayacağını gösterecektir. Yani WP bitmiştir, NATO da bitecektir argümanının denemesi olacaktır diye düşünüyorum.

EK-IV

∗Doç. Dr. Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE ile 11 Aralık 2014'te İstanbul Kadir Has Üniversitesi'nde gerçekleştirilen mülakatın tam metnidir.

Güngör ŞAHİN: Güvenlik nedir? Uluslararası ilişkilerde güvenlik için "*Güvenlikleştirmeye"* mecbur muyuz? Uluslararası sistemde Soğuk Savaş sonrası tehditler neler, güvenlik aktörleri kimlerdir?

Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE: Güvenlik tanımlamaya çok direnen bir kavramdır. Güvenlik tanımını yapmak bir doktora tezi aslında… Bu konuda yapılmış, güvenliğin semantiğini inceleyen, kavramın ne olduğunu anlamaya çalışan pek çok çalışma vardır. Bunları taradığınızda dosyalar dolusu çalışmaya ulaşabilirsiniz. Ve buradan da görüleceği üzere güvenliğin tek bir tanımı yoktur.

Güvenliği nereden ve nasıl tanımladığınıza bağlı... Özellikle 90'larda güvenlik tanımlamaları çokça yapıldı. Çünkü 90'lar Soğuk Savaş'ın sona erdiği, yeni bir dünya düzeninin kurulduğu ve bu dünya düzeninde uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmalarının dönüştüğü bir dönem. Bu dönemde de güvenliğin yeniden tanımlanması ihtiyacı doğdu. Güvenlik, Soğuk Savaş döneminde; stratejiyle, savaşla eşitlenen, askeri güvenlikle eşleştirilen savunma anlayışını içermekteydi. Adeta güvenlik eşittir savunmaydı.

Güvenlik tanımları esas olarak Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında yapılmaya başlandı. Soğuk Savaş'ın başladığı yıllarda güvenlik, uluslararası ilişkilerin bir konusu haline geldi. Konumuz gereği uluslararası ilişkiler literatürü içinde düşünmek gerekir, oradan bakmak gerekir. Yoksa güvenliğin tanımını Machiavelli'ye kadar götürebilirsiniz. Ama bir disiplin içinde güvenliği tanımlamak isterseniz, konu ve sınırlılıklar gereği uluslararası ilişkiler disiplini içinde tanımlamalısınız.

Güvenlik daha önce de dediğim gibi 1940'lardan sonra tanımlanmaya başlanan bir kavram ve Soğuk Savaş dönemi boyunca, başat olarak da stratejiyle, savunmayla, savaşla ve çatışmayla özdeşleştirilen bir kavram.

Burada aktör sorusu ve tehdit sorusu var. Aktör kim derseniz, kimin güvenliği sorusuna verdiğimiz cevap, Soğuk Savaş boyunca devlet. Devletin güvenliği… İronik olarak güvenliği sağlayan da devlet… Devlet, güvenliği sağlarken insanlarının

güvenliğini hiçe sayabiliyor. İnsanları baskı altında tutabiliyor, insanlara zulüm edebiliyor, bu noktada çok da eleştirilen bir durum aslında. Devlet için güvenlik ve devlet tarafından sağlanan güvenlik… Aktör dediğimizde de, bir güvenliği tehdit edilen nesneden bahsedersiniz ve bir de güvenliği sağlayandan. Güvenlik tanımı bakımından aktör burada iki taraflı bir kavrama işaret ediyor.

Tehdit, Soğuk Savaş döneminde özellikle askeri tehdit olarak sunulmaktadır. Biz buna hep Batı mantığıyla ve algısıyla bakıyoruz. Tehdit Batı penceresinden baktığımızda, Soğuk Savaş döneminde hep Sovyetler Birliği olmaktadır. Çünkü Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş döneminde kapalı kutu görünümündedir. Sovyetler Birliği konusunda çalışanların çok az olması ve karşı tarafı anlamamaları yüzünden güvenlik çalışmaları Soğuk Savaş döneminde hep Batı merkezli olmuştur. O nedenle de tehdit olarak devamlı Sovyetler Birliği gösterilmiştir. Yani Sovyetler Birliği'nden gelecek askeri tehditler ve buna karşı da ABD ve Batılı ülkelerin güvenliği… Soğuk Savaş'ta böyle bir algı var.

Güngör ŞAHİN: Peki Soğuk Savaş döneminde bu durumun istisnaları yok mu? Her şey devlet merkezli askeri güvenlik mi?

Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE: İstisnalar elbette bulunmaktadır. Mesela Üçüncü Dünya Güvenlik Okulu var. Özellikle 80'ler döneminde Mohammed Ayoob'un yazdıklarıyla ortaya çıkan bir okul. Bu okul, Batı merkezli güvenliği eleştiriyor. Afrika ülkelerinde yaşanan farklı sorunların da tehdit oluşturabileceğini iddia ediyor. Örneğin susuzluk, yoksulluk, açlık, sefalet gibi konular güvenlik tehdidi olarak algılanabiliyor. Ama burada Üçüncü Dünya Güvenlik Okulu, yine devletin güvenliğinden bahsediyor. Bu tehditlerin devleti nasıl tehdit ettiğini lanse ediyor. Başka bir istisna, tehditleri yine askeri güvenlikle sınırlayan perspektife karşı çıkanlar arasında bulunmaktadır. Bunlar da 1970'lerde ortaya çıkan Ekolojik Güvenlik Anlayışı, yani çevresel sorunların da güvenliği tehdit edebileceği veya İnsani Güvenlik Anlayışı, insanı güvenliğin merkezine yerleştiren bir anlayış veya Petrol Bunalımının hemen ardından ortaya çıkan Ekonomik Güvenlik yani ekonomik krizlerin de güvenliği etkileyebileceği gibi birtakım alternatif tehdit arayışlarını içermektedir. Sadece tankla, topla, tüfekle olan tehdit değil bu konular da (ekolojik, çevresel, ekonomik) güvenliği tehdit edebilir diye farklı güvenlik perspektifleri

ortaya çıkıyor. Bu dönemde yine alternatif bakış açıları arasında Barış Çalışmaları var. Tam alternatif olarak değerlendirmemek lazım, ama ne de olsa farklı bir çalışma alanıdır. Güvenlik araştırmaları gibi Barış Çalışmaları da farklı bir bakış açısıyla insanı merkeze koyarak, ama ana kavramı güvenlik değil, güvenliğin "temiz" bir kavram olmadığını söyleyen ve "barışın" daha ilginç ve farklı bir kavram olduğunu belirten bir bakış açısıdır. Orda da Johan Galtung'un yazdıklarına bir bakmak gerekir.

1980'ler alternatif bakış açılarının daha güçlendiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980'lerin ortalarında bir de eleştirel güvenlik okulu ortaya çıkıyor. Eleştirel güvenlik okulu da yine insanı merkezine koymakta; özgürleştirme gibi bir ifadeyi kullanmakta ve her şeyin tehdit olabileceğini söyleyen çok daha geniş bir bakış açısı olmaktadır. Ama alternatif bakış açıları esas itibariyle 1990'larda güçleniyor.

Özetle tekrar Soğuk Savaş dönemine dönersem, burada belirleyici olan devletin güvenliği, güvenliği sağlayan yine devlet, tehdit ise devlete karşı "askeri tehdit". Soğuk Savaş'ın dinamikleri bu bakış açısını çok yakından ilgilendiriyor. Örneğin nükleer silahların çok etkili biçimde, karşılıklı olarak iki tarafı cesaretlendirdiği dönemde güvenlik çalışmaları ve askeri devlet merkezli tehdit anlayışı daha etkili hale geliyor. Ama Soğuk Savaş'ın yumuşama dönemlerinde alternatif bakış açıları güçleniyor. Yani Soğuk Savaş'ın dinamikleri, güvenlik çalışmalarını ve ona yönelen bakış açılarını da çok yakından etkiliyor. 1980'ler mesela İkinci Soğuk Savaş dönemidir ve bu dönemde yeniden güvenlik askeri anlamda anlaşılan güvenlik anlayışına dayanıyor. Ama 80'lerin sonu ve 90'ların başı, bu sürecin çok ciddi dönüşüm geçirdiği bir süreçtir. Dönüşüm sinyalleri Soğuk Savaş dinamikleri içinde, aslında daha önceden değindiğim gibi var. Ama Soğuk Savaş sonrası dönem artık farklı bir dönem. Burada askeri, devlet merkezli güvenlik, stratejik çalışmaların alt disiplini oluyor. Aslında strateji çalışmaları ve güvenlik çalışmaları Soğuk Savaş döneminde neredeyse birbirine eşit olarak tanımlanan iki çalışma alanı. Ama Soğuk Savaş sonrası ayrışıyorlar. Stratejik çalışmalar, güvenlik çalışmalarının genel çatısı altına girer hale geliyor.

Soğuk Savaş sonrası dönemde (gerçi 11 Eylül ile bir kez daha dönüştüğü söylenebilir), artık şu anlayış hâkim: "Her şey, herkese yönelik tehdit olabilir". Yani, tehdit ve aktör anlayışında çeşitlenme var. Biz burada kimden bahsediyoruz? Devletler yine uluslararası ilişkilerin merkezinde, bunun yanı sıra, uluslararası örgütlerden ve uluslararası sistemin yapısından bahsediyoruz. Örneğin uluslararası sistem nasıl tehdit ediliyor? Eğer küresel bir ekonomik kriz mevcutsa, sistemin güvenliğinden bahsedersiniz. Veya küresel ısınma tehdidine yönelik çabalar; bu da sistemin güvenliğidir. Sistemden bireye kadar, uluslararası ilişkilerin düzeylerinde, uluslararası ilişkiler düzey analizinde, sistemden bireye kadar herkes bu süreçten etkilenebilir. Örneğin birey etkilenir. Hatta gruplar halinde düşündüğünüzde, kadına yönelik güvenlik anlayışı veya azınlıklara yönelik güvenlik anlayışı gibi farklı toplumsal güvenlik arayışlarından da bahsedebilirsiniz. Yani her seviyede herkes güvenlik aktörü olabilir. Bunun yanında tehdit de çeşitlenmiştir. Her türlü tehditten bahsedebilirsiniz. Namus cinayetleri de bir tehdittir veya suyun azalması, küresel ısınma gibi konular da birer tehdittir. Veya ekonomik krizler tehdit haline dönüşebilir. Burada çok farklı tehdit ve çok farklı aktör anlayışından bahsediyoruz. Bunlar artık çok katmanlı hale dönüşüyorlar ve farklılaşıyorlar. Soğuk Savaş sonrasında güvenliğe böyle bakmak lazım. Güvenlik çalışmalarının genel resmi böyle.

Herkes böyle mi bakıyor? Tüm teorik yaklaşımlar? Hayır, farklı teorileşme eğilimleri görüyoruz. Güvenlik çalışmaları genel alanı, bunun altında da alt katmanlar oluşuyor. Hatta bu yazarlardan bir tanesi Helga Haftendorn, buna "kompartımanlaşma" demektedir. Güvenlik çalışmaları bölümlerine ayrılmaya başlıyor. Burada ilkin askeri, stratejik çalışmaları görüyoruz: Realist güvenlik çalışmaları.

Realistler, halen devlet merkezli, askeri güvenlik anlayışını sürdürüyorlar. Ama stratejik çalışmalardan farkı ne derseniz; ikisi de aynı şeyi söylüyor, stratejik çalışmalar biraz daha askeri bilimlere yaklaşıyor, askerlik bilimi içinde, yani günümüzün stratejik çalışmaları biraz daha askerlik bilimine yakın. Realist güvenlik çalışmaları biraz daha siyasi düzlemde uluslararası ilişkiler genel perspektifine daha yakın.

Güngör ŞAHİN: Başka hangi okullar var? Başka hangi eğilimler var?

Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE: Örneğin feminist güvenlik çalışmaları var. Kadına yönelik şiddetten, kadına yönelik her türlü tehditten bahsediyor. Örneğin savaş dönemlerindeki kadına yönelik yaşanan o vahşet, tehdit olarak çok fazla yazılan çizilen konulardan bir tanesidir.

Büyük ve genel bir okul, Eleştirel Güvenlik Çalışmaları bulunmaktadır. Bunlara Aberyswyth Okulu da deniyor, Galler'deki Aberyswyth Okulu'ndan adı geliyor. Bu okulun merkezinde, bulunan Ken Booth'un anlayışında daha çok insan merkeziyetçilik var. İnsana yönelik her türlü tehdidin güvenlik sorunu oluşturabileceğini söylüyor ve güvenlik sorunun bertaraf edilmesinin tek çözümünün "özgürleştirme" olduğunu, yani insanı zincirleyen, o zincirlerinden kurtulmasını sağlayacak her türlü yaklaşımın güvenlik bunalımını çözebileceğini ileri sürüyor. Örneğin Güneydoğu Anadolu'daki çocuğun eğitim hakkı elinden alınıyorsa, o zaman o çocuk güvenlik sorunu yaşıyor. Çok genel ve geniş bir güvenlik anlayışı, bakış açısı sınırsız, limitleri yok.

Başka bir okul, hem eleştirellerden hem realistlerden çok fazla beslenen Kopenhag Okulu var. Ben kişisel olarak Kopenhag Okuluna çok yakın çalıştım. Kopenhag Okulunun temsilcilerinden Barry Buzan ile İngiltere'de 6 ay çalışma fırsatım oldu. Ole Waever'ın düzenlemiş olduğu birtakım etkinliklere de katıldım. Hem onlarla bir etkileşimim oldu, hem de yazdıkları her şeyi okudum. O anlamda bu okulun görüşlerinden çok fazla etkileniyorum. Kopenhag Okulunun özünde bir güvenlikleştirme anlayışı var. Kopenhag Okuluna göre her şey, herkese karşı güvenlik tehdidi olabilir. Ancak Kopenhag Okulu bunu aynı zamanda eleştirmektedir. "Evet, böyle bir şey var, Soğuk Savaş sonrası dönemde her şey ve herkes tehdit olabilir ama bunun bir sınırı olması gerekir" demektedir. Sınırını koymazsanız o zaman uluslararası ilişkiler geneline giderseniz, güvenlik çalışmaları diye bir şey kalmaz. Yani bir sınır oluşturacaksanız hatta Ole Waever, bir kursunda bunu şöyle tanımlamıştır; "denize bir ağ atıyorsunuz, bu ağa bazı balıklar geliyor, o balıklar işte güvenlik". Yani bir ağ atmanız lazım, bu alan ve bu ağ da güvenlikleştirme dedikleri yaklaşım. Her şey, herkese hangi sınırla güvenlik sorunu olabilir? Cevabı, "eğer yetki sahibi birisi bunun güvenlik sorunu olduğunu

söylerse"… Yani burada "söylem" önemlidir. Burada da en çok kullanılan örnek Bush'un "Şer Ekseni" konuşmasıdır. Orada Şer Ekseninde üç ülkeyi tehdit olarak tanımlamıştır. Eğer yetki sahibi birisi, illa kii bunun devletin lideri olması gerekmiyor. Bir azınlık grubundan bahsediyorsanız, o azınlık grubunun yetki sahibi kişisinden de bahsedebilirsiniz. Bir NGO'dan bahsediyorsanız, o NGO'nun başındaki kişi de olabilir. Yetki sahibi birisi ki bu yetki sahibi birisi güvenlik tehdidine karşı çözüm de bulabilecek birisi olmalıdır. Eğer bir konuyu söyleminde kullanıyorsa, o zaman güvenlik tehdididir. Yani Şer Ekseni bir güvenlik tehdididir, buna güvenlikleştirme diyorlar. Tabi bu yaklaşım çok fazla eleştiriliyor. Örneğin, "sınırdan tanklar girdi diyelim" ve bir tehdit var, ama hiç kimse konuşmuyor bunu, o zaman bir tehdit değildir bu. Kopenhag Okuluna göre değil. Ama gerçek, objektif bir tehdit var ortada. Yani burada birtakım eleştirilerle karşılaşabiliyor okul.

Genel olarak baktığınızda da üç büyük okuldan bahsedersiniz literatürde. Eleştirel Güvenlik, Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik…

Güngör ŞAHİN: Soğuk Savaş sonrasında uluslararası *güvenlik konuları ve aktörlerini en fazla etkileyen teori hangisidir*?

Sinem Akgül AÇIKMEŞE: Realistler ABD'de başta olmak üzere, Kopenhag ve Eleştirel Okullar da özellikle Avrupa'da. Ama bu demek değildir ki başka okullar yok. Fransa'da Fransa merkezli birtakım teorik yaklaşımlar var, Risk Toplumu Yaklaşımı var, İnşacı Güvenlik Yaklaşımları denilen yaklaşımlar var, Feminist Güvenlik Yaklaşımları var, Post-Yapısalcılar var. Mesela Post yapısalcılar da şunu der, "marjinalize olan herkese" yönelik tehditler, tehdittir. Burada azınlıklardan da bahseder, farklı cinsiyet eğilimleri olanları dahil eder, kadından da söz eder. Kim marjinalize olduysa ona yönelik tehdit "güvenlik tehdididir" demektedir. Barış Çalışmalarını farklı bir okul düşünebiliriz.

Gördüğünüz üzere birçok okuma var ama benim okumamda üç okul başat olarak gözüküyor ve burada da bir Amerika-Avrupa ayrımı vardır. Amerika daha çok realist perspektiften hareket eder, Avrupa daha farklı temelleri alır, liberal yaklaşımları alır, ancak bu Amerika'da liberal yaklaşım yok demek değildir.

Kopenhag Okulu öyle bir hale geliyor ki, eskiden realist çalışmaların eleştirildiği gibi bugün de Kopenhag okulu eleştiriliyor. Bu bir okulun ne kadar etkili olduğunu gösteriyor. 90'larda ve ortalarına kadar güvenlik yazanlar, ilk şu cümleyle başlarlar; "devlet merkezli askeri güvenlik anlayışını eleştiriyorum". Yani realist bakış açısını eleştiriyordu. Bugün yazanlar Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme anlayışını eleştirerek başlıyor. Bu defa eğer Kopenhag Okulu perspektifini benimsemiyorsa onu eleştirerek devam ediyor. Eleştirinin kaynağı olmanız demek de aslında büyük bir okul olduğunuzun göstergesi. Özetle kavramsal çerçeve hakkındaki görüşlerim bu şekilde.

Güngör ŞAHİN: Kopenhag Okulu ile Realizm arasındaki fark nedir?

Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE: İkisi birbirinden farklı yaklaşımlardır. Tehdit anlayışı anlamında realistler sadece askeri tehdidi kabul ederken Kopenhag Okulu her türlü tehdidi kabul ediyor. Aktöre baktığımızda realistler sadece devlet derken Kopenhag Okulu kağıt üzerinde pek çok aktör, güvenlik aktörü olabilir diyor. Yönteme baktığımızda, güvenliği nasıl incelediğimize baktığımızda realistlerin objektif bir bakış açısı var. Yani tank sınırdan girdiyse tehdittir veya X ülkesi silahlanmaya para harcamaya başladıysa bu tehdittir çünkü o silahını bana karşı kullanacaktır, yani her şey objektif. Ama Kopenhag Okulunda güvenlik söylemsel ve inşa ediliyor. Yani bir söylemle konuşmayla inşa ediliyor. Dolayısıyla hem tehdit anlamında hem aktör anlamında hem de yöntem anlamında birbirinden farklılar. Ama dediğiniz şöyle doğru, realizmden çok etkileniyorlar, bu okulu oluşturan kurucuları Barry Buzan, realist bir kökene sahip. Yani realist bakış açısıyla 80'lerde yazdığı yazılar realist bakış açısıyla yazılan yazılar. Sonradan biraz yönelimlerini değiştiriyor, Ole Waever'ın daha konstrüktivist dediğimiz o bakış açısından etkileniyor. Kopenhag Okulu, özellikle devlet merkezlilik konusunda çok da fazla ayrışmıyor uygulamaya baktığımızda… Çünkü "yetki sahibi olması gerekiyor" diyor, bu güvenlikleştiren aktörün ve devlet dışında çok fazla yetki sahibi aktörden bahsedemiyor. Yani güvenlikleştirmenin uygulamalarına baktığımızda çok fazla realizme yanaştığını görüyoruz ama kâğıt üzerindeki varsayımlarına baktığımızda birbirinden çok farklı olduğunu anlıyoruz.

Güngör ŞAHİN: Soğuk Savaş sizce sona erdi mi?

Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE: Ben kişisel olarak şöyle düşünüyorum. Soğuk Savaş bir tarih, tekrar geri dönemezsiniz. İmparatorluklar tarihi de bir tarihtir, vs… Yani Soğuk Savaş kendine özgü dinamikleri olan bir süreçti. Soğuk Savaş istikrarlı bir dönemdi çünkü taraflar caydırıcılık gücüne sahipti ve savaş çıkmadı, bir başka deyişle Sıcak Savaşa hiçbir zaman dönüşmedi. O kavramı bir daha kullanmanın literatürde pek de anlamı yok.

Soğuk Savaş, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yeni dünya düzeniydi. İki kutuplu, iki kutupluluğa dayalı istikrarı olan ve tarafların birbirlerini göz hapsinde tuttukları, silahlanma yarışının olduğu ayrı bir dönemdi. Yani bu dönemin bitişinden 11 Eylül'e kadar farklı bir dönem vardı. Daha belirsiz bir dönem vardı, 11 Eylül sonrası artık tek kutuplu bir düzen hakim. Özellikle 11 Eylül'den sonra ben sistemin çok kutuplu olduğuna inanmıyorum. Sistemde büyük güçler var, bölgesel güçler var ama hala bir süper güç var ve bu süper güç dünyayı baskı altında tutabiliyor. Bence Rusya Federasyonu şu anda süper bir güç değil, Soğuk Savaş süper güçler arasında bir mücadeleydi. Ama 11 Eylül sonrası dönem yani şimdi içinde bulunduğumuz dönem bir süper gücün, hegemonya demek istemiyorum ama süper gücün yayılmacı bir döneminden bahsetmek istiyorum. Rusya Federasyonu burada büyük güç, Çin de büyük bir güç, Japonya da büyük bir güç… Avrupa Birliği, Avrupa ülkeleri toplamı, nasıl ifade etmek isterseniz, o da ayrı bir büyük güç. Ama burada bir de bölgesel güçlerden bahsediyoruz, İran, Hindistan gibi, bölgesel güçlerin de olduğu bir sistem var, farklı bir sistem. Rusya Federasyonu'nun kendi çevresinde, yakın çevresinde Kafkaslarda, Orta Asya'da, Ukrayna ve Avrupa tarafındaki yakın komşularındaki politikası tabi ki geçmişten gelen, geçmişten izler taşıyan politikalardır. Burada farklı şeyler olduğunda Rusya Federasyonu'nun bir nevi damarına basılmış oluyor, bu damara basma da Rusya Federasyonu'nu telaşlandırıyor, farklı bir takım çabalar içine itiyor. Bu telaş sonrası verdiği tepki, Rusya Federasyonu'nu ABD ile karşı karşıya getirebiliyor ama hiçbir zaman Soğuk Savaştaki ABD-Sovyetler Birliği mücadelesini görmüyoruz. Çünkü o zaman Sovyetler Birliği kapalı kutuydu ve ABD de Sovyetler Birliğini anlayamıyordu. Sovyetler Birliği çok güçlüydü ama bugünkü Rusya Federasyonu ile Sovyetler Birliğini karşılaştırmazsınız. Ama tabi ki de Rusya

Federasyonu herhangi bir devlet de değil… Amerika'nın muhakkak dikkate almak zorunda olduğu, AB'nin dikkate almak zorunda olduğu, bir devletten bahsediyoruz.

Güngör ŞAHİN: NATO Yeni Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, 14 Kasım 2014'te Alman Bild Gazetesi'ne, Rusya Federasyonu'nun *"Avrupa'daki değerlere dayalı güvenlik mimarisinin altını oyduğunu"* söyledi; burada bir güvenlikleştirme mi yapıyor?

Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE: NATO'nun politikalarını oluşturuyor tabi ki, bunu bir güvenlikleştirme örneği olarak alabiliriz. Rusya Federasyonu'nu güvenlikleştiriyor aslında… Ancak güvenlikleştirme için bir de halk desteği alması gerekiyor, halk desteği de ne demek aslında? Yani, bunun NATO tarafından resmi bir NATO belgesinde ifade edilmesi gerekiyor, sadece NATO Genel Sekreterinin çıkıp konuşması yetmiyor. Bunun resmi politikaya ve çözüm öneren bir politikaya dönüşmesi gerekiyor. Buradaki halk desteği de nereden geliyor? Bu karara imza atacak devlet yetkilileri seçimle gelmiş oluyorlar, dolayısıyla halk onlara bir yetki vermiş oluyor.

Güngör ŞAHİN: O zaman biz Galler Zirvesinde alınan doğu sınırlarının güçlendirilmesi kararını bir halk desteği olarak anlayabilir miyiz?

Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE: Doğrudan halk desteği değil de güvenlikleştirme için bunun onaylanmış bir süreç olması gerekiyor, bu onaylamayı da görmüş oluyorsunuz. Resmi metne girdiği zaman mesela Türkiye'nin güvenlikleştirmesini nerede buluyorsunuz, Erdoğan'ın ya da Davutoğlu'nun konuşmasında değil, güvenlik siyaset belgesinde, kırmızı kitapta buluyorsunuz. Kopenhag Okulu mantığıyla giderseniz, bunun için de resmi belgeye ihtiyacınız var.

Güngör ŞAHİN: Zirve kararları bunun için belirleyici olmaz bunun stratejiye dönüşmesi gerekir?

Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE: Mutlaka bir yönteme girip, politikaya dönüşmesi gerekiyor.

EK-V

∗Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK ile 14 Ocak 2015'te Ankara Gazi Üniversitesi'nde yapılan mülakatın tam metnidir.

Güngör ŞAHİN: Güvenlik, kaybedilmek istemeyen üzerine mi kurgulanır? Ya da diğer bir deyişle güvenlik, efsaneler, mitler, korkularla inşa mı edilir?

Haydar ÇAKMAK: Güvenliğin tanımıyla başlamak daha doğru olacaktır. Güvenliğin iki türlü tarifi vardır. Ben derslerimde böyle bir yol izliyorum. Birincisi, tehlike ve tehdit durumunun en az olduğu hale güvenlik denmektedir. İkincisi, tehlike ve tehdit durumunun olmadığı hal güvenliktir. İkinci tarif, teorik olarak böyledir. Tehlike ve tehdit durumunun olmadığı hale denmektedir. "Ben güvenliği tamamen sağladım" zihniyeti birisinde varsa eğer, ondan güvenlikçi olmaz. Çünkü hiçbir zaman yüzde yüz güvenlik sağlamak mümkün değildir. Mutlaka güvenlikte bir zafiyet vardır. Burada esas olan, ortaya çıkacak zafiyetin doğurabileceklerini dikkate almaktır. Güvenliği sağlamak için tüm bunları dikkate almak mümkün ama tabi ki de elinizde imkânlarınız olması gerekmektedir. Güvenliğin gerektirdiği şartlar sizde bulunmuyorsa; fiziki olarak, psikolojik olarak bu şartları sağlayamıyorsanız ve imkânlarınız yoksa eğer, ne kadar iyi planlayıcısı olursanız olun, güvenliği yüzde yüz elde etmeniz mümkün değildir. Biraz önce teorik olarak yapmış olduğum bu yaklaşım, sadece devletler için değil kurumlar ve kişiler için de böyledir. Ama devletler için çok daha karmaşıktır. Çünkü her devletin mutlaka bir tehdit algılaması vardır. Güvenlik tedbirleri daha çok korkular üzerine kurgulanır. Korku varsa, sahada bir güvenlik zafiyeti var demektir. Korku yoksa da tabi ki güvenlik tedbirleri alınır ama daha çok korkuyla paralel gider güvenlik tedbirleri. Ülkelerde böyledir, diğer kurumlarda ve kişilerde de böyledir. Dolayısıyla güvenlik seçkinlerinin, özellikle devletlerde, o devletin dikkat etmek zorunda olduğu faktörleri hesaba katarak planlama yaparlar. Nedir bu faktörler? İlkin her ülkenin, halkın tarihidir. Tarihten gelen bir miras vardır. Buna dikkat edilir, böyle bir miras var mı? Örneğin bizdeki sözde Ermeni soykırımı hikâyesi… Bu kötü bir mirastır… İkinci olarak bir imparatorluk ardılı olmamız bazen kötüdür, bazen iyidir. Ama imparatorluk ardılı olmanın, güvenlikle ilgili birtakım sıkıntıları bulunmaktadır. Örneğin birçok etnik grupla gerek sınırlarımız içinde gerekse dışında bir toprak sorunumuz ortaya

çıkabilir. Bizde de var, başka ülkelerde de var. Bahsettiğim bu ikinci faktörde de ciddi tehlike vardır, çünkü bugün Yunanlılarla ve Bulgarlarla toprak sorunu var, alacak veya verecek fark etmiyor ama mutlaka toprak sorunu var. Irak'la toprak sorunu var, Musul-Kerkük hikâyesi; Gürcistan'la ve Ermenistan'la var bizden toprak istiyorlar… Dolayısıyla bütün bu kötü miras ve imparatorluk ardılı olma nedeniyle, ülkelerin mutlaka bir güvenlik zafiyeti olmaktadır. İçinde yaşadığınız coğrafya da önemli bir faktördür. Türkiye örneğini verelim. Türkiye bir Akdeniz ülkesi, bir Karadeniz ülkesi, bir Balkan ülkesi, bir Ortadoğu ülkesi, bir Kafkas ülkesi, yani bütün bunlara baktığınız zaman Türkiye'nin birçok bölgede kendi güvenliğini ve sınırlarını korumak zorunda olduğu göze çarpmaktadır. Hem tehdit var, olmasa bile mutlaka bunu yapmak zorundadır. Bir de Türkiye, Avrupa'nın en büyük yüzölçümüne sahip ülkesi dolayısıyla, coğrafi yapısı olarak da komşuları açısından da ciddi Türkiye'nin güvenlik sorunu var. Şunu kastediyorum, eğer bizim komşumuz, İsviçre ya da Belçika olsaydı, bizim bu kadar çok asker beslemeye, o kadar çok güvenlik için para harcamamıza gerek kalmayabilirdi. Oysa ki sınırlarımıza baktığımız zaman doğuda Suriye, İran, Irak, çok ciddi sorunlarımız var. Kafkasya'ya baktığımız zaman bugün Gürcistan'la ciddi bir sorunumuz yok ama gelecekte çıkabilir. Çünkü Gürcü milliyetçiler, Artvin ve civarını kendi toprağı olarak gösteriyor. Ermeniler zaten malumunuz… İran meselesi. İran'ın bizden toprak talebi yok ama onlarla başka sıkıntılarımız var. Orada 40 milyonu aşkın Türk kökenli ahali var. Orayla ilgili hiçbir plan ve projeniz olmasa bile mutlaka sizden çekiniyordur ve size karşı tedbir alıyordur. Bu ilişkileri bozabilir ve ilişkiler bozulduğunda sizler de güvenlik tedbiri almak zorunda kalırsınız. Yani her açıdan baktığınızda bir sürü sorun olduğunu görürsünüz. Bulgaristan'a baktığınız zaman oradaki nüfusun ciddi sorunlar var. Kuzeyimize baktığımız zaman Rusya Federasyonu ile yaşadığımız ciddi bir sorun yok ama her an çıkabilecek potansiyel meselelerimiz var. Demek ki Türkiye, nereden bakarsanız bakın, güvenlik konusunda hem tarihi olarak hem miras olarak, hem imparatorluk ardılı olarak, hem içinde bulunduğu coğrafya açısından çok ciddi güvenlik tedbirleri almak zorunda olan bir ülkedir. Bunun dışında Türkiye'nin gayet tabi ki tedbirleri vardır, hiç şüphe yok, ama netice olarak Türkiye'nin 500 binin üzerinde bir orduyu hazır bulundurmasının en büyük sebebi biraz önce saymış olduğum maddelere ilaveten birçok faktördür. Daha

birçok faktör var. Çünkü iç güvenliğimiz dış güvenliğimize de yansıyor. İçteki, Türkiye'nin etnik yapısı özellikle Kürtlerle şu anda yaşadığımız durum, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Kürt yapılanmasıyla Suriye'deki Kürt yapılanmasıyla şu anda içinde bulunduğumuz dönemde mesela Kobani ile ilgili sorun yaşamaktayız. Niçin sadece Kobani ile ilgili sorun yaşıyoruz, Suriye'de mesela birçok kent var, Halep'le niye yaşamıyoruz da Kobani ile ilgili problemlerimiz var? Çünkü Kobani Kürtlerin elinde. Dolayısıyla Türkiye'nin, efsane ve mitlerden ziyade ciddi, reel güvenlik sorunları bulunmaktadır.

Güngör ŞAHİN: Avrupa, İkinci Dünya Savaşı'nda birçok acı yaşamıştır. Hatta sığınaklardan çıkıp, temiz bir havaya bile muhtaç kalmıştır. Bunları tekrar yaşamamak için ABD'nin gücüne ve realist politikalara boyun mu eğmiştir?

Haydar ÇAKMAK: Avrupa güvenlik açısından bir sıkıntı yaşamadı. Avrupa'ya aslında dışarıdan bir tehdit yoktu. Bir Osmanlı İmparatorluğu yani Türkler vardı, bir de Ruslar vardı. Rusları Avrupalı sayarsak, Rusların dışında sanırım Türkler kalıyor, Türkler de 19.yüzyılın başından itibaren, ya da 18.yüzyılın son çeyreğinden sonra Avrupa'ya bir güvenlik zafiyeti oluşturmadı. Yani bir güvenlik tehdidi olmadı. Türklerin dışında da Avrupa'ya saldıran hiç kimse olmadı. Dolayısıyla Avrupa'nın güvenliğini bozan Avrupalıların yine kendileridir. İçteki kendi güvenliklerini bozdular. Birinci ve ikinci dünya savaşlarını Avrupa'da yaptılar. 1948'den sonra, Avrupalılar kendi aralarında veya Avrupa topraklarında asla savaşmadılar. Avrupa toprakları dışında Vietnam ve Kamboçya gibi yerlerde savaştılar. Ama bu savaş orada karşılıklı olarak bir emperyalist savaş, bir toprak savaşı, kazanım savaşı değil, tamamen dıştaki itibara dayalı emperyalist savaştı. Köşe kapma ve bir şeyi elde etme savaşıydı. Ama dünya savaşları öyle değildi. Daha farklıydı. Dolayısıyla Avrupa güvenliğini bozan Avrupalıların yine kendisiydi, dıştan bir tehdit yoktu. On dokuzuncu yüzyıldan beri Ruslar, Çarlık döneminde dahi Avrupa'yı çok fazla tehdit etmemişti. Onlar daha çok Osmanlı'yı hedef almıştı. 1917'de Bolşevik ihtilalinden sonra da iki bloklu dünya ortaya çıktı ve bu sefer bloklar arası rekabet başladı. Aslında savaş yok, savaş nerede vardı? Dışarıda vardı, yani Avrupa kıtasının dışında yapılmaktaydı. Sadece dünya savaşlarını birlikte yaşadılar. Aslında dünya savaşları, savaştan ziyade "çok centilmence olmayan bir

mücadele" idi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra herhangi bir sorun çıkmadı. Soğuk Savaş demelerinin sebebi, ilişkilerinin soğuk olmasıydı. Yoksa Avrupa'da, iki taraf da savaşa neden olacak hiçbir girişimde bulunmadı. Ama bunu dışarıda yaptılar. Ama Avrupa'da olmadı. Bunun anlamı şudur: Demek ki Avrupa halkları ve hükümetleri, iki dünya savaşından ders çıkardılar. Zaten bu iki savaş, Avrupalıların daha önceki yaşadıkları bütün olayların on katı ciddi bir durumdu. Daha önceki kayıplarından yüz katı daha fazlaydı aldıkları darbe. Rakamlar çok muhtelif ama nereden bakarsanız iki savaşta da 20 ila 40 milyon Avrupalının öldüğünü, bir de bunun iki üç katı yani 100 milyondan fazla Avrupalının sakat kaldığını, yaralandığını hatırlayın. O günkü nüfusu da dikkate aldığımızda çok müthiş bir rakam. Dolayısıyla Avrupa'da savaştan etkilenmeyen aile çok azdır. Savaşlar tarihine baktığınız zaman, savaşlar tarihini en fazla etkileyen, savaşları en fazla değişikliğe uğratan ya da değiştiren Avrupa'daki teknolojidir. Birinci Dünya Savaşı'nda sonra Amerika da vardır ama daha önceki savaş teknolojilerine baktığınızda hep Avrupa icadıdır. Birinci Dünya Savaşı'nda daha önceki savaş tarihinde hiç rastlanmayan yeni silahlar kullanıldı. Tanklar, uçaklar, denizaltılar, sonra bunun dışında telgraf, çok sayıda yeni silah kullanıldı. İkinci Dünya Savaşı'nda da böyle oldu. İlk defa savaş tarihinde daha karmaşık silahlar ve özellikle atom bombası kullanıldı. Bunların tamamı gayet tabi ki de Avrupa'da müthiş bir sefalet yaşattı. Ölümler, sakatlıklar ortaya çıktı ve Avrupa halkı savaşlardan çok etkilendi. Her ailede birkaç tane ölü veya kendisinde yoksa muhakkak komşusunda, akrabasında birkaç tane ölü… Sonuçta Avrupa halkları yöneticilere şunu söylediler: "bir çaresini bulunuz bu savaşları bitiriniz". Çünkü Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması arasında 21 yıl var. 21 yıl önce Birinci Dünya Savaşı biterken teğmen olan genç subay, bu savaşta görev alıyor, albayken İkinci Dünya Savaşı'nda kendisini buluyor. Yani bir nesil iki savaş yapıyor. Adeta kayıp nesil oluyor. Zaten İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra baktığınız zaman Avrupa'da nüfus çok azalıyor. Genç nesil öldüğü için nüfus çok azalıyor. Buna karşılık Avrupalılar 1945-1960 arasında 15 yıl içerisinde müthiş bir kalkınma sağlıyorlar ama 1950'lerin sonlarında insan kaynağı yetmemeye başlıyor. İnsan kaynağını 1958-1960'larda Avrupa'da nüfus yeterli olmadığı için dışarıdan işçi getirmek şeklinde temin ediyorlar. Başta Türkiye'den olmak üzere, Kuzey Afrika ülkelerinden, siyah Afrika ve Ortadoğu gibi yoksul yerlerden, Avrupa

ile daha önce işbirliği yapan ülkelerden Balkanlar'dan ve Doğu Avrupa ülkelerinden çok sayıda işçi, el emeği Batı Avrupa'ya gitti. Niçin çünkü dünya savaşlarında nesil tükettiler. Dolayısıyla Avrupalılar, bu acılardan büyük ders çıkarttılar. Ve kendi toprakları üzerinde savaşmadılar. Bugün de halen böyledir. 1945'ten bu tarafa sadece Balkanlar'da, Soğuk Savaş bittikten sonra küçük çaplı savaşlar oldu. Bosna-Hersek ve Kosova dışında Avrupa'da savaş olmadı.

Güngör ŞAHİN: İngiltere sizce hala dünya politikasında önemli bir güç müdür? Öyle ki ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa'dan güç eksiltmesine engel olmuş mudur?

Haydar ÇAKMAK: Soğuk Savaş döneminde Amerikalılar olmasaydı, belki Sovyetler Birliği Avrupa'yı tekrar köşe sıkıştırabilirlerdi. Ancak ABD'nin büyük gücü ve 1949'da NATO'nun kurulmasıyla SSCB buna cesaret edemedi. Bunda en önemli etken Amerikalıların Avrupalıların arkasında olmasıdır. 1949'da NATO'nun kurulup, 5'inci maddeye dayanarak müthiş bir caydırıcılık faktörüne sahip olmasıdır. Aslında NATO'ya baktığımız zaman, 1949'dan 1994'e kadar bir tek kurşun sıkmadı. Caydırıcılık gücü sayesinde SSCB ile savaşa girmedi. Bu durum *"güreşmeden şampiyonluğunu ilan eden pehlivan gibi"* bir şeydir. Rakibi yoktu ama onu şampiyon ilan ettiler. NATO'nun durumu da böyle olmuştur. Soğuk Savaş döneminde NATO gidip de tek kurşun sıkmadı. Dolayısıyla Amerikalıların burada çok önemli bir rolü var. Avrupalıların rahat bir şekilde yaşayabilmesi için Amerikalıların çok büyük desteği oldu.

Amerikalıların diplomasi kültürü yoktur. Emperyal geçmişi de bulunmamaktadır. Emperyalist bir politikası da daha önce olmamıştır. İngiltere gibi değil, çünkü İngiltere'nin 17'nci yüzyıldan bu yana sömürgesi var ve bu İngiltere'ye müthiş bir güç kazandırmıştır. Hem diplomasi gücü hem yönetim gücü sağlamıştır. Düşünebiliyor musunuz Hindistan gibi kendinden 10 katı büyük bir ülkeyi İngilizler bir tabur askerle idare etmiştir. Oraya bir vali göndermiş, 3-5 tane memur yollamış ve kıta büyüklüğünde bir Hindistan'ı küçük bir grupla idare etmiştir. İnanılmaz bir güç; bu aslında "kafa ile idare edilmedir". Bir başka anlatımla İngilizlerin müthiş bir yönetim ve diplomasi güçleri var. İkna güçleri var. Bu güçlerin kendilerinde olmadığının Amerika farkındadır. Gerek Birinci Dünya Savaşı'nda gerek ikincisinde

Amerikalıları ikna eden İngilizlerdir. Zaten aynı soydan gelen Anglo-Sakson grubuna mensuplar. Aynı dili kullanıyorlar ve Amerika'nın da İngiltere'nin de büyük bir bölümü Protestan'dır. Aşağı yukarı aynı mezheptendir. Dolayısıyla nereden bakarsanız bakın, İngiltere ile Amerika'nın sadece çıkar ilişkisi değil aynı zamanda kültürel ve tarihsel ilişkileri de önemli yer tutmaktadır. Ben buna inanıyorum, eğer bir soru sorulsa "dünyayı kim idare ediyor" tek bir cevap istiyoruz denilse, "Anglosakson grubu" demek zorundayım. Kim var bunların içerisinde? Bunların içerisinde başta İngilizlerdir. Yani şefleri, beyin gücü İngilizlerdir. Kol gücü de Amerikalılardır. Diğer destekçileri de Kanada, İrlanda, Avustralya, Apartheid'tan önce Güney Afrika gibi ülkelerdir. Yani İngilizce konuşan, daha doğrusu gidip dünyanın çeşitli yerlerinde Avustralya, Kanada gibi ülkelerde, ülkeyi kuran Anglosaksonlardır. Bunlar İngiliz halkıdır ve dünyanın çeşitli yerlerine İngiltere'nin gücüyle gitmişler, onların desteğiyle gitmişler ve bu topraklarda büyük devletler kurmuşlardır. Bugün biliyorsunuz Avustralya, İngiliz kraliyetine bağlıdır. Oraya sembolik de olsa kendisine bağlı bir vali tayin ediyor ve başta bu vali gözüküyor, önemli bir yetkisi yok ama ülkenin itibarını simgeliyor. Dolayısıyla İngilizlerin bugün halen uluslararası ilişkilerde askeri ve ekonomik gücü buna yeterli olmasa da insan gücü, insan kalitesi, tarihi geçmişi ve tecrübesi dünyada en iyilerinden bir tanesi, bence en iyisidir. Ve Amerikalılar işin güç tarafını, İngilizler de diplomasi tarafını yürütmektedirler. Dünyayı Anglosakson grubunun bir noktada idare ettiğini söyleyebiliriz. İngiltere de gücünü devam ettiriyor dolayısıyla.

Güngör ŞAHİN: Fransa'da yaşanan olaylar, Medeniyetler Çatışması tezinin ve 11 Eylül Sonrasının bir devamı niteliği taşımakta mıdır?

Haydar ÇAKMAK: Fransa, Avrupa'da önemli sömürgelere sahip iki ülkeden bir tanesidir. Birisi İngiltere ikincisi Fransa'dır. Gerek sahra altı Afrika'da gerek Kuzey Afrika'da gerekse Orta Doğu'da ve Uzak Asya'da Fransızların denizaşırı sömürgeleri vardı. Halen de denizaşırı sömürge bakanlığı vardır. Sömürgelerinin önemli bir kısmı Müslüman halklarından oluşuyor. Kuzey Afrika'daki sömürgeleri 19'uncu yüzyıldan yani 1800'lerden itibaren Türklerden aldığı Müslüman ülkeler… Dolayısıyla Fransızların Müslümanlarla birlikte yaşama ve Müslümanları tanıma gibi bir özellikleri var yani tecrübeleri var. Ve bu gün

baktığımız zaman Avrupa'da en fazla Müslüman nüfusa sahip ülke yine Fransa'dır. Hem vatandaş olarak hem de orada yaşayan göçmen işçiler olarak bu gün Avrupa'da en fazla Müslümanın yer aldığı ülkedir. Dolayısıyla Fransız devletinin ve halkının Müslümanlar konusunda bir tanışıklığı var, birlikte yaşama kültürü var ve onların örf ve adetlerini bilme kültürü var. Bir başka deyişle Fransa devleti ve halkı Müslümanları iyi tanıyor. İyi tanıyor ama şöyle bir durum ortaya çıktı. Özellikle Soğuk Savaş sonrası yani 1990 sonrası yirmi beş yıllık bir hadise, aslında az bir zaman değil onlar için. Bu zaman zarfında gerek Avrupa'nın tamamında gerekse Fransa'da olabilecek İslami radikal hareketler için tedbir almadılar. Tedbir alınmadı bırakıldı öylece. Çünkü kimsenin aklına Orta Doğu'daki radikal bir cemaat şeyhinin para gönderip buradan militan edineceği ve buradaki genç Müslümanları kullanacağı akıllarına gelmedi. Böyle bir planlama yapmadılar, öyle bir öngörüde bulunamadılar. Bulunamadılar ve zaman zaman bu tür radikal hareketler oldu, ama hiçbir zaman ölme, öldürme gibi olaylar olmadığı gibi, birkaç araba yakmak, birkaç vitrin kırmak gibi küçük hareketler oldu şimdiye kadar. Bunun bu şekilde devam edeceği düşünüldü şimdiye kadar. Orta Doğu'daki radikal İslamcılar çok hızlı büyüdü ve çok hızlı güçlendiler. Bu kadar hızlı büyümelerinin ve güçlenmelerinin sadece Orta Doğu devletlerinin ve halklarının çabası ve yardımlarıyla olması mümkün değildir. Biraz mübalağa ederek söyleyeceğim, Orta Doğu'da dört kişi bir araya gelse İsrail'in mutlaka haberi olur, Amerikalıların mutlaka haberi olur, İngilizlerin ve Fransızların mutlaka haberi olur çünkü bu ülkelerin Orta Doğu'da iddiaları, çıkarları var. Dolayısıyla Orta Doğu'da güçlü bir terör örgütünün bunların kontrolü dışında olması asla mümkün değildir. Şöyle ya da böyle mutlaka vardır ve Orta Doğu'da dikkat edilirse eğer ortaya çıkan bütün radikal hareketlerin en önemli militan toplama kaynağı Avrupalı ülkelerdir. Başta da Fransa ve İngiltere'dir. Aslında bu ülkeler, Almanya da böyledir, bilinçli bir şekilde oraya militan gönderiyorlar. Çünkü kendi istihbarat elemanlarını gönderiyorlar, aslında kendileri için çalışan Arap kökenli insanları eğitip militan olarak bu radikal örgütlere gönderiyorlar ve bu örgütlerin de bir şekilde neler yaptığını neler yapmak istediklerini öğrenmek istiyorlar. Fransa ve İngiltere başta olmak üzere Orta Doğu'da ne olup bittiğini biliyorlar. Fakat bu olayı nasıl kaçırdılar? Bunu anlamak da mümkün değil, zaman içerisinde belki çok daha iyi anlaşılacaktır. Ama şimdi anladığımız kadarıyla mesela Tunus istihbaratı

Fransızlara böyle bir olayın olacağını birkaç gün öncesinden bildirmiş. Türk istihbaratı birçok defa Fransa'nın dikkatini çekmiş ve Türkiye üzerinden geçen militanların isimlerini tek tek bunlara vermiştir. Dolayısıyla burada bir kasıt yok, bir ihmal vardır. Geleceği yazıp çok kısa bir geleceği de okuyamamalarını da hayretle görüyoruz. Kendi ülkelerinde böyle bir şeye izin vermeyeceklerine ve böyle bir şeyi planlamayacaklarına göre demek ki bu hadiseyi kaçırdılar. Bundan sonra Fransız devleti ve hükümeti bu konularda daha çok tedbir alacaktır. Yasalar olabilir, polis tedbirleri olabilir daha çok kontrol gibi; istihbarati tedbirler olabilir. Ama netice olarak Fransa bundan bir ders çıkaracaktır. Ama bu ders tabi ki Amerikalıların çıkardığı gibi büyük bir ders olmayacaktır. Yani Fransa'daki olayların, Amerikalıların 11 Eylül'ü gibi falan deniyor ama hiç alakası yok. Fransızların zaten buna gücü yetmez. Tutup da Fransa sağa sola savaş ilan edecek değil. Bunu ilişkisi olduğu ülke ve örgütlere havale etmeye çalışacaktır.

Güngör ŞAHİN: NATO, Batılı değerlerin savunulmasında ne derece önemlidir? NATO, Batı için "meçhul askerlerin" oluşturduğu, birbiriyle iletişimi kuvvetli, tek bir uğurda mücadele eden dinamik bir yapı mıdır? Yoksa güçler dengesine dayanan, günü ve geleceği kurtarmaya yönelik inşa edilmiş geçici bir örgüt müdür?

Haydar ÇAKMAK: NATO'ya bazen ideolojik olarak yaklaşılıyor. Çünkü NATO'ya sadece Türkiye'de değil, Batı ülkelerinde de böyle, sol kesimden de sağ kesimden de şiddetle karşı çıkan gruplar vardır. Bence NATO başarılı bir güvenlik örgütüdür. Çünkü Soğuk Savaş döneminde herhangi bir çatışma olmamıştır. Bunda NATO'nun caydırıcılık gücünün ciddi bir rol oynadığını düşünüyorum. Düşününüz Balkanlarda, Avrupa'nın ortasında savaş çıktı. Yugoslavya'nın dağılması aşamasında etnik savaşlar yaşandı. Avrupalılar, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde "Avrupa güvenliğini biz sağlayacağız" diye ortaya çıktılar ve binlerce kişinin ölümüne sebep oldular, buna engel olamadılar. NATO'yu çağırmak zorunda kaldılar. Bugün sıkıştığınız zaman Avrupa'da olsun, Afrika'da olsun, Asya'da olsun, NATO tekrar göreve çağrılıyor. Niçin NATO Afganistan'da?, Niçin orada görev yapıyor? Madem çok başarısız bir örgüt de niçin oralarda asayişi sağlayabiliyor? Niçin hala bir caydırıcılık gücü var? Ya da bir sorun çıktığı zaman niçin sadece

NATO'ya çağrıda bulunuluyor? Demek ki önemli, güçlü ve çözüm getiren bir örgüttür. Ve artık daha fazla ülke NATO'nun önemli olduğuna inanıyor. NATO, üye ülkelerin güvenliğini sağlıyor mu? Sağlıyor. Bunun başka bir avantajı daha var. Ülkelerin güvenlik bütçesini düşürüyor. Biz NATO üyesi olmasak bugün güvenlik bütçemizi dörde beşe katlamak zorunda kalırız. Diğer ülkeler de böyle. Bunun için NATO'nun önemini yitirmediğini; hala önemli görevleri yürütebileceğini ve önemini artırdığını düşünüyorum.

Güngör ŞAHİN: NATO'yu önemli bir aktör yapan unsurlar neler olmuştur? Bundan sonra neler olabilir? Batılılar, NATO'ya nasıl, Batı karşıtları nasıl bakmaktadır?

Haydar ÇAKMAK: Saddam Hüseyin ve Kaddafi örneklerine bakmak gerekmektedir. Eski rejimler NATO'ya şiddetle karşıydılar. Hatta bizim içinde olmamıza da çok içerliyorlardı. Bugünkü rejimler arasında da karşı olanlar var. Örneğin İran, Rusya Federasyonu ve Çin NATO'ya sempatiyle bakmıyor. Bunların yörüngesinde olan ülkeler de sempatiyle bakmıyor. Dolayısıyla NATO üyelerinin dışında olan ülkelerin de sempatiyle baktığını düşünmüyorum.

Güngör ŞAHİN: Üçüncü bir dünya savaşı çıkabilir mi? Ya da bundan sonra dünyayı derinden sarsacak olaylar neler olabilir?

Haydar ÇAKMAK: Avrupa'nın dışında olan, doğrudan Avrupa'yı ilgilendirmeyen Uzak Asya'da yaşanan bir savaş, Avrupa'da bir savaşa neden olmaz. Rusya Federasyonu'nda da savaş çıkmaz. Çünkü Ukrayna konusunda gördük. Ruslar yapabilecekleri en uç noktayı yaptılar. Yani Ukrayna'nın bir parçasını, Kırım'ı alıp kendilerine bağladılar. Başka ne yapacak? Bunu yaptıktan sonra savaş çıkabilirdi ama çıkmadı. Kimsenin savaşma niyeti yok. Ne Rusya Federasyonu'nun ne de Avrupalıların savaşma niyeti var. Bundan sonra Avrupalılar 1945 sonrasında olduğu gibi kendi topraklarında pek kolayla savaşmazlar. Ama ne yapabilirler? Birbirlerine çok ciddi zarar verebilirler. Zaten şu anda Rusya Federasyonu'na çok ciddi zarar veriyorlar. Özellikle petrol fiyatlarının düşürülmesi örneğini verebiliriz. Bilerek petrol fiyatlarını düşürerek Rusya Federasyonu'nu ekonomik bir çöküntüye sokuyorlar. Ayrıca daha önce yaptıkları gibi Çeçenistan'daki ve Dağıstan'daki terör

hareketlerini tekrar canlandırabilirler. Ben bunun yapılabileceğine inanıyorum. Ekonomik ve teknolojik ambargoyla Rusya Federasyonu'nu dize getiremezlerse bu sefer yine Kafkasya'da Rusya Federasyonu'na karşı çok ciddi bir terör hareketinin başlayacağını söyleyebiliriz. IŞİD ve buna benzer radikal İslamcı grupların militanlarının orada tekrar yapılanacağını ve terör hareketlerini başlatacağına inanıyorum. Avrupalılar buna benzer tedbirler alabilirler çünkü Rusya Federasyonu bunu ikinci kez yaptı. Birincisini biliyorsunuz 2008'de Gürcistan'da yaptı; bir de şimdi Ukrayna'da yaptı. Şimdi, aynı şeyi Moldova'da yapmayı tasarlıyor. Dolayısıyla buna engel olacaklar. Çünkü Rusya Federasyonu'na büyük bir darbe vuracaklar ve bu silahlı darbe değil, silahsız bir darbe olacak ve Rusya Federasyonu da bu konularda dize gelecektir. Dize geldiği zaman hal tarzı; oturup anlaşacaklar, Ukrayna'da oturup anlaşacaklar, Kafkasya'da oturup anlaşacaklardır. Avrupalılar, kesinlikle çok büyük bir zarar verdiler, öyle ki Rusya Federasyonu, Türkiye'den domates dahi alamıyor. Eskisi kadar domates, limon almıyor. Yani o kadar kritik durumlara geldi ki, döviz açısından, domates bile alamıyorlar. Teknoloji ürünleri vermiyorlar. Rusya Federasyonu'nda teknoloji yok. Var ama nokta teknolojileri yok. Avrupa'daki gibi Amerika'daki gibi teknoloji Rusya Federasyonu'nda yok. Köşeye sıkıştırdılar, vermiyorlar. Bundan bir sonuç çıkarırlar diye tahmin ediyorum. Çıkarmazlarsa terör hareketleri başlar ama doğrudan karşılıklı orduları göndererek bir savaş beklemiyorum açıkçası.

Güngör ŞAHİN: Devletler neden artık devletlerle savaşmaktan çekinmektedir? Bunun yerine devletler neden başka devletler içindeki iç isyanlarda farklı yapıları desteklemektedirler?

Haydar ÇAKMAK: Dışarıdaki savaşlar tamamen çıkar savaşlarıdır. Daha çok ekonomik ve nüfuz konuludur. Yeni bir savaş çıkarsa eğer, Avrupa yok olur. Yani birbirlerini yok ederler. Bunu bildikleri için de bu kadar büyük silahlar her tarafı caydırıyor. Belki de amaçlarından biri de buydu. Bu kadar çok silahlanmanın, bu kadar çok teknolojik silahı ellerinde bulundurmanın sebeplerinden birisi de Avrupa'daki savaşı bir daha yapmamaktır. Bugün ellerindeki imkânlar hem bütün ülkeleri hem de tüm canlıları yok edebilir. Dolayısıyla bu bir caydırıcılıktır. Onun için Avrupalılar kendi kıtasında birbirlerine karşı savaşmazlar. Avrupa dışında da

olası mücadelelerde kendilerinin kontrol ettikleri güçler ve/veya ülkeler vasıtasıyla savaşırlar. Afrika'da olsun, Uzak Asya'da olsun, Balkanlar'da olsun, Orta Doğu'da olsun… Her ülkenin kendisinin bir terör örgütü var. Her ülkenin kendisinin bir radikal grubu var. Ve onlar vasıtasıyla da kime ne yapmak istiyorsa, onu yapıyor. Çıkarlarını böylece koruyor. Dolayısıyla da bu böyle devam edecektir. Avrupalılar bundan böyle kendi kıtalarında savaşmamak için her şeyi yapacaktır.

Güngör ŞAHİN: Kapitalizmin karşısında yeni büyük bir ekonomik paradigmanın çıkacağına inancınız var mıdır? Varsa nasıl bir söylem ve fikir birliği yaratacaktır? Dengeleri değiştirebilecek midir?

Haydar ÇAKMAK: Politik sistemler, ekonomik sistemler, askeri sistemler, bütün bu sistemler, rejimler, Batı'dan çıkıyor. Batı kendi çıkarlarına uygun düzenlemeler yapıyor. Bugünkü ortamda Batı çıkarlarını koruyan en iyi düzen Kapitalist düzendir. Serbest Piyasa ekonomisidir. Çünkü en iyi ürünü onlar yapıyor ve keşifleri de onlar yaptığı için bu konuda diğer ülkelerin önünde bulundukları için her şeyi ilk onlar satıyor. Sanayileşme tarihine baktığınız zaman, bu tarih İngiltere ve Fransa'dan başlıyor. Bugün aklınıza gelen kullandığınız her şeyi önce Batı yapmıştır. Sinemayı, televizyonu, silahları, otomobili, her şeyi Batı keşfetmiştir. Japonya'da veya Çin'de herhangi bir keşif yoktur. Japonya ne yapıyor? Avrupalıların yapmış olduğu keşfi alıyor daha iyisini yapmaya çalışıyor. Dolayısıyla keşfi yapan Batılılar olduğu için bunun da sadece kapitalist sistemlerde, Serbest Piyasa Ekonomisi'nde olabileceğini görüyorlar, öngörüyorlar ve bu sistemi değiştirmiyorlar, değiştirmezler de. Dünyada en fazla para kazandıran, uluslararası ticaretin yüzde 40'ını oluşturan bilgi ticaretidir. Bilgisayarlar, telefonlar ve diğer ürünler… Dünya ticaretinin yüzde 40'ı işte bu bilgi ticaretidir. Bunun yüzde 37'sini yapan da Batılılar. Yüzde 3'ünü Japonlar, Koreliler ve diğer ülkeler yapıyor. Diğerlerini tamamen Avrupalılar ve Amerikalılar yapıyor. Ama olağanüstü bir durum ortaya çıkar, birtakım ülkeler Çin gibi, Hindistan gibi, Japonya demiyorum çünkü Japonya, Batılıların kontrolünde, Amerika'nın kontrolünde, ama Çin ve Hindistan, onların kontrolünde değil. Onlarla işbirliği halinde, onlarla iyi geçiniyor. Ama tam kontrolünde değil. Zaten Avrupalılar ve Amerikalılar Çin'i ve Hindistan'ı kontrol edemedikleri için sadece onlarla iyi geçiniyorlar. Şimdi onlar bu ülkelerden bağımsız olarak, özellikle bilişim

teknolojisinde bir takım ilerlemeler sağlıyor, özellikle Hindistan. Fakat onu da yeni bir politikayla bertaraf etmeye çalışıyorlar. Hindistan'ın çok başarılı mühendislerini ve şirketlerini, daha fazla para vererek, satın alıyor Batılılar. Hindistan'dakileri kendileri için çalıştırıyorlar. Bu şekilde bu tehlikeyi bertaraf ediyorlar. Olağanüstü bir durum ortaya çıkar, bir devlet politikası ortaya çıkar, der ki mühendislere "gidemezsiniz", izin vermez, ya da bu tür teknolojileri devlet kontrolüne alır, geliştirir ve bilişim sektöründe Batının önüne geçer. Bilişim sektöründe Batının önüne geçmesi ne demektir? Dünya ticaretinin yüzde 40'ını ele geçirmektir. O zaman Avrupalılar sözünü ettiğiniz kapitalist sistemi değiştirebilirler. Eğer güçleri yetebilirse.

Güngör ŞAHİN: Yakın dönemde patlak verecek olayların adresleri nereleri olabilir? Böyle bir tarifte "av sahası" olarak Afrika üzerine değerlendirmelerinizi alabilir miyim?

Haydar ÇAKMAK: Batılılar son 400 yıl bu tarafa Afrika'da asker bulundurmakta ve mühendis istihdam etmektedirler. Tüccar götürmektedirler. Çin ise oraya yeni gidiyor, 20 yıllık geçmişi var. Çin'in 20 yıl içerisinde, 400 yıla yakın zamandır bu coğrafyada nüfuz sahibi olan Avrupalıları korkutması üzerinde durulması gereken bir hadisedir. Çünkü Batılı 400 yıla yakındır orada ama 20 yıldan beri oradan çalışan Çinli mühendis onları rahatsız ediyor. Bu rahatsızlığı doğuran, alışverişten ve yatırımdan ziyade, kamuoyunda çok fazla bilinmeyen ve üzerinde durulmayan bir gerçektir. Bu gerçek, Avrupalıları ve Amerikalıları çok ciddi manada korkutmaktadır. Çünkü Çin, Afrika'ya nüfus aktarmaktadır. Bu nüfus gittikçe de çoğaldığı için Çin'in oradaki politikası, "ben gideyim orada yatırım yapayım, köprü yapayım parasını alayım, karşılığında para alamazsam petrol alayım ya da maden alayım değil". Batılıları korkutan bu alışveriş değil aslında, Batılıları korkutan Çin'in oraya bir nüfus aktarmasıdır. Bir diğer korkusu ise Çin'in ticaretinden dolayı zengin olmasından ziyade, Çin'in batıya olan bağımlılığının ortadan kalkması üzerinedir. Çin, hammadde ve enerji açısından, Batı'ya bağımlıdır, çünkü Batı'nın kontrol ettiği bölgelerden enerji almaktadır. Örneğin Orta Doğu'dan Orta Asya'dan vs… Özellikle Ortadoğu Batı'nın kontrolü altındadır. Öyle ki Amerikalılar veya İngilizler, Suudi Arabistan'a, Katar'a veya başka bir yere, "Çin'e petrol satmayın" derlerse, bu ülkeler

kesinlikle satmazlar. Ama Afrika'dakilere söz geçiremezler. Çünkü Afrikalıların Çin ile iletişim kurmak işine geliyor. Çin, Afrikalı diktatörlere hangi rejimle ülkeyi yönetiyor, insan haklarına saygı gösteriyor mu, hukukun üstünlüğü var mı yok mu demokrasi var mı yok mu hiç baskı yapmıyor. Bunun dışında bolca rüşvet de veriyor. Afrikalı liderler Çin'den ne istiyorsa onu alabiliyor. İşlerine geliyor, Çin ülkelerine yatırım da yapıyor, hatta on kat daha ucuza mal ediyor. Avrupalılar bir köprüyü 10 milyon dolara, Çinliler 1 milyon dolara yapıyor, üstelik biraz da Afrikalı liderlere para veriyor. Dolayısıyla Batılıları korkutan Afrika liderlerinin Çin'e olan merakıdır. 350-400 yıldan beri oradalar ama Çin 20 yıldan bu tarafa orada daha fazla iş yapmaya başladı. Bu Batılıları korkutmaktadır. Beklenmesi gereken bir davranıştır. Kendilerinin hükmettikleri bir bölgeye, kıtaya Çinliler gibi güçlü bir medeniyet gelecek ve Avrupalılar ne yapıyorsa daha ucuza yapacak. Bu durum haliyle Avrupalıları korkutmaktadır. Batı basınını yakından takip ettiğim için bunu bu şekilde düşünüyorum. Satır aralarında bu korku anlaşılabiliyor. Basın incelendiğinde şu eleştirilerle karşılaşıyorum: "Bunların amacı orada köprü yapmak mı, tren yolu yapmak mı?", "Bu kadar işçiye gerek yok", "Niye bunlar Afrikalı mühendis yetiştirmiyor da kendisi oradan getiriyor" diye hep nüfusu baz alan eleştirilerde bulunuyorlar. Çok sayıda nüfus götürüldüğünü düşünüyorlar. Çin oralardan toprak satın alıyor, köylüyü Çin'den götürüyor. Sulak arazide pirinç yetiştiriyor, Afrika ülkelerinin Batı ile anlaşmasından yararlanarak sıfır gümrükle Batıya pirinç de satıyor böylece Çin oradan üretip satıyor. Çin bir anlamda hile yapıyor.

EK-VI

∗Prof. Dr. Serhat GÜVENÇ ile 23 Ocak 2015'te İstanbul Kadir Has Üniversitesi'nde yapılan mülakatın tam metnidir.

Güngör ŞAHİN: Güvenlik, görüldüğü kadarıyla sağlanması açısından önemli de bir sektöre dönüşmüş durumdadır. Tehdit ve risk tanımlamalarının artışıyla doğru orantılı olarak sizce ilerleyen dönemlerde, güvenliğin daha da maliyeti artacak mıdır?

Serhat GÜVENÇ: Giderek öyle olacağa benzemektedir. En azından güvenliğin muharip olmayan boyutları bakımından bu eğilimin sürmesini beklemek şaşırtıcı olmayacaktır. Geçtiğimiz 20 senede en çok ortaya çıkan durum, bazı ülke hava kuvvetlerinin örneğin eğitim görevlerini şirketlere vermesidir. Onlar belli sayıda uçağı, belirlenmiş durumlara göre hazır tutmak zorundadırlar. Örneğin Kanada'da bu iş başladı. Amerika'nın Irak'ı ikinci kez işgali sırasında artık bunların muharip görevler yaptıkları ve/veya muharip görevler yapmak üzere özel şirket uhdesinde görevlendirildiği örneklerine rastladık. En çarpıcı örneklerden bir tanesi Çek ya da Slovak özel kuvvetlerinin, ülkeleri savaşa katkı koymamakla birlikte, Blackwater tarafından bunların istihdam edilip, özel görevlerde kullanılmış olmasıdır. Sadece maliyet olarak bakarsanız buna güvenliğin hatta savaşın özelleştirilmesi ilginçtir. Ama bunun bir de savaş hukuku boyutu var. Bu çalışanlar, sözleşmeliler, hangi hukuka tabi olacaklar? Kimin hukukuna tabi olacak? Bunlar bir savaş suçu işledikleri zaman nasıl yargılanacaklar? Üniformalı muharip personel olarak mı yoksa casus olarak mı? Ya da yetkisiz sivil personel mi? Dolayısıyla iş karışıktır. Güvenliğin zaten kendi tanımı değişti. Örneğin en çok verilen günlük emirler arasında insansız hava araçları tarafından nokta atışıyla birtakım sivillerin CIA tarafından ortadan kaldırılması söylentileri bulunmaktadır. Şimdi bu savaş mı değil mi? Suikast mı güvenlik mi bilmiyorum. Bütün her şey birbirine karışmış durumdadır. Yaygınlaşacak ve daha da belirsizleşecek gibi gözüküyor. Çünkü hani bir kalıp vardır; 1789 Fransız İhtilalinden sonra ortaya çıkan daha doğrusu Westphalia sistemiyle temeli atılan toprağa bağlı ülke, sınırları bağlı ülke kavramı bulunmaktadır. Egemenlik ve daha sonra ulus-devlete evirilen siyasi örgütlenme ve dolayısıyla askeri güç kullanma hakkını ve yetkisini hatta tekelini bu siyasi yapılara

bırakan uluslararası sistem modeli değişik yerlerden su almaktadır. Örneğin IŞİD dediğimiz hikâye var. Nedir bu? Rusya Federasyonu'nda da isyancı, asi güçler bulunmaktadır. Ne kadarı Ukraynalı asi güç, ne kadarı Rus askeri belli değil. Dolayısıyla bu tür çizgilerin karıştığı bir evredeyiz. Ama bu çizgiler aslında hiçbir zaman bizim düşündüğümüz kadar da net değil. Sivillerin hedef alınmaması diye bir ilke var Cenevre Sözleşmelerinde. İkinci Dünya Savaşı'nda hava bombardımanı ile şehirleri talan ettiler. Düpedüz sivil hedeflere yöneldiler. Dolayısıyla savaş hukuku dediğimiz şeyi de fazla yüceltmemek gerekir. Ya da savaşın sivil zayiata hiç meydan vermeden yapılması sadece askerler tarafından yapıldığı gibi bir yanılgıya da düşmemek lazım. Ama bu sefer işin paradigması değişiyor. Silahlı güç, Afrika'da darbe yapmaya kalktı. Kraliyet ailesinden birinin adının da karıştığı bir hadisedir. Para var, hatta birtakım özel şirketlerde de para var, hatta pek çok devletten fazla paraları bulunmaktadır. Egemenlikleri yok orduları yok ama isteseler bir orduyu donatabilecek kadar imkânları var. Bunlar günün birinde kendi işlerini kendileri yapmaya kalkarsa ne olur? Ne yapacağız, ne edeceğiz? Bir geçiş dönemindeyiz bu geçiş döneminin doğurduğu bir muğlaklıktır. Bu geçiş dönemi uluslararası sistem düzeyindeki örgütlenme modellerimizi etkiliyor, o örgütlenme modellerinden türeyen kurumları etkiliyor, askeri güç kullanma tarzını ve yetkisini, tekelini etkiliyor. Böyle bir karmaşa ile karşı karşıyayız şu anda. Evet, bir Amerikalı karar verici açısından, "yüklenici için çalışan" "taşeron için çalışan" bir sözleşmelinin ölmesinin, vatanı için görev yapan Amerikan askerinin ölmesinden çok daha kabul edilebilir olur ama o zamanda bu bizi kahramanlığa yer olmayan bir savaş evresine getirir. Gayet mekanik, o zaman, savaşı savunmayla özdeşleştirdiğimiz bu vatan için ölme, vatana hizmet etme kavramlarından arındırdığınız zaman da ortaya kuru bir öldürme işlevi kalıyor. Kuru kuruya bir öldürme, imha etme yok etme veya savaşma işlemi kalıyor. O zaman haksızlık etmek istemiyorum ama bir mafyadan ne farkınız var o zaman? Vatanı için mi ölecek, dini için mi ölecek bunu bilmiyoruz. Vatan için ölmek belli bir çağa ait düşünce. Fransız Devrimiyle gelen milliyetçilik akımından da beslenen bir durum, şimdi kimin için ölecek? Para için mi ölecek? Bu bizi hakikaten paralı askerlerin olduğu şövalyeler çağına götürecek. Dolayısıyla artan ağırlıkta güvenliğin özel kişilere, kurumlara, yüklenicilere, taşeronlara devredilmesi karşımıza çıkacaktır. Ama sonuçlarının ne olacağını henüz bilmiyoruz.

Güngör ŞAHİN: Küresel Silah Sanayi'nin, uluslararası ilişkiler aktörleri arasındaki konumu nedir? Sizce bu aktör, güvenlikleştirme esnasında, karar alıcıları etkileyebilme potansiyeline sahip midir?

Serhat GÜVENÇ: Küresel silah sanayi doğru bir analiz birimi midir? Bundan emin değilim. Bunu Amerika bağlamında ilk Eisenhower kullanmıştı. Savunma sanayi derseniz, Amerika bağlamında evet savunma sanayinin böyle bir hevesi, iştahı olduğu söyleniyor. Ama küresel silah/savunma sanayi diyebileceğimiz böyle bütüncül, birlikte hareket eden, benzer hedefler ortaya koyan bir birimin olduğuna dair ben kendi payıma emin değilim. Burada çok önemli bir rekabet var ve herkes birbirinin pazarına girmeye çalışıyor. Ama karar alıcıları etkileyebilme potansiyeline sahip midir? Bence karar vericileri doğrudan değil ama silah alımına karar veren o aktörler kimse onlara hizmet eden bir yanı bulunmaktadır. Örneğin Amerikan hava kuvvetleri kendini gündemde tutabilmek için yeni silahlara ve daha ileri teknolojiye sahip silahlara ihtiyaç olduğunu düşünebilir. Ya da tehdidi sürekli abartır. Kuvvet bunu yaparsa buna karşılık bu beklentilere cevap verecek bir savunma sanayini de bulman çok kolaydır. Unutmayın geçtiğimiz 20 senede Amerikan savunma sanayi çok daraldı. Onlarca firma vardı şu anda 2 tane uçak üreticisi kaldı. Bir tanesi Lockheed. Soğuk savaş biterken altı yedi tane vardı. Bu silahların alınması kararını kim veriyorsa, onlar zaten o harcamaları yapmaya hevesliler. Siyasetçilerin, o endüstrilerin kendi seçim bölgelerinde kalmasına, istihdam ve büyüme yaratmalarına çok ihtiyaçları var. Bana bundan daha karmaşık bir örüntü varmış gibi geliyor. Ama küresel silah sanayi demek doğru değil, savunma sanayi demek daha doğrudur. Türkiye'de mesela savunma sanayi dediğimiz şey büyük ölçüde devletin elinde zaten. Böyle bir genelleştirme yaptığınız zaman mesela Türkiye örneğine pek uymuyor. Zaten devlet o parayı harcamaya karar vermişse savunma sanayi sadece bu ihtiyacı karşılamaya dönük bir çabaya girmektedir.

Güngör ŞAHİN: Benzer şekilde Hollywood ve diğer ülkelerdeki saygın sinema sanayi de güvenlikleştirme esnasında, bir araç olarak diğer aktörler tarafından kullanılmakta mıdır?

Serhat GÜVENÇ: Hem de gayet açık bir şekilde kullanılmaktadır. Benim uluslararası ilişkiler okuduğum dönem Soğuk Savaş'ın son on yılına karşılık geldi. O

dönem mesela Pentagon'un desteğiyle çekilen çok dehşet filmler vardı. Top Gun gibi… Ama Soğuk Savaş bittikten sonra da bana çarpıcı gelen bir film var. Rising Sun diye bir film. Sean Connery'nin başrolünü oynadığı… O dönemde Japonya'nın yükseleceği kaygısı vardı. Hollywood buna yoğunlaştı. Bu film ırkçılığın sınırında gezen bir filmdir. Hollywood bunu talimatla mı yapıyor yoksa zamanının ruhunu birleşik kaplar gibi mi yansıtıyor bilmiyorum ama üretilen filmlere baktığınızda Amerika'da böyle bir eğilim var. Türkiye'ye bakın, Kurtlar Vadisi örneğin. Ben Chicago'ya gittiğimde 2005'in Ekim ayıydı, Chicago'da akademik çevremde hemen herkes şunu soruyordu: Türkiye'de o sırada iki tane ses getiren prodüksiyon vardı. Bir tanesi Kurtlar Vadisi Irak, bir tanesi de Metal Fırtına. Metal Fırtına mesela o süreçte değil de on yıl sonra yazılmış olsa belki de bu kadar ilgi uyandırmazdı. Dolayısıyla ne kadarı tesadüf ne kadarı genel ruhu yansıtıyor ne kadarı güvenlikleştirme kaygısıyla yapılmış onu çözümlemek çok zordur. Ancak belli dönemlerin ruhunu ve düşüncesini yansıtan sanat eserlerine her ülkede rastlamak mümkündür. Yunanistan'a bakarsanız eminim ki orada da görürsünüz. Ama öte yandan şu haksızlığı da yapmamak lazım, 2005-2006 yıllarında, Irak Savaşı yüzünden ABD'deki muhalefetin yavaş yavaş beyaz perdeye yansıdığını da gördük. Örneğin Good night and Good luck diye bir film. Mc Carthy dönemi üzerinden cari Amerikan politikalarına yönelik bir eleştiridir. Dolayısıyla sırf bunu belli amaçlara dönük çalışan bir mekanizma gibi konumlandırmak doğru olmayabilir; çünkü o mekanizmanın pek çok zaman pek çok dönemde bu tür şeylere karşı mesajlar üreten çalışmalara da zemin hazırladığını ve ev sahipliği yaptığını da biliyoruz.

Güngör ŞAHİN: Başkanın Adamları da böyle bir filmdi.

Serhat GÜVENÇ: Mesela kitlesel imha silahlarının bulunmadığına dair Syriana diye bir film vardır. Bir yandan nasıl her ülke eğer ifade özgürlüğü konusunda ileri bir seviyedeyse, bir konunun akına da karasına da veya iki tarafı da temsil eden ürünlere rastlayabiliyorsunuz. Bu anlamda böyle bir araçsallaştırma söz konusudur ama bu tek taraflı işleyen bir mekanizma değildir.

Güngör ŞAHİN: NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen güvenlik anlayışı bağlamında dönüşümündeki askeri ve fikirsel unsurlar neler olmuştur? Bunlarla ilgili tespitleriniz var mı?

Serhat GÜVENÇ: Var, çok tespitim var. NATO Karargâhına ilk kez 2004'te gittim. Ondan sonra iki kere daha gittim. Ve her seferinde bize verilen brifinglerde NATO'nun dönüşüm ve kendine rol arayışlarını bire bir izleme ve dinleme imkânım oldu. 2004'te NATO'da, Brüksel'de *"Afganistan'a gidiyoruz"* heyecanı vardı. Yani kendimize görev bulduk, dişimize göre bir görev bulduk diye böyle bir heyecan ve heves vardı. 2010-2011'de gittiğimde brifinglerde genel bir yılgınlık vardı. Biz bu Afganistan işine niye girdik yılgınlığı bulunmaktaydı. 2012 Libya Harekatı sonrasında yine yüzlerde bir gülümseme vardı. *"Bizim Afganistan gibi görevlere bir daha talip olmamıza gerek yok, mümkün değil, Libya bizim işimizdir. Biz bundan sonra böyle işler yapacağız"*. Bu çok karikatürize edilmiş hali ama bu koca bir mekanizmanın, yapının kendine uygun görevler aradığının somut göstergeleridir. Neden görev arıyor, neden lav etmiyor? Çünkü çok büyük, birlikte iş yapmaya herkes çok alışmış, bir de yarın öbür gün, örneğin şurada yangın tüpü var, hiçbir zaman gerekmeye de bilir ama nadiren de olsa gerekebilir. Dolayısıyla üye ülkelerde böyle bir irade olduğuna şüphe yoktur. NATO'dan çıkayım diyen üye şu anda ben görmedim. Bir araç var elde, bu araç bir gün lazım olur diye; bu aracı sürekli olarak bakımını yapıyorlar. Bazen kullandılar, ona yarıyor mu buna yarıyor mu? İsviçre çakısı olmadığı anlaşıldı, ama şimdi anladığım kadarıyla esas misyonuna rücu etti. Rusya Federasyonu'nun bu son hamleleri NATO'yu anladığım kadarıyla bildiği işe yöneltti. Tam yapabileceği işe yöneltti. Bu dönüşüm işi artık fetiş haline gelmişe benziyor. Bu kadar devam eden dönüşüm olmaz. Neye dönüşüyor belli değil. Devamlı dönüşüyor. Dönüşüm Komutanlığı gibi kurumlar… Doğru, dünya değişiyor, güvenlik değişiyor ama sanki artık özünü yitirmiş bir süreç gibi gözüküyor. Dönüşüm de dönüşüm diye bir şeydir. Ancak diğer yandan şu sonuçları da görüyorsunuz: 3'üncü Kolordu'nun bir tatbikatına gittim, şimdi 3'üncü Kolordu Joint Task Force olmaya çalışıyor. Öte yandan da somut şeylerini görüyorsunuz, tatbikat senaryosu günümüz olayları ile çok örtüşen bir hadiseydi. Kuzeye yoğunlaşmış bir tatbikat yapıyorlardı. Dolayısıyla aracın varlığı aslında aradan geçen 20 yıla rağmen Rusya Federasyonu'ydu ve "bu araç şu anda iyi ki elimizde" denildi. Ama dönüşüm işinin özünü fazla gözden kaçırdıklarını düşünüyorum. Bu dönüşüm neredeyse bir sektöre dönüştü, "dönüşüm de dönüşüm". Bunun sıkıntılarını ABD çekiyor, Amerikan ordusu kaç defa dönüştü artık sayamıyorum Soğuk Savaş'ın

sonundan beri. Ama şu; tehditler farklı, küresel, artık daha çok ortakla çalışmamız gerekiyor ve daha ucuza daha çok iş yapmamız gerekiyor. Akıllı savunma, irtibatlı kuvvetler, comprehensive approach, bütün bunlarda görüyorsunuz, kendini yeni durumlara ayarlamaya uyarlamaya çalışıyor.

Ayrıca niye savunmaya para verelim ki? Evresinin de bittiğini gösteriyor. Polonyalılar 10 senedir söylerdi, kimse ciddiye almazdı, Artık Polonyalılar tekrar söyleyince "adamlar doğru söylüyor" diyorlar. Daha iyisi yok elimizde. NATO olmasaydı mesela Türkiye ne yapardı bilmiyorum Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'daki hamlelerine… Türkiye açısından konuşursak, bizde olmayan Patriotları getirebiliyoruz. Veya Baltık ülkelerinin hava kuvvetleri yok ama NATO bu açığı kapatabiliyor. Böylece NATO'da herkesin her şeyi yaptığı değil de uzmanlaşmaya doğru evirilen bir sürecin önü açılıyor. Dönüşüm de bu yönde.

Güngör ŞAHİN: NATO'yu önemli bir aktör yapan unsurlar neler olmuştur? Bundan sonra neler olabilir? Batılılar, NATO'ya nasıl, Batı karşıtları nasıl bakmaktadır?

Serhat GÜVENÇ: Değerlendirecek fazla bir şey yok. Tablo ortada. Rusya Federasyonu, Gürcistan savaşından sonra NATO'nun kendisini boğmaya çalıştığını düşünüyor. Libya müdahalesinden sonra tamamen NATO'yla işbirliği yapamayacağı sonucuna vardı ve işbirliği yapmak istemiyor. Batı karşıtları mesela Ortadoğu'da nasıl bilemiyorum ama Cezayirlilerin çok kötü biliyorum. Ama Cezayirlilerin NATO'ya bakışı NATO'nun Cezayir'de yaptığından dolayı değildir, Fransızların Cezayir bağımsızlığını bastırmak için güç kullanması ve o sırada Fransa'nın NATO üyesi olmasından kaynaklanıyor. Balkanlara gittiğimizde NATO dediğiniz zaman akan sular duruyor. Onların bir kısmı bizim soydaşlarımız, dindaşlarımız dediğimiz insanlar. NATO'yu çok seviyorlar. Türkiye'de yapılan araştırmalar göstermektedir ki vatandaşların yüzde 70'i Türkiye'nin NATO'da kalmasından yana görüş bildirmektedir. Sert güvenliğin mesele olduğu bir dünya ortamına tekrar girdik ve mesele sert güvenlik olduğu zaman da NATO iyi bir araçtır. Dolayısıyla iyi bir araç ama nerede durduğunuza bağlıdır. İdeolojik tanımlayabilirsiniz kendinizi ama sert güvenlik ihtiyacınız varsa onu karşılamak için NATO'ya muhtaçsınız. Sınırınız diğer tarafında IŞİD varsa, NATO'ya üye olmak hiç de kötü bir şey değildir.

Güngör ŞAHİN: NATO, Batılı değerlerin savunulmasında ne derece önemlidir? NATO, Batı için "meçhul askerlerin" oluşturduğu, birbiriyle iletişimi kuvvetli, tek bir uğurda mücadele eden dinamik bir yapı mıdır? Yoksa güçler dengesine dayanan, günü ve geleceği kurtarmaya yönelik inşa edilmiş geçici bir örgüt müdür?

Serhat GÜVENÇ: Krizden önce bu tür çabalar vardı ama bunlar karşılığını bulamıyordu. Şimdi bu, bir mantığa oturdu. Bunun bir çerçevesi var. Eskiden yoktu. Şimdi elimizde somut bir mesele var. Yani Kırım'ı ilhak etmiş bir Rusya Federasyonu var. Doğu Ukrayna'da örtülü bir savaş yürüten Rusya Federasyonu var. Türkiye'nin etrafında deniz gücü varlığını artırmaya çalışıyor. Soğuk Savaş dönemini andırır türden hava harekâtlarına girişiyor. Bütün bunları alt alta topladığınız zaman, en zayıf bölge de Baltık bölgesi olarak karşımıza çıkıyor. Benim anladığım kadarıyla ilk olarak oraya doğru yoğunlaşılıyor. Altyapısı, zemini zaten hazır olan birtakım düşünceler artık bir mantık kazandılar, bir meşruiyet kazandılar, dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun son hamleleri NATO'nun savunmasını, güvenliğini güçlendirme yönünde hem para harcama hem de ortak gayret gösterme iradesini pekiştirmiş oldu.

Güngör ŞAHİN: Fransa'da yaşanan olaylar, Medeniyetler Çatışması tezinin ve 11 Eylül Sonrasının bir devamı niteliği taşımakta mıdır?

Serhat GÜVENÇ: O potansiyeli taşımaktadır ancak şu ana kadar her iki ülkenin de karar vericileri de böyle bir tezin hayata geçirilmesine izin vermeyeceklerine dair uygulamalarda, davranışlarda bulundular. Sanıyorum Avrupa, 11 Eylül'den gerekli dersleri çıkarmıştır. Bunu körükleyecek söylemlere prim vermediler. Bütün bir Müslüman dünyayı suçlayacak tarzda beyanlardan kendileri kaçındılar, ortaya konan durum Müslümanları da Avrupa'nın organik bir parçası kabul eden yeni bir yaklaşımın ve dolayısıyla da bu sözünü ettiğimiz medeniyetler çatışması tezinin geçersizliğini gösteren bir yaklaşımı deneme ihtimalidir. En azından siyasi seçkinlerde ki Merkel'in bunların arasında olması çok önemli, siyasi seçkinler düzeyinde böyle bir irade var. Dolayısıyla göreceğiz. Bakın Merkel gibi sağ-muhafazakâr bir siyasetçi *"İslam, Almanya'nın bir parçasıdır"* dedi. Şimdi bunu Merkel diyorsa, o zaman bu oyuna gelmek istemediklerini anlayabiliyoruz. Ama

durdurabilirler mi, engelleyebilirler mi? Fransa'da, Paris'te yapılan eylemi düzenleyenler de muhtemelen Müslümanları Avrupa'da daha fazla dışlayıp iki dünyanın ayrılmasıyla sonuçlanacak bir süreci tetikleme istediler ve şu ana kadar Avrupalı politikacılar da bunun farkına varıp tam aksi yönde bir şey benimsediler. İslam'ı içselleştirerek bu ayrıştırmacı harekete aslında yanıt vermeye çalışıyorlar. Bu potansiyel yok değil ama ilk işaretler bu potansiyelin kullanılmasının başta korktuğumuz kadar kolay ve çabuk olmadığını göstermiştir.

Güngör ŞAHİN: Bu olay Fransa'yı Anglo-Sakson ittifakına biraz daha yaklaştırdı mı?

Serhat GÜVENÇ: Bilmiyorum onu, hep yakındı zaten Fransa ama 11 Eylül'e verdiği tepkiden ayrışıyor. Amerika'nın Bush yönetimi ya da Neo-conların etkili olduğu dönemdeki Amerika'nın tepkisinden çok ayrışıyor. Dolayısıyla çatışmacı, dışlayıcı değil daha kendi içinde olanı kendinden kabul ederek aslında bunu geçersiz kılma çabası görüyorum. Enteresan bir sağduyu gördük Avrupa'da.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

1'inci Ordu Komutanlığı
Personel Plan ve Yönetim Şube Müdürü
Selimiye/Üsküdar/İstanbul
GSM: 0536 4161717
E-posta: gungor_sahin@yahoo.com
Doğum Tarihi: 07.05.1971
Uyruk:T.C.
Doğum Yeri: Bandırma

Eğitim

2010-2015 Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler - Doktora
2008-2009 Harp Akademileri Komutanlığı Komutanlık ve Karargâh Subaylığı Eğitimi
2006-2007 Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme - Yüksek Lisans
2001-2003 İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Savunma Teknolojileri - Yüksek Lisans
1989-1993 Kara Harp Okulu Komutanlığı Makine Mühendisliği - Lisans

Profesyonel Deneyim:

30 Ağustos 1993 - … Kara Kuvvetleri Komutanlığı - Subay

İlgi Alanları:

Uluslararası Güvenlik, Siyasi Tarih.

Yabancı Dil

İngilizce ve Almanca orta seviye

Ulusal Yayınlar

ŞAHİN, Güngör. "Kurbanguli Berdimuhammedov Döneminde Türkmenistan: İç ve Dış Politika Bağlamında Bir Analiz", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi,* Ocak 2013, Cilt: 4 Sayı:1.